

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Hverdagslivsperspektiv i barnevernet?

En kvalitativ studie av mødres erfarte hverdagsliv

Anne-Berit Lorentsen

Avhandling levert for graden philosophiae doctor i humaniora og samfunnsvitenskap

Mars 2021

Hverdagslivsperspektiv i barnevernet?

En kvalitativ studie av mødres erfarte hverdagsliv

Anne-Berit Lorentsen

Avhandling levert for graden philosophiae doctor i humaniora og samfunnsvitenskap

Mars 2021

Perspektiv

«Mennesket vokser i livets strid,»
heter det velberget
blant folk som har striden bak seg.
Ska' lure på dét ...
Sjøl har jeg faktisk minket;
snart er jeg så liten at
jeg ser himmelen
gjennom lissehøla i skoa mine.

Hans Børli

Innhold

Forord.....	v
Sammendrag.....	vii
Abstract.....	ix
1 Avhandlingens grunnlag.....	1
1.1 Familiene i barnevernet.....	1
1.2 Familiens rolle i det norske velferdssystem.....	5
1.3 Barnevernets utvikling.....	7
1.4 Betydningen av et familieperspektiv i barnevernet.....	11
1.5 Hverdagslivet som empirisk forskningsfelt.....	18
1.6 Et kontekstuetl hverdagslivsperspektiv.....	23
1.7 Undersøkelsens formål og forskningsspørsmål.....	29
1.8 Sentrale begreper i avhandlingen.....	31
1.9 Avhandlingens oppbygning.....	33
2 Kunnskapsstatus.....	35
2.1 Kompleksitet og foreldreskap under lupen.....	35
2.2 Hverdagslivsforskning i familier med sosiale problem.....	40
3 Vitenskapsteoretisk forankring.....	45
3.1 Fenomenologisk virkelighetsforståelse og meningsinnhold.....	48
3.2 Den kvalitative tilnærmingens grunnpremiss for valg av metode.....	50
3.3 Forforståelse og tolkning av empiri.....	52
3.4 Vitenskapsteoretisk posisjonering av hverdagslivsperspektivet.....	56
3.4.1 Hverdagslivssosiologi.....	58
3.4.2 Fenomenologisk sosiologi.....	59
4 Metodologisk tilnærming og datagrunnlag.....	67
4.1 Utvalget.....	67
4.2 Intervju.....	75
4.2.1 Delvis strukturert telefonintervju.....	76
4.2.2 Delvis strukturert personlig intervju.....	79
4.2.3 Bruk av båndopptaker og transkribering.....	81
4.3 Bearbeiding og analyse av datamaterialet.....	81
4.3.1 Tematisk analyse.....	84
4.4 Datamaterialets kvalitet.....	88
4.4.1 Utvalg.....	88
4.4.2 Delvis strukturert telefonintervju.....	91

4.4.3	Delvis strukturert personlig intervju.....	94
4.4.4	Analyseprosessen	96
4.5	Forskningsetiske refleksjoner.....	97
4.6	Familiene i undersøkelsen	101
4.6.1	Familie 1.....	102
4.6.2	Familie 2.....	102
4.6.3	Familie 3.....	103
4.6.4	Familie 4.....	104
4.6.5	Familie 5.....	104
4.7	Presentasjon, diskusjon og analyse av funn.....	105
5	Hverdagsstresset	107
5.1	Knapphetens dilemmaer mellom utgifter og barnas omsorgsbehov.....	107
5.1.1	Å redusere daglig forbruk ved hjelp av mat	108
5.1.2	Reduksjon av eget forbruk og nedprioritering av egen tannhelse	112
5.1.3	Betalingsvansker og bruk av kredittkort.....	115
5.2	Hverdagslogistikk og materielle mangler.....	121
5.2.1	Hverdagslogistikk.....	122
5.2.2	Praktiske utfordringer og materielle mangler.....	129
5.3	Uforutsigbarhetens kompleksitet.....	134
5.3.1	Lang saksbehandlingstid	135
5.3.2	Mangelfull kommunikasjon.....	139
5.3.3	Brutte avtaler og manglende tilgjengelighet.....	151
6	«Den gode mor»	159
6.1	Samvittighetsnag og følelse av utilstrekkelighet	159
6.1.1	Økonomiens utilstrekkelige lenker.....	160
6.1.2	Prioriteringskappløp mellom barn, helse og hjem.	167
6.2	I skjæringspunktet mellom opplevde forventninger og morsrollen.....	173
6.2.1	Distansert hjelp.....	174
6.2.2	Forventninger fra instanser og omgivelser	180
6.3	Tiden med barna.....	187
6.3.1	Tid og aktiviteter med barna.....	188
6.3.2	Krevende omsorgssituasjoner.....	192
7	Tilsløring av det tatt for gitte	205
7.1	Overskudd, den kumulative hverdagssum?.....	206
7.1.1	Deltagelse og mestring i hverdagen.....	207
7.1.2	Selvbeskyttende strategier	220
7.2	Vern om verdigheten	230

7.2.1	Krenkende møter med hjelpeapparatet	231
7.2.2	Lengsel etter ordinære livsvilkår	235
8	Den skjulte disiplinering	241
8.1	Samarbeid på de profesjonelles premisser	242
8.1.1	Kontekstløs hjelp bidrar til økte barrierer.....	242
8.1.2	Mødrene i risikoperspektivets søkelys og disiplinens skyttergrav	249
8.1.3	De profesjonelles definisjonsmakt	256
8.2	Normative sanksjoner og manglende sosial tilhørighet.....	267
8.2.1	Subtile normative sanksjoner i hverdagen.....	267
8.2.2	Manglende sosial tilhørighet	272
9	Sammendrag av funn	277
9.1	Hverdagsstresset.....	277
9.2	«Den gode mor»	279
9.3	Tilsløring av det tatt for gitte.....	281
9.4	Den skjulte disiplinering.....	283
10	Avsluttende diskusjon	287
10.1	Når belastning blir risiko	287
10.2	Manglende overskudd som tilslørt kjennetegn på kompleksitet.	290
10.3	Vår tids økende forskjeller og den normative betydning i hverdagslivet.....	293
10.4	Implikasjoner for praksis og videre forskning.....	298
11	Referanser	301
Appendix	327
i.	Godkjenning NSD	328
ii.	Samtykkeskjema.....	329
iii.	Intervjuguide telefonintervju	332
iv.	Intervjuguide personlig intervju	333

Forord

Hverdagslivets ulike dimensjoner trenger faglig og human oppmerksomhet i forståelsen av familien. For noen familier, og i større grad familier i barnevernet, innebærer hverdagslivet en opphopning av belastninger og problemer som er vanskelig for andre å se omfanget og dybden av. Ambisjonen med denne avhandlingen har derfor vært å dreie oppmerksomheten mot hverdagen til familier i barnevernet, som strever med komplekse problemer vi trenger større kunnskap om. Hverdagslivet er familiens rammeverk og virksomhetssted. Å jobbe med familier krever tilnærminger som er helhetlige og kontekstorientert, fordi familier i barnevernet gjerne har problemstillinger og barrierer i hverdagen som er sammensatte og utgjør komplekse mønstre som ikke kan løses enkeltvis. I lys av hverdagens emergens til familier med mange problemer, hvor samspillet mellom enkle strukturer emergerer til komplekse problemer og daglig strev, vil den største urett være å la hverdagslivets betydning overskygges av et for ensidig fokus på den enkelte foreldres ansvar og forutsetning. Hverdagslivet og foreldregjeringen vurderes og dømmes ut fra faglige, normative, kulturelle og politiske betingelser. Hvilke normer som er satt for vurdering av det anerkjente foreldreskap, har alvorlig betydning for de som faller utenfor normen. «What's normal to the spider, kills the fly» sa en av mødrene jeg intervjuet. Det sosialt konstruerte «normale» er gjerne de marginalisertes fall. Det gir belegg for å gi de som faller utenfor en stemme. Noe som er gjort i denne avhandling.

Det er mange jeg ønsker å rette en ydmyk og stor takk til, nå ved veis ende. Aller først til mødrene med viktige stemmer og sterke historier som ville fortelle og ga meg innblikk i sine hverdager.

Sissel og Willy. For en kunnskapsreise dette har vært! For et privilegium å dele min faglige utviklingsreise med dere. Deres veiledninger har vært av uvurderlig betydning for resultatet. Faglige diskusjoner, kritiske refleksjoner og utfyllende perspektiv. Dere har pushet og løftet, og vært veiledere med beundringsverdig høy faglig kvalitet. Jeg er ydmykt takknemlig for deres tid og engasjement i arbeidet mitt.

Esben. Hverdagslimet mitt. Du har gitt meg motivasjon, støtte, innspill og tro på meg selv. Du har sørget for arbeidsro, mat, omsorg, lyttende sinn, gode diskusjoner og uvurderlig trøst og hjelp når det trengtes. Kjærlighet kan ikke måles i ord, men i gjerninger, og der var du. Så godt det skal bli å få tiden vår tilbake.

Sjur Emil, Sigurd og Vetle. Mamma sine. Om det er èn ting jeg håper alle timene, dagene, månedene og årene jeg har tilbrakt fremfor pcn i finstua har lært dere, så er det at ingenting kommer gratis. Hvis en vil oppnå noe, uansett ambisjoner, så må man jobbe hardt og jobben må man gjøre selv. Det krever en god posjon motivasjon og utholdenhet. Men, støtten hjemmefra og fra andre er dyrebar og nødvendig, det må dere aldri glemme når dere vokser til. Dere har vært så tålmodige, så oppmuntrende og støttende, det har gitt meg mer drivkraft til å stå løpet ut. Jeg er så stolt over dere og alt dere er, og nå gleder jeg meg bare til å være mamma med god tid igjen.

Familien min og gode venner. Vit èn ting. Alle meldinger, alle heiarop, alle telefoner, spørsmål om hvordan det går, oppmuntrende, støttende handlinger, nybakte brød og boller på døra, pakker i posten med kjærlighet og omtanke. Man er så rik som de man har rundt seg. Det har jeg kjent mye på. Tusen takk til hver og en av dere, og en ekstra takk til deg kjære Venke.

Alle gode kollegaer. Tusen takk for heiarop, tilrettelegging når det ble helt nødvendig, for at dere er kollegaer som bidrar til et raust arbeidsmiljø som løfter hverandre og gir kvalitet til det barnevernsfaglige arbeidet.

Til dere andre som leser. Bidra til at gode hverdager ikke blir de privilegertes privilegium. Hverdagene binder oss sammen og skiller oss på samme tid. Vi står midt i en brytningstid hvor ulikheter øker og fellesskapet må styrkes med felles humanistiske verdier, fremfor å skille mellom «dem og oss». Den normative kraft kan så lett gjøre hverdagens byrder til usynlige og tilslørte dimensjoner av livet hvis man ikke velger å se. Velg å se.

Sammendrag

Avhandlingens formål er å undersøke hvordan foreldre i barnevernet med kompleks problematikk erfarer sitt hverdagsliv. Mye tyder på at det i senere tid har oppstått et politisk og faglig spenningsfelt i barnevernet med mer vekt på risikoperspektivet for å ivareta barnets beste, fremfor et velferdsorientert fokus på hva som kan støtte og fremme stabilitet i familien. Det er få studier innen barnevernsforskning som har vært opptatt av hverdagslivet til familiene i barnevernet. Dette aktualiserer spørsmål om barnevernstjenesten har tilstrekkelig tilgang til den kunnskapen de trenger for å kunne gi riktig type hjelp til barna og deres familier. Et utvidet kunnskapsgrunnlag omkring hvordan hverdagen til familier i barnevernet erfares, vil kunne ha betydning for hvordan sosialt arbeid bør innrettes for å møte vår tids sosiale problem. Forskningsspørsmål for undersøkelsen er: *Hvordan erfarer mødre i barnevernet med kompleks problematikk sitt hverdagsliv, og hvordan kan erfaringene forstås i et hverdagslivsperspektiv?*

Forskningen er inspirert av en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming, som sammen med hverdagslivsperspektivet har vært grunnleggende for utforming og metodisk gjennomføring av studien. Undersøkelsen baseres på et informantgrunnlag av fem mødre med tjenester fra barnevernet. Mødrene ble først telefonintervjuet daglig i inntil en uke, og avslutningsvis intervjuet personlig en gang. Datagrunnlaget består av tilsammen 22 telefonintervju og 5 personlige intervju.

Studiens funn viser at mødrenes behov for økt kompensatorisk hjelp i hverdagen ikke dekkes av barnevernets strukturerte tiltak. Hverdagslivsperspektivets kontekstualisering av mødrenes belastninger og behov impliserer noe mer enn fokus på risiko. For å oppnå tilstrekkelige helhetlige perspektiver og tilnærminger til familienes komplekse utfordringer i hverdagslivet, er denne studiens konklusjon at hverdagslivsperspektivet kontekstualiserer familienes reelle hjelpebehov i større grad enn risikoperspektivet gjør. Funnene kan bidra til ytterligere kunnskap om generelle trekk ved hverdagslivet til familier med komplekse problemer i barnevernet. Studien gir grunnlag for ytterligere forskning og utforsking av hverdagslivet som empirisk arena og sensitiverende begrep, for å oppnå utvidet kunnskap og kontekstuell forståelse av barneverns familiers belastninger og behov.

Abstract

The purpose of the dissertation is to investigate how parents with complex problems who receive services from the child welfare service experience their everyday life. There are many indications that there has recently been a political and professional field of tension in child welfare with more emphasis on the risk perspective to look after the child's best interests, rather than a welfare-oriented focus on what can support and promote stability in the family. There are few studies in child welfare research, which have been concerned with the everyday life of families in child welfare. This raises questions whether child welfare services are sufficiently knowledgeable to determine suitable help for the children and their families. Increased knowledge on how the everyday life of families in child welfare care is experienced, could prove to be important for the development of social work, to better meet the social problems of our time.

Thus, the research questions for this study are: *How do mothers in child welfare experience their everyday life with complex problems, and how can the experiences be understood in an everyday life perspective?*

This research is inspired by a phenomenological hermeneutic approach, which together with the everyday life perspective has been fundamental for the design and methodological implementation of the study. The survey is based on five informants, which are mothers who receive services from child welfare services. First, the mothers were interviewed daily for up to one week, and finally one in-depth interview was conducted in person. The database consists of a total of 22 telephone interviews and 5 personal in-depth interviews.

The study's findings show that mothers' need for increased compensatory help in everyday life is not covered by the child welfare service's structured measures, which have a greater focus on individual change measures. The empirical findings from this survey indicate that child welfare services to a certain extent are indeed welfare-oriented, but that the risk perspective dominates the approaches and measures offered to the families, and their problems. The everyday life perspective's contextualization of

mothers' burdens and needs implies something more than a focus on risk. In order to obtain sufficiently holistic perspectives and approaches to the families' complex challenges in their everyday life, this study concludes that the everyday life perspective contextualizes the families' real need for help to a greater extent than the risk perspective does. The findings of this study can contribute to gain further knowledge about general features of everyday life of families with complex problems in child welfare. This study provides a basis for further research and exploration of everyday life as an empirical arena and sensitizing concept, in order to gain increased knowledge and contextual understanding of the child welfare families' burdens and needs.

1 Avhandlingens grunnlag

1.1 Familiene i barnevernet

Denne avhandlingen har til hensikt å undersøke hverdagslivet til familier med kompleks problematikk i barnevernet. Familier fra alle samfunns lag er representert i barnevernet, men det er en overrepresentasjon av sosioøkonomisk marginaliserte familier, både nasjonalt og internasjonalt (Andenæs, 2000, 2004; Egelund, 1997; Fauske et al., 2009; Frønes, 2015; Kojan, 2011; Lonne, Parton, Thomson & Harries, 2009; Sundell og Egelund; 2000). Sammenlignet med den øvrige befolkningen lever familiene i barnevernet under langt mer belastende og komplekse forhold som følge av fattigdom, lav utdanning blant foreldre, manglende arbeidstilknytning og dårlig helse (Christiansen et al., 2015, s. 7). Familier fra middelklassen er også å finne i barnevernet, men negative assosiasjoner mellom familiers marginale trekk, sosioøkonomiske og kulturelle kapital er fremtredende, selv om det ikke handler om uttalte årsaksforhold (Clifford, Fauske, Lichtwarck, & Marthinsen, 2015, s. 234).

Barn med innvandrers bakgrunn utgjør 28 prosent av hjelpetiltaksmottakerne i barnevernet, men etter mange år med betydelig økning ser prosentandelen til å stabilisere seg noe (Dyrhaug, 2020). Skilsmisser, separasjoner og enforeldrehusholdninger medfører økt risiko for marginaliserte familier, og stadig flere av familiene i barnevernet har bare en av foreldrene til stede (Andenæs, 2004; Clifford et al., 2015; Sundell og Egelund, 2000; Frønes, 2015; Marthinsen, 2003; Storhaug, Kojan & Kvaran, 2012). Den økte marginaliseringen kommer som følge av at husholdninger med begge foreldrene tilstede og i lønnet arbeid, har tilgang til langt flere sosiale og økonomiske ressurser enn den økende andelen med lavinntekts enforeldrehusholdninger har (Clifford et al., 2015, s. 252). Enslige forsørgere med barn er særlig utsatt for en opphopning av problemer knyttet til leveårskomponentene arbeid, helse, sosiale relasjoner, psykisk helse, nærmiljø og bolig (Barstad, 2016, s. 31; Barstad, 2017).

Studien «Det Nye barnevernet» [DNBV] viser til at langtidsklinter utgjør 45 prosent av barnevernspopulasjonen (Clifford et al., 2015, s. 177). Langtidsklinterfamiliene

kjennetegnes av å ha vært i barnevernet i mer enn 2 år. Problemene de strever med har hopet seg opp gjennom årenes løp, og samtidig har marginaliseringsprosesser i disse familiene trolig medført barrierer med hensyn til deltagelse og virksomhet for både barn og foreldre (Clifford et al., 2015, s. 234). Av disse langtidsklientfamiliene utgjør 30 prosent foreldre som har opplevd omsorgssvikt i sin barndom og oppvekst, og 40 prosent er foreldre hvor problemene har startet i sen ungdom, tidlig voksen alder. Til sammen utgjør altså 70 prosent av langtidsklientellet familier hvor problembildet har vart over år, og som med tiden har økt i både omfang og kompleksitet. Samtidig er det viktig å påpeke, at av alle sakene som meldes til barnevernet, er bekymring for omsorgssvikt i mindre grad årsak til meldingene (Clifford et al., 2015, s. 188; Christiansen et al., 2015, s. 8). Funn fra DNBV studien viser at en sjettedel av barnevernstiltakene omfattet omsorgssvikt eller mistanke om det, mens den største andel av tiltakene var knyttet til behov for sosial støtte til barn og støtte/oppfølging av foreldre (Clifford et al., 2015, s. 176).

Andelen barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier er økende, og i 2018 tilhørte i alt 11,3 prosent av alle barn i Norge en lavinntektshusholdning (Epland & Normann, 2020). Ifølge Hyggen, Brattbakk og Borgeraas (2018, s. 7) innebærer disse tallene at hvert tiende barn i Norge vokser opp i familier som har lavinntekt over tid. Flere studier har sett på både kortsiktige og langsiktige konsekvenser av å vokse opp i familier med lavinntekt (Finnvold, Seland, Tveito, Schøyen & Aarset, 2020; Grødem, 2008b; Hyggen et al., 2018; Kristofersen, 2019). Å leve i fattigdom representerer ikke bare en livssituasjon med betydelig dårlig økonomi, men i de nordiske land anvendes relativ fattigdom som begrep på depriverte livssituasjoner som innebærer liten ressurstilgang på flere områder. Eksempelvis handler liten ressurstilgang om manglende eller lav utdanning, manglende eller ingen arbeidstilgang, lite sosialt nettverk, dårlig boligstandard, lav materiell standard, redusert tilgang til materielle og kulturelle goder, og en subjektiv følelse av å være fattig (Kristofersen, 2019, s. 6).

En levekårsstudie fra SSB viser en økning av lavinntekt blant enslige forsørgere, hvor denne gruppen er mer utsatt økonomisk fordi de er avhengige av økonomiske overføringer, enn par med barn som også lever med lavinntekt (Omholt, Sandvik &

Støren, 2019, s. 60). Gjeldsbelastningen for både enslige forsørgere og par med barn i lavinnteksgruppen er også økende (Omholt et al., 2019, s. 65), og uforutsette utgifter er vanskelig for hver andre familie i begge gruppene (Omholt et al., s. 60). Flere studier viser en overvekt av enslige mødre i barnevernet (Andenæs, 2002, s. 21; Grødem, 2008a, s. 64; Dyrhaug & Haugen, 2012; Storhaug et al., 2012, s. 4). Studiene fant også at enslige mødre hadde lavest andel med arbeidsinntekt som hoved inntektskilde (Andenæs, 2002, s. 21; Grødem, 2008a, s. 64; Storhaug et al., 2012, s. 9). Funnene om denne gruppens økte grad av psykososiale belastninger, liten nettverksstøtte og svak arbeidstilknytning gir grunn for å løfte frem nettverksarbeid som et sentralt fokus i barnevernets arbeid (Storhaug et al., 2012, s. 14). Studien fremholder betydningen av at barnevernet må være mer oppmerksom på den samlede belastende livssituasjonen mange enslige mødre lever i, og at kartlegging av bolig, levekår, økonomi og hvordan de opplever at barna og dem selv påvirkes av den økonomiske situasjonen må inn i barnevernets arbeidsrutiner (Storhaug et al., 2012, s. 15).

Barnevernets hjelpemottakere er en uensartet og utsatt gruppe, men sjeldnere enn før er det altså omsorgssvikt som er årsak til hjelpetiltakene, og man ser en større bredde og variasjon i problemene som utløser hjelpetiltakene (Christiansen et al., 2015, s. 8). Familiens sammensatte og komplekse problematikk, innebærer at problemene til foreldrene og barna er vevd sammen. Begrepet kompleksitet benyttes ofte i tilnærming til situasjoner som er så sammensatte og uoversiktlige at tiltakene og intervensjonene ikke forbedrer situasjonen i familien slik man kunne forvente (Fauske, Kvaran og Lichtwarck, 2017, s. 46). Manglende forståelse av de komplekse problemene og deres kjennetegn vanskeliggjør å finne løsning på problemene. Munro (2011, s. 19) har belyst utfordringen knyttet til håndtering av komplekse problemstillinger i sosialt arbeid, og peker på at det å takle kompleksitet i en intrikat praksisverden er forbundet med større risiko for menneskelig feil. Munro mener derfor det er nødvendig å erkjenne behovet for en bedre forståelse av kompleksitetens natur, for å kunne identifisere problemene og komme med anbefalinger.

Barnevernets mandat om å arbeide for barnets beste, handler blant annet om å gi tilstrekkelig støtte og hjelp til familier på en slik måte at gode og stabile oppvekstforhold

skapes. 72 prosent av tjenestene barnevernet yter er hjelpetiltak til barn, og 66 prosent av barn og unge som mottar hjelpetiltak fra barnevernet, mottar disse i hjemmet (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021). En stor andel av barna som blir fanget opp av barnevernets system er med bakgrunn i foreldrenes manglende foreldreferdigheter, fremfor vansker barna selv har. Selv om bekymringer knyttet direkte til barna også utgjør en større andel, er det altså større sammenheng mellom barnevernstiltak og problemer foreldrene har, enn barnevernstiltak primært med utgangspunkt i problemer barna har (Statens helsetilsyn, 2019, s. 28). Faktisk så mange som halvparten av barnevernstiltakene undersøkt i DNBV studien var med bakgrunn i foreldrerelaterte problemer (Clifford et al., 2015, s. 176). Funnene tydet på at tiltak til langtidsklientfamiliene var innrettet mot barn og unge, fremfor å være tiltak knyttet til hjemmesituasjonen, familiefungering eller foreldreomsorgen (Clifford et al., 2015, s. 238).

I en kunnskapsoppsummering om hjelpetiltak i barnevernet (Christiansen, 2015, s. 10) påpekes behovet for økt kunnskap om hvilke problemer og situasjoner som ligger til grunn for iverksetting av hjelpetiltak. En utfordring er hvorvidt hjelpetiltakene som tilbys barna eller familien er tilstrekkelig tilpasset det samlede utfordringsbildet til familien, og derfor ikke tilpasset barnet eller foreldrenes behov (Statens helsetilsyn, 2019, s. 6). Eksempelvis påpekes betydningen av bedre kompetanse om hvordan hjelpetiltak som veiledning, støtte og oppfølging også må fokusere på hvordan stress og belastninger preger barn og voksne i det daglige. Manglende analyser og kunnskap omkring hvilke følger et sammensatt og komplekst utfordringsbilde får for familien, fremstår dermed som et viktig område for ytterligere kunnskapsutvikling (Statens helsetilsyn, 2019, s. 6).

Familiene representert i barnevernet er altså en sammensatt gruppe, og langtidsklientfamiliene med uttalt kompleks problematikk utgjør nesten halvparten av barnevernspopulasjonen. Disse familiene strever med betydelig sammensatte problemer, som blant annet gjør familiefungeringen svært vanskelig og barnevernets tilpassing av tiltak likeså. I neste kapittel skal jeg gå nærmere inn på familiens betydning

i det norske velferdssystem, og hvilken rolle familien som oppvekstinstitusjon anses å ha.

1.2 Familiens rolle i det norske velferdssystem

Familien ansees å være en viktig utviklingsarena for primærsosialisering av barnet, for verdioverføring, trygghet og tilhørighet (Finnvold et al., 2020, s.12). Oppveksten til barna preges ikke bare av foreldrenes personlighet og tidligere erfaringer. Foreldrenes kompetanse og påvirkning på barna, er også avhengig av hvordan foreldrene påvirkes av familiens livssituasjon og relasjon til andre (Sommer, 2014, s. 150). Den opprinnelige familiesentrerte sosialiseringen er fortsatt viktig, men er ikke lenger av eneveldende betydning ettersom offentlige oppvekstinstitusjoner og instanser har ervervet en utvidet rolle i sosialiseringen av barn og unge og støtte til familien (Berger & Font, 2015, s. 155; Clifford, Fauske, Lichtwarck & Marthinsen, 2015, s. 15; Sommer, 2014, s. 147).

Familien som institusjon har imidlertid fortsatt stor betydning for reproduksjon av ulikhet og livsløpet til barn, og familien er også en vesentlig samfunnsinstitusjon hva gjelder engasjement og aktiv samfunnsdeltagelse (Finnvold et al., 2020, s. 12; Power, Muddiman, Moles & Taylor, 2018, s. 201). I nyere tid har familien etter hvert blitt gjenstand for betydelige endringer med hensyn til forventninger, familiepraksiser og forpliktelser når det gjelder både intime relasjoner og familieliv (Morgan 2011, s. 62). Det innebærer at i det moderne oppvekstprosjektet har familiens rolle endret seg fra å være et forsørgersystem til å bli en viktig investeringskilde for barnas utvikling. Endringene i familien som konstitusjon og forsørgersystem kaster dermed også lys over utviklingen og endringene av det norske velferdssystemet frem til i dag.

Det ligger i velferdsstatens ambisjon å utjevne sosiale ulikheter, og i folkehelsemeldingen påpekes at et av de mest sentrale ansvarsområdene samfunnet vårt har, er å skape gode oppvekstsvilkår og utviklingsrammer for barn og unge (Helse- og omsorgsdepartementet, 2019, s. 25). Innsikt i og oversikt over folkehelseutfordringer på lokalt nivå er lovpålagt kommunale myndigheter (Folkehelseloven, 2012, § 4), og det er et tverrsektorielt ansvar å legge til rette for oppvekstmiljø som fremmer god livskvalitet. Rammevilkårene for god livskvalitet handler blant annet om å styrke foreldrerollen og

familien, samt god kvalitet i oppvekstsektoren, kulturliv, fritidsmuligheter, helse-, omsorgs- og velferdstjenester og trygge nærmiljø. En omsorgsfull og trygg oppvekst er viktig for barnet, men også familien, nærmiljøet og samfunnet for øvrig. Forutsetningene for en god oppvekst kan illustreres ved bruk av *omsorgssirkelen* (Helse- og omsorgsdepartementet, 2019, s. 26), som omfatter at barnet gis gode nok *materielle forhold*, og at forholdene legges til rette for barnets *kognitive utvikling*.

Videre fokuserer omsorgssirkelen på nødvendigheten av at barnet blir sett og får *emosjonell støtte* til å bli kjent med og regulere følelsene sine, samt at den *sosiale utviklingen* blir stimulert slik at barnet lærer å utvikle gode vennskap. I tillegg har det stor betydning at velferdssamfunnet bidrar med tjenester som ivaretar barnets *helsemessige utvikling* på en forsvarlig måte. Mobilisering av familie og nettverk vektlegges blant flere viktige faktorer for å skape gode oppvekstmiljø, og stortingsmeldingen uttrykker politisk støtte til å verne familien som institusjon og som grunnleggende viktig for det sosiale fellesskapet i vårt samfunn (Helse- og omsorgsdepartementet, 2019, s. 26). Familien fremheves som en mangfoldig institusjon knyttet til sosial bakgrunn, livs- og uttrykksformer, religion og holdninger, og lokal, likeverdig foreldrestøtte fremheves som en viktig strategi for å fremme gode oppvekstvilkår uansett familiebakgrunn (Helse- og omsorgsdepartementet, 2019, s. 27).

Familien innehar en betydningsfull posisjon, både relasjonelt og samfunnsøkonomisk som drivkraft bak velferdsstaten. Arbeidslinja og skattesystemet er avgjørende for en bærekraftig drift av velferdsstaten, og her spiller familien med menn, kvinner og barn sine betydningsfulle roller i kraft av å være både ytere og mottagere av velferdstjenester. Velferdsforskningen har rettet oppmerksomheten mot hvordan strukturelle samfunnsendringer over tid har bidratt til nye sosiale problemer og endrede behov for velferdstjenester i familier (Finnvold et al., 2020, s. 13). Eksempelvis har kvinner i lønnsarbeid, konfliktfylte samlivsbrudd og enslige forsørgere medført utvikling av henholdsvis barnehage som velferdsordning, opprettelse av familievernkontor med familiemeglingstjenester og nye offentlige stønadsformer for enslige forsørgere.

Prosessene bak slike strukturelle samfunnsendringer blir gjerne kalt «nye sosiale risikoer» (Bonoli, 2005, s. 3; Finnvold et al., 2020, s. 14).

Samtidig som vårt velferdssystem er i front og norske borgere er privilegerte sammenlignet med mange andre land, er det nødvendig å ha et våkent og oppmerksomt blikk på hvilke nye sosiale risikoer som er i ferd med å utvikle seg i vår tid og vårt velferdssystem. I neste kapittel skal jeg redegjøre nærmere for barnevernets utvikling med særlig vekt på fremveksten av risikoperspektivet og dets betydning for barnevernsmandatet i arbeidet med barn og familier.

1.3 Barnevernets utvikling

I likhet med samfunnsvitenskapene er både samfunn og kultur i stadig forandring og utvikling (Sommer 2014, s. 11). Forandring kan anses som et konstant fenomen i nyere tid da vi lever i en tid med stadige endringer. Parallelt med disse endringene i familien som system, har barnevernet som tjenesteleverandør og forvaltningssystem også gått gjennom store endringer og omstillingsprosesser. Særlig de siste tiårene har hatt stor betydning for barnevernets utvikling, og fremveksten av dagens barnevern må sees i lys av den samfunnsutvikling, de rådende samfunnsdiskurser, sosialpolitiske prosesser og reformer, teknologiske utvikling og velferdsvitenskapelig forskning som har funnet sted i denne perioden. Prosessene er komplementære på den måten at samfunnsutviklingen, endringen av familien og fremveksten av barnevernet ikke er uavhengige størrelser, men må sees i sammenheng med hverandre. Skal vi forstå hvorfor og på hvilken måte samfunnsutviklingen endrer seg og preger våre liv, må vi også ha en bevissthet omkring den gjensidige påvirkningsgraden utviklingen har for utformingen av velferdstjenestene, og i hvilken grad de treffer samfunnets og brukernes behov.

Oppvekstpolitikkenes utforming de siste tre tiårene har hatt vesentlig betydning for utformingen av dagens barnevern og dets hjelpemottagere. Barnevernets ansvar er formalisert i et byråkratisk arbeid for å beskytte barn mot omsorgssvikt, overgrep og vanskjøtsel. Dette arbeidsfelt er integrert i vår tids velferdsmandat hvor forebyggende arbeid med fokus på helserisiko er blitt en sentral del av folkehelsearbeidet innen oppvekstfeltet. Det velferdsvitenskapelige individfokus som har vokst frem i

oppvekstfagene innenfor pedagogikk, utviklingspsykologi og psykiatri avløste etterkrigstidens sosialpolitiske fagdomene som hadde sitt hovedfokus på child welfare. Perspektivet bak child welfare omhandler kompenserende løsninger for familier med problematiske kår, og ivaretagelse av behov som kan oppstå grunnet mangel på sosial og økonomisk kapital eller uforutsette hendelser som kan gå utover barna (Clifford et al., 2015, s. 15).

Det moderne barnevern kritiseres for i *for* stor grad å ha beveget seg vekk fra perspektivet om child welfare, og for å ha innrettet seg lang mer etter perspektivet om child protection. Dette perspektivet omfatter i langt større grad bruk av endringstiltak i form av råd og veiledning, uten at det foreligger tilstrekkelig evidensbasert kunnskap om effekten av endringstiltak (Christiansen, 2015, s. 34). Child protection perspektivet innebærer å avdekke forhold som kan medføre risiko for barn og unges utvikling kognitivt, emosjonelt og sosialt gjennom bruk av metoder og manualer utviklet for å foreta risikovurderinger. Paradigmeskiftet har medført større oppmerksomhet omkring problemer som kan medføre risiko for barn og unges kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling. I tillegg har det medført et mer ensidig fokus på foreldrenes ansvar, fremfor oppmerksomhet på opphopning av komplekse sosiale forhold som kan ha stor betydning for familiens vansker (Clifford et al., 2015, s. 22).

Risikoperspektivet har fått stadig større oppmerksomhet, også i engelskspråklige land (Gillingham, 2006; Hughes, & Rycus, 2007; Hyslop og Keddell, 2018; Lonne, Parton, Thomsen, & Harries, 2009; Morley, 2003; Munro, 2019; Parton, 2014). I en utførlig vurderingsrapport av det engelske barnevernssystemet (Munro, 2011, s. 17), fremheves frykten for menneskelig feil som kausal faktor i barnevernssaker å ha bidratt til å drive risikovurderingen i barnevernet fremover mot stadig sterkere byråkratisering gjennom bruk av regelverk og prosedyrer. Også barnevernsstudier fra New Zealand¹ påpeker hvordan risikodiskursen har flyttet barnevernets tilnærming fra fokus på myndiggjøring av familien til perspektivet om beskyttelse av barnet. De hevder paradigmeskiftet i barnevernet er årsak til at sosialt arbeid ser ut for å ha mistet sin evne til å sette ord på,

¹ Under PhD arbeidet hadde jeg et forskningsopphold ved Waikato University i Hamilton, New Zealand fra januar til mai 2019. Her kom jeg i kontakt med et forskningsmiljø innenfor sosialt arbeid og barnevern ved Universitetet i Auckland, hvor aktuelle forskningsstudier ble gjort kjent og anvendt i avhandlingen.

og bruke innsikten som erverves gjennom å jobbe med og engasjere seg i depriverte familiers strev (Hyslop & Keddell, 2018, s. 2, 5).

Barnevernet i New Zealand kritiseres for at situasjoner og atferd assosiert med materiell deprivasjon blir sett som indikatorer for forhøyet risiko og fare for barnet, fremfor å være en grunn til å forstå familielivet bedre og finne hjelpetiltak som imøtekommer behovene i større grad. Studien argumenterer for at anerkjennelse av hvordan sosial ulikhet utspiller seg i livene til barna og deres familier, har en avgjørende betydning for å utvikle et mer effektivt barnevern (Hyslop & Keddell, 2018, s. 6). Lonne et al. (2008, s. 6) bidrar til kritikken av risikotilnærmingen i det engelske barnevernet, og hevder at den tilsidesetter profesjonelt relasjonsarbeid til fordel for saksbehandlings prosedyrer. De mener tilnærmingen gir fravær av meningsfylt og respektfullt engasjement, og bidrar til en fremmedgjøring av både barna og foreldrene. Bevissthet omkring forholdet mellom strukturell ulikhet og personlig smerte uttrykkes av Hyslop og Keddell (2018, s. 2) som barne- og familietjenesters urealiserte løfte.

Samfunnsdiskursen knyttet til barnevernets mandat har stor innvirkning på barnevernets valg av tilnærming og bruk av hjelpetiltak. Barnevernets tiltaksrekke har etter paradigmeskiftet fra perspektivet om child welfare til perspektivet om child protection, i større grad flyttet fokus fra kompensierende til endringsbaserte hjelpetiltak. Kompensierende tiltak kan være besøkshjem, økonomiske hjelp og barnehage, mens endringsbaserte hjelpetiltak er eksempelvis foreldreveiledningsprogram, miljøarbeid, råd og veiledning (Christiansen et al., 2015, s. 8). Ifølge Christiansen et al. (2015, s. 8) er behovet for hjelpetiltak i langt mindre grad forårsaket av omsorgssvikt nå enn før. Problemene barnevernstiltakene er rettet mot er ofte sammensatte med ulike kombinasjoner av oppdragelsesvansker, foreldres psykiske vansker, barnas psykiske vansker, konflikt i nære relasjoner, utfordringer i skolesammenheng, fravær av støttende nettverk og vanskelig økonomi. Summen av de sammensatte forholdene kan bidra til underskudd hos foreldrene og begrense deres deltagelse og samhandling med barna, noe som også har innvirkning på barnas utvikling og opplevelse av trivsel (Christiansen et al., 2015, s. 8).

I en norsk studie om barnevernets kunnskapsgrunnlag (Heggen & Dahl, 2017), fant studien at barnevernsansatte mente manualer og metodefokus gjennom eksempelvis Kvello-malen, økte kvaliteten på barnevernsarbeidet (Heggen & Dahl, 2017, s. 76). Studien peker på tid- og ressursmangel i barnevernstjenesten som mulig forklaring på at manualer og metoder blir betraktet som hjelp til å strukturere et barnevernsarbeid under tidspress. Heggen og Dahl fant også at barnevernsansatte i større grad benyttet interne kunnskapskilder i form av kollegers erfaringsgrunnlag fremfor eksterne kunnskapskilder som forskningskunnskap, ekstern veiledning eller kunnskapsheving i form av kurs og utdanning (Heggen & Dahl, 2017, s. 80).

Faren ved de barnevernsansattes tillit til egen anvendelse av manualer og metoder, kan ifølge studien være deres manglende faglige forutsetninger for kritisk vurdering og bruk av metode og manual instrumentene (Heggen og Dahl, 2017, s. 80). 43 prosent av de barnevernsansatte mente imidlertid at faglig skjønn lot seg «i stor grad» kombinere med bruken av manualer, hvorpå 37 prosent mente det «i noen grad» lot seg kombinere (Heggen & Dahl, 2017, s. 76). Resultatene indikerer at selv om nesten halvparten av de barnevernsansatte erfarte det uproblematisk å kombinere manualer med eget faglige skjønn, opplevde mange også at manualer utfordret anvendelsen av det faglige skjønnet. Tilsvarende funn fra Aamodt (2017) viser at barnevernets beslutningsgrunnlag i stor grad styres av standardiserte verktøy, og politiske forventninger som vanskeliggjør skjønnsanvendelsen (Aamodt, 2017, s. 78). Funnene belyser utfordringer i barnevernet knyttet til kritisk fagkompetanse, hvor manualene og metodene kan fremstå som erstatning for barnevernsansattes potensielle fagutvikling, fremfor å anvendes som tilleggsressurser til den profesjonelle skjønnsutøvelsen (Heggen & Dahl, 2017, s. 80).

Prinsippet om barnets beste er som nevnt det styrende prinsipp for det barnevernsfaglige arbeidet i Norge, og utviklingen frem mot dette prinsippet er også representativt for våre sammenlignbare nordiske og europeiske land. Fra både norske og engelskspråklige fag- og vitenskapelige miljøer, er det imidlertid uttrykt bekymring for manglende familieperspektiv og mer helhetlige tilnærminger i barnevernet (Clifford et al., 2015; France, Freiberg & Homel, 2010; Grønlie, 2018; Lonne, Harries, Featherstone & Gray, 2016; Lonne, Russ, Harrison, Morley, Harries, Robertson, Pearce & Smith, 2021;

Munro, 2011). I en samfunnsvitenskapelig kontekst hviler det kanskje et særlig forskningsetisk ansvar i å utforske ulike perspektiv innenfor velferdstjenester som har et særskilt og mektig ansvar i ivareta lovmessigheter og menneskerettigheter. Slike velferdstjenester, hvor menneskeverd og likeverd også står i fare for å utfordres av både system og systemets formelle og uformelle håndhevere, vil alltid måtte tåle og trenge forskende blikk for å være i kontakt med sitt mandat og sin tid.

Med utgangspunkt i kritikken rettet mot barnevernet om en *for* risikostyrt tilnærming og et manglende helhetlig familieperspektiv, skal jeg i neste kapittel gå nærmere inn på hvorfor et helhetlig familieperspektiv er av betydning i barnevernets arbeid.

1.4 Betydningen av et familieperspektiv i barnevernet

Barnas utvikling er avhengig av omsorgsgivernes ustanselige oppfølging (Andenæs, 2013, s. 224). I et utviklingspsykologisk perspektiv legges det vekt på barnet som en sosial deltaker, en meningsskapende aktør som utvikler seg ved å delta i hverdagslivets gjøremål innenfor kulturelle og sosialt organiserte sammenhenger. I det pedagogisk-psykologiske perspektivet forstås barnet også som et behovsvesen ved at det utvikler seg gjennom å få tilfredsstilt sine behov, og gjennom sin utforskning av omgivelsene (Piaget, 1953). Foreldrenes plikt og rett til å gi barnet omsorg og oppdragelse reguleres gjennom ulike lovverk, blant annet i lov om barn og foreldre (Barnelova, 1981). Foreldrenes myndighet er imidlertid ikke absolutt, og begrensningene er særlig formulert i lov om barneverntjenester (Barnevernloven, 1992).

Det er flere forklaringsmodeller for hvorfor familiebakgrunn har stor betydning for barnets utvikling. Tre forklaringsmodeller på familiebakgrunn ser på sammenhengen mellom det å vokse opp i familier med lavinntekt og risiko for dårlige livsløp for barn og unge. Disse forklaringsmodellene er *investeringshypotesen*, *familiestress hypotesen* og *hypotesen om bakenforliggende kjennetegn* (Hyggen et al., 2018, s. 57).

Ifølge Hyggen et al. (2018, s. 58) omhandler investeringshypotesen i korte trekk foreldrenes økonomiske evne til å investere i barna. Jo bedre økonomi, jo mer ressurser har foreldrene til å sørge for barna både materielt, kulturelt, sosialt og med hensyn til læring og utdanning. Familiestresshypotesen (Conger, Ge, Elder, Lorenz & Simons,

1994) vektlegger betydningen lavt inntektsnivå kan ha på foreldrenes stressnivå, og hvordan dette stressnivået kan påvirke foreldrenes evne til å følge opp barna. Det negative stresset kan også ha indirekte konsekvenser for oppveksten til barn, ved at stresset påvirke foreldrenes fysiske og psykiske helse, og familierelasjoner på negativt vis (Hyggen et al., 2018, s. 58).

Den tredje forklaringsmodellen ser på egenskaper ved foreldrene som har sammenheng med inntektsnivå og som påvirker livsløpsutfallet for barna, eksempelvis foreldrenes utdanningsnivå, atferd, verdigrunnlag, holdninger og motivasjon. Samtidig er det viktig å påpeke at sistnevnte modell ikke angir kausale effekter, bare assosierte effekter mellom inntektsnivå og hvordan foreldre håndterer sitt foreldreskap (Hyggen et al., 2018, s. 58-59). Forsberg (2010, s. 78) omtaler middelklasse- foreldreskapet som et involvert foreldreskap, hvor den kulturelle norm legger vekt på foreldrenes ansvar for egne barn med hensyn til investering i og tidsbruk med barna, og viktigheten av å bygge nære relasjoner til dem.

Disse tre forklaringsmodellene er i ulik grad anvendt i forskning som har til hensikt å forstå sammenhengene mellom lavinntekt og negative livsløp, og ofte kan sammenhengene forklares av mediatorer fra alle tre modellene (Hyggen et al., 2018, s. 59). Eksempelvis hvordan lav inntekt kan medføre økt stress som også påvirker foreldrenes oppdrageratferd.

DNBV studien påpeker at det mangler tilstrekkelige tiltak rettet mot familiefungering i barnevernet og færre tiltak til langtidsklientfamilier der barn bor hjemme, paradoksalt nok all den tid det barnevernspolitisk ligger en intensjon om å rehabilitere og stabilisere den enkelte familie (Clifford et al., 2015, s. 255). I et kulturpsykologisk perspektiv er premissene for barnets utvikling å se foreldrenes betingelser og utviklingsstøtte, og barnas utviklingsresultater i lys av de krav som stilles i det samfunnet barnet fødes inn i og skal fungere i (Andenæs 2013, s. 223). Det innebærer at kontekst ikke kan forstås som «noe som påvirker oss», men som er et uatskillelig premiss vi lever i og med. De sosiale, økonomiske og utdanningsbaserte forholdene i familien barn vokser opp i, har betydning for helsen og kan fremme eller hemme barnets sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling (Dahl, Bergsli & van der Wel, 2014, s. 123). Ifølge Mørch og

Raundalen (2013, s. 160) er det ikke den sosioøkonomiske status alene som har betydning, men hvordan denne innvirker på samspill og relasjon mellom foreldrene og barna som får betydning for barnas utvikling.

Barns oppvekstvilkår er avhengig av hvilke velferdsvilkår og omsorgskompetanse foreldrene har, og ved å styrke foreldrenes vilkår vil ofte barnas oppvekstforhold bedres (Befring, Duesund & Popovici, 2013, s. 33). Hvilke vilkår foreldrene har for å fungere som foreldre varierer. Ikke minst varierer *opplevelsen* av vilkårene, og opplevelsen sier noe om de indre vilkår og hvordan man tilskriver mening til det som oppleves (Bø, 2011, s. 21). De ytre vilkårs betydning for foreldrefunksjonen, handler om direkte effekter som eksempelvis hvordan materielle forhold påvirker den daglige logistikken. Det handler også om indirekte forhold som har å gjøre med hvordan vi opplever innvirkningen av de direkte effektene, som også er avhengig av våre tidligere erfaringer (Bø, 2011, s. 22). Et viktig perspektiv relatert til betydningen av indre og ytre forhold, er at hverken fortiden eller nåtiden isolert sett kan forklare hvordan foreldrene håndterer foreldreskapet. Selv om tidligere erfaringer kan medføre sårbarhet for belastninger i nåtiden, er det viktig å huske på at forebyggende og støttende tiltak kan virke beskyttende og hindre sammenbrudd i foreldrefunksjonen, tross for tung ballast (Bø, 2011, s. 23).

Folkehelsemeldingen (Helse- og omsorgsdepartementet, 2019, s. 27) vektlegger ulike prioriterte tiltaksperspektiver som representerer et familieperspektiv både i lys av *child welfare* perspektivet og *child protection*. Tiltakene som representerer *child welfare* perspektivet i den politiske prioriteringen av familiestøttende velferdsordninger, er eksempelvis økning i bostøtteordninger for barnefamilier, økt statlig finansiering på områdesatsning og prioritering av økt rekruttering og tidlig innsats i barnehagesektoren. Meldingen vektlegger også en målsatsning om at alle barn uansett sosial bakgrunn skal ha mulighet til å delta fast i en organisert aktivitet, og at frivillig sektor skal få finansiell støtte til å fortsette sitt arbeid med foreldrestøtte og tidlig innsats. Virkemidlene som representerer *child protection* perspektivet, handler om tiltak for å styrke foreldreskapet gjennom bruk av informasjon, råd og veiledning som i større grad gjenspeiler et

individualiserende nyliberalistisk fokus med særlig vektlegging av foreldrenes ansvar for omsorgsutøvelsen.

I rapporten fra Nordlandsforskning (Clifford et al., 2015, s. 254), om tilblivelsen av *Det nye barnevernet*, peker forskerne på nødvendige endringer i barnevernet knyttet opp mot et samfunn i rask endring. Barnevernets virksomhet er kjennetegnet av omsorg og kontroll, og hjelpetiltakene skal ivareta de ulike interessene og rettighetene til partene involvert. Barnevernpolitisk pekes det som nevnt tidligere, på et skifte hvor den tradisjonelle sosialomsorgen med *child welfare* som prinsipp får mindre fokus fordi *beskyttelsen* av barnet vektlegges mer. En stor del av barnevernsarbeidet fokuserer på å finne og beskytte de barna som er utsatt for overgrep og omsorgssvikt, og barnevernets undersøkelser, filtreringer og frister understøtter dette som deres hovedfokus. Disse prioriteringene medfører begrensninger for hvordan barnevernet også klarer å ivareta de sammensatte familiene som har store komplekse utfordringer, hvor omsorgssvikt eller overgrep ikke foreligger. Hensyn til familiens livssituasjon og egenart er et ønsket innhold i arbeidet, men det skimtes et voksende gap som barn fra marginaliserte familier og nærmiljø befinner seg midt i. Dette gapet vil på den ene siden omhandle at barnevernets oppmerksomhet ikke er rettet mot disse barna i stor nok grad fordi det ikke foreligger omsorgssvikt, og på den andre siden vil vurdering og tiltak være med utgangspunkt i diagnoser og problemer tilknyttet barnet som individ, fremfor familien (Clifford et al., 2015, s. 254).

Dette er problematisk fordi det mangler forskning som griper fatt i barnevernsmottageres livssituasjon og utfordringer, og fokus på substansen av belastning deres. Clifford et al. (2015, s. 41) antyder at familieperspektivet i barnevernsforskning har vært fraværende grunnet tradisjon for registerforskning i barnevernet. Denne typen forskning har vært eneste kilde til oversikt over barn og foreldre i barnevernet, og har således medført uunngåelige begrensninger for forskning som gjelder den totale familiesituasjonen. Hverken internasjonal samfunnskritisk diskurs eller vår egen reformsentrerte diskurs i barnevernsforskning, er basert på tilstrekkelig innsikt i familiene barnevernet yter hjelp til. Det er lite kunnskap om livsinholdet til familiene, deres livshistorier, foreldrenes bakgrunn, betydning av ulike

sosiale faktorerers samspill slik som; familieøkonomi, helsevansker, sosial forankring, samliv og samlivsbrudd, barns utfordringer på ulike hverdagsarenaer eksempelvis barnehage, skole og jevnalder miljø (Clifford et al., 2015, s. 41).

Kousholt (2012) hevder det er av betydning å se familiens problemer som en relasjonell utfordring, hvor både individuelle og systemiske forhold er av betydning for å få et familieliv til å fungere i det daglige. Kousholt fremholder fokus på familiens livsførsel å være et bredere perspektiv, som ser familieliv og familiproblemer utover et dekontekstualisert fokus på relasjoner mellom foreldre og barn. Det betyr ikke at det ikke er viktig å jobbe med relasjonelle utfordringer i familiene, men at disse ikke må ta alt fokus fra de prosesser som forhindrer familiens deltagelse i hverdagen på ulike områder (Kousholt, 2012, s. 124). Det utviklingsøkologiske perspektivet (Bronfenbrenner, 1996; Bronfenbrenner & Morris, 2007) sammen med en sosiokulturell innsikt, i prosessene som leder frem til foreldrenes opplevelser av hvordan de daglige virksomhetene i ulike livsområder, eksempelvis hjem, familie, arbeid, skole og fritid, organiseres og koordineres, vil kunne bidra til å forstå familiens livsførsel.

I en kunnskapsoppsummering om konsekvenser av oppvekst i lavinntektsfamilier, fastslår Hyggen et al. (2018, s. 17) at antallet lavinntektsfamilier i Norge er voksende. De hevder det er liten tvil om at sammenhengen med å vokse opp i familier med lav inntekt og deprivasjon i ulike former blant barn er reell. Blant annet kan deprivasjonen prege relasjonen mellom foreldrene og barna, øke risiko for konflikter mellom foreldrene, samt skape manglende overskudd hos foreldrene til å komme barnas behov i møte. I 2018 ble det utarbeidet en tverrdepartemental strategi for å styrke arbeidet rettet mot foreldre og familier, og strategien ble forankret i Prop. 12 S (2016-2017) *Opptappingsplan mot vold og overgrep* (2017-2021) (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016). Bakgrunnen for strategimeldingen omhandlet blant annet behovet for mer kunnskap om foreldrenes behov, og bedre utnytting av kompetansen i tilgjengelige tjenester (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018, s. 23).

Strategimeldingens mandat er å forebygge risikoen for manglende omsorgsforhold under barns oppvekst, samt utforming av strategi for forbedret kommunal foreldrestøtte² når foreldrene ikke mestrer og trenger hjelp der de bor. Foreldrestøtten vektlegges som et likeverdig og kvalitetssikret tiltak, både universelt og tertiært forebyggende i alle kommuner. Meldingen uttrykker et klart budskap om familien som den viktigste investering for barns oppvekst og utvikling, hvor hjelp til foreldrene regnes som utstrakt hjelp til barna. Strategien fremholder et familieperspektiv i tiltaksutformingen som verdsetter familien med sterkere satsning på likeverdige, kommunale familiestøttene tiltak til familien (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018, s. 56). Strategiens formål er å bidra til ytterligere kommunal økning i benyttelsen av disse tilskuddsordningene, samt påvirke likeverdigheten og kvalitetssikringen av foreldrestøtten som tilbys. Ansvar for integrering av familieperspektivet må ifølge strategimeldingen tas av hele oppvekstsektoren representert av helsestasjoner, skolehelsetjenesten, fastlegetjenesten, NAV, barnevern, skoler og barnehager (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018, s. 11).

Kunnskapsoversikten om effekten av norske barnevernstiltak utført av Kristofersen, Sverdrup, Haaland & Wang Andresen (2006) og Christiansen et al. (2015) påpeker at det foreligger svært lite forskning om hjelpetiltak på generell basis med unntak av manualbaserte program. Det utgjør en betydelig svakhet for barnevernet at man faktisk vet altfor lite om hvilke tiltak som fungerer. Kritiske røster (Whittaker & Maluccio, 2002) mener tiltaksproblematikken i barnevernet trenger oppmerksomhet med hensyn til å bedre familiefunksjonen for å sikre barnet en omsorgsfull og trygg oppvekst. Samtidig fremhever de betydningen av å ikke betrakte det å møte behov til familier med overlast av sosiale problemer som tilnærminger uten risikoanalyser. Fordi det kan bidra til å sette risikoperspektivet opp mot familiestøtte, fremfor å se disse som integrerte perspektiv (Whittaker & Maluccio, 2002, s. 125).

² Alle typer støtte som kan bistå og styrke foreldre i foreldrerollen. Både universelle tiltak og tiltak rettet mot foreldre med særlige behov. Formålet med foreldrestøtten er å fremme barnets beste gjennom å styrke relasjonen mellom foreldre eller foreldre og barn (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018, s. 12).

Oppnåelsen av samsvar mellom behov og tiltak krever både inngående kunnskap om hjelpemottagerne, tiltaksmetodene og aktivitetene tiltaket innebærer. Fauske et al. (2017, s. 46) hevder også det er nødvendig med mer kunnskap om *hva* som gjør problemene komplekse for å generere hjelpetiltak som virker. Et slikt kunnskapsbehov innebærer et forskningsfokus som blant annet må rette oppmerksomheten mot hvordan familiene erfarer sin egen hverdag, hvilke krav de opplever, hvilke problemer og utfordringer de erfarer og hvordan de løser disse med de tilgjengelige ressursene de har.

Oppmerksomheten handler mer spesifikt om at det er i *hverdagen* alle de mer eller mindre komplekse problemene krever håndtering, og det er *her* hver enkelt forelder forsøker å løse familiens problemstillinger utfra personlige forutsetninger og den kontekst deres familiepraksis er omfattet av. Ifølge Ellingsæter & Leira (2004, s. 16) handler familiepraksis om hvilke sosiale og relasjonelle praksiser som utspiller seg i den enkelte familie, og hvilket meningsinnhold de enkelte familiemedlemmene tilskriver sine familiepraksiser. Hvordan praksisene utspiller seg i *hverdagen* til familiene er derfor viktig å få kunnskap om, all den tid disse praksisene sammen med de strukturelle forholds innvirkning på foreldres handlingsrom, bidrar til hvordan krav møtes og hverdagslivet erfares. Familiens kontekst og familiemedlemmenes individuelle forutsetninger må derfor sees i sammenheng for bedre kunne forstå hvorfor problemer blir komplekse og hvilke behov problemene skaper.

For å tilegne oss slik kunnskap må vi vende oss til dem det gjelder, og det innebærer at familiene med tjenester fra barnevernet må spørres og lyttes til, både barna og foreldrene, og deres erfaringer må analyseres i et bredt sosiokulturelt perspektiv. I nyere tid har flere norske studier fokusert mer på tiltakserfaringene til barnevernets hjelpemottagere (Christiansen et al., 2015; Fauske, Kojan & Storhaug, 2018; Havnen, Christiansen, Ljones, Lauritzen, Paulsen, Jarlby, og Vis, 2020; Juul og Husby, 2019; Kojan, 2011), men det mangler studier som primært har studert det erfarte hverdagslivet til familiene i barnevernet.

Foreldreskap og familiefungerings arena er hverdagslivet. Hverdagslivets erfarte krav, betingelser og mulighetsrom for fungering er nødvendige dimensjoner å utvikle kunnskap om all den tid det er her, på denne arena, familien lever og skal håndtere sitt

daglige liv. Det er også på denne arena foreldreskap og familiefungeringen kategoriseres og vurderes av barnevernet. Ytterligere empirisk kunnskap omkring foreldrenes erfaringer knyttet til krav og betingelser i hverdagslivet, og hvordan foreldre opplever disse preger familiens livssituasjon er derfor en av flere viktige kunnskapsveier å gripe fatt i. Det er her i dette skjæringspunktet, mellom hverdagens sammensatte krav og betingelser og hverdagen som kompleksitetens scene at min avhandling har sitt utspring. Avhandlingen retter fokus på hverdagslivet som empirisk kontekst for økt kunnskapstilfang om erfaringene i hverdagslivet til familier i barnevernet.

I neste kapittel belyses hverdagslivet som empirisk forskningsfelt for undersøkelsen.

1.5 Hverdagslivet som empirisk forskningsfelt

Hverdagsliv som sosial kontekst for å utøve hjelp er tradisjonelt sett ikke en ukjent hjelpekontekst i hverken sosialt arbeid eller helse- og omsorgsykker. Innenfor vitenskapen er hverdagstenkning av avgjørende betydning for utvikling av kunnskap, og i samfunnsvitenskapen er hverdagslivet betraktet å være en vitenskapelig forutsetning. Å undersøke hverdagslivet handler om å skape økt kunnskap om hva hverdagslivets innhold og virke kan fortelle oss om vår sosiale verden. Gjennom å undersøke hvilke skjæringspunkter som oppstår i møte mellom menneskets biografi og samfunnets historie kan forståelsen om hva som foregår i menneskene selv oppstå. De personlige livshistorier og hverdagslige dimensjoner vil dermed kunne fremstå som instrumenter for å begripe og gripe fatt i de mer generelle kulturelle og samfunnsmessige spørsmål og diskurser (Brinkmann, 2013, s. 18). I prosjektet mitt har *hverdagslivet* hatt en todelt rolle. Det har på den ene siden vært et konkret felt for mine undersøkelser, og på den andre siden dannet det prosjektets empiriske utgangspunkt for mine fortolkninger og analyser av foreldrenes erfaringer.

Omfanget av alt hverdagslivet rommer er komplekst og unikt, og vi har alle en viss formening om hva et hverdagsliv er, i hvert fall vårt eget. Selv om våre hverdagsliv er ulike, er det av vitenskapelig interesse å finne ut om noen av de daglige sosiale fenomener familier erfarer har felles likheter. I vitenskapelig kontekst, er det ved å studere flere familier med sine særegne og varierte hverdager, at kunnskap om fenomen

med felles trekk kan utledes (Gulbrandsen, Seim og Østensjø, 2014, s. 42). Det er derfor ikke avgjørende å definere hverdagslivet presist, men la det være et sensitiverende begrep (Blumer, 1969) som kan gi retning for å studere de komplekse fenomenene hverdagslivet rommer.

Ifølge Gulbrandsen et al. (2014, s. 42) kan hverdagslivet i seg selv fungere som et sensitiverende begrep, fordi det rommer variasjonene av sosiale fenomener som oppstår i den enkelte families hverdag. Ved at man lar hverdagslivet være et sensitiverende begrep, åpnes det altså opp for å avdekke og studere ulike sosiale fenomen som er typiske i hver enkelt familie, men som kanskje i større grad er tatt for gitt fenomen som ikke har vært tilgjengelige før. Når fenomenene utforskes kan man se etter hva som er felles for familiene, og hvordan de felles fenomenene kan forstås. Samtidig som hverdagslivet er et sensitiverende begrep, gir også begrepet oss en direksjon på hvor vi skal lete for å utvikle empiriske abstraksjoner mot nye begreper og relevant kunnskap, som i denne sammenheng, er å utlede kunnskap om erfaringene til mødre i barnevernet i et hverdagslivsperspektiv.

Gullestad (2000, s. 18) beskriver hverdagslivet som et diffust begrep med flere dimensjoner, hvor hun fremhever de to viktigste dimensjonene å være *daglig organisering av oppgaver og virksomheter*, og *hverdagslivet som erfaring og livsverden*. Hverdagslivet består av både handlinger og forståelser, forstått på hvilken måte familien organiserer og skaper meningsfulle sammenhenger i hverdagslivet. Handlingsaspektet viser til at våre daglige handlinger og aktiviteter eller virksomheter, er organiserte og forbundet med andre virksomheter (Gulbrandsen et al., 2014, s. 42). I denne studien belyses handlingsaspektet eksempelvis ved analysering av hvordan mødrenes handlinger og aktiviteter påvirker og påvirkes av barnas virksomheter, eksempelvis av barnehage, skole eller trening, og hvordan barna påvirkes av mødrenes virksomheter i det daglige mht eksempelvis logistikk, leksegjøring, sosialt nettverk og økonomi. I tillegg vil også mødrenes virksomheter være kontekstuel forbundet med øvrige instanser og forhold som mødrene må håndtere i det daglige, eksempelvis offentlige instanser som skolen, NAV og barnevernet, offentlig infrastruktur, bolig, tilgang til transport og geografisk avstand.

Hverdagslivsstudier handler ikke bare om hvordan hverdagen er organisert og hvilke aktiviteter den fylles med. Erfaringsdimensjonen er den andre viktige dimensjonen ved utforskningen av hverdagslivet, og jeg har lagt særlig vekt på denne dimensjonen i valg av tilnærming til hverdagslivet som empirisk felt. Erfaringsdimensjonen bidrar til økt forståelse for de enkelte virksomhetene vi daglig er en del av, ved at vi fortolker virkeligheten og samtidig ser på sammenhengen mellom dem (Gulbrandsen et al., 2014, s. 42).

Det er en viktig distinksjon mellom *hva konkret* foreldrene erfarer i sin hverdag og *hvordan* foreldrene erfarer sin hverdag. Det handler om hvordan vi som mennesker søker etter å skape mening både med det vi selv gjør, men også en meningssøken etter det som foregår rundt oss som vi må ta stilling til, prøve å forstå og ikke minst få hverdagen til å fungere i forhold til (Gulbrandsen et al., 2014, s. 44). Avhandlingen utleder kunnskap om *hvordan* mødre i barnevernet erfarer og gir mening til sine handlinger og kontekst i hverdagen. Gullestad (2000, s. 18) knytter erfaringsdimensjonen til forbindelsen mellom hverdagslivet og kulturen vi lever i. Forstått på hvilken måte foreldrene fortolker sin virkelighet i lys av samfunnskulturen, eksisterende holdninger i kulturen og symbolbruken som benyttes. Erfaringsdimensjonen gir med andre ord tilgang til betingelsene familien har, i mitt tilfelle gjennom mødrenes erfaringer.

Våre hverdagsliv kan være både elsket og hatet. Hverdagen binder mennesker og samfunn sammen, og her virker vi, i privatlivets innerste sfære og offentlighetens skarpe lys. Hverdagslivet er her og nå, det levende reelle livet, i motsetning til vitenskapens teorier og systematikk. Gullestad (2000, s. 24) definerer hverdagslivet som et tverrsnitt av samfunnet. Hjemmet er en sentral del av hverdagslivet, men like betydningsfullt er det å ha oppmerksomheten på alt det som omfatter hverdagslivet som *ikke* er innenfor hjemmets fire vegger. Hverdagslivet er økonomisk og politisk begrenset, og vårt hverdagsliv er av stor betydning psykologisk og følelsesmessig. Intimsfæren, familien og hjemmet utgjør i vår tid en skarp motsetning til storsamfunnet, spesielt i forhold til byråkratisk organisering. Intimsfæren er den enkeltes domene, hvor den enkelte har kontroll (Gullestad 2000, s. 178). Hjemmet representerer det intime, private, helhetlige

og personlige, og utgjør en motsetning til det byråkratiske, saklige, spesialiserte og effektive. Disse ulike paradoksene gjenspeiler hvilken spesiell betydning den intime sfære har i dagens samfunn. På denne måten utgjør hverdagslivet med sitt ikke byråkratiske innhold en motsetning til rasjonalisme, systematisering og teoretisering, altså vitenskap (Gullestad 2000, s. 178).

Også innenfor psykologien vil det å definere hverdagslivet som en kilde til kunnskap, kunne gi en bedre tilgang til kunnskap om hvordan individet skapes og endres på tvers av tid og sted (Haavind, 2012, s. 1). Samfunnsmessige endringer som medfører svak sosial integrasjon og få nære relasjoner skaper et ytterligere press på sosiale grupper som er underpriviligert. Individet står i fare for å bære ansvaret alene for sin tilkortkommenhet når identitetsdannelsen blir et individuelt prosjekt, til tross for at identitetsdannelsen har en relasjonell tilnærming gjennom speiling i andre. På denne måten blir underpriviligerte grupper særlig rammet av individualistiske tilnærminger i hjelpeapparatet. Dette som følge av at den enkeltes ansvar blir bekreftet, samtidig som kompleksiteten i problemet ikke fanges opp. Det innebærer at sammenhengen mellom strukturelle, psykologiske, sosiale og familiemessige forhold ikke blir belyst tilstrekkelig av hjelpeapparatet.

Peter Wessel Zapffe gir i sin avhandling «Om det tragiske» uttrykk for at det ikke finnes et overordnet biologisk prinsipp for hvilke egenskaper mennesket trenger for å håndtere sin livsverden:

«Mennesket har endnu ikke kunnet iagttå noget overordnet biologisk princip som staar paa individernes eller arternes beste og sikrer dem akkurat de egenskaper de behøver i den verden av landskap og medlevende som hver enkelt av dem blir henvist til»

(Zapffe, 1941/ 2015, s. 24).

Implisitt i dette utsagnet er det et sosioøkologisk perspektiv i betydningen av å forstå individets evner i relasjon med omgivelsenes vilkår, som ufravikelige faktorer som fremmer eller begrenser menneskets muligheter i den konteksten de lever i. I et slikt perspektiv må hjelpeapparatet betrakte samfunnsmessige strukturelle forhold å være en

integrert del av menneskers egenskaper og erfaringer (Aamodt, Aamodt & Jørgensen, 2002, s. 199).

For å studere hva som faktisk skjer i hverdagslivet vil det derfor være av betydning å benytte en fremgangsmåte som forklarer, både for den som forskes på og forskeren selv, hvordan livet, og i denne sammenheng mer spesifikt, hverdagslivet, står i relasjon til blant annet sosiale strukturer. Eksempelvis hvordan samfunnsmessige og kulturelle strukturer interagerer med menneskenes forutsetninger, rammer inn og speiles i menneskets hverdagsaktiviteter (Jacobsen & Kristiansen, 2014, s. 12). Disse strukturene skapes og vedvarer gjennom våre aktiviteter og selvfølgelighetene i hverdagen, slik at ved å ta utgangspunkt i det mennesker faktisk gjør, vil en kunne synliggjøre hvordan strukturene forankrer vårt hverdagsliv. Materielle, systemiske, kulturelle, biologiske, relasjonelle og psykologiske forhold preger oss altså på ulikt vis fordi de virker sammen, utgjør unike livssammenhenger og har også betydning for hvordan sosial ulikhet i helse oppstår (Bateson, 2000; Bronfenbrenner, 1996; Dahlgren & Whitehead, 1991). Sammenhengene kan være både åpenbare og selvsagte, men også uklare, komplekse, uidentifiserbare og tatt for gitte, og de får betydning for de summerte øyeblikkene hver dag utgjør. Sammenhengene gir seg utslag i våre livsformer, og de ulike livsformene knytter seg blant annet til sosial klasse, kjønn, alder, geografi, religion og uttrykkes gjennom vår livsstil (Gullestad, 2000, s. 104).

Det er fristende å trekke en kontroversiell parallell til Darwins teori om «The Survival of the fittest» idet jeg skal argumentere for betydningen av å forstå hverdagslivet som en arena hvor også nåtidens overlevelsesstrategier oppstår. Det er i hverdagen vi stilles til doms for vårt bidrag inn i både det offentlige og private rom, det er her opplevelsen av tilstrekkelighet og tilkortkommenhet oppstår. Med denne bakgrunn er det av interesse å utforske hverdagslivserfaringene foreldrene i barnevernet har, da disse betingelsene påvirker barnas hverdagsliv på måter som det også i Norge med relativt små sosiale forskjeller er viktig å rette fokus mot (Andenæs, 2013, s. 224). Hverdagens usynlige, mindre fokuserte og tatt for gitte sammenhenger er mitt belegg for å vie hverdagslivet større oppmerksomhet som kilde til kunnskap om familier i barnevernet.

Ifølge Berger & Luckmann (2018, s. 44) er hverdagslivet inndelt i sektorer, hvor noen sektorer er slik at man kan forstå og løse innholdet i hverdagslivet ved hjelp av kjente rutiner, og hverdagslivet oppfattes som uproblematisk så lenge rutinene ikke blir avbrutt. Når kontinuiteten av rutiner avbrytes skyldes det tiltredelsen av et problem. Mennesket søker å løse problemer gjennom å integrere problemet inn i den uproblematiske sektor ved å bruke sine kjente rutiner og gjennom fremgangsmåter utledet av den sunne fornufts kunnskap (Berger & Luckmann, 2018, s. 44). Empirisk er det av interesse å studere hvilke problemer foreldrene erfarer i familiene, og om foreldrene erfarer at problemene påvirker foreldrepraksisen. Den teoretiske konsekvensen blir å spørre hvorfor er det slik? Hvordan kan vi forstå det? Hensikten er å adressere foreldrenes erfaringer og analysere på hvilken måte erfaringene og de ulike sammenhengene foreldrene og familien står i, blir utgangspunkt for foreldrenes eller barnas behov for hjelp.

I neste kapittel skal vi gå nærmere inn på hverdagslivsperspektivet som kontekstuell perspektiv for teoretisering av relasjonelle hverdagslivserfaringer i strukturelle, materielle og sosiokulturelle sammenhenger.

1.6 Et kontekstuellt hverdagslivsperspektiv

Folkehelsepolitisk er det bred tverrpolitisk enighet om å jobbe for at befolkningen skal oppleve flere år med god helse, trivsel og mindre sosial ulikhet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2019, s. 11). Ifølge Nes, Hansen & Barstad (2018, s. 6) sine anbefalinger for et bedre målsystem på livskvalitet, trenger gode og helsefremmende samfunn kunnskap om menneskers subjektive erfaringer av sine livsbetingelser og levekår for å utvikle seg. Det handler om hvordan man opplever mening i hverdagen, hvilket handlingsrom og frihet man opplever å ha, om kravene og forventninger som stilles oppleves håpløse eller oppnåelige, hvordan er balansen mellom det som tynger og det som skaper glede i hverdagen?

Disse subjektive indikasjonene på hvordan folk har det, må sees i forbindelse med den større sammenhengen de lever i. Sammenhenger som innebærer reelle livsbetingelser i form av levekår, samfunnsstrukturer regulert i lover, regelverk og infrastruktur,

boligforhold og arbeidsvilkår (Nes, Hansen og Barstad, 2018, s. 6). Å bygge gode rammevilkår for gode liv må skje der folk lever livene sine. Det betyr utenfor helsevesenet (Nes, Hansen og Barstad, 2018, s. 8). I helsefremmende og forebyggende arbeid må vi starte der livene leves, og hverdagslivet vårt er en enestående kontekst for å belyse hvem vi er, hvordan vi har det og hva som står på spill for oss i tiden vi befinner oss i.

Et hverdagslivsperspektiv innebærer å studere mennesket i sitt daglige virke for å forstå og få innsikt i dets individuelle og strukturelle livsbetingelser, handlingsmønstre, relasjoner, meningsdannelser og opplevelse av livskvalitet (Arntzen, Gramstad og Kristiansen, 2017, s. 190). Arntzen et al. (2017, s. 184) viser til empiriske studier hvor mennesker som har utfordringer med å utføre forventede aktiviteter eller aktiviteter de opplever de er nødt til å gjøre, ofte forsøker å tilpasse eller kompensere for aktivitetene så langt det lar seg gjøre før de ber om hjelp. På den måten kan strategier i hverdagslivet skjule deltagelses- eller aktivitetsproblemer som faktiske hjelpebehov. Hverdagens strev kan dermed være usynlig for den som ikke erfarer vansker med den (Arntzen et al., 2017, s. 176). Hva som oppleves problematisk i det daglige, og grunnene for hvorfor det oppleves vanskelig, finnes det intet objektivt svar på. Hjelpenes forståelse av problemene bør derfor være i overensstemmelse med menneskene det gjelder sin oppfatning av både situasjonen og problemenes art.

Å ta bussen til jobb kan være en selvfølgelig og naturlig opsjon all den tid man ikke har bil, avstanden tilsier nødvendighet av transport og det er oppsatt bussrute. Alfred Schutz (1899-1959), og hans fokus på common sense viten om det tatt for gitt, har rettet oppmerksomheten mot når ting eller situasjoner vi tar for gitt, blir de situasjoner vi heller ikke ansporer som betydningsfulle fordi de ikke utgjør et problem for oss (Schutz, 1972/2005, s. 29). Ifølge Arntzen et al. (2017, s. 176) kan hverdagens virkelighet best illustreres ved å fortelle om når de hverdagslige tatt for gitt selvfølgeligheter brytes, og hverdagen fremstår som vanskelig å håndtere. Eksempelvis når det å ta bussen ikke lenger er en selvfølge fordi man har vanskelig for å håndtere folkemengder, planlegging av tidsbruken for å rekke bussen utfordres med små barn eller man ikke har råd til månedlig busskort.

I nyere tid har kultursosiologen Bech- Jørgensen (1994) hatt betydning for utviklingen av hverdagslivet som empirisk og teoretisk forskningsfelt. Hennes pragmatiske definisjon av hverdagslivet lød: *Hverdagslivet er det liv, vi lever, opretholder og fornyer, genskaber og omskaber hver dag* (Bech- Jørgensen, 1994, s. 17). Bech- Jørgensen var i større grad enn Schutz opptatt av å definere hverdagslivet gjennom å identifisere hverdagens betingelser, relasjonelle sammenhenger og handlingsmønster som utgangspunkt for sine analyser av hverdagslivet. Hennes analyser av hverdagslivet innebar dermed et kontekstuellt fokus ved å undersøke de eksisterende betingelsene som utgjorde grunnlaget for selvfølgelighetene. For derigjennom å identifisere muligheter eller begrensninger for den enkeltes aktivitet og deltagelse (Bech- Jørgensen, 1994, s. 18). Aktivitetene menneskene utfører og deltar i, inngår ifølge Bech- Jørgensen i sykluser som skaper og gjenskaper hverdagslivets betingelser. Betingelsene blir dermed både døråpnere og begrensninger for aktivitetene, og utgjør slik en gjensidig relasjon for hvordan de daglige aktivitetene kan opprettholdes og fornyes (Arntzen et al., 2017, s. 188).

Aktivitetsvitenskap er et overordnet vitenskapelig perspektiv som forstår mennesket som et aktivt og deltagende vesen (Kristensen, 2017, s. 17), og perspektivet belyser relasjonene mellom aktivitet, helse og trivsel utfra tre overordnede grunnpremiss. For det første betraktes mennesket av naturen aktivt, for det andre fokuseres forholdet mellom aktivitet og helse, og for det tredje vektlegges betydningen av kontekst. Det første grunnpremisset forstår mennesket som hoved aktør i eget liv, og mennesket inngår i et dynamisk samspill med omgivelsene gjennom aktiviteter som er meningsfulle, målrettede, organiserte og selv initierte. Det andre grunnpremisset omhandler det gjensidige, relasjonelle forholdet mellom aktivitet og helse. Forstått som at aktiviteter har betydning for menneskets helse, og menneskets helse har betydning for aktivitetene mennesket utfører. Hverdagens aktiviteter kan dermed forstås å ha innvirkning på menneskers opplevelse av helse og livskvalitet, hvorpå helse, sykdom og opplevelse av livskvalitet kan både fremme og begrense aktivitet. Hvordan disse tre forholdene henger sammen og påvirker hverandre blir et viktig omdreiningspunkt for forståelsen av individets aktivitetsutførelse (Kristensen, 2017, s. 18).

Det tredje grunnpremiss i aktivitetsvitenskap omhandler kontekstens betydning. Aktivitetsvitenskap anerkjenner at andre mennesker, klima, kulturelle og religiøse overbevisninger, økonomi, strukturelle forhold og materielle ressurser i tillegg til de naturlige omgivelsene er i et kontinuerlig, gjensidig samspill, og bidrar til å forme våre handlinger. Aktiviteter bør dermed betraktes i lys av og i samspill med sin gitte kontekst. Mennesket sees også å være i relasjon med sin historiske og kulturelle kontekst. Meningen som tilskrives de ulike aktiviteter vil ha sitt utspring, og være nært forbundet med den kultur og historie individet relaterer seg til. Aktivitetsperspektivet fremhever aktivitetens grunnleggende betydning knyttet til å skape, bekrefte og oppleve en meningsfylt tilværelse (Kristensen, 2017, s. 18).

Mennesker kan ha ulike problemer med aktiviteter eller deltagelse i hverdagen. Problemenes omfang og erfaringene av disse vil blant annet variere etter person, kontekst, situasjon, erfaring og tilgjengelige ressurser. Sosialarbeiderens må derfor kartlegge og forstå hvilken kontekst hverdagslivet skal håndteres ut fra, og ikke minst forstå hvilken mening og verdi den enkelte tilskriver de enkelte forhold i sin egen hverdag. Ifølge Schutz (1972/2005, s. 42) er hverdagens meninger og verdier sosialt konstruerte. Imidlertid kan disse konstruksjonene av meninger og verdier utgjøre tyngende konstruksjoner i det daglige, som det for noen mennesker er verre å håndtere enn andre og som skaper barrierer for deltagelse. Forståelse av det komplekse ved en persons deltagelse, fordrer innsikt i at deltagelsen ikke kan sees frakoblet fra personens ulike sammenhenger som utgjør selve forutsetningene for deltagelse (Arntzen et al., 2017, s. 183). For å forstå kompleksiteten bak deltagelse, må personene det gjelder ikke studeres kun individuelt, men som deltagere i samfunnet hvor livsførselen må undersøkes som et relasjonelt og kontekstuell deltagelsesuttrykk. Hverdagslivets virksomme verden og dens kontekst bør derfor være et prioritert virksomhetsområde for sosialarbeiderens å tilegne seg tilstrekkelig kunnskap og innsikt i.

Et annet fellestrekk i fortolkning av hverdagslivets kontekst, er å undersøke hvilke underliggende regler, normer og rutiner som ligger til grunn for våre daglige handlinger og aktiviteter. Ved å avdekke de normer, konvensjoner, vaner og ritualer som er tilstede i våre handlinger, kan vi forstå mer om hvordan vårt hverdagsliv er sosialt organisert.

Hvordan våre daglige aktiviteter bidrar til å opprettholde struktur, stabilitet og forutsigbarhet både i egen hverdag, men også lokalt og videre ut i storsamfunnet. Spørsmål vi kan stille er hvorfor ulike situasjoner har sine regler, hvordan er de etablert og hvorfor følger vi dem? (Scott, 2009, s. 5). Det handler om å stille spørsmål til hva som skjer hvis handlinger eller aktiviteter avviker fra normer og regler. Slik kan selvfølgelighetene i det daglige belyses, fordi avviket avslører hvilke verdier og forutsetninger som har blitt utfordret, og noen sosiale regler er så implisitte at de blir først åpenbare for oss når de brytes (Scott, 2009, s. 5).

Filosofen Agnes Heller (1929- 2019) representerte den neomarxistiske tradisjon i hverdagslivssosiologien som bidro til et kritisk fokus på hvordan makt, økonomi, politikk, lagdeling og dominans påvirker hverdagslivet på måter som hverken er lett å få øye på eller frembringer bevisste opplevelser av urettferdighet eller begrensning. Neomarxismen var opptatt av å synliggjøre maktdimensjoner knyttet til samfunnsstrukturer som bidro til å undertrykke mennesker i hverdagslivet. Heller mente derfor det var særlig betydningsfullt å analysere hverdagslivet blant annet fordi maktperspektivet fremkom selv i de minste, tilsynelatende alminnelige og typiske daglige praksiser (Heller, 1970/1984, s. 99). Hverdagslivssosiologiens kritiske forståelses- og fortolkningsramme handler i stor grad om myndiggjøring av mennesker, hvor hverdagslivets tilforlatelige trivielle enkelhet problematiseres med bakgrunn i dets samtidige potensiale for undertrykkelse, frigjøring, endring og vekst.

Bernheimer & Keogh (1995) argumenterte for en økokulturell tilnærming, i tråd med Bronfenbrenners (1977) økologiske modell, til familier med barn som har behov for spesiell tilrettelegging, og hvor tidlig innsats er nødvendig. Deres tilnærming plasserer barnet i familiens kontekst, fremfor å se barnet isolert med sine forutsetninger. Grunnleggende for den økokulturelle tilnærmingen er forståelsen om at familier responderer aktivt og proaktivt til konteksten de lever innunder. Det innebærer at responser på problem er med utgangspunkt i problemenes natur og uttrykk, familiens materielle forutsetninger som eksempelvis inntekt, utdanningsnivå, fysiske omgivelser som bolig, nærmiljø og øvrige tilgjengelige sosiale ressurser. I tillegg vektlegges foreldres overbevisninger, målsetninger, verdier og holdninger, deres fortolkninger av

problemer, deres oppfatning av hvordan de kan løses og ikke minst hva som er viktigst for familien å løse (Bernheimer & Keogh, 1995, s. 419).

Ifølge Bernheimer & Keogh (1995, s. 420) må intervensjoner i familier med hjelpebehov ta utgangspunkt i familiens kontekst, få kjennskap til foreldres verdier og målsetninger, og kartlegge familiens daglige rutiner for å få tilstrekkelig informasjon. Verdien av å få tilgang til familiens rutiner handler om at daglige rutiner gjenspeiler familiepraksisen (Morgan, 2011), og familiepraksisen vil slik også gjenspeile hvilke tilpasninger og tilnærminger foreldre gjør for å møte behov og krav både innad og utad familien (Bernheimer & Keogh, 1995, s. 420). Daglige rutiner kan på denne måten betraktes som en sammenstilling og aktiv respons på personlige og kulturelle verdier, begrensninger, krav og tilgjengelige ressurser i omgivelsene. I takt med at mennesker forandrer seg, forandrer også de daglige rutinene seg, og rutinene utgjør sådan også viktig praktisk kunnskap om hvordan intervensjoner kan tilpasses og gjennomføres best mulig innen familiens kontekst (Bernheimer & Keogh, 1995, s. 420).

Hverdagslivet vårt er ingen isolert, avskjermet sfære. Vi lever i sosialt samspill med våre omgivelsene, og hverdagslivet forstås som en gjensidig vekselvirkende arena mellom menneskets liv og væren og omgivende samfunnsstrukturer. Hverdagslivet er også en arena for intervensjon og kunnskapsutvikling innenfor mange disipliner og fagområder. Eksempelvis innen allmenmedisin, psykologi, arkitektur, juss, samfunnsøkonomi, kultur, oppvekst og omsorg er hverdagslivet en arena hvor kartlegging av og tilrettelegging for menneskets utvikling foregår. Både menneskerettslig og etisk har kunnskap om hverdagslivet stor betydning.

Samfunnets krav og sosiokulturelle, normative forventninger endres i takt med vitenskapelige funn og stadige sosiale strømninger, og de kan ligge tilslørt i hverdagens tatt for gitte betingelser. Endringer av krav og forventninger gir ofte utslag i nye, endrede behov og rettigheter, men ikke alltid like synlige krenkelser. Hverdagens mindre synlige og tatt for gitte selvfølgeligheter kan være de mest betydningsfulle blindsoner som bidrar til mindregjøring og begrensende likeverdig deltagelse. Kunnskap som gir innsikt i hverdagens tatt for gitte dimensjoner, kan derfor lede til ny og verdifull innsikt om både krenkende og frigjørende tilnærminger. Større oppmerksomhet og

problematisering av forhold ved hverdagslivet som tas for gitt, burde derfor være en viktig forutsetning i sosialt arbeid for å avdekke krenkelses, fremme likeverdighet, medvirkning, aktivitet og deltagelse.

Jeg har nå redegjort for bakgrunnen for undersøkelsen, og i det videre skal jeg redegjøre for undersøkelsens formål og hvilken problemstilling som ligger til grunn for arbeidet med denne avhandlingen.

1.7 Undersøkelsens formål og forskningsspørsmål

Undersøkelsens formål er å undersøke hvordan foreldre med kompleks problematikk som mottar tjenester fra barnevernet erfarer sitt hverdagsliv, og hvordan vi kan forstå deres erfaringer i et hverdagslivsperspektiv. Mye kan tyde på at det i senere tid har oppstått et politisk og faglig spenningsfelt med vekt på risikoperspektivet om barnets beste, fremfor et mer velferdsorientert fokus på hva som fremmer stabilitet i familien. Dreiningen mot et risikoorientert barnevern aktualiserer spørsmål om barnevernstjenesten får den kunnskapen de trenger for å kunne gi riktig type hjelp til barna og deres familier. For å utvikle velferdsstjenester som er vitenskapelig begrunnede tjenester, er det avgjørende å få mer kunnskap om barrierer som kan være vanskelig å se og forstå knyttet til familier med kompleks problematikk i barnevernet. I hverdagen ligger mange av disse barrierene skjult. Et utvidet kunnskapsgrunnlag omkring hvordan hverdagen erfares, vil kunne ha betydning for utvikling av hvordan sosialt arbeid bør innrettes for å møte vår tids sosiale problem.

For å utlede slik utvidet kunnskap, må man tillate menneskene det gjelder å sette ord på sin egen virkelighet, fremfor å navngi den for dem. Å involvere foreldre som mottar tjenester fra barnevernet i utviklingen av fremtidens barnevern, innebærer tilgang til erfaringer fra de som har vært gjennom ulike prosesser i vårt velferdssystem. Jeg har i avhandlingen rettet fokus mot det erfarne hverdagsliv som kunnskapskilde om familier i barnevernet. Med utgangspunkt i hvordan et hverdagsliv med kompleks problematikk erfares av familier som mottar barnevernstiltak, er denne avhandlingens hensikt å benytte hverdagslivsperspektivet for å utforske dette nærmere.

Med utgangspunkt i mitt formål for undersøkelsen har jeg utledet følgende forskningsspørsmål for avhandlingen:

Hvordan erfarer mødre i barnevernet med kompleks problematikk sitt hverdagsliv, og hvordan kan erfaringene forstås i et hverdagslivsperspektiv?

I avhandlingen har jeg valgt å posisjonere tilnærmingen til *mødres* hverdagsliv med utgangspunkt i deres erfaringsdimensjon. Erfaringsdimensjonen vil slik jeg ser det gi meg tilgang til å forstå på hvilken måte mødrenes erfaringer påvirker dem og hvordan de erfarer familiens hverdag påvirkes av de ulike krysspunktene mellom mødrenes livshistorie og konteksten de lever i. Mødrenes erfaringer fra sin hverdag er personlige dimensjoner som utgjør instrumentelle forskningsenheter, hvorfra vi kan abstrahere forståelse av de mer generelle spørsmål om vår kultur og samfunn dog uten å generalisere. Hverdagslivsperspektivet som er anvendt i avhandlingen baserer seg på en relasjonell, sosialkonstruktivistisk forståelse av hverdagslivet. Jeg forstår altså hverdagslivet som et kontinuerlig, gjensidig samspill mellom mennesker og deres indre liv og erfaringer, psykososiale ressurser, ytre strukturelle rammer, kulturelle, sosiale og miljømessige betingelser som de skapende forutsetningene for hverdagslivets innhold.

Et hverdagslivsperspektiv betyr at det faglige og vitenskapelige fokus rettes mot alle former for sosiale og materielle sammenhenger familien står i relasjon til. Fokus gis i denne sammenheng til hvordan mødre gir mening og handler i forhold til de ulike daglige sammenhengene (Ulvik, 2014, s. 60). Innenfor vitenskapen må man alltid velge bort noen fokusområder for å kunne studere noen andre inngående. Det betyr ikke at kunnskapen som utledes ikke har overføringsverdi til andre felt eller utelukker nærliggende fokusområder. Anvendelsen av hverdagslivsperspektivet i kunnskapstilfangelsen, har gitt meg tilgang til et utvalg mødres opplevelser og erfaringer av sin og familiens hverdag. Denne kunnskapen, utledet fra foreldres perspektiv, er således også ment å kunne bidra til en utvidet kontekstuell forståelse om oppvekstvilkår til barnets beste. Formålet med avhandlingen er med dette utgangspunkt ment å være et kunnskapsbidrag til barnevernsfeltet og øvrige instanser som har kontakt med familier i barnevernet.

I neste kapittel skal jeg redegjøre for de mest sentrale begreper som er benyttet i problemstillingen og som er grunnleggende for arbeidet med avhandlingen.

1.8 Sentrale begreper i avhandlingen

Komplekse problemer forstås i denne sammenheng å være sosiale problem som emergerer til komplekse problem mønster. Rittel og Webber (1973) hevdet et vesentlig skille mellom problemtyper av naturvitenskapelig art og sosiale problemer. Sosiale problems natur og egenart skiller seg fra naturvitenskapelige problemstillinger fordi sosiale problem er langt mer utfordrende å predikere sikre konsekvenser av (Rittel & Webber, 1973, s. 160). Naturvitenskapelige problemer som gjenstand for problemløsning, forstått som problemer som lar seg løse, ble definert som «medgjørlige» (tame) som følge av deres potensielle løsbarehet gjennom anvendelse av eksempelvis matematiske eller kjemiske formler (Fauske, Lichtwarck, Bennin & Buer, 2016, s. 189; Rittel & Weber, 1973, s. 160). Sosiale problemer ble derimot betraktet å være «gjenstridige» (Fauske et al., 2016, s. 189) og vonde å løse (wicked), fordi slike problemer hadde ifølge Rittel og Weber (1973, s. 160) ingen åpenbare løsninger som følge av deres sammensatte substans av både systemiske og menneskelige faktorer.

I følge Fauske et al. (2017, s. 47) er det også hensiktsmessig å skille mellom enkle, kompliserte og komplekse problemer. Enkle problem kan løses gjennom å anvende maler eller beskrevne fremgangsmåter, og sannsynligheten for å løse problemet ventes å være stor. Kompliserte problem forstås å bestå av mange delproblemer, som er å anse som enkle problemer isolert sett, men som behøver samordnede tjenester fra ulike profesjoner for å løses. Sannsynligheten for å løse problemene er til dels stor, og når problemene først er løst en gang, øker sjansen for at de løses også neste gang. Komplekse problemer differensierer fra kompliserte problemer fordi de enkelte problemene er sammenvevde, noe som gjør det utfordrende å se hva som er problemet og det er vanskelig å skille problemene fra hverandre. Disse problemene er vanskelige å løse, og har som omtalt ovenfor ingen åpenbare løsninger (Rittel & Weber, 1973, s. 160). Det kreves derfor i større grad anvendelse av kunnskap- og skjønnsbasert praksis for å jobbe med familier som har komplekse problemer (Fauske et al., 2017, s. 47).

Hverdagsliv er et sosialt konstruert begrep, og anvendelsen av begrepet som utgangspunkt for en vitenskapsteoretisk analyse krever en operasjonalisering av hvilke dimensjoner av begrepet denne avhandlingen bygger på. Hverdagslivet kan sees både som et empirisk forskningsfelt og et analytisk begrep for å favne vår kunnskap og metodiske fremgangsmåter i forskning om hverdagslivet (Gulbrandsen et al., 2014, s. 41). Ifølge Bech- Jørgensen (1994, s. 141) er grunnleggende betingelser for et hverdagsliv strukturert i selvfølgeligheter som tid, rom og mellommenneskelige forhold. Hun omtaler hverdagslivet som et prosessuelt begrep fordi hverdagen opprettholdes, fornyes, gjenskapes og omskapes, og hevder hverdagslivet ikke er et objekt, men et utgangspunkt for forskning (Bech- Jørgensen, 1994, s. 18). Hverdagslivet kan også forstås som et sosiologisk begrep som refererer til ulike mikrososiologiske tilnærminger, og til fenomenologisk sosiologi hvor fokus på sosiale relasjoner og interaksjon har stor betydning. Begrepet favner det selvsagte vi ikke tenker over, menneskers ulike sosiale møter og uventede handlinger. Hverdagslivet er å betrakte som et overordnet rammebegrep, eller en samlebetegnelse for alle disse ulike fenomen og uante mengder erfaringer som utspiller seg i samspillet med andre mennesker hver eneste dag (Bo & Jacobsen, 2015, s. 22).

Hverdagslivsperspektivet er den kontekstuelle tilnærmingen jeg har benyttet for å studere, analysere og fortolke hva det empiriske materialet fra hverdagen til mødrene kan forklare oss om dem og vår sosiale verden (Brinkmann, 2013, s.18). Perspektivet er relasjonelt og representerer den teoretiske retningen *hverdagslivssosiologi* med grunnleggende vekt på å forstå relasjonen og den gjensidige vekselvirkningen mellom individet og omgivelsene. Perspektivet er altså ikke bare rettet mot å forstå de hverdagslige, alminnelige, umiddelbare hendelser og individuelle handlingsmønstre. Det fokuserer også på hvordan sosiale mønstre opprettholdes, mening og sammenheng skapes i tilværelsen innenfor den samfunnsmessige og kulturelle konteksten menneskene lever i. Hverdagslivsperspektivet er opptatt av å studere hverdagens hendelser og situasjoner, og forsøker å fortolke disse i lys av de strukturelle forhold som omgir og avspeiler seg i menneskenes hverdagsaktiviteter (Jacobsen & Kristiansen, 2014, s. 12).

Haavind (1987, s. 67) fremhevet i sin studie om småbarnsfamiliers omsorgspraksis, fokus på hvordan mødres omsorgspraksis skaper utviklingsbetingelser for barnas liv. Et hverdagslivsperspektiv åpner opp for å studere det faktiske livet familien lever, i en enda videre betydning, i form av en vektlegging av hvilke betingelser familien lever innunder og på hvilken måte forståelsen av betingelsene former hverdagslivet. Perspektivet utleder også på hvilken måte de ulike virksomhetene og livsområdene overlapper og forbindes til hverandre både som en følge av formelle krav, men også som en konsekvens av menneskenes forståelse og deltagelse på tvers av områdene. Hverdagslivsperspektivet står på den måten i kontrast til mer generaliserte og kontekstuavhengige perspektiv på barns liv og utvikling, som gjerne fokuserer mer ensidig på mors eller fars omsorgsevne som enkeltstående betingelser for barnets utvikling (Gulbrandsen et al., 2014, s. 44).

1.9 Avhandlingens oppbygning

I kapittel 2 presenteres en litteraturgjennomgang av nyere forskning knyttet til kompleksitet, foreldreskap i barnevernet og hverdagslivsforskning i familier med sosiale problem. I kapittel 3 presenteres avhandlingens vitenskapsteoretiske forankring og den vitenskapsteoretiske posisjonering av hverdagslivsperspektivet. I kapittel 4 redegjøres undersøkelsens metodologi og datamaterialets grunnlag for. I kapitlet drøftes også datamaterialets kvalitet, og hvilke forskningsetiske vurderinger og refleksjoner som har omfattet undersøkelsen. Avslutningsvis gis en anonymisert og kontekstuell presentasjon av utvalget for undersøkelsen, dette med hensikt å øke transparensen av fortolkningsprosessen fremfor analyse og diskusjon av funn.

Undersøkelsens hovedfunn *Hverdagsstresset*, *Den gode mor*, *Tilsløring av det tatt for gitte* og *Den skjulte disiplinering* presenteres i henholdsvis kapittel 5, 6, 7 og 8. Hvert hovedfunn er et kapittel og er inndelt i underkapitler som representerer ulike sosiale fenomen ved hovedfunnene. Funnene analyseres og diskuteres fortløpende i disse kapitlene. I kapittel 5 *Hverdagsstresset*, presenteres funn som viser hvordan mødrenes hverdagsstress assosieres med økonomiske vansker, logistiske utfordringer og uforutsigbart samarbeid med barnevernet spesielt. I kapittel 6 *Den gode mor*, presenteres

funn som knytter mødrenes bestrebelser etter å være en god mor til utfordringer relatert til samvittighetsnag og følelse av utilstrekkelighet, opplevde forventninger og krav til morsrollen, og innholdet i tiden med barna. I kapittel 7 *Tilsløring av det tatt for gitte*, presenteres funn som knyttes til hvordan tatt for gitte dimensjoner i hverdagslivet som overskudd og verdighet, ikke lenger tas for gitt av mødrene og bidrar til manglende mestring, deltagelse og verdighet i møte med instanser og egne livsvilkår. Til sist presenteres funn i kapittel 8 *Den skjulte disiplinering*, som omhandler hvordan mødrenes foreldrepraksis disiplineres i samarbeid på de profesjonelles premisser, hvor normative sanksjoner fra både instanser og omgivelser også får følger for mødrenes sosiale tilhørighet.

Kapittel 9 er et deskriptivt og oppsummerende sammendrag av funnene, etterfulgt av kapittel 10 som innehar en avsluttende, abstraherende diskusjon av undersøkelsens funn, i tillegg til en konkluderende avslutning av funnenes implikasjon for praksis og videre forskning.

I neste kapittel gjøres nærmere rede for nyere forskning innen kompleksitet og foreldreskap i barnevernet, samt hverdagslivsforskning relatert til familier med sosiale problem.

2 Kunnskapsstatus

I dette kapittel presenteres nyere forskning knyttet til kompleksitetsbegrepet og foreldreskap i barnevernet, og deretter hverdagslivsforskning i familier med sosiale problem. Først ut presenteres studier om kompleksitet, dernest barnevernets tilnærming til problemkompleksitet i foreldreskap, og til sist studier omkring foreldreskapets sosiale konstruksjon.

2.1 Kompleksitet og foreldreskap under lupen

Familier i barnevernet er like ulike som familier flest, men likevel har mange familier fellesnevnerer som bidrar til deres behov for hjelp fra barnevernet. Som tidligere nevnt er en av fellesnevnerne at familiene ofte strever med mange ulike barrierer og vanskeligheter som er sammensatt av ulike problemvarianser på både individuelt og strukturelt nivå. Problemene påvirker hverandre og blir ofte negativt selvforsterkende, og bidrar til en opphopning av belastende vilkår som familiene lever innunder (Hyggen et al., 2018; Hughes et al., 2017). For å få mer kunnskap om hva som gjør det vanskelig å finne kjernen til komplekse sosiale problem, hvorfor de kan være svært vanskelige å forutse konsekvenser av, krevende å finne løsninger til, ja til og med oppleves som uløselige, kan det være nyttig å se nærmere på forskning om problemkompleksitet som sosialt fenomen.

Ifølge Hood (2012) er kompleksitet i barnevernsarbeid et stadig tema, og ulike evidensbaserte modeller er utviklet for å kunne gi evidensbaserte tilnærminger til familier med komplekse behov. Samtidig belyser Hood (2012, s. 31) at faren ved å anvende slike modeller er knyttet til å miste det faglige skjønnet av synet, da komplekse behov krever langt mer enn standardiserte redskaper for å kunne tolke, kommunisere og forstå erfaringene fra menneskene det gjelder. For å få en dypere forståelse av hva kompleksitet er, kan sammenhengene mellom kompleksitetsteori, risikoforståelse, usikkerhet og gruppedynamikk bidra til å forklare fenomenet slik det kan fremstå i sosialt arbeid (Hood, 2012, s. 29). Kompleksitetsteori gir en innsikt i det dynamiske forholdet mellom årsak og virkning med mange ulike faktorer involvert, som særlig i

sosialt arbeid handler om at det er vanskelig å predikere årsak og utfall i familier med mange sammensatte problemer (Hood, 2012, s. 30).

De mange faktorene involvert i familiens livssituasjon henspiller blant annet til det gjensidige påvirkningsforholdet mellom familiens kontekst og relasjonelle forhold (Fauske et al., 2016, s. 188). Kompleksitet kan ifølge Hood (2012, s. 32) være en indikasjon og varsel på problemer som trenger snarlige og akutte løsninger, og kompleksiteten forstås å være en sammensetning av problemer som utgjør en risiko for barnet. Som følge av kompleksitetens usikre årsakssammenhenger, er det lagt vekt på å forstå samvirkeprosessene som bidrar til at komplekse problem vurderes som risikofaktorer (Kjær, 2019, s. 135). Disse samvirkeprosessene må også forstås i sammenheng med gruppedynamikker som skapes i balansen mellom omsorg og kontroll, mellom sosiale relasjoner og interaksjoner, som på ulike nivå bidrar til kompleksitetsnivået (Hood, 2012, s. 34).

Utfordringen med å ikke kunne predikere utfallet av sosiale problem, har i stor grad bidratt til risikoperspektivet i barnevernet grunnet frykten for å ikke klare å forhindre omsorgssvikt som følge av menneskelige uforutsigbare faktorer (Munro, 2011; Parton, 2014). Ifølge Cilliers (2013, s. 27) forverres håndteringen av komplekse problemstillinger gjennom reduksjonistiske og altfor vage helhetlige tilnærminger. For å oppnå en dypere forståelse av økologiske, menneskelige og sosiale fenomen hevder Cilliers det kreves innsikt i dynamikken til komplekse system (Cilliers, 2013, s. 30). For mennesker og familier som lever med kompleks problembelastning og barrierer som gjør hverdagen til et daglig strev, er det særlig viktig at de profesjonelle har tilstrekkelig kunnskap og anerkjenner at kompleksitet i sosialt arbeid krever en annen kunnskapsforståelse (Cilliers, 2013, s. 28; Fauske et al., 2017, s. 46).

Fish og Hardy (2015) hevder kompleksitetsteori utforsker en ikke- lineær tilnærming til fenomen, sammenlignet med tradisjonell prediksjon av årsak- virkning. Prediksjoner ansees derimot å være av begrenset betydning fordi effektene av fenomen er uforutsigbare, og selv mindre hendelser kan ha uforholdsmessige store utfall (Fish & Hardy, 2015, S. 102). Fish og Hardy utviklet et kompleksitetskontinuum i et forsøk på å tydeliggjøre distinksjoner mellom hvilke situasjoner som tillot standardiserte

tilnærminger, og hvilke situasjoner som krevde mer skjønnsbasert beslutningstaking (2015, s. 107). De fant at abstrahering av sosiale problem ved bruk av kompleksitetskontinuum basert på kompleksitetsteori hadde sine praktiske begrensninger. Studiens slutning sammenfaller dermed med praksisfeltets uttalte utfordringer, med hensyn til valg av tilnærminger for å vurdere og gjøre beslutninger innenfor komplekse situasjoner med uforutsigbart utfall og konsekvenser (Fish & Hardy, 2015, s. 111). Studien understreker dermed kompleksitet i sosialt arbeid som vanskelig forenelig med prosedyrer eller standardiserte løsninger, og hevder det krever at profesjonell kunnskap og skjønn, med sine styrker og svakheter, adresserer nettopp det (Fish & Hardy, 2015, s. 112).

Evertsson, Blom, Perlinski og Rexvid (2017) bidrar til diskusjonen om begrensningene til standardiserte intervensjoner i sosialt arbeid med familier med høy grad av kompleksitet. Funnene i studien fremhever nødvendigheten av å skreddersy intervensjoner, basert på de unike individuelle eller familiære livssituasjonene hvor ikke graden av kompleksitet neglisjeres (Evertsson et al., 2017, s. 8). Særlig fremheves betydningen av at komplekse sosiale problem krever større grad av fleksibel praksis, generell teoretisk kunnskap og evne til å tilpasse tilnærminger etter situasjon. Funnene fremholder at en holdning til kompleksitet som noe negativt og vanskelig løsbart kan bidra til unngåelsesstrategier, fremfor å anerkjenne kompleksitetens vesen og gå målbevisst inn i de komplekse problemstillingene (Evertsson et al., 2017, s. 9).

Forskning knyttet til problemkompleksitet i familier som får tjenester fra barnevernet, har også vendt oppmerksomheten mot det normative aspektet knyttet til foreldreskap og risikovurdering. Ifølge Scherz (2011, s. 46) er det vesentlige moralske aspekter forbundet med perspektivet om lidelsen som et personlig anliggende, som ikke lar seg løse gjennom bruk av standardiserte metoder. En annen dimensjon knyttet til den normative dimensjonen handler om hvordan «moralsk panikk», forstått som samfunnsangst over sosiale problem som samfunnet ikke har vellykkede løsninger for, lett kan blinde underliggende sosiale problem (Cree, Clapton & Smith, 2016, s. 357).

Cree et al. (2016) har rettet fokus mot hvordan moralsk panikk kan lede til mer risikostyrt praksis i sosialt arbeid som følge av stereotypier og et samfunnsklime preget

av stigma og frykt. Funnene belyser faren ved denne typen moralsk panikk fordi det leder oppmerksomheten bort fra strukturelle problem og et større fokus på individualisering av problemer og personlig ansvar (Cree et al., 2016, s. 364). Parr (2017) påpeker betydningen av å rette kritisk oppmerksomhet mot hvordan familieintervensjoner gjennom statlige og økonomiske systemer, bidrar til underliggende sosiale strukturer som marginaliserer familier med komplekse problemer ytterligere. Parr hevder videre omfattende sosiale og økonomiske reformer med spesielt fokus på materiell deprivasjon og systemer som bidrar til sosial ulikhet er nødvendig (Parr, 2017, s. 587)

Sosiale problemer er å anse som sosialt konstruerte, fordi de står i relasjon til rådende perspektiv, ideologier, ressurser og fortolkninger i tiden vi lever i. Slik vil man kunne se at sosiale fenomen kan ha svært ulike betoning utfra hvilket samfunn og kultur man ser problemene i lys av. Eksempelvis har foreldreskap som sosialt fenomen særlig de siste tre tiårene vært gjenstand for rådende diskurser som preger oppfatningene av hva som representerer gode eller dårlige foreldre. På 90- tallet oppstod en intensivt interesse i hvordan god foreldre praksis burde være, sammen med økende kontroll over foreldre og påfølgende diskusjon omkring samfunnets ansvar for å tilrettelegge for godt foreldreskap (Dermott, 2016, s. 137). Ifølge Dermotts (2016, s. 139) studie viser empiriske funn at en refleksiv foreldre praksis med gjensidig likeverdighet mellom foreldre og barn, hensyn til hva som er kulturelt og sosialt akseptert, og en sterk foreldre-barn relasjon er forhold som utgjør et godt foreldreskap.

Aarseth (2018, s. 90) beskriver endringen av foreldre praksisen som en demokratisk intimisering av forholdet mellom foreldre og barn, hvor den kollektive dimensjonen ved familien nedskaleres fremfor en større vektlegging av det emosjonelle båndet mellom foreldre og barn. Foreldre praksisen ble etter hvert også preget av økte krav til investering i barna med hensyn til barnas potensiale og fremtid, omtalt som en intensiv foreldre praksis (Aarseth, 2018, s. 92). Denne praksis hadde sitt utgangspunkt i perspektiver basert på foreldres ansvar utover en omsorgsfull og kjærlig oppdragelse, og betydningen av emosjonell, mental og praktisk investering i barnets utvikling (Dermott, 2016; Gauthier, 2015; Lareau, 2002; Aarseth, 2018). Den nye intimiteten i

foreldreskapet utfordres som følge av at refleksiv emosjonell kompetanse kreves, og krav om vekst og prestasjon øker presset på foreldreskapet- i takt med prestasjonssamfunnet for øvrig. Ifølge Aarseth (2018, s. 95) var dreiningen fra et kollektivt familieperspektiv til et individualiserende, intimiserende og intensivt foreldreskap en dreining som i stor grad også orienterte seg mot middelklassens livsform og ressurstilgang.

I 2010 rettet Nicole Hennem (Hennem, 2010) kraftig kritikk mot barnevernet og andre offentlige velferdsinstansers standardisering av foreldreskapet utfra middelklassens verdier og livssituasjoner med barnets beste som alibi. Senere studier har også anført kritiske betraktninger knyttet til hva som kvalifiserer til godt foreldreskap og hvem som setter disse kriteriene (Aarset, 2018; Dermott, 2016; Engen, Krogh Petersen, Sjøberg Bjerre, & Appel Nissen, 2019; Herland & Helgeland, 2014; Hollekim, Anderssen & Daniel, 2016; Hill & Laredo, 2020; Langsrud, Fauske & Lichtwarck, 2017; Langsrud, Fauske og Lichtwarck, 2019; Ljones, Hollekim & Christiansen, 2019; Parr, 2017; Parton, 2020; Schwartz, 2013; Storhaug & Ulfset, 2018; Vindegg, 2011; Widding, 2018). Kritikken omfatter i stor grad hvordan nyliberalistisk ideologi og individualiserende samfunnsutvikling bidrar til marginalisering og devaluering av utsatte mennesker. Andre studier kritiserer at barnevernets risikoperspektiv og tilnærming utfra middelklasseverdier bidrar til en disiplinering av foreldre i barnevernet (Langsrud et al., 2017; Ljones et al., 2019).

Det argumenteres også at barnevernet og velferdsinstanser innen sosialt arbeid mangler en helhetlig tilnærming som i tilstrekkelig grad klarer å fange opp hvilke psykososiale, sosioøkonomiske, kontekstuelle og strukturelle dimensjoner som har innvirkning på familien og foreldreskapet (Daro, 2019; Engen et al., 2019; Gubrium & Järvinen, 2013; Hill & Laredo, 2020; Jørgensen & Aamodt, 2015; Lauritzen & Reedtz, 2013; Rørvik, 2017; Schwartz, 2013; Sjøderstrøm, 2013; Widding, 2018). Som en følge av disse premisser viser flere studier at foreldre i møtet med barnevernstjenesten erfarte en forhandling om anerkjennelse av eget foreldreskap, og et konfliktfylt samarbeid som følge av at foreldrene og barnevernet ikke deler felles oppfatning av familiens

utfordringer (Hennum, 2015; Herland & Helgeland, 2014; Langsrud et al., 2019; Storhaug & Ulfseth, 2018; Walsh, White, Morris & Doherty, 2019).

Fra forskning på kompleksitet og foreldreskap i barnevernet, skal vi nå bevege oss videre til hverdagslivsforskning relatert til familier med sosiale problem.

2.2 Hverdagslivsforskning i familier med sosiale problem

Hverdagslivet har vært gjenstand for mye oppmerksomhet i sosiologisk og antropologisk forskningstradisjon, men i mindre grad innenfor barnevernsforskning (Andenæs, 2013; Berger, 1997; Billig, et al., 1988; Chaney, 2002; Chapman & Hockey, 1999; De Certeau, 1984; Gullestad, 2000; Schutz, 1972/2005). En stor andel av barnevernsforskningen er knyttet til ansatte og det profesjonelle arbeidet i barnevernstjenesten, barna i barnevernet og deres perspektiv, evidensbasert forskning på intervensjoner og mangel på sådan, forskning på teoretiske perspektiver og barnevernssystemet (eksempelvis Estefan, Coulter, VandeWeerd, Armstrong & Gorski, 2013; Christiansen, 2012; Kane, Neverdal, & Stenberg, 2018; Kojan, 2011; Lonne et al. 2009; Munroe, 2010; Olsvik & Saus, 2019; Parton, 2014).

Hverdagslivsforskningen fikk mer oppmerksomhet i Norge blant annet gjennom Marianne Gullestad (1984) som vendte blikket mot hverdagslivet til småbarnsmødre i drabantbyer, og Hanne Haavind som hevdet at også psykologisk forskning burde se hverdagslivet som kunnskapskilde i langt større grad. Haavind (1987, 2012) argumenterte for at studier av familien, barns liv og utvikling må ta utgangspunkt i dagliglivets praksiser. Den canadiske sosiologen og feministen Dorothy Smith hevdet at sosiologien hadde tapt synet av kontekst fremfor begreper, og mente at mennesket måtte utforskes situert i sin hverdagskontekst og sees på som kunnskapsbærer av egen hverdagspraksis (Smith, 1987, s. 106). Andenæs og Jansen (2019, s. 16) stiller seg bak samme perspektiv om å vende seg til hverdagslivet om man er interessert i å få mer kunnskap om hva mennesker er stilt ovenfor i det daglige og hvordan de prøver å håndtere det. Det er av betydning for barnets oppvekst, hvordan hverdagslivet er og på hvilken måte det gir rammer for barnets utvikling (Petersen, 2003, s. 6).

Levekårsforskning har viktig overføringsverdi til familier i barnevernet relatert til deres utfordringer av sosioøkonomisk art. Moshuus, Backe-Hansen, Kristiansen og Suseg (2010) løfter frem verdighetsforvaltningen som tema relatert til familier som lever med kontinuerlig lavinntekt over tid, hvor både barn og foreldre strever etter å ivareta sin egen verdighet på ulike vis. Boone, Roets & Roose (2020) retter fokus mot sosialt arbeids ansvar om å ikke miste fokus på marginaliserende krefter som bidrar til fattigdom, men at fattige menneskers daglige strev må formidles for å skape harme og engasjement over denne menneskeskapte urettferdighet. Ejrnæs, Larsen og Müller (2013) belyser det strukturelle press fattige utsettes for, og hvilke følelsesmessige og problemorienterte mestringsstrategier de benytter for å skaffe seg inntekt, hvordan de evner å tilpasse livet under harde økonomiske vilkår og deres skjerming av barna fra fattigdommens tyngde.

Krumer-Nevo (2017) problematiserer nødvendigheten av å se teorier og praksis i sosialt arbeid i lys av eksisterende politiske strømninger for å se fattigdommens konsekvenser og fortsatt kunne oppfylle forpliktelsen om å fremme sosial rettferdighet. Studien analyserer frem implikasjonene av politisk innflytelse på sosialt arbeid ved anvendelse av maktperspektivet i teori, forskning og praksis som analytisk rammeverk (Krumer-Nevo, 2017). Eksempelvis hvordan et hegemonisk perspektiv oftere tar utgangspunkt i tilkortkommenheten til den marginaliserte, fremfor når den marginaliseres perspektiver tas og overraskende og alvorlige funn blir ny kunnskap (Krumer-Nevo, 2017, s. 817). Rugkåsa & Bergheim (2020) hevder i sin studie at Nav i hovedsak har vektlagt voksnes behov fremfor barnas, og påpeker at det medfører manglende kunnskap om barnas erfaringer, ønsker og behov. Studien argumenterer for å fremme en mer helhetlig tilnærming gjennom å også inkludere barnas perspektiv (Rugkåsa & Bergheim, 2020, s.167). Navs tilnærming til familier gjennom foreldre, står på noen måter i kontrast til barnevernets barneperspektiv med barnet i fokus, selv om en stor andel av tiltakene retter seg mot foreldrene også her (Christiansen et al., 2015, s. 10). Fremfor alt ligger potensialet her for et utvidet helhetlig familieperspektiv innenfor instanser som jobber med familier (Devaney & Byrne, 2015).

Ulike studier vektlegger kontekst som betydningsfullt for både barn og voksne i familier tilknyttet barnevernet. Thrana og Kojan (2020) har i sin studie anvendt et hverdagslivsperspektiv for å undersøke helheten i hva som utgjør barnets omsorgsmiljø. Funnene fremhever skolen som særlig betydningsfull i barnas hverdagsliv med hensyn til barnas behov for å føle seg inkludert og sosialt verdsatt. Forskerne diskuterer betydningen av at også barnevernet inkluderer skolemiljøet når barnets omsorgsmiljø skal kartlegges.

Anvik og Gjertsen (2015) presenterer i sin studie hvilken betydning boforholdene til barn og unge i lavinntektsfamilier har. Funnene viser at stabilitet i bosituasjonen, eget rom med mulighet for å ha besøk av venner og anledning til å være for seg selv, samt tilgang til materielle goder slik som pc og internett er viktig for barna. Studien funn tydet på at tilgangen til slike materielle goder var en betydningsfull faktor i barnas hverdagsliv fordi det muliggjorde sosial deltagelse på sosiale medier med jevnaldrende (Anvik og Gjertsen, 2015, s. 38). I studier om enslige mødre med lavinntekt og deres erfaringer relatert til hva som spilte inn med hensyn til valg av barnehageplass, viste funnene at kontekstuelle barrierer som uforutsigbarhet knyttet til dagsplan i barnehagen, ufleksible arbeidsgivere og upålitelig transport hadde innvirkning på deres valg (Bruckman, 2018; Sandstrom, Giesen & Chaudry, 2012).

Studier av enslige mødre viser at de i større grad enn enslige fedre er særlig utsatt for å leve med lavinntekt (Millar & Tess, 2020; Provencher & Carlton, 2018). Hill, Hirsch, & Davis (2021) viser til funn som tyder på at enslige mødres nettverk av familie og venner er en sårbar ressurs, fordi nettverket baseres på medlemmenes egne evner og variasjon av behov. Å sikre vilkårene for sosial støtte blir dermed en politisk utfordring både med hensyn til tilrettelegging av forhold for å muliggjøre sosial støtte og statlige finansielle ressurser når det sosiale nettverket ikke strekker til. Storhaug et al. (2012) studie om enslige mødre tilknyttet barnevernet, fant at disse mødrene i tillegg har utfordringer knyttet til psykososiale belastninger, manglende nettverksstøtte og svakere arbeidstilknytning.

En dansk studie (Hestbæk, Hansen, Bossano & Johansen, 2020) av et prosjekt med hensikt å øke utsatte barn og familiers utvikling og trivsel gjennom frivillig praktisk og

psykisk støttende innsats, viser til interessante funn knyttet til virksomme støttetiltak. Studien analyserte effekten av tiltakene «familievenn» og «familiementor». «Familievenn» tilbudet bestod av jevnlig samtaler og et fokus på psykisk støtte knyttet til utfordringer og vanskelige situasjoner i det daglige og med barna. Støtten omhandlet å gi foreldrene rom og mulighet til å snakke om det vanskelige og samtidig gi dem tro på at de ville klare å løse problemene. «Familiementor» tilbudet handlet i større grad om å hjelpe familiene å løse praktiske oppgaver i det daglige. Det kunne være alt fra leksegjøring med barna, hjelp til å skrive jobbsøknad og formidling av kunnskap knyttet til kulturelle forhold i samfunnet eller på en arbeidsplass.

De foreløpige resultatene fra prosjektet tyder på at familiene med «familievenn» tiltaket opplevde å bli lyttet til uten å bli møtt med faglige intensjoner eller fordommer. Foreldrene opplevde seg tryggere i rollen som foreldre og i barneoppdragelsen, og denne tryggheten bidro også til at de opplevde større selvtillit i relasjonen med barna. Foreldrene som mottok mentorstøtte, opplevde å få større tro på at de ville klare å komme i arbeid eller fullføre utdanning, og flere fikk også praktiske erfaringer knyttet til arbeidsliv og utdanning (Hestbæk et al., 2020, s. 7). De foreløpige funnene tyder på at tiltakene bidro til å øke foreldrenes mestring av utfordringer i hverdagen, og at familiene i større grad var selvhjulpen med hensyn til arbeid, studier, organisering av hverdagen og overskudd til positiv tid med barna.

I en studie av foreldre og barns erfaringer i møte med barnevernstjenesten (Haugen, Paulsen og Berg, 2012, s. 62), viste funnene at familiene som mottok tiltak i hjemmet, var mest fornøyd med hjelpen de fikk. Funnene viste videre at brukermedvirkning kunne forbedres på flere plan, blant annet ved å inkludere foreldrenes perspektiver i referat og rapporter, samt sørge for bedre informasjonsflyt og tidligere hjelp (Haugen et al., 2012, s. 66). Solem (2015) argumenterer for å vektlegge et hverdagslivsperspektiv i familierapi som ser familiens levekår, organisering av hverdagslivet og barns utvikling i sammenheng. Solem påpeker i særlig grad hvordan foreldrepraksisen påvirkes av foreldrenes opplevelse av stress, og at stresset gjerne stammer fra utfordringer i hverdagslivet. Jack og Gill (2013) fremhever betydningen av sosialarbeideres anvendelse av kulturell kompetanse også med mennesker i fattige omstendigheter.

Gjennom å lytte til deres erfaringer kan sosialarbeidere bedre forstå hvilken innvirkning fattigdommen har på livene til både barn og foreldre.

Nissen (2019) argumenterer for tidsressursen i arbeidet med sårbare barn og deres familier, og hevder effektivitet og tidsfrister i sosiale tjenester bidrar til at viktig kunnskap og praksis knyttet til familiens hverdagsliv står i fare for å bli betraktet som bortkastet bruk av tid. Nissen hevder med andre ord at tiden er en viktig ressurs innen sosialt arbeid for å komme i helhetlig posisjon til utsatte familier (Nissen, 2019). En studie av Gomez og Fliss (2019) fokuserer betydningen av å kunne tilby lokalt baserte tjenester og støtte for å dekke behov til de enkelte familier og barn i barnevernet. Funnene peker ikke bare på viktigheten av å styrke foreldrenes kapasitet gjennom slike lokale tiltak, men også tverrfaglig og tverretatlig fokus på normendring i samfunnet knyttet til normative oppfatninger av foreldre og familier.

Til tross for at svært mange av familiene i barnevernet har komplekse utfordringer, og familien som institusjon er anerkjent som en viktig og verdifull oppvekst arena, fremkommer det i mindre grad konkret forskning på erfaringer av hverdagslivet til foreldre i barnevernet. På mange måter fremstår dette som et paradoks med tanke på hvilke krav og forventninger som er rettet mot familiene og særlig foreldrene. Det avdekker et manglende fokus på hvordan foreldre i barnevernet erfarer å håndtere disse kravene- situert i sitt komplekse hverdagsliv. På samme måte som Hammerlin (2010, s. 30) stiller spørsmål om suicidologien har tilstrekkelige perspektiver og forståelse for menneskets lidelsesproduksjon og slitasje i hverdagslivet, bør vi kunne stille barnevernsforskningen samme spørsmål.

Med denne forskningsoversikten avsluttes den innledende del av avhandlingen, og jeg beveger meg videre til den vitenskapsteoretiske posisjonering av undersøkelsen.

3 Vitenskapsteoretisk forankring

Å forstå andres virkelighet og livsverden er en ydmyk og krevende vitenskapelig oppgave. To av flere grunnleggende disipliner eller felt innen vitenskapsteori omhandler å undersøke hvilke forutsetninger som er lagt til grunn for vår forståelse av hva som er virkelig og hvordan vi har gått frem for å undersøke virkeligheten, henholdsvis ontologi og epistemologi. Ontologi omhandler den faktiske eksistensen av alt rundt oss. Vi kan spørre oss; «hvilke ting eksisterer i verden?» og ontologi er svaret på dette. Epistemologien retter oppmerksomheten på hvordan vi fanger kunnskap om verden, hva vi regner som kunnskap og hvordan vi rettfærdiggjør våre påstander om vår kunnskapsutvikling (Creswell & Poth, 2018, s. 19). Når jeg som forsker søker å beskrive og forstå ulike deler av hverdagslivet til mødre i barnevernet, ble jeg stilt ovenfor noen ontologiske utfordringer som krevde viktige metodologiske vurderinger. Den enkelte mors virkelighet vil være hennes unike virkelighet i hennes unike kontekst. Den epistemologiske fortolkningen jeg gjør av mødrenes hverdag vil være avhengig av undersøkelsens vitenskapsteoretiske perspektiv og de forskningsmetoder som velges for å utforske undersøkelsens problemstilling.

Ontologisk bygger forskningen min på perspektivet om mennesket som et aktivt, virksomt og skapende vesen- og også skapende av seg selv innenfor de gitte rammer som kan være mer eller mindre innsnevrende (Meeuwisse, Swärd, Eliasson-Lappalainen & Jacobsson, 2010, s. 18). Samtidig er mitt menneskesyn også preget av at jeg forstår mennesket som et sosialt vesen som både påvirkes og påvirker andre mennesker, som utvikler seg gjennom bekreftelse og anerkjennende samspill. Motsatt vil utviklingen hemmes om mennesket opplever seg ikke verdsatt eller likeverdig i samspillet (Meeuwisse et. al, 2010, s. 18). Dette menneskesynet gjenspeiler samtidig mine etiske grunnverdier om alle menneskers likeverd, behov for tilhørighet, krav på gjensidig respekt og like rettigheter, og hvordan mangel på slike eksistensielle behov kan være svært nedbrytende for menneskets eksistens og livssituasjon.

Mitt perspektiv på mennesket som et aktivt og sosialt vesen preger også de forskningsetiske aspekter som har vært førende for min forskerrolle. I særlig grad har

dette hatt betydning for hvordan jeg har gått frem i forskningsprosessen, eksempelvis gjennom å utvikle dette prosjektet med utgangspunkt i foreldres frivillige deltagelse og mulighet til å trekke seg fra prosjektet når som helst. Det har også medført viktige forskningsetiske avveininger for hvordan forskningsprosessen og min samhandling med mødre ikke skulle tilføre ekstra byrde på den enkelte mor, eller familien utfra deres eksisterende forutsetninger og rammevilkår. Jeg har hatt særlig bevissthet om å ikke stakkarsliggjøre mødre som passive offer for fortid og nåtid med behov for skjerming, men som aktive erfarende vesen med lik rett til å uttale seg om sin egen livssituasjon.

Mitt ontologiske utgangspunkt har betydning for hvordan jeg har valgt å gå frem for å utlede kunnskap om foreldrenes hverdagsliv, altså den epistemologiske dimensjonen av prosjektet. Denne avhandlingen bygger på en studie og tolkning av mødre i barnevernet sine erfaringer av eget hverdagsliv. Den epistemiske dimensjonen er relatert til hvordan jeg forstår kunnskap og hva min forståelse av kunnskap består av. Som forsker må jeg tydeliggjøre dette for mitt publikum, og dette epistemiske ståstedet bør gjenspeiles i hvordan jeg har designet og gjennomført forskningen min. Når *erfaring* blir en del av det vitenskapelige gjenstandsfelt er dette en konsekvens av ens vitenskapsfilosofiske perspektiv på kunnskap (Thaagard, 2018, s. 37).

Mine epistemiske grunnantagelser baserer seg på at jeg ser kunnskapstilfanget som kontekst, perspektiv og teoriavhengig (Meeuwisse et. al, 2010, s.19), særlig influert av det sosial konstruktivistiske paradigmet. Det sosial konstruktivistiske paradigmet søker å utlede induktiv kunnskap om meningsbetydningen til individets erfaringer. Det induktive perspektivet innebærer at fremfor å starte ut med en teori for å fortolke informantenes erfaringer, utvikles teori eller sosiale mønster av mening med utgangspunkt i informantenes egne benyttede begreper (Creswell & Poth, 2018, s. 24; Thagaard, 2018, s. 187). Metodisk innebærer den induktive tilnærmingen til hverdagslivet som forskningsfelt, at hverdagslivet blir inngang, ikke *gjenstand* for fortolkning og analyse (Bech- Jørgensen, 1994, s. 151). I betydningen av at det er begrepene som abstraheres utfra beskrivelsen av de ulike aktiviteter, relasjoner og gjentatte prosesser som kan bidra til utvikling av differensiert viten om hverdagslivet. Undersøkelsens induktive tilnærming var også førende når det gjaldt

spørsmålsstillingene i intervjuene og analytisk tolkning. Eksempelvis innebar det induktive perspektivet at jeg stilte så åpne intervju spørsmål som mulig for å fremme informantenes frie fortelling og forståelse av egne erfaringer. Analysens induktive tilnærming gjøres nærmere rede for i kapittel 4.3.

Mennesket ansees å være et sosialt vesen, hvorpå menneskets handlinger, meninger og selvoppfattelse må analyseres i lys av konteksten. Samtidig som forskning innen det sosial konstruktivistiske paradigmet har som målsetning å utlede kunnskap utfra informantenes perspektiv, fokuseres også konteksten for hvor informantene lever og virker for å forstå den kulturelle og historiske settingen som informanten er en del av.

Ifølge Brinkmann (2012, s. 59) innebærer fortolkning av mening at kunnskapsutvikling på bakgrunn av erfaringer må tolkes kontekstuellt. Det betyr at mødrenes erfaringer og meningshorisont må tolkes utfra den enkelte mors system av forutsetninger og kontekst. Altså, deres erfaringer og hvordan de forstår dem, må fortolkes i lys av hvilke rammebetingelser de lever under både sosialt, materielt, økonomisk, strukturelt og kulturelt. Hvilken personlig biologi, psykologi, tidligere erfaringer og livskunnskap de bringer med seg inn i disse rammebetingelsene må også ha oppmerksomhet i fortolkningen. Ut fra dette perspektivet er eksempelvis erfaring av familiens sosioøkonomiske situasjon, blant annet analysert i lys av samfunnsstrukturer, kulturelle og sosiale normer, materielle levekår og mødrenes emosjonelle erfaringer knyttet til situasjonen. Anvendelsen av hverdagslivsperspektivet i min tilnærming for å utforske mødrenes hverdagsliv, tilstreber å favne det kontekstuelle perspektivet, hvor mødrenes erfaringer analyseres i lys av den kontekst mødrene er og har vært en del av.

Forventningene knyttet til barndom og oppvekst endrer seg over tid, og den samfunnskulturelle utviklingen står i et gjensidig påvirkningsforhold til de forventninger som til enhver tid er til stede. Den sosial konstruktivistiske forklaringen på dette er at meningen individet tillegger sine erfaringer er påvirket av både sosiale og historiske forhold, og individet selv er formet gjennom sin interaksjon med andre (Creswell og Poth, 2018, s. 24). I dette prosjektet fremkommer ulike sosiale konstruksjonene av hvilke mening eller betydning mødrene tillegger sine daglige erfaringer. Eksempelvis viser datamaterialet den sosiale konstruksjonen av morsrollen.

Det handler for eksempel om hvilke forventninger mødrene erfarer til sin egen morsrolle, hva de opplever å lykkes med eller ikke, hva de opplever er god tidsbruk med barna eller hvordan husholdet ivaretas. Innholdet i disse kategoriene kan sees som konstruksjoner fordi de er utledet av samfunnets sosiokulturelle forventninger knyttet til oppvekst og foreldreskap (Kojan, 2011, s. 22), og disse sosiokulturelle forventningene gjenspeiles i mødrenes meningsuttrykk blant annet vedrørende egne valg eller bekymringer for manglende egeninnsats.

Oppsummert tilsier min ontologiske og epistemologiske grunnholdning til mødre som målgruppe for mitt studie, at jeg har inntatt en holdning hvor jeg har søkt å utforske hverdagslivet til mødre og deres familier med utgangspunkt i mødrenes egne erfaringer fortolket i deres kontekst. Denne holdningen kan kalles et *bottom-up* perspektiv (Meeuwisse et. al, 2010, s. 21) hvor jeg gjennom å studere foreldrenes personlige erfaringer prøver å abstrahere og begrepsfeste fenomener i deres hverdagsliv som muligens også kan representere allmenne og strukturelle samfunnsproblem.

I det videre skal jeg gå nærmere inn på det vitenskapsteoretiske grunnlag jeg har latt min forskning inspirere av og ta utgangspunkt i.

3.1 Fenomenologisk virkelighetsforståelse og meningsinnhold

Mitt arbeid har sitt utspring i fenomenologiens vitenskapsteoretiske grunnpremiss, som er å undersøke verden slik vi erfarer den i hverdagen. Fenomenologiens far, Edmund Husserl (1859- 1938), omtalte den verden vi lever i og daglig tar for gitt for vår førvitenskapelige erfaringsverden, vår livsverden, og hevdet kilden til kunnskap var gjennom våre levde erfaringer (Husserl, 1931/2012, s. 51). Erfaringene som er gjenstand for vår fenomenologiske interesse, stammer fra fenomener vi ønsker å utforske og forstå bedre, og det er disse fenomenene som er fenomenologiens omdreiningspunkt (Husserl, 1931/2012, s. 115). Fenomenene kan fremstå i fysisk form, eksempler fra mødrenes hverdag kan være boligen, oppvaskmaskinen, sykkelen, postkassen og lignende. Fenomener kan også være sosiale situasjoner som samarbeid, kommunikasjon, konflikter, eller det kan være individuelle erfaringer knyttet til helse, husarbeid og relasjoner (Thoresen, Rugseth & Bondevik, 2020, s. 23).

Ifølge Husserl (1931/2012, s. 56) kan ikke verden tenkes uavhengig av et verdenserfarende subjekt. Det fenomenologiske vitenskapssyn tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen til mennesket, med hensikt å fortolke og oppnå en forståelse av den dyptliggende mening i erfaringene til den enkelte (Thagaard, 2018, s. 40). Fenomenologiens vesen i denne undersøkelsen handler om å undersøke hvordan fenomenene erfares av mødrene, og deres handlinger forklares utfra hvilken mening eller betydning objekt eller situasjoner i hverdagen har for den enkelte. Heidegger (1889-1976), som hadde gått i lære hos Husserl, supplerte denne fenomenologiske forståelsen med at mennesket ei heller kan forstås uavhengig av den verden man erfarer og er i (Heidegger, 1929). Min vitenskapsfilosofiske tilnærming til denne undersøkelsen er inspirert av Husserls og Heideggers fenomenologiske vitenskapsfilosofiske perspektiv. Det innebærer at jeg forstår våre samfunn som menneskeskapte, og erfaringen av samfunnene i verden må formidles av mennesket som er i det, i mitt tilfelle, mødrene. Vi kan ikke forstå våre samfunn eller virkningen av våre systemer og tjenester uten å lytte til erfaringene fra de som benytter seg av dem, ei heller kan vi forstå erfaringene løsrevet fra sin kontekst.

Ifølge Van Manen (2017, s. 2) handler fenomenologisk forskning om å forklare fenomenets grunnleggende struktur slik det fremstår i vår bevissthet, og tilnærmingen for å få tilgang til innholdet i vår bevissthet er hva fenomenologien har til hensikt å gjøre (Lock & Strong, 2014, s. 63). Meningen eller betydningen til bevissthetsobjektet oppstår i relasjonen mellom den som opplever, i denne sammenheng mødrene, og det som oppleves. Vår livsverden er noe vi hverdagsmennesker har et praktisk fokus til gjennom våre motiv og interesser (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 181). På samme tid er det nettopp våre motiv og interesser som har stor betydning for hvordan vi erfarer omgivelsene og menneskene rundt oss. Ved å differensiere handlingers motiver i for-at-motiver og fordi-motiver, kan motivene gjenspeile ulike intensjoner (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 185). Eksempelvis kan for-at-motiver reflektere en persons formål og hva som ønskes å oppnås, og fordi-motiv gjenspeiler erfaringer fra fortiden som gjør at personen gjorde sine vurderinger forut handlingen. Ved å gi mødrene førstepersonsperspektiv i undersøkelsen fikk de fortelle og beskrive sine erfaringer

(Thoresen et al., 2020, s. 24). På denne måten kunne jeg studere deres formål, interesser og motiv i det daglige (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 186). Kritiske innvendinger mot førstepersonsperspektivet omhandler at dette perspektivet i for stor grad inntar en individualistisk og subjektiv tilnærming, hvor relasjonelle og systemiske perspektiv går tapt i kunnskapstilfanget (Thoresen et al., 2020, s. 91). Mitt belegg for å komme kritikken i møte, er å besørge en relasjonell tilnærming sammen med førstepersonsperspektivet. Anvendelsen av hverdagslivsperspektivet og den kontekstuelle, intersubjektive forståelse av mennesket i verden (Schutz, 1972/2005, s. 31), etterstreber nettopp et kunnskapstilfang som omfatter både et relasjonelt og subjektivt perspektiv på mødrenes erfaringer.

Fenomenologiens essens er at mennesket oppfatter fenomenene forskjellig. Forutsetningen som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er at foreldrene har best tilgang til sin livshistorie, sine levekår, sin nåværende situasjon, erfaringer med ulike offentlige hjelpeinstanser og opplevde utfordringer enn noen andre (Clifford et al., 2015, s. 42). Noe som også betyr at foreldrenes virkelighet ikke trenger samstemme med barnas, de ansatte i barnevernet eller andres virkelighet (Slettebø, 2008, s. 89). Hvilket meningsinnhold som fremkommer fra mødrenes erfaringer, avhenger også av min metodiske tilnærming, min måte å fortolke og analysere mødrenes erfaringer på. I neste kapittel skal jeg redegjøre for hvilke vitenskapelige premiss som ligger til grunn for mitt valg av forskningsmetode.

3.2 Den kvalitative tilnærmingens grunnpremiss for valg av metode

Ifølge Gilje og Grimen (1993, s. 175) er det et samfunnsvitenskapelig formål å forklare sosiale fenomen, og menneskelig samhandling er grunnpremisset for at sosiale fenomen skal oppstå. Samtidig eksisterer det ulike forklaringsmodeller på hvordan man kan forstå sosiale fenomen. Metodologisk individualisme forklarer sosiale fenomen ved å ta utgangspunkt i enkeltindivider og hvordan de tenker og handler. Denne forklaringsmodellen går alltid fra enkeltindivider til sosiale fenomener når samfunnsvitenskapelig forklaringer skal utledes (Gilje & Grimen, 1993, s. 177).

Ontologisk forstås sosiale fenomen innen denne retningen som noe menneskeskapt, og at fenomenene ikke eksisterer uten menneskenes tanker og holdninger til dem.

Ettersom fenomenene forstås som skapt av menneskenes holdninger og tanker, kan de dermed også forklares ved å utforske individenes holdninger og oppfatninger (Gilje & Grimen, 1993, s. 184). Epistemologisk handler dette om at jeg som forsker må gå til individene, i dette tilfellet mødre i barnevernet, og utlede kunnskap om deres erfaringer og de handlingssituasjoner de står i, for å forklare hvordan de erfarer sitt hverdagsliv (Gilje & Grimen, 1993, s. 185). Med bakgrunn i mitt sosial konstruktivistiske perspektiv og ønske om å gå i dybden på foreldrenes erfaringer, meningsdannelser og handlinger i hverdagen, valgte jeg kvalitativt intervju som metodisk tilnærming (Creswell & Poth, 2018, s. 45; Thagaard, 2018, s. 17).

Å fange det komplekse i sosiale interaksjoner er krevende vitenskapelig, og lar seg ikke løse med enkle tilnærminger (Law, 2004, s. 2). Det handler om tilnærminger som skal gjøre forskeren i stand til å forstå dimensjoner ved mennesket; emosjoner, handlinger, reaksjoner, drømmer og erfaringer som er i stadig bevegelse og dynamikk (Staunæs & Søndergaard, 2005, s. 54). Det epistemologiske perspektivet for denne undersøkelsen, handler om å forstå de ulike mødrenes erfaringer i sitt hverdagsliv som består av en hel verden av fenomener som vi prøver å komme så nært som mulig. Det å forklare en hverdag i epistemologisk sammenheng innebærer en kontekstavhengig forklaringsmodell, hvor man prøver å se fenomenene i en helhet og ikke som fragmenterte enkeltstående deler. Ved å bruke intervju som empirisk metode, med åpne, ustrukturerte spørsmål søkte jeg å få tilgang til foreldrenes komplekse og bevegelige hverdag, slik de erfarer den. Intervjuet vil være som et øyeblikk i tiden, og vil kunne være særlig preget av familiens situasjon der og da, pågående samfunnsdiskurser omkring f.eks. foreldrerollen og ikke minst interaksjonen som oppstår mellom meg og foreldrene.

I det videre skal jeg gjøre nærmere rede for det hermeneutiske grunnlagsperspektivet som ligger til grunn for hvordan jeg har forholdt meg til min forforståelse og fortolkning av empiri.

3.3 Forforståelse og tolkning av empiri

Mens fenomenologiens hensikt er å fange kunnskap om hvordan fenomener i menneskers livsverden erfares, handler det hermeneutiske kunnskapstilfang om å fortolke meningsinnholdet i fenomenene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 33). På mange måter kan det fremstå motsetningsfylt å koble sammen fenomenologi og hermeneutikk hvis man skal se disse to vitenskapelige kunnskapstilnærmingene isolert sett. Der fenomenologien søker beskrivelse av fenomenet gjennom presise nedtegninger av erfaringene og kontekstuelle faktorer som historie og fordom skal sees bort fra, er hermeneutikkens grunnsyn at forståelse gjøres mulig nettopp ved hjelp av fordommer og det kontekstuelle perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 74). Mitt belegg for å la denne undersøkelsens kunnskapstilfang være inspirert av begge disse tilnærmingene, begrunnes med min fenomenologiske hensikt å undersøke hvordan hverdagslivet erfares utfra mødrenes førstepersonsperspektiv, og deretter ved hjelp av det hermeneutiske perspektiv fortolke frem meningsinnholdet av disse erfaringene. Jeg skal utdype det hermeneutiske perspektivet og hvordan dets anvendelse har hatt innvirkning på undersøkelsens kunnskapsutvikling.

Gadamer (1960/ 2010, s. 30) differensierte mellom kunnskapstilegnelsen til naturverden og mennesker, ved at biologiske fenomen kunne forklares, mens mennesket må forstås. Forståelsen handler ikke om å fremskaffe allmenngyldige prinsipper, men om å forstå hvordan det man undersøker ble slik? Samtidig er erfaringenes allmennhet et viktig premiss for kunnskapsutvikling (Gadamer, 1960/ 2010, s. 391). Studier av mennesker krever derfor en annen vitenskapelig tilnærming enn naturvitenskapelige metoder og fremgangsmåter (Gadamer, 1960/ 2010, s. 30). Dette betyr at hverdagsfenomenene som skal studeres må være fenomener som erfares og oppleves i hverdagen, ikke eksperimentelle situasjoner. Begrunnelsen for dette knyttes eksempelvis til at mødrenes handlinger i det daglige er situasjonelle og den gitte meningskonstruksjon hver enkelt situasjon innebærer, får betydning for erfaringene mødrene sitter igjen med. Erfaringsgrunnlaget er å forstå som en samling av de innsikter, erfaringer, opplevelser og oppfatninger vi møter situasjoner med, kort sagt handler det om hvordan vår historie bidrar til hvordan vi erfarer situasjoner i hverdagen (Gadamer, 1960/ 2010, s. 313). Gadamer hevdet at forforståelsens eller for-dommens betydning for meningsdannelse

og forståelse, er å betrakte som en av de viktigste betingelsene innen hermeneutikken (Gadamer, 1960/ 2010, s. 333).

Vår historie utgjør altså for-dommer vi benytter oss av for å forstå, noe som setter mødrenes livshistorie og tidligere erfaringer i et viktig perspektiv for å fortolke deres meningsdannelse i hverdagen. Fortolkningen av mødrenes meningsdannelser, er undersøkelsens primære målsetning med hensyn til å utlede kunnskap om mødrenes erfarte hverdagsliv. Fortolkningen handler om å rekonstruere mødrenes handlinger som problemløsningsprosesser. Rekonstruksjonen handler om at mødrenes problemløsning må sees i lys av deres historie, erfaringsgrunnlag, kontekst, tilgang til ressurser og informasjon. På den måten kan situasjoner som fremstår som irrasjonelle handlinger, rekonstrueres i lys av tidligere erfaringer og tilgjengelige ressurser, og fortolkes i et mer rasjonelt perspektiv (Gilje & Grimen, 1993, s.79). Fortolkning innebærer altså en rekonstruering av handlinger forstått som problemløsningsforsøk, og samtidig er våre fortolkninger også avhengige av hvilke forforståelser som virker inn på problemløsningsforsøkene.

For-dommer virker i det stille, og kan ha ulik innvirkning på meningsfortolkningen vår. Gadamer skiller mellom fordommer som har sitt utspring i forhastelse eller fra autoriteter. Forhastelsens fordom anses å være den største kilde til feiltagelser selv om fornuften vår bidrar til meningsdannelse. Den autoritære fordom bidrar til at man ikke bruker sin fornuft og anerkjenner andres oppfatning eller innsikt å være overlegen ens egen (Gadamer, 1960/ 2010, s. 314). Dermed kan handlinger bli preget av ens egne forhastede fordommer eller av andres forståelse, historie og tradisjoner. Forforståelsens betydning for kunnskapsutvikling spiller en vesentlig rolle, og desto mer vesentlig er det å være bevisst hvilke forutinntattheter og fordommer som kan prege forskningsprosessen og det vitenskapelige ideal (Gilje & Grimen, 1993, s. 19). Forforståelsen vil ikke bare prege erfaringene til den som undersøkes, men også forskerens fortolkning av erfaringene som formidles eller det som observeres. Under utformingen av undersøkelsen ble det derfor viktig at jeg ble bevisst mine egne forforståelser, slik at jeg hadde bedre forutsetning for og fokus på å begrense dens

innvirkning på mine fortolkninger og få tilstrekkelig «utsikt» til datamaterialet (Gilje & Grimen, 1993, s. 12).

Min forforståelse var først og fremst foranledningen til min forskningsinteresse på hverdagsliv i familier med tjenester fra barnevernet. Forforståelsen var knyttet til to underliggende aspekter. Det ene springer ut fra min faglige bakgrunn og forskningsinteresse innen aktivitetsvitenskap (Kristensen, 2017, s. 17), folkehelseperspektivet, og de bakenforliggende indre og ytre determinanternes betydning for sosial ulikhet i helse (Sosial- og helsedirektoratet, 2006, s. 15; Dahlgren & Whitehead, 1991, s. 11). Det andre aspektet knytter seg til min egen erfaring som alenemor med tre barn, og de erfaringer hverdagen og aleneansvar til barna har gitt meg.

Forforståelsesaspektet knyttet til min faglige og forskningsmessige kunnskap handlet om det dynamiske samvirke mellom de ytre og indre forholds betydning for menneskets indre fungering, handling og deltagelse i det daglige. Dette bidro til min forskningsinteresse (Gilje & Grimen, 1993, s. 148) og ledet meg til større oppmerksomhet rundt den samlede betydning av disse faktorerens samvirke for hverdagslivet. Bourdieu og Wacquant (1993, s. 44) fremholder at forskeren må være bevisst at det ikke er mulig å nærme seg et empirisk felt uten å ha en viss teoretisk forforståelse, bestemte antagelser eller forventninger om sitt forskningsobjekt. Om vi tror vi skal klare å analysere andre menneskers perspektiver uten at vi selv har et perspektiv på det vi studerer, risikerer vi at forskningen vår blir en gjentakelse av vår (ubeviste) forforståelse.

For å etterstrebe åpenhet til det uventede i empirien var jeg svært bevisst og selvrefleksiv omkring mine egne forforståelser, og slik bidro mine forforståelser også til å oppdage og forstå nye fenomen (Järvinen, 2005, s. 40). Eksempelvis hadde jeg en forforståelse omkring sosial ulikhet i barnevernet, som medførte at jeg forventet at mødrenes fortellinger ville være sterkt preget av hvordan dårlig økonomi preget hverdagen. Mine antagelser stemte ikke og dårlig økonomi var ikke noe de fokuserte mye på i våre samtaler. Derimot måtte jeg spørre eksplisitt om hvordan de erfarte den økonomiske situasjonen, og svarene bidro til at jeg fortolket funn som handlet om mødrenes utviklede strategier for å tilpasse hverdagen etter den økonomiske situasjonen. På denne

måten søkte jeg å være bevisst og åpen for uventede fenomen og unngå repetisjon av min forforståelse.

Det andre forforståelsesaspektet var knyttet mine egne personlige erfaringer (Gilje & Grimen, 1993, s. 150) som aleneforelder. Det handlet om utfordringer relatert til ressurstilgang, oppdragelse og omsorg i takt med krav og forventninger både fra samfunnsinstitusjoner som barnehage og skole, og min morsidentitet speilet i mitt sosiale nettverk. Mine erfaringer er mine egne, men disse bidro til min forskningsinteresse omkring hverdagslivet til foreldre som mottar hjelp fra barnevernet. Gilje og Grimen (1993, s. 228) forklarer hvorfor mitt eget utgangspunkt har fått slik betydning, med at det er de subjektive verdier som styrer vår erkjennelsesinteresse i samfunnsvitenskapelig forskning. Slik kan sosiale fenomen bli kulturelt betydningsfulle som følge av at våre subjektive verdier retter vårt fokus inn mot disse fenomenene.

Min personlige og faglige forforståelse har krevet min bevissthet og refleksjon gjennom hele prosessen med avhandlingen. Spesielt siden min forforståelse kunne skape større utfordringer knyttet til mine fortolkninger, hvor jeg kunne stå i fare for å identifisere meg med foreldrene i mine empiriske og teoretiske fortolkninger. Jeg forsøkte å begrense betydningen av min forforståelse ved å være betydelig oppmerksom og kritisk til egne fortolkninger og min forforståelses påvirkning, i tillegg til kritisk tolkning av empiri i lys av teori og tidligere forskning gjennom hele forskningsprosessen. Veiledningsprosessen bidro i tillegg til kritiske betraktninger og vurderinger av mine fortolkninger, noe som har også har bidratt til å begrense innvirkningen av min forforståelse. Jeg går nærmere inn på valideringsprosessen av analysen i kapittel 4.4.4.

Empirien vil alltid formes av intervjuerens fortolkning, intervjuets kontekst, forskningsprosjektets vitenskapelige posisjonering og anvendte begreps teoretiske tilhørighet (Järvinen, 2005, s. 41). Et intervju er i et interaksjonistisk perspektiv ikke en metode ute etter å søke og avdekke, men en metode hvor intervjueren selv aktivt påvirker fortellingen som skapes i samhandlingen med intervjupersonen (Järvinen 2005, s 29). Bevisst dette metodiske aspektet og med hensikt å ikke la hverken min forforståelse eller dreining av spørsmål påvirke foreldrenes fortelling i for stor grad, hadde jeg lagt opp til svært få og åpne spørsmål i intervjuene fordi jeg ønsket deres frie

fortelling av hva som opptok deres bevissthet og tid i det daglige. Luc Boltanski, en av Bourdieus nærmeste medarbeidere (Boltanski, 2011), var mer opptatt av sosiologiens primære oppgave, nemlig å finne ut hva folk er i stand til. Boltanskis pragmatisk sosiologi fokuserte på hva menneskene gjør- eller kan gjøre – som handlende individ, som ikke bare tilpasser seg sine omgivelser, men som også arbeider for å endre dem (Boltanski, 2011). Inspirert av Boltanski ble spørsmålene i intervjuguiden formulert som; fortell om *hva* og *hvordan*, for å finne distinksjonen mellom hva foreldrene *sier* de gjør og hva de *faktisk* gjør. Slik håpet jeg å oppnå større refleksivitet hos mødrene, ved at de ikke opplevde å være i en situasjon hvor de måtte svare på *hvorfor* de handlet slik de gjorde. Dette fordi *hvorfor* vil fremme større fokus på normative forklaringer fremfor refleksjon på bakgrunn av hva de *faktisk* gjør (Staunæs et al. 2005, s. 65).

Jeg har nå gjort rede for min vitenskapelige posisjonering omkring hvordan jeg forstår og har håndtert fortolknings- og forforståelsesdimensjonen i undersøkelsen. Inspirert av fenomenologisk hermeneutisk tilnærming og særlig bevissthet knyttet til egen forforståelse, er mødrenes erfaringer utgangspunkt og gjenstand for min datainnsamling, fortolkning og empiriske analyse. I det videre skal jeg begrunne hvordan hverdagslivsperspektivet er blitt benyttet til å studere, analysere og fortolke hva empirien kan forklare oss om mødrene, og de sosiale fenomen i deres livsverden. Hverdagslivsperspektivet har, sammen med det fenomenologisk hermeneutiske perspektiv, vært utgangspunkt både for utviklingen av prosjektet, mitt fokus underveis i undersøkelsen og det empiriske arbeidet. Det er derfor viktig å klargjøre hvilke konseptuelle grunnleggende perspektiver jeg har lagt til grunn for dette perspektivet og hvordan dette også lar seg gjenfinne både metodisk og empirisk.

3.4 Vitenskapsteoretisk posisjonering av hverdagslivsperspektivet

Hverdagslivsforskningens ontologiske posisjonering, hevder et menneskesyn hvor individet er et aktivt subjekt og ikke bare et offer for sine omstendigheter. Det epistemologiske grunnlaget for hverdagslivsforskningen som en tilnærming for å forstå samfunnet, er betydningen av å studere mennesker og deres samhandlinger i sine naturlige omgivelser (Meeuwisse, Swärd, Eliasson- Lappalainen & Jacobsson, 2010, s. 57). Familiene i barnevernet vil pr. definisjon kunne være sårbare som følge av de

asymmetriske dimensjoner av makt det innebærer å være mottager av barnevernstjenester (Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Jensen, 2016). Diskursen rundt sensitiv forskning på sårbare barn og voksne er omfattende og har også aktualisert aktørperspektivet (Strandbu & Thørnblad, 2010). Aktørperspektivet fremhever betydningen av å ikke se mennesker som passive objekt eller redusert til offer for sin livssituasjon- men også som handlende subjekt og meningsskapende aktører med mulighet til å påvirke sin situasjon (Strandbu & Thørnblad, 2010, s. 29). Aktørperspektivet, forståelsen av mennesket som aktivt, handlings- og meningsskapende ligger også til grunn for perspektivet bak brukermedvirkning. Brukerperspektivets grunnpremiss handler om brukerens ønsker og ambisjoner om medvirkning og innflytelse i sitt eget liv (Raunkiær & Laurén, 2006, s. 144). Aktør- og brukerperspektivet er grunnlagsperspektiv som også har preget mitt valg av den fenomenologiske tilnærming og dens førstepersonsperspektiv.

Mødrenes selviakttagelse, daglige beskrivelser av erfaringer og aktive handlinger har vært utgangspunkt for mine teoretiske tolkninger og utledning av vitenskapelig mening. Selviakttagelse er nødvendig for å få tilgang til hverdagslivets levde *territorium* (Brinkmann, 2013, s. 100). Med selviakttagelse forstår man den prosess hvor man observerer seg selv og fanger opp de meningsfulle og intersubjektive områdene i sin egen livsverden. Den hverdagslige verden er intersubjektiv fordi vi lever og deltar i den sammen med andre, vi påvirkes gjensidig og knyttes sammen av vår felles deltagelse samtidig med at vi forstår og blir forstått av andre (Steinsholt, 2015, s. 181). Den stadige gjensidige interaksjon og kommunikasjon mellom mennesker er grunnleggende for det enkelte menneskets eksistens, og hvert enkelt menneskes «her og nå» vil være ulikt selv om premissene man lever i er veldige like (Berger & Luckmann, 2018, s. 43). For å fange kunnskap om mødrenes «her og nå», har deres selviakttagelse vært et avgjørende premiss for min tilnærming til deres erfaringer, og deres daglige fortellinger om erfaringer fra egen hverdag er grunnlaget for mitt empirisk materiale.

Innenfor samfunnsvitenskapene er forklaringer på menneskelig atferd betegnet som *sosiale* eller *relasjonelle* forklaringer. Dette perspektivet innebærer at noen mennesker blir mer like enn andre fordi det oppstår en gjensidig påvirkning mellom dem som følge

av handlinger de gjør. Relasjonelle forklaringer benyttes også for å forklare atferd som skyldes indirekte påvirkning, hvor den indirekte påvirkningen forklares ved at noe ”styrer” våre handlinger. Denne forklaringen på atferd er på et mer abstrakt plan, og vi kaller det for *det samfunnsmessige* og/eller *kulturelle* (Wadel & Wadel, 1988/ 2013, s.16). Fenomenologien forstår mennesket i lys av aktør perspektivet, hvor mennesker som individuelle subjekter ikke kun er underlagt den samfunnsmessige virkelighet vi lever i, men at det er et gjensidig påvirkningsforhold hvor vår væren også er med på å skape og forandre vår virkelighet. Likevel må ikke den fenomenologiske perpspektivering på subjektet som aktiv og skapende, tilsløre hvordan individet på ulike vis er styrt og underlagt institusjoner, systemer og andre individ (Jacobsen & Kristiansen 2014, s. 196). Det kontekstuelle hverdagslivsperspektiv vil sammen med den fenomenologiske tilnærmingen, bidra til å belyse mødrenes erfaringer både utfra individuelle, systemiske og sosiokulturelle perspektiv.

For å synliggjøre hvilke prosesser og synergier som ligger bak forståelsen og fortolkningen av mødrenes erfaringer, skal jeg i det videre redegjøre for hvilke teoretiske dimensjoner innen hverdagslivssosiologi som ligger til grunn for hverdagslivsperspektivet som er anvendt i undersøkelsen.

3.4.1 Hverdagslivssosiologi

Det sosialkonstruktivistiske perspektiv (Berger & Luckmann, 2000) er et teoretisk grunnlagsperspektiv innenfor hverdagslivssosiologien, som fremholder at menneskets virkelighetsforståelse er formet og påvirket av sosiale, kollektive prosesser og samfunnsforhold. Dette perspektivet benekter ikke et virkelighetsaspekt uavhengig av sosiale fenomeners innvirkning, eller forfekter virkeligheten kun som en sosial konstruksjon. Perspektivet vektlegger derimot hvordan våre valg, oppfatninger, handlingsmønster, sosiale og samfunnsmessige forhold vil ha betydning for hvordan vi opplever situasjoner og hvordan den sosiale fordelingen fremstår (Henriksen, Levang, Skaar & Tjora, 2017, s.16).

Ifølge Berger og Luckmann (2000, s. 42) er hverdagsvirkeligheten å anse som den overordnede, intersubjektive virkelighet fordi hverdagsvirkeligheten er umulig å overse

for vår bevissthet. Det betyr at vår hverdagsvirkelighet vil prege vår bevissthet og dermed også hvordan vi erfarer vår hverdag og hvordan vi rett og slett erfarer at vi har det. Kroppens «her» og tilstedeværelsens «nå» er selve åstedet hverdagsvirkeligheten organiseres rundt, og det er dette umiddelbare nærværet som er fokus for vår oppmerksomhet. Samtidig vil vår hverdagsvirkelighet også omfatte fenomener som ikke er så åpenbare for vår bevissthet, fenomener som er fjernere fra vår her og nå hverdagsvirkelighet, men som påvirker vår bevissthet mer indirekte. Eksempelvis vil strukturelle forhold som utbetalingsdato for barnetrygd og normer for foreldrepraksis kunne ha indirekte betydning for vår bevissthet.

Hverdags sosiologiens hovedanliggende er først og fremst studier av sosialt samspill mellom mennesker ved å observere og erfare dem i naturlige, ikke vitenskapelig tilrettelagte, kontrollerte situasjoner. Fremfor å utvikle hypoteser om hva som potensielt kan komme til å skje, eller hva individet tror skjer, handler hverdagslivets sosiologi om å erfare og observere det som skjer, naturlig og ansikt til ansikt mellom mennesker. Et tredje aspekt ved denne retningen er intensjonen om å forstå og analysere sosiale situasjoner med utgangspunkt i forutsetningene til de det gjelder. Individets mening, uttrykt som følelser, verdier, forestillinger, fortolkninger, tanker og forståelser, gir et inntrykk av hvilke erfaringer dette mennesket innehar (Steinholt, 2015, s. 160). Denne undersøkelsen kunne i prinsippet blitt representert av flere ulike teoretiske perspektiv innen hverdagslivssosiologien. Jeg valgte å la undersøkelsen hovedsakelig hvile på perspektivet til den fenomenologiske sosiologi, fordi mitt fokus var å utlede kunnskap om mødrenes livsverden gjennom en relasjonell fortolkning av deres hverdagslivserfaringer. Jeg skal redegjøre nærmere for perspektivet til fenomenologisk sosiologi i neste kapittel.

3.4.2 Fenomenologisk sosiologi

For å innta en teoretisk holdning til hverdagslivet, må hverdagslivet som fenomen ifølge Steinholt (2015, s. 163) fortolkes med utgangspunkt i det begrepsapparat og utgangspunkt hverdagslivet selv innehar. Eller gjennom å anvende forskningsmetoder som ivaretar hverdagslivet som helhet. En viktig forutsetning for å innta en

teoretiserende holdning til hverdagslivet, er at man beveger seg bakenfor det som erfares, og reflekterer over og fortolker det som er tatt for gitt i hverdagen. Det tatt for gitte er forestillinger vi ikke stiller spørsmål til, men som vi opplever som hverdagsvirkelighetens selvfølgeligheter eller sannheter (Steinsholt, 2015, s.162).

Schutz fremholdt vår livsverdenen, hverdagslivets verden, som en tatt- for- gitt, intersubjektiv bevissthet som følge av den gjensidige påvirkning mellom mennesket og omgivelsene (Schutz, 1972/2005, s. 12, 31). Ifølge Schutz (1972/2005, s. 25) konstrueres hverdagens realiteter av de tatt for gitte forestillingene, og tankekonstruksjonene om det tatt for gitte får betydning for menneskers handlinger, målet med handlingene og midlene for å oppnå dem. De tatt for gitte forestillingene i vårt hverdagsliv bidrar til å hjelpe oss å navigere og håndtere det naturlige, sosiokulturelle miljøet vi lever i, fordi de skaper en sosial orden og intersubjektiv forståelse menneskene imellom (Arntzen et al., 2017, s. 175). Begrepene og forutsetningene forskeren fortolker hverdagslivet gjennom, er konstruksjoner som springer ut fra de tatt for gitte konstruksjonene til menneskene som undersøkes. For at forskeren skal kunne gi en vitenskapelig forklaring av vår sosiale verden og dens samfunnsvitenskapelige tankegods, kreves det ifølge Schutz (1972/2005, s. 26) at konstruksjonen av de tatt for gitte forestillingene beskrives og fortolkes.

For å skjønne våre forestillinger om det tatt for gittes innhold og konstruksjon, må vi se nærmere på hvordan våre tanker er organisert. Schutz (1972/2005, s. 21) fremhever hvordan våre tanker er vesentlig i hvordan vi oppfatter og fortolker våre omgivelser. Tankene våre er organisert i kompliserte konstruksjoner av sanser, erfaringer og tid. Konstruksjonen av hva vi tenker når vi ser objekter, møter mennesker eller opplever noe i det daglige, er preget av at vi danner oss hypotetiske sansebilder. Disse hypotetiske sansebildene er grunnlaget for de selvfølgelige fenomen vår hverdag inneholder. Dannelsen av de hypotetiske sansebildene hviler på vår forhåndsviten av verden utfra våre tidligere erfaringer, og erfaringer som er gjort forut vår tid av våre forfedre. Denne forhåndsviten foreligger i stor grad ubestridt og fremstår som typisk for oss, fordi lignende erfaringer bekrefter og opprettholder det typiske gjennom stadig gjensyn og gjentakelse (Schutz, 1972/2005, s. 27). Disse typifiseringene kan gjelde både

situasjoner, objekter, dyr, personlige væremåter, atferd, situasjoner og motiver, og de bidrar til en umiddelbar kunnskap om hvordan disse fenomen skal forstås. Typifiseringene forstås slik å være grunnleggende for våre tatt for gitte forestillinger i det daglige (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 184).

Typifiseringene betraktes også å være anført av normalitetsperspektiver på hva som er forventet, hva som ansees å være normalt, vanlig og anerkjente handlingsmønstre (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 188). Typifiseringskunnskapen vi alle bærer med oss, forstått som våre umiddelbare oppfattelser, forventninger og måter å handle på kan dermed ikke forstås som isolerte individuelle dimensjoner, men må fortolkes som sosiale konstruksjoner. Utvikling av typifiseringskunnskapen forstås å være en sosialiseringssprosess, som blant annet innebærer en strukturell dimensjon, en genetisk og en sosial dimensjon (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 189). Den strukturelle dimensjonen omfatter betydningen av tilgang til samme bakgrunnskunnskap, som Schutz mente kunne frembringe lik perspektivering og lik oppfatning av fenomener. Den genetiske dimensjonen omhandler at en stor del av vår typifiseringskunnskap er overført gjennom generasjoner, og den sosiale dimensjonen har betydning for hvordan kunnskap er sosialt fordelt i den forstand at vi har ulikt kunnskapsgrunnlag. Noen vet noe andre ikke vet og motsatt (Zahavi & Overgaard, 2014, s. 190).

Å vitenskapeliggjøre hverdagslivets fenomen i fenomenologisk forstand, handler om å utføre et systematisk gravearbeid for å kunne se forbi den symbolske mening til alle våre dagligdagse handlinger slik som dannelsen av rutiner og vaner, hvordan beslutninger tas, samtaler utføres og hva møter mellom mennesker medbringer. Altså dagligdagse fenomen som man ellers ikke tenker over eller som er bevisste for oss. Det innebærer at tidligere forutsetninger, antagelser, verdi vurderinger, normale og naturlige handlinger må settes til side, skrelles bort, lag for lag, til det som gjenstår er den subjektive hensikt *bak* fenomenet som undersøkes (Scott, 2009, s. 4).

Å se den subjektive hensikt bak fenomenene

Ifølge Holzkamp (1998) er livsførselen, våre daglige aktiviteter med hensikt å organisere, integrere og konstruere hverdagen, ikke tilfeldig eller noe som skjer av seg selv. Det er individet selv som sammen med og i relasjon til andre koordinerer og

organiserer hverdagens ulike krav (Holzkamp, 1998; Juhl, 2009). Livsførsel kan ut fra dette perspektivet posisjoneres inn i det sosiologiske grunnperspektivet relatert til forholdet mellom individ og samfunn, hvor individer betraktes som avhengige størrelser av samfunnsstrukturen (Giddens, 1991; Holzkamp, 1998). Relatert til mitt prosjekt vil dette perspektivet fremholde at mødrenes livsførsel ikke er et enmannsprosjekt. Deres koordinering og håndtering av hverdagen står i et gjensidig og avhengig forhold til samfunnsmessige strukturer og mekanismer.

Livsførselsperspektivet tar dermed avstand fra formuleringen om at «man er sin egen lykkes smed», men vektlegger samtidig at «også de som står over for dårlige alternativer, må med deres livsførsel *bane sig vej i virvarret af valgmuligheder* (Holzkamp, 1998, s. 96). Utfordringen ligger ofte i å velge det minst dårlige av de dårlige alternativene. Det å stå ovenfor dilemmaer og beslutninger med en overvekt av dårlige valgalternativer, gjelder også mødrene i mitt prosjekt. Jeg skal gå nærmere teoretisk i dybden på dette i det videre.

Selvforståelsens betydning for livsførselen

Både et samfunnssentrert og individsentrert perspektiv er lagt til grunn for fortolkningen av mødrenes livsførsel. For å komme nærmere kjernen av livsførselsbegrepet, er det hensiktsmessig å belyse betydningen av individets selvforståelse for livsførselen (Holzkamp, 1998, s. 107). Hvordan begrunner mødrene sine prioriteringer og kompromiss for livsførselen? Selvforståelse er å komme til større innsikt og forståelse av noe om seg selv, i denne sammenheng om livsførselen. Selvforståelsen rommer altså en intensjon om å få bedre innsikt i egen måte å leve på, og økt forståelse for den personen man er blitt. Selvforståelsen skal kunne bidra til å sette ord på vår tause viten om oss selv. Noe av vår tause kunnskap er nærliggende sammenhenger og lettere å forklare, mens noen sammenhenger er bakenforliggende og innebærer dypere erkjennelseskunnskap (Holzkamp, 1998, s. 107). For mødrene i mitt prosjekt, vil deres selvforståelse kunne ha betydning for hvordan de begrunner sine daglige prioriteringer og erfarte kompromiss i sin livsførsel. Jeg skal forsøke å utdype den vitenskapelige forståelsesrammen for selvforståelsen i det videre.

Betydningen av selvforståelse i sammenheng med livsførselen handler om at det er noe i vår livsførelse som ikke er åpenbart. Det innebærer at bak vår livsførsel eksisterer det årsaker som er skjult for oss. For at de bakenforliggende årsakene skal bli tydelige og uttalt for oss, kreves en felles forståelsesramme for selvforståelsen mellom forskeren og den som forskes på. Det handler om å sette ord på den tause kunnskapen til mødrene, hvor jeg må søke å forstå det mødrene forstår om seg selv. Forståelsen må foregå innenfor en felles forståelsesramme hvor det intersubjektive perspektiv vektlegges (Holzkamp, 1998, s. 107). Det betyr at vi må forholde oss til hverandre med våre ulike perspektiv. Det betyr også at en må anerkjenne den andres grunner for livsførselen og forståelse om seg selv, som bare er tilgjengelige for vedkommende utfra dens ståsted og perspektiv. Begge parter er dermed ansvarlig for å la hverandre uttrykke sine grunner slik at forutsetningene for felles selvforståelse blir oppfylt. For å avdekke de nærliggende og bakenforeliggende sammenhengene for vår livsførsel, og forskjellen dem i mellom, trenger vi hjelp av selvforståelsen (Holzkamp, 1998, s. 107).

Selvforståelsen konseptualiserer individuelle erfaringer i to dimensjoner, altså vi forstår våre individuelle erfaringer utfra to ulike forståelsesrammer (Holzkamp, 1998, s. 108). I denne sammenheng handler det om å forstå mødrenes individuelle erfaringer av sin livsførsel og hvordan deres selvforståelse har innvirkning på meningdannelsen av deres individuelle erfaringer. De to dimensjonene av individuelle erfaringer er både en *avgrensning* av det nærliggende i vår livsførsel, og *begrepsmessige midler* for å trenge gjennom det nærliggende til de bakenforliggende sammenhengene for vår livsførsel (Holzkamp, 1998, s. 108). Altså, den første dimensjonen konseptualiserer våre erfaringer ved at man begrepsfester og setter ord på erfaringene som ligger frem i dagen, det som er synlig og lar seg beskrive enkelt. Den andre dimensjonen konseptualiserer erfaringene som en måte å bevege seg fra det nærliggende til det bakenforliggende for vår livsførsel. Ved å bevege seg inn i det bakenforliggende oppnår man en dypere forståelse av livsførselen (Holzkamp, 1998, s. 108).

Videre konseptualiseres de individuelle erfaringene på det kognitive og det sosiale plan. På det kognitive plan begrepsdannes individuelle erfaringer som tolkning versus forståelse, og på det sosiale plan begrepsdannes de som instrumentelle relasjoner versus

subjektrelasjoner (Holzkamp, 1998, s. 108). I denne sammenheng forstås det slik at på det kognitive plan vil tolkning versus forståelse dreie seg om hvordan foreldrene gir umiddelbare tolkninger og forklarer sine erfaringer fra hverdagen. Sammenlignet med hvordan de hadde tolket og forstått de samme erfaringene sine om de hadde skuet dypere ned i sine tidligere erfaringer, og satt disse i sammenheng med sine handlinger.

Man tolker sine egne erfaringer og gir de mening, men forståelsen av erfaringene krever en dypere refleksjon. Erfaringer på det sosiale plan forstås i lys av de relasjoner erfaringene skapes i. Erfaringer i instrumentelle relasjoner handler om relasjonen mellom individer for å oppnå noe bestemt, eksempelvis erfaringer skapt mellom foreldren og kontaktpersonen i barnevernet. På motsatt side har man subjektrelasjonen mellom to mennesker som innebærer en nærhet, eksempelvis foreldren og barnet. Sammenhengen mellom våre erfaringer og vår selvforståelse, er at de gjensidig påvirker hverandre ved at selvforståelsen har innvirkning på tolkningen og meningsdannelsen av erfaringene (Holzkamp, 1998, s. 108).

Jeg har nå sett på selvforståelsen som en dimensjon i vår forståelse av livsførselen til mødrene. Selvforståelsesdimensjonen innebærer en individbasert fortolkning av livsførselen hvor jeg har sett på de dypere liggende strukturene for hva som kan være med å påvirke mødrenes valg og handlinger. I det videre skal jeg utdype hvordan livsførselen også er en aktiv integrasjon av omgivelsenes krav.

Integrering og fortolkning av ytre krav

Den daglige livsførsel er en flerdimensjonal prosess, hvor individet som tidligere nevnt møter ulike ytre krav fra ulike livsområder. Individet befinner seg i ulike sammenkoblinger mellom disse livsområdene, og individets organisering av sammenkoblingene omhandler livsførselen i sin helhet (Holzkamp, 1998, s. 110). Resultatet av sammenkoblingen, livsførselen, kan karakteriseres som individets aktive integrasjon av kravene fra de ulike livsområder. Integrering av kravene handler om daglige gjentakelser av handlinger med hensyn til synkronisering, koordinering og planlegging av gjøremål. Eksempelvis kan alle familier oppleve det utfordrende å integrere kravene fra de ulike livsområdene som følge av manglende ressurser.

Mangel på eksempelvis materielle goder, omsorg og ikke minst overskudd, gjør at familiene må prioritere og kompromisse mellom de ulike krav (Holzkamp, 1998, s. 95). Foreldres livsførsel handler dermed i stor grad om å organisere livet i relasjon til de ulike konflikter og dilemmaer som oppstår, og ikke minst om å finne de mulighetene og løsningene som trengs for å håndtere praktiske utfordringer i hverdagen (Kousholt, 2012, s. 123). Slik utvikles en form for *livsførselsøkonomi* hvor livsførselen er en internalisering og fortolkning av livsområdenes krav. Foreldrene vurderer kravenes betydning for opprettholdelse av hverdagen og for å få den til å fungere. Livsførselen får på denne måten sin egen *logikk* som følge av de gitte forhold. Det er denne logikken som gjør seg gjeldende og setter foreldrene i stand til å etterkomme de daglige gjøremål til tross for trange kår (Holzkamp, 1998, s. 95). Ifølge Kousholt (2012, s. 123) innebærer denne logikken også å håndtere konflikter og dilemmaer i hverdagen med midlertidige løsninger, selv om slike løsninger kan lede til nye konflikter og dilemmaer.

Problemkompleksitetens betydning for livsførselen

Problemkompleksiteten til familiene som får hjelp av barnevernet er en stor utfordring både for familien selv og barnevernet som hjelpeinstans (Fløtten, 2017, s. 120; Clifford et al., 2015, s. 243). Når problemstillingene i disse familiene er mange og komplekse, er det avgjørende å finne de beste valgalternativer for å komme problemkompleksiteten i møte, men da må det også foreligge bedre kunnskap om hvilken problemløsning som kan virke der den skal iverksettes (Fauske et al., 2017, s. 46). Å ha en overvekt av dårlige valgmuligheter utgjør en større påkjenning, enn om valgmulighetene er av et bredere spekter som også innebærer gode alternativer. Livsførselens grunnkonsept fremholder individets aktive og kreative evne til gjøre egne valg innenfor systemet de er en del av (Holzkamp, 1998). Kjernen i dette handler imidlertid om å synliggjøre konsekvensene som ligger i det å velge uønskede handlingsalternativ, og på hvilken måte systemets betingelser bidrar til dårlige valgalternativ og belastningene valgene medfører. I forskning er det dermed god grunn til å ha større oppmerksomheten på hvordan problemkompleksiteten påvirker foreldrenes valgalternativ og hvilke utfordringer dette gir. Det kan gi oss større innsikt i hvorfor foreldrenes livsførsel utvikler seg som den gjør.

Kontekstualiseringen og operasjonaliseringen av livsførselsbegrepet har gitt meg ny innsikt og forståelse for hvilke prosesser som bidrar til våre daglige handlinger. Jeg tenker at et individualiserende perspektiv har betydning for hvordan man forstår menneskers valg og handlinger, men vi trenger å utforske nye begreper for å undersøke forholdet mellom en person og personens betingelser. Eksempelvis et kontekstuellt perspektiv på foreldrenes livsførsel i sammenheng med deres ressurser, og de ulike krav fra livsområdene de er en daglig del av. «Lidelsen er personlig», men den står likevel i sin sammenheng og individualiserende diskurser må ikke miste synet av det systemiske perspektiv.

Innenfor fenomenologisk sosiologi hevdes fokus på menneskets handlingsmønster og hvilken betydning og form disse har i en hverdagslig kontekst, å være fullstendig avgjørende for å kunne fremkalle hvilken mening og forklaring mennesket ilegger sine handlinger (Steinsholt, 2015, s.166). Et grunnleggende prinsipp for en vitenskapelig tilnærming av hverdagslivet, er derfor at de kontekstuelle faktorers betydning alltid må tas med i fortolkningsgrunnlaget av de sosiale handlinger mennesker utfører. Det kontekstuelle prinsippet ansees altså å være selve grunnlaget for fortolkning av mening og betydning av sosiale handlinger innen fenomenologi (Steinsholt, 2015, s.164).

Nå er den vitenskapsteoretiske posisjoneringen av avhandlingsarbeidet og hverdagslivsperspektivet til grunn for undersøkelsen redegjort for. I neste del utdypes metodologien i undersøkelsen med hensyn til datainnsamling, analyseprosessen, datamaterialets kvalitet og forskningsetiske refleksjoner i forskningsprosessen.

4 Metodologisk tilnærming og datagrunnlag

Forskningsprosessen har vært en interaktiv og gjensidig påvirket prosess mellom metodisk tilnærming, empiri, fortolkning og analyse, hvor jeg har beveget meg frem og tilbake mellom de ulike fasene av forskningsprosessen. I dette kapitlet skal jeg redegjøre for, og begrunne mine valg av metodisk tilnærming. Jeg skal beskrive fremgangsmåten og hvilke avveininger jeg har stått ovenfor underveis i forskningsprosessen. Ethiske avveininger vil bli redegjort for og hvilke begrensninger den metodiske tilnærmingen kan ha medført. Enhver fremgangsmåte representerer også et syn på hvordan kunnskap blir til, altså mitt epistemologiske perspektiv (Ulvik, 2014, s.56). Den transparente beskrivelsen av forskningsdesignet denne avhandlingen bygger på, har vært med hensikt å tydeliggjøre hvordan formålet med studien, utvalg, valg av metode og analysemåte henger sammen med problemstillingen (Thagaard, 2018, s. 49).

For å få belyst og utforsket mødrenes erfaringer i hverdagen, gjennomførte jeg delvis strukturerte intervjuer, både daglig på telefon og i personlig møte med mødre som mottok tjenester fra barnevernet. Innledningsvis i dette kapitlet gjør jeg rede for metodisk tilnærming, fremgangsmåten for datainnsamlingen, tolkning og analyse av empiri. Videre utdyper jeg hvordan jeg bearbeidet empirien og analyserte materialet ved hjelp av tematisk analyse (Thagaard, 2018). Deretter går jeg nærmere inn på den vitenskapelige kvaliteten til empirien som er frembrakt gjennom telefon intervjuene og de personlige intervjuene, før jeg avslutter kapitlet med forskningsetiske vurderinger og refleksjoner som er gjort både underveis og ved ulike faser av forskningsprosessen.

I det videre skal jeg redegjøre for utvalgs prosessen som ledet frem til informantene for undersøkelsen.

4.1 Utvalget

Enslige forsørgere med barn i barnehagealder som mottok hjelpetiltak fra barnevernet, var utgangspunktet for studiens utvalg. Enslige forsørgere er en økende, men lite studert foreldregruppe i barnevernet (Andenæs, 2004; Clifford et al., 2015; Sundell & Egelund, 2000; Marthinsen, 2003; Storhaug et al., 2012). Ved å sette utvalgskriteriet til enslige

forsørgere med barn i barnehagealder, ønsket jeg å utforske hverdagslivet på et så tidlig tidspunkt i familienes liv som mulig. På dette tidspunkt var også studiens problemstilling dreid mot enslige forsørgere. Utvalget baserte seg på *strategisk utvalg*, hvor deltagerne ble valgt ut som følge av egenskaper eller kriterier som problemstillingen etterspør (Smith & Osborn, 2007, s. 56; Thagaard, 2018, s. 60). Utvalgsprosessen ble en betydelig utfordring ettersom det ble langt vanskeligere å få rekruttert informanter enn jeg hadde forventet. Jeg har delt rekrutteringsfasen inn i fem faser, og jeg skal i det følgende forsøke å beskrive prosessen så kronologisk og transparent som mulig (Thagaard, 2018, s. 202).

I *første fase* av rekrutteringen (dette kriteriet gjaldt i hele rekrutteringsprosessen) samsvarte det fremste inkluderingskriteriet med DNBV studiens (*Det Nye Barnevernet*) kategorisering av *multiproblemfamilier*, som innbefatter familier med komplekse og sammensatte problemer (Clifford et al., 2015, s. 163). Denne kategoriseringen innebærer familier med psykiske, relasjonelle, sosiale og økonomiske problemer. Multiproblemfamilier med enten en eller to forsørgere kjennetegnes ofte ved at problemene startet allerede mens foreldrene var unge, og før barna startet på skolen.

Jeg satte et utvalgskriterium om at det ikke skulle være kjent vold- og overgrepssproblematikk i familien på rekrutteringstidspunktet. Det kunne kanskje fremstå som noe selvmotsigende til utvalgskriteriet om multiproblemfamilier, men det er heller ikke slik at de komplekse problemstillingene i disse familiene primært skyldes vold og overgrep (Clifford et al., 2015, s. 174). Jeg ønsket å komme i kontakt med familier som fortsatt var i et tidlig stadium med begynnende kompleksitet, urelatert til vold og overgrepssproblematikk. I tilfelle det likevel skulle fremkomme informasjon om pågående vold og overgrepssproblematikk under datainnsamlingen, ble dette håndtert juridisk gjennom informert samtykke i informasjons- og samtykke skjemaet som deltagerne skrev under på i det de takket ja til å delta i undersøkelsen (appendix ii.). Her ble foreldrene informert om at jeg som forsker ville være juridisk forpliktet til å melde fra om kritiske eller ulovlige forhold ble avdekket underveis i datainnsamlingen.

Undersøkelsens utvalg var på det tidspunkt etnisk norske, enslige forsørgere med barn i barnehage alder som fikk hjelpetiltak fra barnevernet. Hjelpetiltak, er altså

kompenserende eller omsorgsendrende tiltak som skal bidra til en positiv endring for barnets eller familiens del (Barnevernloven, 1992, §4-4). Statistisk sentralbyrå sine tall over barnevernstiltak blant barn og unge viser at totalt 54 592 barn mottok barnevernstiltak (både omsorgstiltak og hjelpetiltak) i 2019 (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2020). Av disse mottok 20 392 barn uten innvandrerbakgrunn hjelpetiltak fra barnevernet pr. 31.12.2019 (SSB, 2020, tabell 6).

Av alle barn som mottar hjelpetiltak, er den laveste andelen som mottar hjelpetiltak i alderen 0-5 år (4956 barn), og en betydelig økning og overvekt av andelen hjelpetiltak sees i alderssegmentet 6- 12 år (SSB, 2020, tabell 4). Tallene gir belegg for forebyggende innsats, og oppmerksomhet mot hvilke behov familiene har på et så tidlig stadium som mulig. Ifølge helsetilsynets gjennomgang av barneverns tiltak (Statens helsetilsyn, 2019, s. 6), er en av utfordringene i dagens barnevernsarbeid at hjelpetiltakene ikke treffer familienes behov. Den lave andelen familier som fikk hjelp i segmentet 0-5 år regnet jeg med ville gjøre det vanskelig for meg å få tak i nok familier. Med utgangspunkt i prosjektets tematikk mente jeg likevel det var hensiktsmessig og forsøke å nå familiene på et så tidlig stadium som mulig, med hensyn til barnas alder og familienes begynnende problemer.

I tillegg til min strategiske utvelgelse av informanter, benyttet jeg meg også av premissene for *tilgjengelighetsutvalg* (Thagaard, 2018, s. 61). I første fase av rekrutteringen henvendte meg formelt til 7 kommunale barnevernstjenester fordi de med større sannsynlighet enn andre instanser hadde direkte tilgang til målgruppen for prosjektet. Først kontaktet jeg barnevernslederne i de respektive kommuner via mail, hvor jeg presenterte prosjektet og ba om et uforpliktende møte for å orientere nærmere om prosjektmandatet og mitt behov for rekrutteringshjelp fra barnevernet. Jeg fikk positiv mailrespons fra 6 av 7 kommuner som sa ja til å møte meg, og deretter reiste jeg rundt til disse kommunene og hadde personlige møter med barnevernstjenestene hvor jeg informerte om prosjektet. I to av kommunene møtte jeg tiltaksteam og i fire av kommunene møtte jeg barnevernsledere. Alle tjenestene var positive til å bidra med rekruttering av informanter, og jeg hadde utarbeidet informasjonsfoldere som

barnevernskontaktene skulle utdele til informantene i målgruppen som invitasjon til deltagelse i prosjektet.

Rekrutteringen foregikk på den måten at foreldrene ble invitert til undersøkelsen ved at barnevernstjenestene i de aktuelle kommunene plukket ut familier etter utvalgskriteriene som var satt. Premissene for rekrutteringen barnevernstjenestene skulle gjøre, ble svært viktig å avklare. For det første var det vesentlig for meg at barnevernstjenesten formidlet til foreldrene at forskningsprosjektet *ikke* var i regi av barnevernet. Prosjektet skulle presenteres som et frivillig tilbud til foreldrene å delta i, og de foreldrene som ønsket å delta kunne kontakte meg direkte og trengte ikke henvende seg via barnevernstjenesten om de ønsket å delta. I folderen stod min kontakt informasjon som interesserte deltagere kunne benytte for å komme i kontakt med meg. Dette var for å sikre deltagernes anonymitet og at de selv kunne velge om barnevernstjenesten skulle være vitende til om de deltok eller ikke. Foreldrene ble også informert om at jeg som forsker ikke ville gjøres kjent med hvem som fikk tilsendt forespørsel om deltagelse. Jeg var i utgangspunktet forberedt på at jeg kunne komme til å støte på utfordringer med å få tak i nok informanter til undersøkelsen, og jeg forsøkte derfor å gjøre deltagelsen mer motiverende ved at alle deltagerne ville motta enten et dagspass i badeland for familien eller en bokpakke til barna. Dette ble avklart med NSD og jeg redegjør nærmere for de forskningsetiske aspekter ved dette i kapittel 4.5.

Et viktig premiss med hensyn til rekrutteringen, var at barnevernstjenesten ble bedt om å sende ut prosjektinvitasjonen til *alle* brukerne i tjenesten som innfridde inkluderingskriteriene. Dette ble formidlet muntlig i møtet med barnevernstjenestene og skriftlig på mail. Jeg ba om tilbakemelding på hvordan de hadde utført rekrutteringen, men fikk dessverre liten respons på det. De få tilbakemeldingene jeg fikk tydet på at barnevernstjenestene hadde løst rekrutteringen ved å plukke ut aktuelle familier fra sine registre, først og fremst utfra utvalgskriteriene, men også med hensyn til hvilke foreldre barnevernstjenesten anså å være aktuelle for prosjektet.

På den ene siden handlet det om at barnevernstjenesten rett og slett ikke hadde kapasitet til å sende ut folderen til alle aktuelle familier. Selv om folderne var trykket opp på forhånd, måtte de likevel enten postes eller fysisk gis til alle de aktuelle informantene.

For noen av de større kommunene betydde dette å sende ut foldere til svært mange brukere. Det krevde både tid og ressurser fra barnevernet i en travel arbeidshverdag. På den andre siden medførte dette at utvalget ble selektert av barnevernet med hensyn til hvilke foreldre barnevernet mente ville være hensiktsmessige å spørre om deltagelse i undersøkelsen, og ikke foreldrenes egne beslutninger om å ville delta eller ikke. Jeg skal gå metodekritisk inn på hva dette kan ha å si for datamaterialets kvalitet i kapittel 4.4.1.

Tilbakemeldingene fra samtlige av barnevernstjenestene etter mitt møte med dem, og deres første rekrutteringsrunde, var som ventet at det var få informantkandidater i målgruppen for prosjektet, og de få aktuelle kandidatene som hadde fått prosjektinformasjonen ønsket ikke å delta. Noen av barnevernstjenestene meldte tilbake at de rett og slett ikke hadde etnisk norske eneforsørgende med barn i barnehagen i sitt system, men hadde jeg utvidet utvalget til også å gjelde ikke- etniske norske, ville utvalget derimot blitt betydelig større. Rekrutteringsutfordringene gjorde at jeg valgte å endre inklusjonskriteriene.

Fase to i rekrutteringsfasen innebar at jeg valgte å gjøre en hel del endringer av forskningsplanen slik den var tenkt. Jeg gikk bort fra definering av aldresegment på barnet og at foreldrene var eneforsørgende. Utvalgskriteriene ble nå *etnisk norske foreldre i familier som mottar hjelpetiltak fra barneverntjenesten. Ikke kjent vold eller overgrepssproblematikk ved rekrutteringstidspunkt*. Det betydde at alle etnisk norske barn i alderen 0-22 og deres foreldre ble inkludert i datamaterialet. Datainnsamlingen var planlagt slik at foreldrene skulle lese inn dagbok på daglig basis, så skulle jeg møte hver forelder til personlig intervju og deretter skulle jeg samle alle foreldrene i fokusgruppe.

Når jeg skjønnte hvor utfordrende rekrutteringsprosessen kom til å bli, valgte jeg å endre planen for datainnsamlingen til å bli daglige telefonintervju og et personlig intervju med hver foreldre. Grunnen til at jeg gikk bort fra fokusgruppe, handlet i hovedsak om at rekrutteringsutfordringene medførte det ville bli særdeles vanskelig å samle informantene fordi det var vanskelig å få rekruttert flere informanter fra samme eller nærliggende kommuner. I tillegg endret jeg deltagelsesbonusen til å være en mobiltelefon ved fullført deltagelse på det datainnsamlingen innebar. Med tanke på at

familiene jeg nå rekrutterte antageligvis hadde eldre barn, og familiene med stor sannsynlighet hadde begrenset økonomi, ville en slik bonus kanskje være kjærkomment enten for barna eller foreldrene selv. Det vil alltid foreligge nøye etiske vurderinger og refleksjoner knyttet til det å tilby slike bonuser for å «lokke» mennesker til å delta i undersøkelser. Jeg har som nevnt gjort mine etiske avveininger i forhold til dette i kapittel 4.5, og prosjektet var godkjent av NSD (appendix i.).

En ny runde med nye informasjonsfoldere ble så sendt ut til barnevernstjenestene via mail, hvor inkluderingskriteriene var endret til: *Etnisk norske familier med hjelpetiltak fra barnevernet*. Øvrige inkluderingskriterier samsvarte fortsatt med DNBV studiens kategorisering av *multiproblemfamilier*, og det skulle fortsatt ikke være kjent vold- og overgrepssproblematikk i familien på rekrutteringstidspunkt. Tilbakemeldingene fra kommunene var nå langt mer positive, og jeg fikk tilbakemelding fra kommunene om at de hadde et langt større utvalg i denne gruppen. En ny kommune ble rekruttert inn i utvalgskommunene, slik at nå var det igjen 7 utvalgskommuner. Etter 14 dager kontaktet jeg barnevernstjenestene via mail for å høre hvordan det gikk med rekrutteringen, og her fikk jeg bare respons fra én tjeneste om antall informasjonsfoldere som var sendt ut. Imidlertid ble jeg kontaktet av to informanter som hadde fått informasjonsfolderen og som ønsket å delta. De øvrige barnevernstjenestene var det ingen respons fra, ei heller fra mulige informanter som tilhørte disse tjenestene. Dette medførte at jeg måtte vurdere andre måter å rekruttere informanter på.

I *Tredje fase* av datainnsamlingen endret jeg fremgangsmetode for rekruttering av informanter ved å henvende meg til fire personer i mitt eget nettverk som jobbet innenfor barnevernsystemet, og spurte om de kunne tenke seg å hjelpe meg med rekruttering av informanter. Jeg fikk positive tilbakemeldinger fra tre av mine bekjente om at de kunne prøve å bidra, men ingen informanter fra disse tjenestene meldte sin interesse. Jeg fikk heller ikke tilbakemelding fra mine bekjente om de hadde formidlet deltagelsesinvitasjonen til noen. På samme tid sendte jeg i tillegg mail til foreningen «Barnevernsforeldre» med spørsmål om de kunne formidle mitt prosjekt til sine medlemmer. Heller ikke her fikk jeg svar. Som følge av den kritiske lave responsen fra

aktuelle familier i barnevernet, begynte jeg nå å vurdere å kontakte andre offentlige instanser som kunne være i kontakt med familier i barnevernet.

Jeg valgte å henvende meg til fire helsestasjoner hvor jeg kjente helsesøstre som jobbet, og her fikk jeg tilbakemelding fra tre av de fire om at de skulle forsøke å hjelpe meg. Etter en stund meldte den ene helsestasjonen at de ikke hadde potensielle familier å rekruttere som følge av at i de aktuelle familiene de jobbet med var det voldsproblematikk. De to andre helsestasjonene hørte jeg ikke fra. Jeg var også i kontakt med NAV, men utfordringen her ble å komme i kontakt med familier som også var i barnevernssystemet, noe NAV ikke hadde fullstendig oversikt over. Selvfølgelig kunne prosjektinvitasjonen gått ut til samtlige familier, og aktuelle informanter kunne ha meldt seg selv til meg. Det ville imidlertid ha krevet en ny runde med NAV kontor rundt om i ulike kommuner, og jeg bestemte meg derfor for å prøve å holde meg til rekrutteringsplanen enda en stund.

I den *fjerde fasen* valgte jeg så å forsøke *snøballmetoden* (Thagaard, 2018, s. 62), hvor jeg spurte de to informantene som hadde meldt sin interesse om de kjente andre familier i barnevernet de kunne formidle deltagelsesinvitasjonen til. Ingen av dem kjente andre familier i barnevernet. I tillegg kjente jeg en annen familie privat som jeg visste fikk hjelpetiltak fra barnevernet, og spurte om de visste av andre familier de kunne formidle invitasjonen til. De visste heller ikke om noen, og selv kjente jeg ikke andre å spørre.

Femte fase av informantrekrutteringen var nå ganske kritisk med tanke på at jeg bare hadde fått rekruttert to informanter. Redningen viste seg å være gjennom kollegaer som tok med seg informasjonsfolderen om prosjektet til en kommunal barnevernstjeneste de selv hadde samarbeid med, og denne tjenesten var positiv til å bidra og ba meg kontakte dem. Fra denne tjenesten mottok jeg følgende tilbakemelding per mail fra kontaktpersonen i tjenesten på hvordan de hadde gått frem i rekrutteringen:

Tenkte jeg bare skulle gi deg litt informasjon om hvor langt vi er kommet ift rekruttering til prosjektet ditt. Vi har plukket ut 10 familier som mottar hjelpetiltak fra xx barnevern, og som vi vil gi kort info om prosjektet ditt, og be om tillatelse til å sende dem informasjonsbrosjyren din. Jeg har bedt kontaktpersonene om å gi kort info om prosjektet (jeg har gitt kontaktpersonene informasjon først), de ber om å få lov å sende brosjyren. Kontaktpersonen gir informasjon om at foreldrene som en hovedregel skal ringe deg evt. sende sms til

deg hvis de samtykker til å bli intervjuet. Pr. nå er 5 foreldre spurt, og alle har sagt ja til å få tilsendt brosjyren. Denne sendes ut til 3 foreldre i dag, og 2 foreldre får den på tirsdag når de kommer hit på møte. De andre foreldrene blir ringt opp i løpet av neste uke, men to av familiene får vi først ringt om to uker fordi det er ferieavvikling. Jeg sender deg mail når alle er forespurt slik at du vet hvor mange som har sagt ja til å motta informasjon.

Denne fremgangsmåten medførte at tre informanter tok kontakt med meg, hvorav to informanter ble inkludert i studien. Jeg hadde på dette tidspunktet tre informanter som følge av at én av de to tidligere informantene som meldte sin interesse ble ekskludert etter inklusjonskriteriene. Min biveileder benyttet da av sitt eget faglige nettverk, og rekrutterte tre informanter gjennom et prosjekt han selv var med i. Disse informantene sognet også til en kommunal barnevernstjeneste, innfridde inklusjonskriteriene og samtykket til å delta i mitt prosjekt.

Jeg mottok i alt 8 positive respons fra informanter, hvorav 2 informanter ble ekskludert fra undersøkelsen som følge av at de ikke tilfredsstilte kriteriene som multiproblemfamilier, og 1 informant ble ekskludert som følge av at det bare ble anledning å gjøre et personlig intervju med informanten og ikke daglige intervju pr. telefon. Jeg vurderte det slik at datagrunnlaget fra sistnevnte familie dermed ble for mangelfullt til at jeg kunne inkludere den i analysen på lik linje med de andre familiene. Før vi gikk i gang med intervjuene, snakket jeg med alle informantene på telefon hvor jeg presenterte meg selv, informerte om prosjektet og planen for datainnsamlingen. I denne samtalen fikk informantene mulighet til å stille spørsmål og de ble spurt om de fortsatt ville delta i prosjektet etter at de var blitt informert om prosjektinnholdet. Alle informantene fikk i tillegg en mer utfyllende skriftlig prosjektinformasjon tilsendt enten pr. mail eller i post. Jeg endte til slutt opp med et utvalg på 5 mødre som mottok hjelpetiltak fra barnevernet og som hadde full omsorg for sine barn. 3 av mødrene var eneforsørgende mødre, og to av mødrene var samboende. Alle familiene hadde vært i barnevernssystemet i mer enn tre år, de var etnisk norske og innfridde inklusjonskriteriet multiproblemfamilier.

Rekrutteringsperioden og datainnsamlingen startet opp i begynnelsen av september 2017 og ble avsluttet i november 2018. Årsakene til problemene med å få tilstrekkelig

nok informanter kan ha mange forklaringer, og jeg gir en metodekritisk redegjørelse i kapittel 4.4 om datamaterialets kvalitet.

I neste kapittel skal jeg gjøre nærmere rede for intervju som anvendt forskningsmetode i undersøkelsen.

4.2 Intervju

Intervju er ikke et entydig empirisk forskningsredskap. Det er mange ulike måter å intervju på, og intervjuene fremstår på ulike måter alt etter hvem som benytter dem til hva, hvordan og i hvilken sammenheng. Jeg valgte å benytte delvis strukturert intervju som fremgangsmåte for innsamling av empiri (Smith & Osborne, 2007, s. 57; Thagaard, 2018, s. 98). Denne intervjuformen er basert på en delvis strukturert intervjuguide bestående av åpne spørsmål og tema jeg hadde utformet på forhånd. Rækkefølgen på spørsmålene var i utgangspunktet kronologisk, men ble også ofte styrt av foreldrenes fortelling. Ofte ble telefonintervjuet, i tillegg til sitt fokus på hverdagen, også en setting hvor foreldrenes daglige fortellinger dreide tilbake i tid, og det delvis strukturerte intervjuformatet tillot nettopp dette.

Etter telefonintervjuene møtte jeg foreldrene personlig hvor vi gjorde et dybdeintervju, også det som et delvis strukturert intervju. Intervjuet var planlagt i forlengelsen av telefonintervjuene vi hadde gjennomført, hvor jeg med utgangspunkt i telefonintervjuene kunne spørre mer utfyllende om det de hadde fortalt. Jeg hadde også utformet tema jeg ønsket mer informasjon om, hvis disse ikke allerede var berørt i telefonintervjuene. Dette personlige dybdeintervjuet åpnet også opp for mødrenes erfaringer tilbake i tid, og på den måten fikk jeg anledning å samle informasjon knyttet til deres hverdagsliv fra både nåtid og fortid. For mennesket er det å fortelle, en naturlig kognitiv og språklig form. Fortellinger er en måte å skape mening i det man opplever, ved å referere enkelthendelser inn i en større sammenheng. Hensikten er å organisere og uttrykke mening og kunnskap gjennom sin fortelling.

I undersøkelsen er det mødres erfarte hverdag, sosiale fenomener i deres livsverden jeg er ute etter. Anvendelsen av den delvis strukturerte intervjuformen, produserte data som muliggjør en empirinær beskrivelse av deres egen fortelling og opplevelse av hverdagen

(Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46). Narrative data innebærer en form for selvrapportering som vil kunne redusere validiteten av studien hvis foreldrene forteller noe annet enn det de faktisk gjorde. Epistemologisk kan det fremstå som en utfordring at jeg som forsker ikke foretok observasjoner som kan supplere mødrenes erfaringer i det daglige. Jeg vet imidlertid hva de sa de erfarte og hva de sa de gjorde. Slik ble kunnskap utledet direkte fra dem undersøkelsen gjaldt, ifølge Haavind (1987, s. 91) vil svarene kunne tolkes å være mer pålitelige når informantene har mer kontroll over hva de selv vil fortelle. Jeg utførte tilsammen 22 telefonintervju og 5 personlige intervju av de 5 mødrene.

I det videre skal jeg utdype hvordan telefonintervju ble benyttet som metode under datainnsamlingen.

4.2.1 Delvis strukturert telefonintervju

Til det delvis strukturerte telefonintervjuet utformet jeg som nevnt en intervjuguide. Intervjuformen tillot meg å følge foreldrenes fokus og bidro til å ikke styre eller begrense foreldrenes frie formidling. Telefonintervjuene åpnet dermed opp for de daglige nærliggende erfaringene, nesten som en fortellende dagbok med tilhører. Fleksibiliteten til denne intervjuformen ga tilgang til foreldrenes daglige erfarte hverdagsliv uten å legge for stramme deduktive føringer for deres fortellinger. Intervjuene var planlagt å gjennomføres i en hel uke hver dag fra tirsdag til fredag, og mandag etter helg. Intervallet var med utgangspunkt i at jeg ønsket å få informasjon både fra hverdager og etter helg.

Som regel er det et skille mellom hverdag og helg, og jeg ønsket å få et så helhetlig inntrykk av en vanlig uke i familienes liv som mulig. Jeg valgte imidlertid å ikke ringe mødrene i helgene, da jeg lot privatlivets fred veie tyngre enn forskningen og tenkte at vårt intervju mandag etter helg ble en oppsummering av helgen. Jeg fikk snakket som planlagt med 3 av informantene, mens for de to siste inkluderte informantene fikk jeg telefonintervjuet den ene informanten 3 ganger, og den andre informanten 2 ganger før vi møttes til det personlige intervjuet. Jeg diskuterer betydningen dette kan ha hatt for datamaterialets kvalitet i kapittel 4.4.2. Jeg ringte mødrene på morgenen eller

formiddagen etter avtalt tidspunkt som de selv ønsket. Intervjuet var retrospektivt hvor de ble bedt om å fortelle fra dagen før. Nedenfor redegjør jeg for spørsmålsstillingene og begrunnelsen for dem:

1. *Fortell om dagen/helgen din fra du stod opp til du går og legger deg*

- a. Det første spørsmålet var med intensjon om at foreldrene skulle gi sin frie fortelling av dagen slik de erfarte den, men så kronologisk som mulig for å få med seg alle små og store detaljer fra dagen før. Mitt håp var at de ved å bli oppfordret til å tenke gjennom og referere hva de gjorde *i rekkefølge* fra morgen til kveld kunne bidra til at de husket mer, fremfor at de bare ble spurt om å fortelle hva de gjorde dagen før, noe som kan være en vanskeligere øvelse i det vår umiddelbare hukommelse ofte forenkler vår gjenkallelse av hendelser. Jeg var ute etter en detaljrik referering fra dagen slik foreldrene opplevde den, nettopp med hensyn å få så rik informasjon som mulig om mødrenes erfaringer fra dagens innhold.

2. *Fortell i mest mulig detalj hvilke hverdagssituasjoner du husker med positive følelser fra dagen*

- a. Spørsmål 2 og 3 var med intensjon om å få et innblikk i deres erfaringer av hva som berørte dem emosjonelt i løpet av dagen, positivt eller negativt. Spørsmålene var ment å gi tilgang til omfanget av de emosjonelle aspektene og situasjonene ved hverdagen som erfartes som positivt og dermed bidro til å gjøre dagen god, eller det som var negativt og krevende som medførte at dagen ble vanskelig.

3. *Fortell i mest mulig detalj hvilke hverdagssituasjoner du husker med negative følelser fra dagen*

- a. Samme begrunnelse som spørsmål 2.

4. *Hvordan syns du innholdet i tiden med barnet(a) ditt ble i går?*

- a. Det fjerde spørsmålet ble stilt med hensikt å få informasjon om mødrenes erfaringer fra den daglige tiden de hadde med barna. Jeg var interessert i

å finne ut hvordan mødrene erfarte sin tid med barna for å få tilgang til hvilke behov, krav, forventninger, ønsker og uttrykte verdier som gjenspeilet mødrenes erfaringer. Erfaringene ville slik kunne gjenspeile mødrenes formål, interesser og motiv i det daglige, også relatert til samfunnets holdninger.

5. *Hvilke tanker gjør du deg om dagen/helgen slik den ble?*

- a. Det femte spørsmålet ble stilt med hensikt å få foreldrene til å resonnerer over hverdagslivet til familien. Med andre ord hvordan de opplevde å *ha* det på daglig basis, og om de hadde noen tanker eller refleksjoner om dagen slik den ble.

Jeg stilte disse fem spørsmålene hver dag de tre første gangene jeg snakket med foreldrene. Den fjerde dagen ønsket jeg å utvide spørsmålene til å snakke om foreldrenes overskudd. Årsaken til at jeg ventet med dette spørsmålet frem til den fjerde dagen, var for å sikre informasjon om foreldrenes erfaring av overskudd i tilfelle de ikke kom inn på temaet når de svarte på spørsmål 3, 4 og 5. Ifølge Peter Hjorts helsedefinisjon (Hjort, 1982, s. 16) betyr god helse at man har overskudd til å håndtere dagens krav. Denne forståelse av helse knytter seg til menneskets opplevelse av egen situasjon, til opplevelsen av å mestre den og de ulike stressfaktorer hverdagen medfører.

6. *Kan du si litt mer om ditt overskudd til praktiske gjøremål i og utenfor hjemmet gjennom dagen/helgen? Hva kjenner du overskudd til å gjøre og hva kjenner du ikke overskudd til?*

- a. Dette spørsmålet er relatert til mødrenes erfaring knyttet til mestring av krav i hverdagen. Mødrenes opplevelse av overskudd var et viktig fenomen knyttet til å få informasjon om hvilke mestringserfaringer de hadde.

Interaksjonen mellom meg og foreldrene var særlig viktig for resultatet av intervjuene. Disse telefonintervjuene ga meg tilgang til foreldrenes hverdag, deres personlige og private livsområder. Deres erfaringsdeling fra hverdagen ble ikke diktet av de forhåndsdefinerte spørsmålene, men spørsmålene satte ofte i gang lange resonnement om både nåtid og fortid. De daglige telefonintervjuene ga dermed mødrene en arena for

å dele og beskrive sine daglige erfaringer som gikk utover temaet jeg spurte om, og jeg kunne kommentere eller stille oppfølgende og avklarende spørsmål til det de fortalte om. For de mødrene jeg snakket fem ganger med, var det siste telefonintervjuet preget av å være mer mettet da de daglige mønstrene i familiene gjentok seg.

Ifølge Thagaard (2018, s. 98) handler grunnlaget for å skape tillit om å skape en vennlig atmosfære, og mødrenes opplevelse av trygghet har noe å si for resultatet av intervjuet. Fremgangsmåten kan også omfattes av kategorien for responsive interviewing (Thagaard, 2018, s. 98). Denne tilnærmingen legger vekt på å utvikle tillit, være lyttende og tilrettelegge intervjusituasjonen for å fremme et godt samspill mellom den som intervjues og intervjueren. Jeg valgte å tilnærme meg dette perspektivet ved å vektlegge intervjusettingen, og selve gjennomføringen av intervjuene med henblikk på hvordan jeg skulle bygge tilliten i vår interaksjon. Min fremtoning var derfor med et bevisst forsøk på respondere på det foreldrene uttrykket ved å vise forståelse, interesse og sensitivitet i mine gjensvar (Thagaard, 2018, s. 99). Det å respondere på foreldrenes svar eller fortellinger, bidro til å gi foreldrene en viss kontroll i intervjusituasjonen, ved at deres tema eller deres fokus i samtalen var noe jeg lyttet oppmerksomt til og fulgte opp med spørsmål.

I neste kapittel utdyper jeg fremgangsmåten for hvordan personlig intervju ble benyttet som metode under datainnsamlingen.

4.2.2 Delvis strukturert personlig intervju

Kort tid etter telefonintervjuene ble det gjennomført et delvis strukturert personlig intervju med hver enkelt av mødrene (appendix iv). Intervjuet var planlagt etter to hensikter, hvor den ene var å gå mer i dybden på noe av det de hadde fortalt meg i telefonintervjuene som kanskje var uklart eller som jeg ønsket mer informasjon om. Den andre hensikten var inspirert av intervjumetoden *Livsløpsintervju* (Clifford et al, 2015, s. 56) hvor de fikk mer rom til å fortelle rundt sin livshistorie. Mødrene styrte samtalen i stor grad, og jeg stilte oppfølgingsspørsmål både for at de skulle utdype eller tydeliggjøre. Jeg hadde utformet en intervjuguide basert på tema som var ønskelig å vite mødrenes erfaringer rundt (Thagaard, 2018, s. 97). Disse temaene var langt fra

styrende for samtalen, men fungerte mer som en egen sjekkliste for å sikre informasjon om disse områdene i tilfelle det ikke fremkom i telefon intervjuene. I bare ett av de personlige intervjuene måtte jeg spørre litt mer utfyllende etter noen av disse temaene, ellers var alle områdene gitt informasjon om under telefonintervjuene:

- Antall barn i familien
- Foreldrenes sivilstatus (tid etter samlivsbrudd med barnas foreldre)
- Utdanningsnivå
- Yrkesstatus
- Husholdningsinntekt og opplevelse av egen økonomiske situasjon
- Boligforhold (type, eieforhold)
- Nabolag og boligområder
- Barnets helse; psykisk og somatisk
- Foreldrenes psykiske helse og somatiske helse
- Familie/nettverk
- Hvorfor barnevernet gir tjeneste

Mødrene fikk selv velge om intervjuet skulle foregå hjemme hos dem eller om vi skulle møtes på et annet sted som ivaretok taushetsplikt og personverns bestemmelsene. Fire av mødrene ønsket å møtes utenfor hjemmet, og en mor møtte jeg hjemme hos henne.

De to mødrene jeg ikke hadde fått snakket like mange ganger på telefonen med, forsøkte jeg å kompensere mindre informasjon ved å benytte en tilnærming inspirert av intervjumetoden *Livsformintervju* (Haavind, 1987, s. 90; Ulvik, 2014, s. 67). Valg av personlig intervju som forskningsmetode i tillegg til de daglige telefonintervjuene muliggjør i større grad å finne familiens *livsform*³. Familiens livsform utgjør et mønster for hvordan familiens medlemmer utnytter, og omformer sine materielle og sosiale betingelser (Haavind, 1987, s. 88). Inspirert av livsformintervjuet spurte jeg mer i dybden om de hverdagshendelsene som mødrene fortalte om i telefonintervjuet, for å finne ut om situasjonene var vanlige hendelser i familien, eller oppstod tilfeldig i perioden vi snakket. På denne måten ble mødrene gitt mulighet til å gi enda mer inngående beskrivelser av hverdagssituasjonene, ved at de fortalte mer detaljert om hvem som deltok, hvordan interaksjonen var og om dette var vanlige situasjoner i hverdagen. Slik kunne hverdagshendelsenes innhold og mønster komme tydeligere

³ *Livsform* er handlinger med utgangspunkt i tid og rom som gjentar seg i et mønster gjennom døgnet, uken, måneden og året (Haavind, 1987, s. 88)

frem. Intervjuet ga på denne måten anledning til å få frem mødrenes oppfatninger og meningsforståelse knyttet til hendelsene i hverdagen, med hensyn til situasjonenes mønster, hvordan de oppsto og forløp som de gjorde (Haavind 1987, s. 90).

I neste kapittel utdypes hvordan datamaterialet ble konvertert til tekst.

4.2.3 Bruk av båndopptaker og transkribering

Jeg tok opp alle intervjuene med lydopptaker og fikk lydfilene transkribert til tekst av et eksternt firma. Mødrene hadde på forhånd samtykket til om det var greit å gjøre lydopptak både skriftlig gjennom sitt skriftlige samtykke til deltagelse i prosjektet, og muntlig ved at jeg spurte dem ekstra om dette når jeg snakket med dem første gang for å informere om prosjektet. Lydopptakene ble overført umiddelbart til passord beskyttet område på min pc etter intervjuene. Transkriberingen ble utført av et kontraktfestet firma tilknyttet UiT, hvor lydfilene ble lastet opp i en beskyttet nettsky og slettet etter utført transkribering. Taushetsplikt var ivaretatt både gjennom kontrakt med UiT og meg som oppdragsgiver. Anonymisering av informantene og andre gjenkjennelige faktorer ble utført under transkriberingen, i tillegg gikk jeg ekstra gjennom intervjuene og utførte anonymiseringstiltak der jeg fant det nødvendig.

I neste kapittel gjør jeg nærmere rede for hvilke avveininger som ble viktige i analyseprosessen.

4.3 Bearbeiding og analyse av datamaterialet

Mitt vitenskapsteoretiske perspektiv er basert på en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming som sammen med det konstruktivistiske perspektivet forstår kunnskap som erfaringsbasert, relasjonell og kontekstuell. Det er imidlertid et sentralt skille mellom fenomenologi og konstruktivisme som knytter seg til oppfattelsen av selve analyseobjektene (foreldrene) i undersøkelsen. I fenomenologisk tradisjon antas analyseobjektet å være mer eller mindre stabil størrelse (som vel og merke i en prosessuell forståelse kan forandre seg over tid), mens i konstruktivistisk tradisjon oppfattes analyseobjektet pr. definisjon å være et bevegelig og dynamisk fenomen som blir formet i møtet med forskeren (Järvinen & Mik-Meyer, 2005, s. 10). Disse to

kryssende perspektivene var jeg bevisst både under datainnsamlingen og analysen. Eksempelvis valgte jeg bevisst å bruke intervjuguide med åpne spørsmål i intervjuene, og prøvde så godt det lot seg gjøre å ikke stille unødvendig mange, men bare oppfølgende og oppklarende spørsmål underveis for å ikke påvirke mødrenes frie fortelling i for stor grad. Særlig gjaldt dette for telefonintervjuene. For analysen sin del fikk disse kryssende perspektivene betydning ettersom fortolkningen ble gjort med bevissthet om utfordringen med å skille hva som var foreldrenes umiddelbare uttrykk for forståelse av sine erfaringer, og hvordan deres forståelse også kunne være påvirket av min respons og de resonnering som oppstod i vårt samspill.

Beslutningen om å basere min forskning utfra fenomenologisk hermeneutisk vitenskapsperspektiv, ble drevet av min interesse for å utforske erfaringene til foreldrene og fortolke hva som var fellesnevnerne til familienes hverdagsliv. En persons subjektive historie er en måte å uttrykke hvordan personen forstår sine opplevelser, hvordan de forstår livet sitt (Thaagard, 2018, s.40). Mitt epistemologiske perspektiv gjorde det nødvendig for meg å velge et hensiktsmessig analyserende rammeverk som kunne hjelpe meg å svare på forskningsformålet mitt. Med bakgrunn i problemstillingen valgte jeg å gjøre en temaanalyse med vekt på *hva* mødrene erfarte og *hvordan* de forstod erfaringene i sin livsverden, mer bestemt deres hverdagsliv (Creswell & Poth 2018, s. 75, 201; Kvale & Brinkmann, 2015, s. 230). Denne analysemetoden muliggjorde å få tak i kunnskap om familienes hverdagsliv, ved å analysere mødrenes erfaringer til meningsfulle temaer, for så å presentere en fortolkning av mødrenes felles erfarte fenomen i hverdagen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 232).

I kvalitativ forskningssammenheng hviler en skepsis over hvorvidt man noensinne kan få frem den rene, uformidlede opplevelse. Ifølge pragmatikere og hermeneutikere vil alltid mediatorer som relasjoner, diskurser, materielle objekt, kultur og symbolske ressurser forme og prege formidlingen av ens opplevelse (Brinkmann, 2013, s. 59). For å gi en kontekstuell fremstilling av hvordan mødrene erfarer sin livsverden bør derfor også disse mediatorene studeres, uten å slipper oppmerksomheten om hvordan mødrene faktisk erfarer hverdagen av syne. Hverdagslivsperspektivet som er benyttet i undersøkelsen søker å fange nettopp det kontekstuelle aspektet, og den fleksible

intervjuformen som tillater den frie fortelling om hvordan mødrene forstår sine erfaringer i hverdagen bidrar til å holde fokus på mødrenes livsverden. Samtidig har jeg i analysen av intervjuene også hatt oppmerksomhet knyttet til meg selv som mediator med hensyn til hvordan empirien kunne bli formet av interaksjonen mellom mødrene og meg i selve intervjusituasjonen (Järvinen, 2005, s. 29). Dette perspektivet står i kontrast til det positivistiske vitenskapsperspektivet som bare forstår kunnskap som objektive størrelser uavhengig av sosiale prosesser (Thagaard, 2018, s. 45). Det interaksjonistiske perspektivet forstår altså intervjuet som en sosial kontekst, som på langt nær er en ensidig informasjonsformidling, men et dynamisk møte som bidrar til meningsdannelse og erfaringsfortolkning (Järvinen, 2005, s. 30). I analysen av intervjumaterialet har jeg derfor også vært bevisst på at fortolkninger og meningsdannelser kan ha oppstått som et resultat av interaksjonen mellom meg og foreldrene.

Det interaksjonistiske perspektivet kom til syne i analyseprosessen under gjennomgang av de transkriberte intervjuene, ved at min fortolkning av mødrenes erfaringer noen ganger opplevdes som en umiddelbar forståelse av hva mødrene mente. Andre ganger måtte jeg gå tilbake i lydfilen og lytte til hva de sa på nytt for å fortolke utsagnene, ofte i sammenheng med mine egne innspill i den aktuelle samtalsituasjonen. Direkte eller indirekte kunne jeg oppleve å skjønne meningen av hva de ville frem til, kanskje både som følge av det de tidligere hadde fortalt som bidro til å sette budskapet i kontekst, men også i selve fortellingsøyeblikket. Kunnskapsutledingen handlet dermed kanskje også om mine umiddelbare responser eller oppfølgingsspørsmål, som gjorde at mødrenes meningsforståelse opplevdes tydeligere for meg. Min medierende påvirkning kunne også ha bidratt til at fortellingene deres dreide i en annen retning enn det den ville ha gjort om jeg ikke sa noe, eller responderte noe annet. Det er vanskelig å unngå epistemiske utfordringer angående pålitelighet til det kvalitative empiriske materialet på grunn av den interaksjonelle prosessen mellom forskeren og informanten (Thagaard, 2018, s. 45). I mine øyne er det hverken mulig eller et mål i seg selv å unngå slike epistemiske utfordringer innen kvalitativ forskning, fordi denne typen forskning innebærer sosiale prosesser og mellommenneskelige forhold som vanskelig lar seg forutsi eller predikere. Det innebærer at jeg har utforsket disse spørsmålene ved å være dem bevisste i forskningsprosessen, og gjennom vitenskapelige tilnærminger forsøkt å

håndtere og reflektere over interaksjonen som en mediator til kunnskapsproduksjon. En vitenskapelig tilnærming for å komme denne epistemologiske utfordringen i møte, har blant annet vært å være transparent og reflekterende med hensyn til datainnsamlings- og analyse prosessen slik

jeg har etterstrebet. I tabellen under (tabell 1 Dataoversikt) følger en oversikt over datamaterialet som ligger til grunn for analysen.

Dataoversikt			
Type intervju	Antall intervju	Antall timer intervju	Antall sider transkribert tekst
Telefonintervju	22	19 t 10 min	203 sider
Personlig intervju	5	10 t 57 min	138 sider
Til sammen	27	30 t 7 min	341 sider

Tabell 1 Dataoversikt

Jeg valgte å benytte meg av Nvivo 12 som er et data assistert analyseverktøy som hjelper til med å forme og analysere dataene (Creswell & Poth 2018, s. 213). I tillegg til å være et analyseverktøy, gir dette programmet en praktisk tidsbesparende håndtering av teksten fra den innsamlede datamengden.

I det videre redegjøres hvordan datamengden ble analysert gjennom bruk av tematisk analyse som analysemetode.

4.3.1 Tematisk analyse

Et grunnleggende premiss for å kunne gjøre en tematisk analyse av empirien, er at det foreligger informasjon om de samme temaene fra alle mødrene som var intervjuet. Prosedyrene i den tematiske analysemetoden er å gå gjennom intervjutranskripsjoner og danne innledende koder ved å "fremheve" viktige utsagn. Dette var for eksempel setninger, sitater eller uttrykk som sa noe om foreldrenes erfaringer fra hverdagen. Det påfølgende trinnet er å generere temaer fra analysen av de betydningsfulle utsagnene

ved å samle utsagnene i meningsklynger. Jeg valgte å utarbeide en matrise hvor jeg samlet temaene med tilhørende meningsinnhold, for å få bedre oversikt over informasjonen fra alle foreldrene, og slik kunne jeg lettere sammenligne tendensene i materialet på en visuell og systematisk måte (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 232; Thagaard, 2018, s. 182).

De betydningsfulle utsagnene under hvert tema ble utgangspunkt for utvikling av erfaringsnære begreper (Thagaard, 2018, s. 42). De erfaringsnære begrepenes innhold utgjorde grunnlaget for preliminare begreper som var fortolket frem av foreldrenes hverdagslige erfaringer. De preliminare begrepene ble deretter abstrahert til de fire erfaringsfjerne begrepskategoriene (Thagaard, 2018, s. 42) som utgjorde undersøkelsen hovedfunn; *Hverdagsstresset*, *Den gode mamma*, *Tilsløring av det tatt for gitte* og *Den skjulte disiplinering*.

Tabell 1. illustrerer kodingen som ble utført i analyseprosessen av de til sammen 22 telefonintervjuene og 5 personintervjuene frem til de fire hovedkategoriene *Hverdagsstresset*, *Den gode mor*, *Tilsløring av det tatt for gitte* og *Den skjulte disiplinering*. Hverken de preliminare begrepene eller hovedkategoriene er gjensidig utelukkende, da mange av de empiriske utsagnene passer inn i flere kategorier.

Tabell 2. Kodingsprosess temaanalyse			
Eksempler på utsagn fra empiriske data	Erfaringsnære begrep	Preliminære begrep	Erfaringsfjerne begrep
1. Jeg må kjøpe disse First Price produktene, det er ikke noe galt med maten, men det er så lite variert, det er ikke alle produktene som er First Price. Så det er veldig vanskelig å måtte snu kronen.	Å redusere daglige forbruk ved hjelp av mat	Knapphetens dilemmaer mellom utgifter og barnas behov	Hverdagsstresset
2. For jeg har en tann som har en fylling som må fikses og den burde vært fikset ifra november, men jeg har utsatt og utsatt og utsatt for jeg har ikke hatt penger. Isteden må jeg reparere bilen og så må tannen utsettes en gang til, det vet jeg ikke helt hvordan skal gå. Så det er jeg litt sånn spent på hvordan det går.	Reduksjon av eget forbruk og nedprioritering av egen tannhelse		
3. [...] nå lever jeg på kredittkort. Hver eneste gang jeg og guttene skal finne på noe må det lånes penger privat eller å dra kredittkortet. Nå er alle kredittkortene mine på maks fordi jeg måtte bruk dem til å kjøpe utstyr til guttungen.	Betalingsvansker og bruk av kredittkort		
1. Bærer du handlenettene når du handler? Ja. Jeg savner vogna sånn sett, for jeg har dårlige hender, nakke og rygg. Det er ikke bare å ha sekk på ryggen. Det er et stykke. Jeg må passe på at jeg fyller litt og litt og at jeg ikke mangler noe. Da går det greit. Nå er det ikke sånn at jeg må ta storinnkjøp. Du småhandler? Ja. Jeg må gjøre det.	Hverdagslogistikk	Hverdagslogistikk og materielle mangler	
2. At jeg til slutt fikk napp på den stekeovnen. Jeg har holdt på en stund med det. Han har bodd der i en drøy uke uten ovn. Greit at han får laget seg litt mat.	Praktiske utfordringer og materielle mangler		
1. Man venter og venter, så kommer det ingen hjelp. Det skulle være på plass i august, men det ble flytting i november. Alt blir på etterskudd, og når det endelig kommer er det ikke det vi trenger. Da trenger vi noe mer. Hadde det kommet med en gang hadde vi kanskje klart oss med det, men når det eskalerer videre...	Lang saksbehandlings tid	Uforutsigbarhetens kompleksitet	
2. Med barnevernet må jeg sloss og sloss for å få opplysninger, svar og forklaringer på ting.	Mangelfull kommunikasjon		
3. Jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har hørt at de skal ringe meg i totiden dagen etter, så får jeg ingenting. Jeg spør om de ikke skal ringe meg, og får høre at de ringer i morgen. Ok. Jeg får ikke noe tidspunkt og går hele dagen og venter på en telefon som aldri kommer. Jeg etterspør hvor det blir av telefonen. "Beklager, vi tar det i morgen."...[]	Brutte avtaler og manglende tilgjengelighet		
1. Å snu på alle kronene, hva gjør det med deg i det daglige? Jeg blir veldig frustrert. Jeg føler at man ikke strekker til. Jeg føler at det er omsorgssvikt [gråtkvalt]. At det er omsorgssvikt? Ja. På hvilken måte føler du at det blir sånn? Når man ikke har mat på bordet alle dagene, det er mange ganger vi har spist brødmatt, fordi vi ikke hadde middagsmat.	Økonomiens utilstrekkelige lenker	Samvittighetsnag og følelse av utilstrekkelighet	
2. Jeg ser ting som skulle ha vært gjort. Jeg vil så gjerne, men så sier kroppen «Nei vet du hva, det der får ikke du lov til å gjøre. Det er ikke noe greit hverken for meg eller ungene». Det har jo innvirkning på ungene også..[]	Prioriteringskap pløp mellom barn, helse og hjem		
1. Noen perioder ringte jeg barnevernet og spurte om de kunne ta ungene to uker, fordi de ikke kunne se meg slik. Da ble jeg bare spurt om «lager du middag til ungene dine?» Det gjorde jeg jo, men det var ingen som spurte om jeg hadde spist med dem.	Distansert hjelp		I skjæringspunktet mellom opplevde forventninger og morsrollen
2. Det er masse ting som hun har foreslått som jeg har gjort, som jeg ser ser har fungert. Jeg synes det var litt rart først, men jeg gjorde det. Man må prøve selv og se hva det er og svelge noen kameler for å se at noen har rett. Hvis man ikke er villig hjelper det ikke, og det er fort gjort at det blir en kontinuitet i negative tilbakemeldinger.	Forventninger fra instanser og omgivelser		
1. Jeg driver nå, når jeg ser at folk planlegger helgen, hvordan jeg skal gjøre og prøver og...hver fredag...jeg har jo for så vidt lovd minstemann at vi skal spise	Tid og aktiviteter med	Tiden med barna	

<i>kake og se på film på søndag og – men så har jo da – eldstemann kommer tidlig hjem på fredag og ...ja. Så er det det å prøve å få til noe positivt og noe bra og finne noe som man kan samles i og gjøre det til en positiv opplevelse, det ...det gir litt påfyll med energi.</i>	barna		
<i>2. Jeg kjenner at jeg er litt utbrent på han også. Når han kommer og vil ha en klem, så føler jeg ikke at jeg har tid til å gi han den klemmen. Han vil gjerne sitte i fanget og kose, men jeg har ikke tiden. Da skriker lillesøster eller så skal jeg gjøre noe annet. Jeg føler jeg ikke har tiden til å gi han det han kanskje av og til trenger. Jeg skjønner han føler jeg er ganske avvissende fordi jeg har så mye annet. Han er vant til å ha meg helt alene.</i>	Krevende omsorgssituasjoner		
<i>1.[...]Jeg gjør det jeg føler på en måte er minimumskravet... og så er det ikke overskudd til noen ting mer..</i>	Deltagelse og mestring i hverdagen	<i>Overskudd, den kumulative hverdagssum?</i>	Tilsløring av det tatt for gitt
<i>2. Jeg sitter og venter fem til ti minutter lengre og utsetter det [medisinering av sønnen]. Jeg orker ikke begynne og er så lei av standardrutinene i døgnet mitt. Jeg får nesten krampe. For å få litt forandring bytter jeg om på oppgavene. Vasker klær på morgenen istedenfor ettermiddagen. Det kan jeg ikke gjøre med medisinen. Den må jeg gi han før han drar på skolen. På kvelden må jeg gi en halvtime før han legger seg. Jeg må jo bare gjøre det.</i>	Selvbeskyttende strategier		
<i>1. Ja, det er vel søknader [for økonomisk hjelp], også skal de [NAV] ha kontoutskrifter for to-tre måneder tilbake, hver gang. Hvor får du skrevet det ut da? Det kan vi enten gjøre på kontoret der, eller så gjør vi det hjemme, også skal de ha kontoutskriften av alle inn- og uttak fra kontoen, og det er veldig, veldig ydmykende.</i>	Krenkende møter med hjelpeapparatet	<i>Vern om verdigheten</i>	
<i>2. Jeg føler at jeg også har lyst å gjøre litt ting som andre gjør. ...[] «Vil jeg ha sykkel eller har jeg mest lyst å ordne en tann?» Det er ikke som andre som tar det som en selvfølge. Jeg må tenke nøye igjennom hva jeg har bruk for.</i>	Lengsel etter ordinære livsvilkår		
<i>1. Da skulle det skrus sammen rundt han så det ble tett oppfølging. I hodet mitt er det kanskje tre ganger om dagen, men for de er det tre ganger i uken. På papiret i hvert fall, men det er kanskje bare en gang i uken. Det synes jeg er vanskelig.</i>	Kontekstløs hjelp bidrar til økte barrierer	<i>Samarbeid på de profesjonelles premisser</i>	Den skjulte disiplinering
<i>2. Du blir på en måte den store stygge ulven hele tiden. Det blir en imot mange. Det skal følges prosedyrer og det blir veldig A4, sikkert for å se om man kan de A4-tingene. Det har vel med struktur og slikt å gjøre. Man føler seg litt som en unge som blir passet på.</i>	Mødrene i risikoperspektivets søkelys og disiplinens skyttergrav		
<i>3. Det er tøft å sitte som eneste pårørende med kun fagpersoner rundt et større bord enn dette. Hva sier de da? Det går etter runde. Noen sier noe fornuftig, andre ikke. Det er bare du som sitter med det emosjonelle. Så har de ikke bestandig en profesjonell måte å si det på. Det er det som blir så trasig.</i>	De profesjonelles definisjonsmakt		
<i>1. Det har vært litt endringer og det kan være nok. Han reagerer på det. Han blir gira? Antakelig. Han blir litt oppgiret. Jeg vet ikke om han blir overglad også. Jeg levte han i barnehagen. Føler du at personalet står og ser på deg hvis han blir sånn? Ja. Da er de der. Når det skjer koselige ting lurte jeg på om noen så det. Det er bare fordi jeg vet man kan bli observert.</i>	Subtile normative sanksjoner i hverdagen	<i>Normative sanksjoner og manglende sosial tilhørighet</i>	
<i>2. Før var jeg på en måte isolert fordi jeg ikke hadde så stort nettverk, men følte alltid jeg hadde noen å snakke med om jeg dro på arrangement. Nå er det ikke morsomt å dra på arrangement lenger fordi jeg ikke har noen å snakke med.</i>	Manglende sosial tilhørighet		

Etter å ha presentert den tematiske analyseprosessen og illustrert kodingen som ledet frem til studiens hovedfunn, skal jeg i neste kapittel rette et kritisk blikk på hvilke øvrige validerende strategier som er valgt for å styrke datamaterialets kvalitet.

4.4 Datamaterialets kvalitet

Å sikre datagylldigheten er en kontinuerlig prosess innen forskning blant annet relatert til hvordan datainnsamlings- og analysemetoden gir empiri som svarer på forskningsspørsmålet og hvorvidt vi kan stole på resultatet. Studiens validitet er avhengig av hvilke vitenskapelige standarder forskeren har fulgt i forskningsprosessen for å sikre funnenes autenticitet med hensyn til at fortolkningene som er utført er gyldige, og at funnene er svar på forskningsspørsmålet (Thagaard, 2018, s. 204). Funnenes reliabilitet tilsier hvorvidt den metodiske tilnærmingen i studien er tillitsvekkende og bidrar til troverdige og pålitelige funn som vi kan stole på (Thagaard, 2018, s. 201). I det videre presenteres kritiske betraktninger knyttet til ulike aspekter ved forskningsprosessen, og hvilke strategier jeg har benyttet for å styrke studiens validitet og reliabilitet.

4.4.1 Utvalg

I kvalitativ forskning er ikke utvalgsstørrelse et avgjørende premiss med hensyn til representativitetsprinsippet. I denne typen studier er et avgjørende utvalgsprinsipp knyttet til om utvalget egner seg til å besvare problemstillingen (Thagaard, 2018, s. 65). Mitt utvalg med fem mødre vurderes dermed ikke utfra størrelse, men med hensyn til om de er velegnet å bidra til undersøkelsens formål. Det endelige utvalget bestod av fem mødre med omsorgsansvar for barn som mottok hjelpetiltak fra barnevernet enten i form av avlastning, veiledning eller støttekontakt. Familiene hadde vært i barnevernet over flere år og mødrene hadde over lengre tid slitt med problemer blant annet relatert til fysisk og psykisk helse, dårlig økonomi, samlivskonflikter, sykefravær og manglende arbeidstilknytning, lite nettverk og familiær støtte. Det fremkom ikke vold eller overgrepssproblematikk ved rekruttering eller underveis i datainnsamlingen. Disse

kriterier og mødrenes væren i eget hverdagsliv ga vitenskapelig legitimitet til at forskningsspørsmålet kunne besvares.

Utfordringene med å rekruttere tilstrekkelig med informanter var betydelig. Selektive utvalg innebærer at man går gjennom en kilde man tenker gir tilgang til utvalget man er ute etter. I mitt tilfelle var denne kilden barnevernet. Ulike faktorer kan ha vært medvirkende til utfordringene med å rekruttere informanter, og jeg skal redegjøre for disse i det følgende og betydningen det kan ha for funnenes kvalitet. Et interessant moment var knyttet til at noe av utvalgsproblemene omhandlet de første utvalgsriteriene, hvor barnevernstjenestene meldte tilbake om svært få aktuelle informanter i kategorien etnisk norske eneforsørgere med barn i barnehagealder, uten vold og overgrepssproblematikk.

Et aspekt ved dette var at foreldrene som var aktuelle ikke ønsket å delta, men at omfanget av denne familiegruppen fremstod nærmest fraværende ifølge barnevernstjenestene overrasket meg. Selv om det er lav andel familier som får hjelpetiltak innenfor dette segmentet, så kan man undres over hvorfor det var så få av disse familiene i kommunene. Et aspekt kan være at ikke alle familiene fikk spørsmål om å delta som følge av kapasitets utfordringer i barnevernet, eller barnevernets selektering av familier de mente var aktuelle for undersøkelsen. Utvalgsprosessen berører dermed en overordnet etisk dimensjon knyttet til forskning på marginaliserte grupper, i dette tilfellet at familier ikke blir forespurt av grunner som ikke er deres egne. De deprivertes stemme skal også høres som en del av samfunnsrøsten, og da må det være bevissthet omkring hvilke prosesser som muliggjør eller fratrar dem muligheten å bli hørt. Andre forklaringer kan være at representasjonen av disse familiene faktisk var liten i de aktuelle kommunene som ble forespurt, eller at problemene i disse familiene var på et så tidlig stadium at de ikke fremstod som komplekse nok i henhold til utvalgsriteriene.

At den først tiltenkte målgruppen *etnisk norske enslige forsørgere med barn i barnehagealder* var vanskelig å nå frem til, kan som nevnt ovenfor, blant annet forklares med den lave andelen barn i alderen 0-5 år som mottar hjelpetiltak fra barnevernet. Jeg kunne valgt å inkludere foreldre fra andre nasjonaliteter, og muligens hatt større sannsynlighet

for å få tak i flere informanter. Hverdagslivsperspektivet kan uten tvil bidra til å utforske kulturelle og religiøse aspekter ved familiers hverdag, uansett etnisitet. Jeg ønsket imidlertid å undersøke familier hvor den kulturelle og sosiale bakgrunn hadde større fellestrekk i denne omgang. En studie med fokus på fellestrekk og ulikheter mellom etnisk norske og innvandrerforeldres erfaringer av hverdagslivet ville også vært interessant, men jeg valgte altså å utelate denne komparative dimensjonen med viten om dens forskningsmessige relevans for fremtidige undersøkelser.

Studiens formål retter fokus mot mødrenes erfaringer i hverdagslivet, og de kontekstuelle faktorenes betydning er vesentlig vektlagt i studien. Det er imidlertid ikke gjort særlige distinksjoner mellom eksempelvis alder på barna, alder på mødrene, mødrenes sivilstand, kommunestørrelse, lokalmiljø og lignende kontekstuelle størrelser. Ved større studier kan det være av interesse å kartlegge slik informasjon med hensyn til familiens livssituasjon og hvordan utfordringer i hverdagslivet også er avhengig av hvilke livsfaser familiene befinner seg i. Mødrene i denne undersøkelsen hadde ulik sivilstand, og i noen tilfeller kunne funnene indikere forskjeller i mødrenes erfaringer knyttet til om de var enslige eller samboere.

Noen funn, eksempelvis utfordringer som følge av logistikk og økonomi, var eksplisitt tilstede og utgjorde en felles daglig utfordring hos alle, men i særlig grad de enslige mødrene. Samtidig gir ikke studien anledning å utlede kunnskap om distinksjoner knyttet til sivilstand og dets innvirkning på hverdagslivet, ei heller årsaksvirkninger av enslige eller samboende foreldreskap på hverdagslivet. Likevel indikerer mine funn at det kan være av interesse for fremtidig kvalitativ forskning å gjøre flere kontekstuelle kategoriseringer i utvalgets sammensetning, med hensyn til mulighet for å utlede kunnskap knyttet mer presist til familiens sammensetning og hverdagsliv, og sammensetningens betydning for erfaringer i hverdagen.

Fra kritiske blikk på utvalgets representativitet, beveger vi oss videre til telefonintervjuene som kontekst for kunnskapsproduksjon med vekt på metodekritiske vurderinger av hva som kan ha hatt innvirkning på funnenes gyldighet.

4.4.2 Delvis strukturert telefonintervju

Intervjuet er en kompleks virkelighet hvor forskeren må manøvrere profesjonelt mellom å utlede kunnskap og utvise sensitivitet knyttet til det som sies, emosjonelle uttrykk og det som kan oppstå av sanseerfaringer i møtet med et annet menneske (Staunæs & Søndergaard, 2005, s. 56). En måte å være pålitelig er å rette oppmerksomheten mot datainnsamlingskonteksten, og spesifikt på hvilken måte forholdet mellom forskeren og intervjuobjektet hadde innvirkning på dataene (Thagaard 2018, s. 203). Å gå inn i intervjuene med mødrene, fikk meg til å reflektere over hvor sårbar denne konteksten var med hensyn til vår relasjons betydning for kunnskapsutvikling.

De daglige intervjuene ble utført per telefon fordi det ikke var praktisk gjennomførbart å dra til foreldrene hver eneste dag under intervjufasen. Jeg vurderte som en annen mulighet å la foreldrene lese inn sine erfaringer gjennom dagen, eller skrive dem ned som dagboknotater, da det å skriftliggjøre eller lese inn på lydbånd i fred og ro kunne gi mer rom for foreldrenes egne refleksjoner og dveling omkring hverdagen som de ellers ikke fikk mulighet til. Jeg valgte imidlertid å vektlegge interaksjonen i intervjuet, den fortellende dialogiske setting, hvor spørsmål blir stilt, en blir lyttet til og bekreftet, og det levende samspillet, ville være verdifullt for i informasjonsinnhenting.

I forkant av telefonintervjuene var jeg imidlertid bekymret for om det ville bli vanskelig å kommunisere på telefon, fordi settingen ble for distansert til at vi klarte å skape en relasjon som gjorde foreldrene trygge til å dele sine erfaringer. Hvis de eksempelvis opplevde mine spørsmål og min oppmerksomhet rettet mot deres hverdag som ubehagelig eller de opplevde mine spørsmål eller kommentarer som indirekte kritikk, antok jeg det ville ha betydelig innvirkning på hvordan de ville føle seg og dermed hvor åpne de ville fortelle meg om deres erfaringer i hverdagslivet. Samtidig tenkte jeg at det å snakke på telefon også kunne være en «snill» intervjuform når man skal snakke med fremmede om nære og kanskje vanskelige aspekter ved livet, fordi telefon gir en distanse, en slags skjerming mot å la noen komme for nært innpå. Man slipper blikk kontakt som kan være vanskelig for noen, og man kan prate i egne, trygge omgivelser.

Interaksjonen i telefonintervjuene viste seg å bli preget av åpenhet fra mødrene side, hvor de delte sine daglige og tidligere livserfaringer til tross for at åpenheten mange

ganger satte dem i emosjonelle situasjoner med sårbare emosjonelle uttrykk. Eksempelvis opplevde jeg at de fortalte på eget initiativ om erfaringer fra hverdagen og tidligere i livet som innebar både skam, skyld, redsel, manglende håp og mestring, utilstrekkelighet og fortvilelse. Åpenheten fremstod både som et ønske om å ville fortelle fra sitt ståsted, men på interessant vis opplevde jeg også at interaksjonen endret seg fra første til siste samtale med de foreldrene jeg hadde flest samtaler med. Både tonefall og stemningen på telefonen opplevdes lettere og ble preget av en endret kjennskap til hverandre utover i intervjurekken. Vi var ikke lenger helt fremmede etter å ha snakket sammen i flere timer.

Telefonintervjuene fremstod på denne måten som relasjonsbyggere frem mot det personlige intervjuet, hvor mødrene skulle møte meg personlig. Det kan tenkes at telefonintervjuene bidro til at interaksjonen i det personlige intervjuet fikk et enklere utgangspunkt og innebar mer trygghet, hvor det ble enklere for informantene å skulle sitte ansikt til ansikt med meg og dele av sine personlige erfaringer fra hverdagen. Samtidig kan metodevekslingen utgjøre et metodisk relevant spørsmål for fremtidig forskning, hvorvidt det ville hatt betydning for interaksjonen og datamaterialet om telefonintervjuene ble utført sist og det personlige intervjuet først. Dette metodespørsmålet fikk også betydning for min vurdering av datamaterialets reliabilitet som følge av at antall telefonintervju av mødrene varierte. Intensjonen om å intervju alle mødrene i seks ukedager måtte jeg raskt gå bort fra, da informantrekrutteringen gjorde den planlagte telefonintervju frekvensen vanskelig. Tre mødre intervjuet jeg som planlagt 6 dager i uken, den fjerde moren intervjuet jeg tre ukedager, og den femte moren ble intervjuet to ukedager. Datainnsamlingen var planlagt med den hensikt at telefonintervjuene skulle foregå først, og deretter skulle datainnsamlingen avsluttes med det personlige intervjuet.

Bakgrunnen for rekkefølgen til intervjuformene, var fordi jeg ønsket å komme så nært mødrene og deres hverdagsliv det lot seg gjøre uten å observere dem. For å oppnå nærhet var det viktig for meg å bygge tillit til mødrene i telefonintervjuene, og det etterstrebet jeg ved å la mødrene selv ha regien på hva de ønsket å fortelle. Jeg forsøkte å være aktiv lyttende og bekreftende, stilte oppfølgingsspørsmål ved behov, og spurte minst mulig

utover intervjuguiden for ikke å avbryte fortellingene unødvendig. Min intensjon var at tilliten til meg ville vokse etter hvert som intervjuene skred frem, og at mødrene på den måten ville føle det trygt å åpne seg både i disse intervjuene og frem mot det personlige intervjuet.

For de tre første mødrene ble dato for det personlige intervjuet satt mellom en til to uker etter telefonintervjuene var avsluttet. Dato for det personlige intervjuet med de to siste mødrene var allerede satt før vi fikk avtalt telefonintervjuene, fordi disse mødrene ble rekruttert til min studie i siste liten gjennom et annet forskningsprosjekt i regi av min biveileder. Dermed måtte jeg handle raskt for å komme i kontakt med mødrene og få gjennomført flest mulig telefonintervju innenfor tidsrommet jeg hadde til rådighet, før de personlige intervjuene som var avtalt sammen med biveileder skulle gjennomføres. Som følge av dette ble det ikke tid til å gjennomføre like mange telefonintervju med de to siste mødrene, før det personlige intervjuet. Jeg kunne selvsagt valgt å utføre flere telefonintervju med disse mødrene etter det personlige intervjuet, men med tanke på at jeg da ville ha endret fremgangsmåte for disse siste mødrene i forhold til de tre første valgte jeg å ikke legge opp til flere telefonintervju etter det personlige intervjuet. Konsekvensen tenkes å være at jeg oppnådde en større metning på telefonintervjuene til de tre mødrene jeg snakket mest med, men jeg vurderte datamaterialet jeg hadde fått som tilstrekkelig og med hensyn til dataens reliabilitet ønsket jeg også å holde rekkefølgen på datainnsamlingen lik rekkefølgen til de tre første mødrene. Jeg forsøkte dessuten å kompensere for det jeg potensielt manglet av informasjon fra de siste mødrene, ved å anvende innslag av livsformintervju i det personlige intervjuet med dem, som jeg redegjorde for i kapittel 4.2.2.

At jeg ikke fikk snakket like mye med alle foreldrene, medførte også at jeg måtte endre på *når* jeg stilte spørsmål til foreldrene om deres opplevelse av overskudd (appendix iii, dag 4, spørsmål 6). For de to mødrene jeg snakket minst med var dette tilfelle. Den ene moren som jeg intervjuet tre ganger med på telefonen ble spørsmålet om overskudd stilt i det tredje telefonintervjuet. Den andre moren som jeg intervjuet to ganger på telefonen, ble spørsmålet om overskudd stilt i det personlige intervjuet. Av andre metodekritiske moment knyttet til telefonintervjuet, ønsker jeg å trekke frem spørsmål nr. 5 i

intervjuguiden; *Hvilke tanker gjør du deg om dagen/helgen slik den ble?* Spørsmålet var ment som et reflekterende og resonnerende spørsmål knyttet til mødrenes erfaring av dagens innhold, hvor jeg håpet å få tak i deres tanker og refleksjoner knyttet til hverdagens kompleksitet og sammensatte dynamikk mellom individuelle, systemiske og sosiale forhold slik de erfarte det. Imidlertid skjønte jeg at spørsmålsstillingen ble for abstrakt fordi spørsmålet ble besvart med; «det var en ok dag», «det var en bra dag», «det var en helt vanlig dag», «det var en helt grei dag». I ettertid ser jeg at dette abstrakte spørsmålet lot seg vanskelig besvare, fordi de egentlig representerte mitt kunnskapsgrunnlag som jeg håpet å finne gjenklang hos via mødrenes meningsdannelse.

Ulike vurderingsaspekt ved datagylldigheten knyttet til gjennomføringen av telefonintervjuene er nå redegjort for, og i neste kapittel skal jeg gjøre en kritisk gjennomgang av datagylldigheten til de personlige intervjuene.

4.4.3 Delvis strukturert personlig intervju

Som redegjort for i kapitlet ovenfor, ble interaksjonen i det personlige intervjuet preget av telefonintervjuene og relasjonen som var etablert fra disse samtalene. Etter at vi hadde snakket i telefonen flere ganger før vi gjennomførte intervjuet, hadde vi blitt litt mer kjente for hverandre enn om vi bare skulle ha gjennomført dette intervjuet som vår første samtale. Jeg er av den oppfatning at antallet telefonintervju kan ha påvirket hva mødre delte og fortalte meg i det personlige intervjuet, fordi vi var mindre fremmede for hverandre i det vi møttes. Selv om denne oppfatningen var basert på min egen opplevelse, har den også sammenheng med at jeg kunne sammenligne de ulike mødre i møte med meg, og de mødre jeg hadde snakket mer med på telefonen virket tryggere på meg enn de jeg hadde snakket kortest med.

Konteksten til intervjuene var ulik. Noen intervju ble avholdt på kontor jeg hadde tilgang til, andre intervju ble avholdt i leid bopel fordi jeg måtte reise og overnatte for å møte mødre, og et intervju ble avholdt hjemme hos en av mødre. Intervjuet som ble gjennomført hjemme hos den ene moren gjorde at jeg fikk visuell og fysisk tilgang til hennes hjemme omgivelser som hun bare hadde fortalt om på telefonen. En annen av mødre hentet jeg hjemme hos henne og kjørte henne tilbake etter endt intervju, og jeg

fikk et inntrykk av boligen utenfra og nærområdet rundt. Det lille jeg så av hennes hverdag, ga kontekst til denne morens erfaringer om hennes daglige logistikk. Inntrykkene fra hjemmene til mødrene ga meg en kontekstuell informasjon som kom i tillegg til det mødrene hadde formidlet av erfaringer, og fikk betydning for min fortolkning av deres meningsforståelse.

Jeg hadde ikke tilgang til slik kontekstuell informasjon fra de andre mødrene, og jeg oppdaget at den kontekstuelle informasjonstilgangen jeg fikk av disse to mødrene bidro til at mine fortolkninger ble forsterket av kongruensen i erfaringene de formidlet. Jeg hadde sett noen av omgivelsene de fortalte om i telefonintervjuene, og kunne forstå erfaringene deres i lys av konteksten jeg nå ikke bare hadde hørt om, men også sett. Men hensyn til kontekstens betydning for dataenes reliabilitet, ville det kanskje vært en fordel å kunne møtt mødrene hjemme hos dem selv, og foretatt både telefonintervjuene og de personlige intervjuene i deres hjem.

En sammenstilling av den kontekstuelle kunnskapen med mødrenes erfaringer fra deres kontekstuelle virkelighet kunne vært av stor verdi for kunnskapsfortolkningen. Samtidig, mødrene fikk anledning til å bestemme selv hvor intervjuene skulle foregå, og det tenker jeg var viktig med hensyn til hvor komfortabel og avslappet mødrene var i intervjusituasjonen. De empiriske funnene viser hvor krevende mange av mødrene syntes husholdet var, og det å få besøk hjem av meg ville sannsynligvis medføre merarbeid og innsats fra allerede slitne mødre. Jeg har derfor valgt å vektlegge at intervjukonteksten bidro til at mødrene som møtte meg utenfor hjemmet sitt, var avslappet og åpen i formidlingen av sine erfaringer. Den emosjonelle dimensjonen intervjukonteksten bidro til, kan kanskje på den måten anees som en styrking av dataenes reliabilitet.

I det interaksjonistiske perspektiv er det ikke mulig å tilstrebe å analysere fenomener som er uavhengig av fortolkning og intervjukontekst. Hvordan interaksjonen mellom den intervjuede og forskeren bidrar til intervjuets meningsproduksjon, bør analyseres som en del av kunnskapsproduksjonen fremfor å betraktes som en metodisk uklarhet eller ikke medregnet del av meningsproduksjonen (Järvinen, 2005, s. 45). Det har krevet refleksivitet i min forskerrolle, også med hensyn til kontekstens betydning for intervjuet.

Gjennom å etterstrebe transparents i forskningsprosessen, hvor de interaksjonelle forhold i datainnsamlingen belyses, har jeg tilstrebet å styrke datamaterialets validitet.

Å ha toleranse for forskningsmaterialets meningskompleksitet og en åpen tilgang som gir plass til det uventede, som gir rom til å la seg overraske og mulighet til å finne kunnskap som ikke var bebudet fra starten, er både en utfordring og en målsetning innen forskning. Kontekst og nåsituasjon, interaksjon, tillit, motivasjon og opplevd selv er av stor betydning for hva en forteller og hvilken mening en opplever. Jeg har derfor betraktet interaksjonen mellom mødrene og meg som en integrert del av forskningsprosessen med betydning for hvilke data jeg endte opp med å få.

I neste kapittel skal jeg redegjøre for hvilke validerende beslutninger jeg har gjort underveis i analyseprosessen.

4.4.4 Analyseprosessen

Styrking av datamaterialets interne validitet er etterstrebet gjennom detaljert og transparent beskrivelse av forskningsprosessen, og ved å presentere grunnene for beslutningene mine (Thagaard, 2018, s. 202). Etter hvert intervju skrev jeg ned notater om hvordan jeg opplevde intervjusituasjonen, spørsmål og umiddelbare tolkninger og refleksjoner over det de hadde fortalt meg. Jeg opplevde i noen tilfeller å ha følelsesmessige reaksjoner etter og underveis i intervjuene fordi informantenes historier gjorde inntrykk på meg. I fenomenologisk forskning er det viktig å være transparent om ens personlige forståelse og bestemme hvordan man skal introdusere disse for studien. Derfor skrev jeg også notater om disse emosjonelle reaksjonene umiddelbart etter intervjuene, fordi dette var mine umiddelbare tanker og tolkninger som kunne ha innvirkning på hvordan jeg tolket empirien. Samtidig handlet det også om at jeg ønsket å være bevisst på interaksjonen mellom meg og foreldrene som kunne påvirke den empiriske tolkningen min (Thagaard, 2018, s. 203).

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd, og jeg fikk som tidligere nevnt et firma til å utføre transkriberingen. En utfordring med å bruke ekstern kompetanse til å utføre transkripsjonen er å holde en tett forbindelse til dataene dine. Det er mye informasjon i

lydfilene, ikke-verbal dialog som tonefall, pauser, sukk og så videre, altså ikke-verbal kommunikasjon som er vanskelig å oversette til tekst (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 212). For å holde meg nær empirien og generere rike databeskrivelser (Creswell & Poth, 2018, s. 263), vendte jeg stadig tilbake til både lydfilene og de transkriberte intervjuene for å høre og lese informantenes utsagn parallelt. Slik forsøkte jeg å validere utsagnene både i lys av sammenhengen de ble sagt i, og måten de ble sagt på slik at fortolkningen av mødrenes meningsinnhold ble så pålitelig som mulig. Mødrene fikk også anledning å lese gjennom de transkriberte intervjuene og komme med kommentarer, men ingen hadde noe å tilføye.

Et annet valg i analyseprosessen for å styrke reliabiliteten i fortolkningen av empirien (Creswell & Poth, 2018, s. 263), var at jeg lot veilederne mine lese et representativt utvalg av de transkriberte telefonintervjuene fra hver av mødrene og alle de personlige intervjuene. Deretter utførte også de en tematisk analyse av teksten, hvorpå vi samsnakket og vurderte vår fortolkning i felleskap. Jeg oppfattet veiledernes bidrag i denne sammenheng som en viktig styrking av reliabiliteten til funnene. Vi spriket ikke i fortolkningen av empirien, men jeg opplevde veiledernes fortolkninger kunne være friere og mer empirinære enn mine egne. Det var lærerikt og hjalp meg i min videre analyse hvor jeg ble bevisst på å være mer empirinær i utvikling av de preliminære begreper.

I neste kapittel skal jeg ta for meg hvilke etiske avveininger og refleksjoner som har vært avgjørende underveis i forskningsprosessen.

4.5 Forskningsetiske refleksjoner

En av de formulerte forskningsetiske normene i Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi omhandler forpliktelsen i forskningsforløpet knyttet til respekt og menneskeverd (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, 2016). Sårbarhets begrepet innen etikk er komplekst og komplisert. En del av kritikken rettet mot dette begrepet innen forskning, er i hvilken grad det er forskningsintervensjoner som forårsaker situasjoner eller

tilstander som medfører sårbarhet (Solbakk, 2015). I undersøkelsen var dette et aktuelt aspekt med hensyn til om mødrenes opplevelse av å være sårbar kunne bli forsterket gjennom deltagelse i undersøkelsen, undersøkelsens metoder og den intervensjon dette medførte i deres liv.

Et viktig aspekt ved sårbarhetsbegrepet, er at mødrene stod i fare for å stigmatiseres som sårbare, uten at de selv opplevde seg som sårbar. Hvorvidt foreldre *blir* mer sårbar av å være mottagere av barnevernets tjenester, blir dermed et kausalt spørsmål som er like mye forbundet med foreldrenes *opplevelse* av sårbarhet som i hvilken grad det å klassifiseres som en «barnevernsfamilie» medfører en stigmatisert sårbarhet (Solbakk, 2015). Særlig et moment i kritikken mot å definere sårbarhet, er at man kan ikke utvinne et moralsk bindende prinsipp for sårbarhet gjennom en bestemt beskrivelse av sårbarhet som et universelt fenomen (Solbakk, 2015). Her må man heller ta i bruk empirisk forståelse til inspirasjon for å utvikle etiske prinsipper som kan forebygge tilstander eller situasjoner hvor sårbarhet kan oppstå. Eksempelvis ville jeg måtte vurdere å endre min tilnærming, gitt at mødrene opplevde seg sårbar, eller mer sårbar som følge av min undersøkelse, for unngå å påføre mødrene ytterligere belastning.

I noen tilfeller måtte jeg gjøre det, når sårbarhetsdimensjonen til mødrene ble tydelige under både telefonintervjuene og de personlige intervjuene. I disse situasjonene hendte det at de ble svært emosjonelle i fortellingene både fra hverdagslivet her og nå og livet forut. Noen informanter gråt, noen ga uttrykk for enorm håpløshet og fortvilelse, noen ga også uttrykk for sinne. Dette var situasjoner hvor jeg opplevde stor usikkerhet knyttet til om jeg påførte mødrene mer smerte fordi de rippet opp i vanskelige livshistorier, eller fordi de kjente på følelser av å ikke strekke til. Disse situasjonene berørte også meg personlig, og jeg kjente ikke annet valg enn å gå ut av det planlagte intervjumandatet og uttrykke min forståelse og empati for deres både nåværende og tidligere vanskelige livssituasjoner. Når slike situasjoner oppstod, spurte jeg mødrene om de ville avslutte intervjuene, og gjentok også stadig deres mulighet til å trekke seg fra prosjektet om de følte det ble for vanskelig. Imidlertid ønsket ingen å trekke seg, og flere av foreldrene uttrykte isteden en positivitet rundt det å snakke om utfordringer i sin egen hverdag. Med hensyn til sårbarhetsaspektet, og mitt forskningsetiske ansvar i å ikke påføre dem

ytterligere belastning, valgte jeg å være støttende og bekreftende ovenfor den smerten de ga uttrykk for, og på den måten legitimere deres erfaringer.

En annen etisk dimensjon handlet om hvordan interaksjonen med mødrene også bidro til å styrke deres tro på egne løsninger. Flere ganger uttrykte mødrene forundring og en slags ny innsikt over ting de ikke hadde tenkt over som de fortalte om, eller de uttrykte glede over at intervjuene førte til at de oppdaget nye løsninger på sine praktiske daglige utfordringer ved at de satte ord på dem og delte dem med meg. Et kanskje banalt eksempel for leseren, men et desto mer betydningsfullt eksempel for en av mødrene var da moren kom frem til hvordan hun skulle komme et skritt videre for å løse et praktisk problem hjemme:

Meg: Så jeg håper du får til den skriveren, sånn at.. Mor: Joda, det går tror jeg, så lenge jeg bare får den kabelen gjennom gangen. Få guttungen til å skjønne at det er snakk om en midlertidig løsning som ikke skal vare i all evighet. Hvis vi får de hullene i taket så får vi lagt kabelen om også. Det er – da får vi tatt begge kablene, så slipper han kabelen i døren. Men det da må vi ha verktøyet. Meg: Mh. Mor: Kanskje jeg skal stikke på butikken og kjøpe verktøyet sånn vi får fikset. Det er sikkert billigere det enn å leie inn et menneske som skal komme hit og gjøre det. Meg: Du får ta han med på butikken så han får si hva slags verktøy... Mor: Det blir litt vanskelig her på xx men jeg skal faktisk til xx i neste uke. Så når de er ferdig med xx, så kan jeg dra på Clas Ohlson, det kan vi gjøre. Jeg kan sitte på nett og ordne det, eller gå på biltema eller noen sånn ting. Biltema har sikkert... Nå ga du meg en idé. Meg: Mh. Mor: Hvis jeg klarer å finne den på biltema online, så får jeg med meg bare varenummeret og da kan jeg finne det. Og så kan jeg kjøpe det som han trenger. Så interessant som han er i data så mye som han styrer og herjer med ja...skifte datadeler og at han da kan fikse kabel til oss, det hadde ikke vært dumt det å gi han det verktøyet. Det vil han sannsynligvis få glede av resten av livet. Han har styrt med det der før, men da har han hatt verktøyet til faren. Men det verktøyet har jo faren, det har ikke jeg her. Han får sitt eget. Jeg tror faktisk det – jeg skal få sjekke på prisene, ja, og om jeg har penger til å kjøpe det. Jeg tar meg råd til at. Jeg tror faktisk jeg skal gjøre det når jeg farer til xx neste onsdag, så skal jeg ... kjeveortopeden tar ikke så lang tid. Han må uansett ta hele dagen fri fra skole. Om jeg tar en time ekstra i xx, det blir ikke å spille noen stor rolle. Meg: Mh. Mor: Mh, jepp. Det skal jeg gjøre. Meg: Ja, god plan. Mor: Ja, god plan ja. (ler)

Dette eksemplet illustrerer hvordan interaksjonen i intervjuet bidro til at hun selv kom frem til en løsning på sitt praktiske problem, og hun ga uttrykk for en lettelse over å ha utformet en plan for hvordan hun skal gå frem. Interaksjonen vår, selv om jeg nesten

ikke spilte inn annet enn bekræftende uttrykk, ga henne en dialogisk mulighet for å tenke gjennom hvordan hun skulle mestre sin praktiske utfordring. Eksemplet viser også meningsdannelsen hun tilskrev sin egen løsning. Når det gjelder analyse av menneskelig samhandling har særlig Meads (1863-1931) studier hatt stor innvirkning på den konstruktivistiske tradisjon. Meads sentrale budskap var hvordan individets bevissthet blir skapt gjennom sosial interaksjon (Mead, 1934). Ifølge Mead, kan interaksjonen i intervjuene forstås i lys av at den også medførte endringer i mødrenes bevissthet omkring daglige utfordringer slik som eksemplet viste. Jeg tenker dette eksemplet viser hvordan interaksjonen vår bidro til å skape rom for mødrene til blant annet å finne egne løsninger på daglige situasjoner som var utfordrende. Forskningsetisk var det særlig betydningsfullt å tilstrebe at mødrenes integritet ble ivaretatt, og som eksemplet viser spilte interaksjonen i intervjusituasjonene en viktig rolle.

I møter mellom mennesker vil kontekst, livserfaring og ulik yrkeserfaring få betydning for hva som skjer i det aktuelle møtet og hvilken kunnskap en sitter igjen med. Nøye refleksjoner og etiske betraktninger er nødvendig med tanke på de emosjonelle prosesser man står i fare for å åpne opp i de enkelte familiene. Det ligger i prosjektets natur at de foreldrene som føler seg tilkortkommet i foreldrerollen når det gjelder å mestre hverdagen, vil kunne føle behov for å dekke over det reelle bildet av innholdet i hverdagen. Et viktig etisk moment er bevissthet knyttet til det Bourdieu (Bourdieu & Wacquant, 1993) definerer som forskerens skjulte makt, eksempelvis det at jeg som forsker representerer en fagdisiplin som har spesialkunnskap om temaet undersøkelsen er rettet mot. Det er høyst relevant å være seg bevisst den skjulte makt. Selv om det i intervjusituasjonen tilstrebes at jeg som forsker og forelderen skal være likeverdige parter, vil den som intervjues uansett være i en posisjon hvor vedkommende er underlagt min intensjon med studien. En kan heller ikke utelukke at forelderen ønsker å svare på en måte som tilfredsstillende mine spørsmål, en situasjon som viser at det er vanskelig å unngå at makt utøves, selv om den er skjult (Bourdieu & Wacquant, 1993).

Boltanskis pragmatiske sosiologi hevder derimot at menneskene er noe mer enn kroppsliggjorte strukturer, produkt av makt eller plass i diskursen- men at de er aktører som anklager, argumenterer, føler, tilgir, tester og handler. Boltanski fremhever at

legitimitet er en reell sosial mulighet, som er avhengig av menneskets evne til å anvende universelle rettferdighetsprinsipper i konkrete situasjoner (Boltanski, 2011). Boltanskis rettferdighetsprinsipp har vært førende for hvordan jeg i min rolle som forsker har tilstrebet at foreldrenes legitimitet ble løftet frem i vår samhandling. Ved å stille refleksive spørsmål ønsket jeg å skape en samhandling hvor deres egen legitimitet ble styrket gjennom at de fikk belyst sine egne erfaringer, holdninger, oppfatninger, argumenter, prioriteringer og refleksjon. På denne måten søkte jeg å oppnå at de kunne oppleve seg som aktive aktører i intervjuet, og ikke passive gjenstander for undersøkelse eller containere for egne erfaringer.

Mitt vitenskapsteoretiske perspektiv er fenomenologisk, og i min tilnærming har mødrenes livsverden stått i fokus. Fenomenet «tillit» er fremhevet av Løgstrup (1956/1999, s. 37) i ethvert møte mellom mennesker. Nedarvet tenkemåte og kulturtilhørighet påvirker ifølge Morris (1998) møtet med den andre, og for min egen del fikk dette betydning vedrørende min grad av forutinntatthet knyttet til foreldres, og særlig barnevernforeldres strev i hverdagslivet. Ifølge Løgstrup (1956/1999, s. 39) er det nødvendig å lytte til den andres grunner. Som forsker har jeg stillet meg åpen for foreldrenes erfaringer, tilstrebet presise beskrivelser og forsøkt å fortolke beskrivelsenes sentrale meningsinnhold. På denne måten har jeg etterstrebet forskningsetisk etterrettelighet ved å ha respekt for foreldrenes integritet, minimere min egen forutinntatthet og validere forskningsprosessen.

Fra disse etiske betraktninger og avveininger, går jeg videre til neste kapittel hvor jeg gir en anonymisert presentasjon av familiene informantene representerer i undersøkelsen.

4.6 Familiene i undersøkelsen

Jeg har valgt å innlede presentasjonen av funnene som kommer i del 5 ved å gi illustrerende, men anonymiserte og ikke uttømmende beskrivelser av familiene i undersøkelsen. Dette er gjort for å styrke reliabiliteten i analysen hvor det å synliggjøre familienes kontekst kan bidra til økt transparens i fortolkningsprosessen. Familiene i undersøkelsen er som nevnt kategorisert innunder DNBV studiens familiekategori

multiproblemfamilier (Clifford et al., 2015, s. 163), og er blant annet kjennetegnet ved at deres hverdagsliv og livssituasjon bærer preg av at barnas og foreldrenes problemer er vevd sammen og innebærer komplekse problemstillinger.

4.6.1 Familie 1

Alenemor med to tenåringsbarn. Hun bor på et mindre tettsted hvor hun og barna leier en liten leilighet. Hun har nylig gjennomgått et konfliktfylt brudd med barnas far, og hun og barna flyttet fra eneboligen de bodde i til denne leiligheten. Barna har samvær med faren annenhver helg, men moren har fortsatt et høyt konfliktnivå med han. Hun har psykiske utfordringer i form av PTSD med depresjon samt kroniske leddsmerter. Angst har også preget livet hennes i senere tid, og hun har hatt flere runder med behandling. Hun var tidligere i jobb, men er nå langtidssykemeldt etter at hun for kort tid tilbake fikk et psykisk sammenbrudd og ble lagt inn til behandling. Barna har begge hatt og har fortsatt en del psykososiale vansker som har medført tiltak fra skole og barnevern siden barna begynte på skolen. Moren opplever et konfliktfylt samarbeid med barnevernet. Økonomien er svært vanskelig, og hun har betydelig kredittgjeld. Moren er tilflyttet stedet og har egen familie på en annen kant av landet. Hun har kontakt med sin mor via telefon, men har ikke råd å reise på besøk. Familieforholdene har vært konfliktfylte i oppveksten, særlig med faren. Familien til eksmannen har også vendt henne ryggen, og hun har minimalt med nettverk rundt seg. Hun opplever også rykter om hennes tilknytning til barnevernstjenesten går foran henne og gjør at folk har tatt avstand. Hun savner å være i arbeid, men opplever hun er svært sliten og har minimalt med overskudd slik situasjonen er nå.

4.6.2 Familie 2

Samboende tobarnsmor, som inntil for to år siden har bodd alene med sønnen sin på 10 år. De hadde da bodd alene i ca. fem år. Barnets far omkom plutselig når barnet var mindre, og barnet fikk traumer etter hendelsen som blant annet ledet til at moren ba om hjelp fra barnevernet. Moren møtte etter hvert en ny mann og ble gravid ganske raskt. Hun og sønnen flyttet til hans hjemsted før det nye barnet ble født, og her leier de et

eldre hus. Samboeren har også en sønn på samme alder som hennes sønn. Familien er i etableringsfasen på nytt sted, med hus og hjem, samt barn med ulike behov. Familien har lite nettverk rundt seg. Moren er helsefaglig utdannet, men har som følge av psykiske og somatiske plager vært uføretrygdet i flere år. Helseplagene i form av stivhet i ledd og vonde muskler, preger henne betydelig i hverdagen når hun skal utføre husarbeid og ta seg av babyen. Samboeren er også hjemmeværende og langtids sykemeldt, men på tur tilbake i jobb. Den økonomiske situasjonen er vanskelig, og de får støtte av barnevernet til fritidstiltak for barna. Moren har tidligere hatt gjeldsordning. Sønnen har store ptsd problemer og skolen melder om at han har stadige uforutsigbare sinneutbrudd i klassen, noe han også har hjemme. Moren er veldig sliten og har kort lunte. Hun ønsker egentlig mer avlastning fra sønnen som hun opplever som veldig krevende. Familien får oppfølging av barnevernet i den nye kommunen i form av veiledning knyttet til grensesetting av sønnen, og han har også fått innvilget fritidskontakt.

4.6.3 Familie 3

Samboende mor med tre barn som jobber full stilling innenfor oppvekstsektoren, hvor hun også er fagutdannet. Hun har hatt et svært konfliktfylt samliv med barnas far opp gjennom barnas oppvekst og ekteskapet endte med et konfliktfylt brudd. Moren har hatt betydelige psykiske utfordringer og går jevnlig til behandling. Relasjonen med eksmannen er fortsatt konfliktfylt og vanskelig. Hun er nå samboer i egen eid bolig sammen med ny mann som også er i jobb, og hennes mellomste datter bor sammen med dem. Den eldste datteren er flyttet hjemmefra og har strevd med ADD diagnose og bipolaritet. Moren kontaktet barnevernet da hun oppdaget at sønnen brukte hasj som trettenåring. I dag er han snart myndig, og har store rus- og atferdsproblemer. Han er tildelt kommunal miljøterapeutisk oppfølging i egen leilighet og barnevernet fører tilsyn med oppfølgingen. Moren er i full jobb, men hennes hverdag styres i stor grad av praktisk oppfølging og håndtering av krevende situasjoner rundt sønnen. Han har voldsomme aggresjonsutbrudd mot moren, og det er moren han henvender seg til for hjelp i det daglige. Moren opplever at hele situasjonen rundt sønnen er enormt krevende, og at miljøtjenesten ikke følger han godt nok opp. Økonomien er vanskelig nå, og hun opplever

hun alltid har slitt med det økonomiske. Særlig når barna var mindre og hun var alene med dem. Familien har svært lite nettverk av både familie og venner.

4.6.4 Familie 4

Alenemor til tre barn. Kun yngste barnet på 5 år bor sammen med henne i en kommunalt leid bolig. Den eldste datteren er flyttet hjemmefra. Mellomste sønn er tenåring og har bodd i en annen del av landet siden det var 6 år. Moren har ingen utdanning og har aldri vært i arbeid. Hun har slitt en del med psykiske vansker siden ung alder. Hun vokste opp med en alkoholisert far de første årene av livet før foreldrene ble skilt. Kontakten med familien er sporadisk. Alenemoren ble tidlig mamma og fødte en datter med kognitive vansker. Barnevernet kom første gang inn i bildet grunnet utfordringer med datteren. Moren skilte lag med faren etter noen år, og barnet flyttet etterhvert til faren. Moren fikk så barn nummer to med ny mann, og relasjonen til barnets far utviklet seg til å bli svært konfliktfylt som følge av mannens rusmisbruk. De skilte lag, og etter noen år møtte moren en ny mann og fikk sitt tredje barn med han. Forholdet varte noen år før de gikk hver til sitt. Forholdet er tildels konfliktfylt, moren har hovedansvaret for barnet og faren har helgesamvær utvidet med en dag i uken. Barnevernet ble koblet inn på nytt som følge av bekymring for yngste sønnens atferd. Hun og barnet ble flyttet på et flere måneders opphold på et familiesenter for observasjon og vurdering. Samarbeidet med barnevernet har vært konfliktfylt og traumatisk for henne. Boligen hun og barnet bor i, er litt utenfor bebyggelsen. Hun har ikke sertifikat, og må gå dit hun skal. Hun lite nettverk på stedet hun bor, men har god kontakt med venninner via sosiale media og telefon. Økonomien oppleves som svært vanskelig.

4.6.5 Familie 5

Alenemor til 4 barn, hvorav 3 av dem er i barneskolealder og bor hjemme hos henne. Eldste datter er student og går på skole et annet sted. De er nylig flyttet til et lite sted hvor hun leier leilighet. Boligen er betydelig nærmere skolen til barna, butikk og andre offentlige instanser enn der hun flyttet fra. Moren har egen bil, og bruker denne mye i det daglige både for å gjøre ærender eller avtaler. Morens samliv med faren til de tre

Yngste barna var svært konfliktfylt og barnevernets inntreden skjedde i denne perioden. Faren til barna ble etter hvert nektet samvær med barna, men barna hadde da begynt å få store tilpasningsproblemer på skolen. Morens samarbeidserfaring med barnevernet er svært negativ og konfliktfylt. Moren har ikke fullført yrkesfaglig videregående utdanning, men har hatt ulike jobber inntil hun fikk så store fysiske helseplager at hun nå står for utredning av uføretrygd. Moren har stor familie i nærheten, men som følge av en del tidligere konflikter i familien har hun kun nær kontakt med sin søster og gamle mor. Økonomisk har moren hatt så store vansker at til slutt fikk gjeldsordning og frivillig ba NAV overta økonomistyringen sin. Økonomien er fortsatt svært vanskelig.

Fra presentasjon av familiene, går jeg videre til neste kapittel og introduserer hvordan presentasjon, analyse og diskusjon av funnene er strukturert.

4.7 Presentasjon, diskusjon og analyse av funn

De empiriske hovedfunnene vil bli presentert og diskutert i påfølgende kapittel 5- 8. Hovedfunnene presenteres kronologisk og kapittelvis i rekkefølgen: *Hverdagsstresset*, «*Den gode mor*», *Tilsløring av det tatt for gitt*, og *Den skjulte disiplinering*. Funnene som presenteres er som nevnt ikke gjensidig utelukkende, da mange av de empiriske utsagnene har relevans innenfor flere av kapitlene. I noen tilfeller har jeg også valgt å vise til de øvrige kapitlers relevans under diskusjon av funnene. Hovedkapitlene innledes med en presentasjon av hovedfunnene, og kapitlets faglige tematikk. Kapitlene er videre inndelt i egne underkapitler utledet av preliminaire begrep, og hvert av underkapitlene har også egne inndelinger i mer empirinære fremstillinger.

I kapitlene har jeg valgt å presentere og diskutere funnene fortløpende. Den induktive fortolkningsprosessen innebærer at funnene presenteres først ved sitater som representerer tendenser i materialet. Fortløpende etter hvert sitat presenteres min fortolkning av funnene, og deretter diskuteres empirien belyst av relevant teori og tidligere forskning. Oppsummering av hovedtendensen til de sentrale funnene presenteres i kapittel 9 *Sammendrag av funn*. I neste kapittel presenteres første hovedfunn *Hverdagsstresset*.

5 Hverdagsstresset

Kapitlet presenterer hvordan mødrenes erfaring av krav og tilgjengelige ressurser i hverdagen ga *hverdagsstress* på ulike livsområder. Hverdagen til alle mødrene var preget av høye krav og få tilgjengelige ressurser. Dette påvirket deres opplevelse av mestring og medførte stressreaksjoner i hverdagen. Et av perspektivene på stress er at stress er en belastningsreaksjon på ubalansen mellom omgivelsenes krav og de ressurser mennesket har til rådighet for å håndtere kravene (Keller, 2015, s. 199). Kapitlet fokuserer på funn knyttet til hverdagsstressets tre hovedområder, hvor mødrene i størst grad opplevde høyere krav enn de mestret. Det første området hverdagsstresset gjorde seg gjeldende på var dårlig økonomi som medførte *knapphetens dilemmaer mellom utgifter og barnas omsorgsbehov*. Funnet omhandler hvordan mødrene sto i dilemma mellom å dekke sine faste utgifter og samtidig gi barna den omsorg og velferd de hadde behov for og som mødrene ønsket å gi dem.

Det andre funnet hvor mødrene erfarte hverdagsstress var *hverdagslogistikk og materielle mangler* som medførte praktiske utfordringer for barnas og mødrenes aktivitet og deltagelse i hverdagen. Det tredje funnet som skapte hverdagsstress handlet om mødrenes erfaring av *uforutsigbarhetens kompleksitet* i hverdagen. Det hadde sitt utspring i at deres samarbeid med ulike instanser erfartes uforutsigbart som følge av lang saksbehandling, mangelfull kommunikasjon, brutte avtaler og manglende tilgjengelighet. Sammen ledet substansen av disse funnene til en kompleks overvekt av daglige bekymringer og utfordringer som mødrene opplevde som stressende. I det videre vil mødrenes erfaringer og håndtering av disse forholdene presenteres og diskuteres.

5.1 Knapphetens dilemmaer mellom utgifter og barnas omsorgsbehov

Representasjonen av lavinntektsfamilier i barnevernet er betydelig og deres levekår er dårligere sammenlignet med den øvrige befolkningen (Andenæs, 2004; Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2016; Clifford et al., 2015; Fløtten & Grødem, 2014; Kojan, 2011; Kristofersen, 2017). I hverdagsintervjuene var likevel foreldrenes erfaringer av egen økonomi i det daglige et lite vektlagt tema. Når de så ble spurt direkte i det personlige intervjuet om hvordan økonomien deres preget hverdagen, ga de rike

beskrivelser og også sterke emosjonelle uttrykk både for hvilke daglige økonomiske utfordringer de hadde hatt tidligere og også erfarte nå. Familiens økonomi var en daglig utfordring på ulikt vis i alle familiene, og særlig blant alenemødrene. Alle mødrene hadde erfaring med å leve som alenemor med en vanskeligere økonomi, og mødrene som nå var samboere erfarte tiden som alenemor som betydelig mer vanskelig økonomisk. Studier viser også at eneforsørgere er mer utsatt for lavinntekt enn andre familier (Andenæs, 2004; Backe-Hansen, 2004; Helgeland, 2008; Storhaug et al., 2012).

I Norge hadde andelen eneforsørgere med vedvarende lavinntekt en særlig sterk økning (23 %) i perioden 2012-2014 sammenlignet med andelen toforeldrefamilier med lavinntekt (7 %) (Grødem, 2016, 2017). De mest sentrale funnene for hvordan økonomien preget hverdagen, var relatert til hvordan foreldrenes økonomiske ressurser medførte å *redusere daglig forbruk ved hjelp av mat* for å få pengene til å strekke til, *reduksjon av eget forbruk og nedprioritering av egen tannhelse*, og *betalingsvansker og bruk av kredittkort*. Underlid (2008) benytter begrepet knapphetstyranni for å beskrive den sårbare og vanskelig balansegangen mellom inntekter og utgifter mennesker med dårlig økonomi opplever. For mødrene i mitt prosjekt var det også en vanskelig balansegang som handlet om å velge strategier for hvordan de skulle klare sine økonomiske forpliktelser og samtidig ha penger nok til familiens daglig forbruk samt barnas materielle og sosiale behov. Mødrenes strategier for å klare de økonomiske utgiftene var å redusere forbruk gjennom mindre matbudsjett, reduksjon av eget forbruk, prioritering av barnas og familiens behov fremfor egen tannhelse, og bruk av kredittkort for å få endene til å møtes fordi utgiftene var større enn inntektene.

5.1.1 Å redusere daglig forbruk ved hjelp av mat

For mødrene handlet den økonomiske prioriteringen om å få pengene til å strekke til. En mor forteller om hvordan knappheten på penger medfører at hun måtte velge mellom å betale regninger eller kjøpe mat.

Jeg er der at jeg må velge om jeg skal ha mat eller betale regninger. ...[] Jeg har ikke penger til mat i dag. Når jeg har betalt husleie og de faste regningene har jeg to tusen kroner i minus, så skal jeg i tillegg kjøpe mat og bensin.

Eksemplet viser hvordan ubalansen mellom inntekter og utgifter medfører vanskelige dilemmaer i prioritering av familiens økonomiske krav i hverdagen. I valget mellom å oppfylle formelle forpliktelser og daglige primærbehov, kan sitatet tyde på at moren gjør en utilitaristisk (Eide, 2013) prioritering ved å betale de faste regningene først. Prioriteringen kan handle om at konsekvensene vil være ytterligere gebyr og inkasso, som vil gi henne økte økonomiske vansker og formelle problem, om regningene ikke betales. Morens prioritering løser imidlertid ikke hvordan hun også skal ha råd til daglige husholdningsutgifter, og dermed oppstår nye dilemmaer i hvordan hun skal få pengene til å strekke til (Kousholt, 2012, s. 123). En ubalanse i forholdet mellom husholdets utgifter og inntekter omtales som betalingsvansker (Poppe, Tufte & Borgen, 2011, s. 544).

De andre mødre fortalte om ulike økonomiske prioriteringer for å redusere daglige utgifter som handlet om hvordan maten ble en måte å spare penger på. En studie av Ugreninov (2010, s. 91) om indikatorer på familiens økonomiske situasjon og økonomiske prioriteringer når pengene ikke strekker til, viste at en vanlig strategi for både norske foreldre og foreldre med ikke-vestlig bakgrunn blant annet er å redusere daglige utgifter. En alenemor fortalte om hvordan hun prøvde å spare penger på matutgiftene ved å bare spise lunsj selv, og kun lage middag til barnet. En annen alenemor trakk frem hvor vanskelig det var å klare og kutte i matbudsjettet til tenåringsgutter som har behov for mye mat. Den tredje alenemoren begrunner sin utfordring med å få pengene til å strekke til med at matprisene er for høye, og at det er vanskelig å gi barna variert kost innenfor segmentet av de billige matproduktene.

Jeg må kjøpe disse First Price produktene, det er ikke noe galt med maten, men det er så lite variert, det er ikke alle produktene som er First Price. Så det er veldig vanskelig å måtte snu kronen.

Morens erfaring knyttet til å måtte kjøpe produktene fra First Price, tyder på at hun motvillig må velge disse produktene fordi de er billigst. Hun opplever First Price sitt sortimentet er begrenset, noe som gjør at hun ikke kan kjøpe alt hun trenger fra First Price og må velge blant ordinære varer som er mye dyrere. Eksemplet illustrerer hvordan mødre måtte kjøpe annen mat enn de primært ønsket å kunne kjøpe til familien, spesielt med hensyn til barna. Ulikhetene og avstanden i nordmenns mat- og spisevaner

kan belyses gjennom Bourdieus studier (1984) om hvordan også mat har betydning for hvordan klasseskiller produseres og reproduseres. Bourdieus (1984, s. 11) analyser handlet blant annet om hvordan hverdagslige praksiser fortalte om menneskers ulike preferanser til mat og spisemåter, og hvordan smak, kunnskap og preferanser kunne relateres til dannelsen av sosiale klasser. Bourdieu var opptatt av å kartlegge forskjellene mellom sosiale grupper og brukte begrepet «sosial informert kropp» om hvordan mennesket med sine ønsker og aversjoner, smaker og avsmaker skaper sin plassering i den sosiale orden som også reflekteres i omgivelsene (Bourdieu, 1984, s. 56). Morens uttrykk «Jeg må kjøpe disse First Price produktene», handler mer om hennes resignasjon og motvillige plassering av seg selv og familien i den sosiale orden. Hun erkjenner hva hun må prioritere som følge av egen sosiale posisjon, men med den erkjennelsen følger en form for akseptert aversjon av sin egen situasjon. Moren hadde foretrukket å kunne handle av det øvrige matvareutvalget som hun anser å være mer variert og bedre, men hun kan ikke fordi hun har ikke råd. Hennes valg av matvarer kan anses som en praktisk bekreftelse av hennes sosiale posisjon, og avstanden til øvre sosiale lags matkultur tydeliggjøres. Eksemplet sammenfaller dermed med Bourdieus teori om matpreferansenes nære tilknytning til økonomisk og kulturell kapital, hvor en viktig presisering er at valget av matprodukter ikke er hennes foretrukne men tvungne (Bugge & Døving, 2000, s. 138).

En alenemor opplever at ofte er det brødskiver som må kompensere for manglende middag til barna, men det går mye brød og brødet blir også en sparekilde for moren. Hun sørger for barna først og fremst og sparer på brødet ved å ikke spise brød selv. Hun opplever kroppen reagerer helsemessig negativt på brødmangelen, og tyr ofte til lett tilgjengelig snacks for å mette seg på noe.

*Og jeg rører ikke pålegget for at ungene skal ha. Gjømt på brød for at ungene skal ha mat, det kan gå dager mellom hver gang jeg spiser brødmat. Men så kjenner jeg på min egen kropp at, hvis jeg ikke spiser brødmat, merker jeg det, jeg får sår i munnen, jeg får sure oppstøt ganske mye, dette er hvis det bare blir sånne lettvinde ting. **Hva spiser du da i stedet for brød?** Det er alt etter hva jeg har i skapet. Er det søppelmat de kaller det for.. Det kan være potetgullrester. **Bare for å få i deg noe. Ja.***

Morens kompensierende matinntak fremstår som usunt som følge av manglende daglig næringsinnhold i maten hun spiser. Betydelig mengder forskning viser at lav inntekt har negativ betydning for den helsemessige kvaliteten på mat og vaner (Bugge & Døving, 2000, s. 142). Hennes strev etter å gi barna det de trenger kan slik medføre en helserisiko for henne selv. Ifølge Germov & Williams (2017) er spisevaner et resultat av livssjanser og livsvalg. Studier av nordmenns mat- og spisevaner viser at det til tross for mindre sosiale skiller i Norge sammenlignet med andre vestlige land, eksisterer en avstand og ulikhet på dette området også i norsk sammenheng. I Bugge og Døvings (2000, s. 143) studie om nordmenns måltidsmønster fant de at lav inntekt ga mindre frihet til å velge i sortimentet av matvarer. Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (Departementene, 2017, s. 16) peker også på familiens sosioøkonomiske status som medvirkende til sosial ulikhet i kostvaner.

Ifølge Bugge og Døving (2000, s. 140) er de høyere sosiale klassene kjennetegnet ved dere søken etter uensartet smak, mens de lavere sosiale lag stadig forsøker å etterligne de høyere sosiale lags matkultur. Bugge og Døving viser til hvordan matkulturell status for høyere statusgrupper handler om et subtilt identitetsarbeid med ønske om å skille seg ut, og fremvise identitet gjennom matvalg fordi det handler om kjøpekraft (Bugge & Døving, 2000, s. 140). Man kan tenke seg at First Price produkter inngår i annenrangs matprodukter i det sosiale matlandskapet, og dermed vil være matprodukter som vil ha lav status for de i høyere sosiale lag. Giddens (1991, s. 5) hevder livsstil defineres gjennom individets mer eller mindre valgte praksiser som ikke bare har til hensikt å dekke individuelle behov, men også for å kunne skape fortellingen om seg selv. Om vi ser til denne morens opplevelse, er hennes preferanse *ikke* First Price, men hennes økonomiske situasjon tilsier at hun *må* kjøpe disse produktene fordi de er billigst og det er det hun har råd til. Dette sammenfaller med Giddens som hevder fattige ikke har tilsvarende livsstils valg som høyere statusgrupper har (Giddens, 1991, s. 5).

For en av mødrene som var samboer, var de økonomiske prioriteringene rundt mat som middel for å spare daglige utgifter på litt annerledes. Familien gjorde en storhandling med innkjøp for resten av uka for å spare penger, og etter de faste utgiftene var betalt hadde de resten budsjettert til mat og fornøyer. De hadde felles økonomi og moren opplevde

økonomien som litt enklere enn når hun var alenemor. For henne var matpakken noe hun ønsket å prioritere litt mer penger på enn før, fordi hun opplevde det som verdifullt å kunne ordne barna ekstra gode matpakker til skolemat.

Vi har en felles regningskonto der vi setter inn alle faste utgifter. Halvparten fra han og halvparten fra meg. Vi har det som er utenom også, men jeg prøver å få det til å strekke ut til neste måned når vi får lønn. Det har gått greit hittil. Jeg synes det er viktig når vi er en ny familie og vi skal få ting til å gå seg til. Ungene skal knytte bånd og sånn. At vi finner på ting. Jeg synes også det er veldig koselig å kunne smøre en fin matpakke til dem og sende med noe ekstra, for det er de ikke vant med fra før. Jeg synes det er veldig koselig og ønsker å fortsette med det.

Moren ga uttrykk for at barna ikke var vant med gode matpakker fra når hun var alenemor, og eksemplet tyder på at nå som hun opplevde litt mer økonomisk romslighet ønsket hun å yte mer omsorg til barna ved å prioritere en ekstra god matpakke til dem. Ifølge Eriksen og Sajjad (2006) er kultur en avgjørende faktor for hvordan vi spiser og ikke minst hva vi spiser. Matpakken er fortsatt en viktig del av norske elevers skolehverdag, og i senere tid har også denne utviklet seg til å bli noe mer enn bare brødsiver i matpapir. Forventninger og anbefalinger knyttet til barns kosthold har gjort sitt til å gjøre matpakken til noe mer enn niste, men også et symbolsk ernæringsmessig bilde på foreldres omsorg. I følge Ulvik (2019, s. 159) knyttes de politiske diskurser omkring barns mat og kosthold til et spørsmål om ernæring, helse, risiko, forebygging og læring. Diskursen innrettes mot matpraksis og fremtidig risiko, hvor foreldres og oppvekstinstitusjoners ansvar og praksis med hensyn til barns matvaner og kosthold fremmes som et pedagogisk og samfunnsrettet ansvar (Ulvik, 2019, s. 161). For denne moren kom muligheten til å lage barna gode matpakker som følge av at hun ble samboer og økonomien bedret seg. Eksemplet kan illustrere hvordan familiens livsførsel (Holzkamp, 1998) illustrert ved matpakke- praktisering, kan assosieres med endring av familiens sammensetning og økonomiske situasjon, fremfor å være et normativt bilde på foreldres kostholds verdier og ivaretagelse av foreldreansvar.

5.1.2 Reduksjon av eget forbruk og nedprioritering av egen tannhelse

Mødrene erfarte også å måtte redusere eget forbruk betydelig for å spare penger. Frisør, kosmetikk og nye klær ble nedprioritert av mødrene til fordel for barna og husholdningens

øvrige behov. Eksempelvis hadde en av mødrene ikke vært på klesbutikk på to år, og en annen mor uttrykte at hun fikk vondt i seg når hun kjøpte sjampo på tilbud til seg selv. Foreldrenes strategi med å skjære ned på eget personlige forbruk når pengene ikke strekker til, finner vi igjen i andre studier om familier med lave inntekter (Ugreninov, 2010, s. 91). Studier viser hvordan foreldre prioriterer å kunne tilby barna en alminnelig god levestandard, og i det lengste forsøker å skjerme barna fra den økonomiske knappheten ved å ikke bruke mindre penger på dem (Grødem, 2008d, s. 96).

I min studie ble imidlertid ikke bare egne eiendeler valgt bort for å spare penger, men mødrene prioriterte også barn og familiebehov foran egen tannhelse. En alenemor hadde gått i 8 år med tannverk og alvorlige tannproblemer som medfører at hun kun klarte å tygge med fortennene. Hun fortalte om hennes dilemma knyttet til om hun skal prioritere sparepengene på sønnen som trenger nye uteklær eller hennes eget behov for å få behandlet tennene. Moren er blitt forespeilet at tannlegeregningen vil komme på over tjue tusen, og tannlegen har informert henne om at hun ikke vil få dekket alt. Alenemoren er i tillegg uten sertifikat og bil, og mente hun ville kunne hatt en langt enklere hverdag om hun hadde hatt en sykkel hun på enklere vis kunne komme seg imellom med. Imidlertid veier sønnens behov for nye uteklær mer, og ønske om sykkel forblir et urealisert behov.

En eller annen gang, om ikke hver gang, setter jeg inn to hundre kroner på NN NAVN sin konto. Ellers har jeg ingen sparekonto som jeg bruker til meg selv, annet enn skattepengene som står igjen, som jeg skulle bruke på tannlege. Jeg har lyst på sykkel, så trenger sønnen nye regnvotter og vintersko til vinteren.

Eksemplet viser at sparing av penger var sjeldent mulig blant mødrene. Denne moren klarte å legge av 200 kr innimellom, men for henne og de andre mødrene tyder empirien på at jevnlig sparing var uforenelig med økonomien de hadde. Ifølge Underlid (2008, s. 215) er sparing ofte uaktuelt for langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp. Den økonomiske situasjonen til mødrene gjorde det mye vanskeligere å spare opp en pengereserve fordi de alltid hadde mer utgifter enn inntekt, og de var dermed svært sårbart stilt om de plutselig skulle komme til å trenge ekstra penger.

En annen alenemor erfarte at hun stadig må utsette tannlegetimen fordi hun ikke hadde penger å betale tannlegen med. I tillegg fikk hun plutselig et problem med bilen og måtte ha den på verksted, noe hun heller ikke har penger til. Tannlegetimen må utsettes nok en

gang, og familiens behov for å ha bil til den daglige logistikken går foran morens tannhelse.

For jeg har en tann som har en fylling som må fikses og den burde vært fikset ifra november, men jeg har utsatt og utsatt og utsatt for jeg har ikke hatt penger. Isteden må jeg reparere bilen og så må tannen utsettes en gang til, det vet jeg ikke helt hvordan skal gå. Så det er jeg litt sånn spent på hvordan det går.

At mødrene må nedprioritere sin egen tannhelse handler ikke bare om å nedprioritere eget forbruk, men det handler om en nedprioritering av egne helsemessige behov. På lengre sikt vil slik prioritering kunne bidra til mer komplekse utfordringer relatert til tannhelseproblemer, sosial stigmatisering som følge av dårlig tannhelse og økonomisk som følge av ubehandlede kumulerende tannproblemer og kostnader. Inntekt som indikator for sosioøkonomisk posisjon handler i første omgang om hvilke muligheter inntektsnivået gir av materielle goder og ressurser. Når vi videre skal se på inntektens betydning for helsen, så ser man at en av effektene inntekt gir materielt sett handler om i hvilken grad man kan skaffe seg helsebringende tjenester og goder (Dahl et. al., 2014, s. 63).

Samtidig, med erfaringene om hvordan mødrenes personlige forbruk og tannhelse ble nedprioritert i det daglige, fremkom det også en uttrykt lengsel etter å kunne tillate seg samme forbruksmønster som oppfattes som normalt for andre. En av mødrene satte ord på sin lengsel etter å kunne gjøre som hun så andre rundt seg hadde råd til. Hun fortalte om håret hennes som hadde stor betydning for henne, og vanligvis måtte hun unnlate å gå til frisøren og ordne håret sitt hjemme for å spare penger. En av tingene hun lengtet etter var å kunne anskaffe seg samme hårprodukter som hun så andre hadde. Produktene opplevde hun i utgangspunktet som uoppnåelig for henne å kjøpe fordi de var så dyre, inntil hun plutselig fikk tak i brukte produkter som kostet adskillig mindre. Likevel utgjør bruktkjøpet et drastisk stort innhugg i økonomien hennes, og det er noe hun ikke har råd til og penger hun ikke har. Likevel velger hun å kjøpe det.

Jeg føler at jeg også har lyst å gjøre litt ting som andre gjør. Jeg ser de som går med Extensions. De skifter de ut hvert halvår og har råd til å gjøre det, fordi det er normalt å gjøre det. Det koster fort ti tusen å sette på ordentlige hos frisør. Hvordan noen har råd til det, det er bare en drøm for min del. Jeg kjøpte mine brukt. De kostet ti tusen ny. Jeg ble tipset av frisøren min at det var en som hadde noen hun skulle selge. Hun hadde brukt de i tre måneder og skulle selge de for to

tusen. Jeg ble helt ... Hvor skal jeg få tak i to tusen kroner? Jeg hadde så lyst å gjøre det. Det var ekte hår og god kvalitet, så jeg gjorde det.

Eksemplet viser hvordan sammenligning med andre kvinner bidrar til økt lengsel etter samme muligheter. Dahl et al. (2014, s. 227) peker på at relativt fattige mennesker kan stå i en tøff prioriteringskonflikt mellom å ivareta egen sunnhet og helse på den ene siden, og ønsket om å kunne ha et levesett og dertil forbruksmønster på samme måte som mennesker i høyere sosiale sjikt fremstår med. Ønske om en bedre livsstil kan derfor gjøre noen tilbøyelig til å ikke prioritere dyre investeringer til fordel for egen helse, men heller bruke pengene på goder de oppfatter er normale og sosialt aksepterte i samfunnet de lever i. Selv om moren ikke dro en parallell mellom at hun valgte å kjøpe hårproduktene fremfor tannlege behandlingen, så er det kanskje anledning å stille spørsmål til om hun stod i nettopp en slik prioriteringskonflikt. Dahl et als. (2014, s. 63) resonnement omkring relativ fattigdoms betydning for helse, henspiller videre til at relativt fattige sannsynligvis ville valgt mer helsevennlig om samfunnet rundt hadde tilnærmet like økonomiske forutsetninger som de selv. Altså, om alle hadde vært like fattige, ville alle valgt mer helsevennlig fremfor å bruke penger på materiell velstand. I dette tilfellet kan vi forstå det slik at om ingen hadde råd til eller brukte dyre hårprodukter, ville ikke moren vurdert å bruke penger på slike goder fremfor å prioritere tannhelsen.

5.1.3 Betalingsvansker og bruk av kredittkort

Mødrene i undersøkelsen har hver på sin måte opplevd det veldig vanskelige å klare dekke familiens utgifter og behov i det daglige med de inntektene de har til rådighet. Alenemødrene i undersøkelsen er ikke i arbeid og mottar sosial stønad. Den største utfordringen er at de opplever nivået på den økonomiske velferdsstøtten ikke tilsvarer de reelle kostnadene barna og husholdningen utgjør.

En av mødrene forteller at hennes økonomiske forpliktelser er høyere enn inntektene. Situasjonen innebærer at familien ikke har noen buffer tilgjengelig for påkommende tilfeller av uforutsette utgifter eller ønskede aktiviteter. Morens strategi for å kunne tilby barna opplevelser utenom det hverdagslige innholdet, er at hun foruten å nedprioritere matbudsjett og sitt eget forbruk, også låner penger hos sin mor.

Ungene har lyst at vi kan gå ut og spise av og til. Dra på kino. De har lyst å gjøre noen ting og faktisk ha noen aktiviteter, men alt mulig koster penger. De vil at vi skal ha turer til XX STEDSNAVN [tettsted i nærheten], men det er jo ikke gratis. Selv om jeg ikke har vært inne i en klesbutikk på to år er det likevel... Det koster. Det å si nei til ungene er grusomt. Det ender opp med at jeg sier ja, så må jeg låne penger av mamma. Hun har donert litt.

Sitatet viser hvordan økonomien til mødrene ikke tillater fritidsaktiviteter eller andre kostnadskrevende familie aktiviteter for barna. Å låne penger fra familien blir løsningen, slik at barna fortsatt får muligheten til å oppleve noe og være med på aktiviteter. Å låne privat for å få pengene til å strekke til var også en benyttet strategi i andre studier (Grødem, 2008d, s. 86; Thorød, 2006, s. 33). For mødrene i denne studien var det imidlertid liten kontakt og tilgjengelig hjelp fra den nærmeste familie, og nettverket til familiene var svært begrenset. I dette tilfellet lånte moren penger av sin egen mor, men mer vanlig var det for mødrene å måtte bruke kredittkort for å dekke barnas materielle behov eller for å ha mulighet til å gi dem opplevelser.

Alle mødrene hadde vært i betydelige økonomiske vansker med mye gjeld. En mor fortalte hun levde på kredittkort og brukte kredittkort for å betale utgiftene hun ikke hadde dekning for eller hvis hun og barna skulle gjøre noe sammen. Hun hadde tatt ut maks kreditt på kredittkortene for å klare å kjøpe det nødvendige skolerelaterte utstyret eldste sønnen hennes måtte ha i forbindelse med sin videregående yrkesfag utdanning.

[]...nå lever jeg på kredittkort. Hver eneste gang jeg og guttene skal finne på noe må det lånes penger privat eller å dra kredittkortet. Nå er alle kredittkortene mine på maks fordi jeg måtte bruk dem til å kjøpe utstyr til guttungen.

Eksemplet viser hvordan både nødvendige behov og utskielser er uforenelige med inntekten mødrene har, og det bidrar til å forstyrre ubalansen mellom utgifter og inntekter ytterligere og forsterker betalingsvanskene. Årsaken til at privatpersoner opplever betalingsvansker er mange. Noen årsaker tilskrives strukturelle forhold som arbeidsledighet, mens andre forhold kan knyttes til individuelle valg, eksempelvis bruk av kredittkort. Andre årsaker til betalingsvansker kan være dårlig planlegging, manglende oversikt og kunnskapsmangel omkring konsekvensene av valgene man foretar, frem til ubalansen mellom inntjening og utgifter er et faktum. I det offentlige rom har også dårlig moral og betalingsvilje blitt knyttet til utfordringer rundt betalingsvansker (Poppe et al.,

2011, s. 544), men norsk sosialstønad er på den andre siden kritisert for å forsterke marginalisering av lavinntektsfamilier (Gubrium & Lødemel, 2014; Underlid, 2008, s. 216). Ifølge Holzkamp (1998, s. 96) omhandler *livsførsel* vår selvstendige måte å løse hverdagens krav på, og selv om vi opplever vanskelige valg og dårlige valgalternativer, så må vi velge. Det er nettopp det eksemplet også synliggjør. Mødrene erfarer å måtte velge blant dårlige alternativer, som i dette tilfellet er å pådra seg gjeld de vil ha vanskelig for å nedbetale eller å ikke imøtekomme de behov barna har. Uansett valg ender mødrene ut i vanskelighet, men ved å velge kredittkort skjermes barna for mødrenes økonomiske vansker og de innfrir i større grad sin omsorgsrolle både ovenfor barna og utad.

En mor gir videre uttrykk for hvor vanskelig hun synes det er å si nei til barna, og hennes ønske om å kunne gi barna opplevelser eller goder som de har lyst til.

[].og så satt han og jeg i stua og pratet litt, og kom frem til at vi hadde veldig veldig lyst til å dra og kjøpe thaimat og da kunne han jo øvelseskjøre samtidig, så. Jeg hadde jo egentlig ikke penger til det, men vi tok oss råd.

Moren beskriver det som at hun «tar seg råd», noe som indikerer hennes bevissthet om at hun velger å bruke penger hun ikke har, men formålet om å gjøre noe hyggelig for barna blir mer betydningsfullt enn konsekvensen av å bruke kredittkort. I motsetning til funn i studien til Grødem (2008d, s. 87) hvor lavinntekts familier unngikk å bruke kredittkort, bruker moren kredittkortet for å oppnå et handlingsrom til å by ungene det hun egentlig ikke har råd til. Slik blir kredittkortet en kompensasjon for mødrenes økonomiske virkelighet. Atferdsøkonomiske undersøkelser forklarer bruken av kredittkort med at forbrukere lettere foretar impulsive kjøp på kort sikt, fordi den umiddelbare gevinsten verdsettes mer enn den utsatte gevinst som f.eks. innebærer å spare til noe. Kredittkortpenger muliggjør slik adferd, og man sammenligner bruken av kredittkort med fenomenet *pengeillusjon* som tilsier at kredittkortet gir tilgang til penger som ikke er egne penger, men det gir en opplevelse av å ha mer penger. Kredittkortpenger oppleves å være lettere å bruke fordi de er mindre synlige enn andre penger, og man ender opp med å bruke penger man ikke har (Poppe et al., 2011, s. 545).

For mødrene i undersøkelsen bidrar bruken av kredittkortet til betydelige økonomiske vansker, fordi de ikke har mulighet til å spare penger eller betale ned gjelden med den

inntekten de har. Å betale med kredittkortet blir dermed etter hvert en vond ringdans som blir verre og verre og komme seg ut av. Det kan også tenkes at de sosioøkonomiske utfordringene utgjør en ekstra belastning på mødrene i utvalget, fordi deres omsorg ovenfor barna og økonomiske prioriteringer også er en del av barnevernets tilsynsgrunnlag. Uttrykket «damn if you do and damn if you don't» kan kanskje relateres til mødrenes situasjon hvor de økonomisk sett har vanskelig for å tilføre barna den omsorg de måles utfra, og når de forsøker å innfri gjennom å bruke de tilgjengelige ressurser som er havner de uansett i vansker.

Mange av mødrene fortalte om store økonomiske problemer som resulterte i mye gjeld, og flere av dem måtte etter mange år med økonomiske vansker til slutt få innvilget gjeldsordning⁴ for å få ordnet opp i økonomien. Den ene av alenemødrene i min studie er i ferd med å skape seg uoverkommelig kredittgjeld som følge av hennes økonomiske situasjon. På spørsmål om hun har fått noen form for hjelp eller veiledning til hennes økonomiske problem, var svaret nei:

Jeg vet ikke hvor jeg skal gå for å få hjelp. Jeg vet de har snakket om det på NAV, men det virker ikke som det er noe de kan bidra med.

Eksemplet illustrer at noe av utfordringene knyttet til gjeldsproblematikkens vonde runddans handler om at informasjon og tilstrekkelig hjelp for å snu vanskelige økonomiske situasjoner ikke kommer tidsnok eller i tilstrekkelig grad. Denne moren var i starten av å bygge opp betydelig gjeld, og de andre mødrene kunne fortelle om sine erfaringer knyttet til å ha vært betydelig forgjeldet. Felles for mødrene var at ulike livsomstendigheter bidro til ekstra høye økonomiske belastninger. Eksempelvis erfarte noen mødre å måtte ta de økonomiske konsekvensene etter partnere som hadde satt seg i gjeld, samlivsbrudd og påfølgende gjeldsdeling, og samlivsbrudd som medførte ekstra utgifter knyttet til å måtte etablere seg på nytt samt det å være alene om det økonomiske ansvaret for barna i det daglige. Manglende informasjon om rettigheter og stønadsordninger tidsnok, så ut til å kunne ha betydning for hvorfor mødrene var så langt nede både psykisk og økonomisk før de fikk hjelp.

⁴ Gjeldsordning er en økonomisk nedbetalingsordning gjennom namsmannen, hvor gjeld nedbetales til kreditorer over en tidsperiode på fem år: <https://www.nav.no/okonomi-og-gjeld/artikkel/slik-fungerer-gjeldsordning>

Konsekvensen av å ikke få tilstrekkelig hjelp kunne en annen mor fortelle om. Hun fikk innvilget gjeldsordning etter mange års ensom og psykisk belastende økonomisk kamp, som følge av at hun ikke lenger klarte å betjene kreditorene.

Økonomien den, hva skal jeg si? Siden guttene var små har det vært en stor utfordring. Jeg har hatt gjeld opp over ørene. Det ble så ille til slutt at, jeg skulle jo ha penger nok til å klare meg, men det var så mye gjeld at jeg ikke visste hva jeg skulle gjøre. Jeg var på NAV og spurte om de kunne hjelpe meg, for jeg klarte ikke, jeg ble så stresset jeg klarte ikke tenke. Jeg vet at jeg skulle på postkontoret, og hente posten, tankene var sånn at jeg kjørte forbi seks-syv ganger før jeg klarte å huske at jeg skulle innom, og da hadde jeg kjørt så mange ganger forbi at jeg bare kjørte hjem. Det var et mareritt.

Eksemplet viser hvordan gjeldsproblematikken bygget seg opp og utgjorde en voldsom negativ stressbelastning i det daglige. Stresset økte i takt med at gjelden ble u håndterbar og hun ikke hadde nødvendige ressurser til å hjelpe seg ut av situasjonen. Moren erfarte at å leve med stresset knyttet til omfanget av utestående gjeld og økonomiske bekymringer gjorde at hele hennes tankevirksomhet og hukommelse ble redusert. Eksemplet viser således noen av de psykiske konsekvensene knyttet til økonomiske problemer i det daglige, og hvor langt nede mødrene var når de i håpløshet og fortvilelse endte opp på NAV for å be om hjelp. Underlid (2008, s. 220) påpeker betydningen av en kontekstuell forståelse, empati og relasjonskompetanse i møte mennesker i fattigdom for å bedre kunne forstå hvordan livssituasjonen er og hvordan den oppleves.

Når moren endelig var kommet på gjeldsordning erfarte hun imidlertid en annen barriere i møte med Nav, hvor hun møtte liten forståelse for hvorfor hun likevel ikke klarte å få pengene til å strekke til under gjeldsordnings perioden. Etter at NAV overtok økonomistyringen hennes, reflekterte ikke utbetalingene hun fikk disponere det kostnadsnivået hun opplevde som eneforsørger. Moren bodde på landsbygda, med lange avstander mellom de daglige nødvendigheter som skole, butikk og offentlige instanser, lokale matbutikker med høye matvarepriser og hun var avhengig av bil i det daglige for å klare logistikken med barna. Utgiftene til bil var ikke tatt med i regnestykke for hvor mye hun og barna skal klare seg på i uka, ei heller reelle matutgifter:

Fra januar og til nå i juli, har jeg fått 1500 kroner i uka, til bensin og mat. Og det er ikke mye. Jeg har hatt 500 til bensin, for det ble ikke tatt hensyn til bensin i det hele tatt. For jeg snakket om 1500 kroner til mat i uka. Men de har ikke tatt

hensyn til at jeg trenger bensin også. Og da har jeg sagt ”Ja men da har jeg bare tusen kroner i uka som jeg og ungene skal leve på. Jeg får ikke kjøpt ordentlig middag, jeg får ikke kjøpt alt for tusen kroner. Det er enten å kjøpe middagsmat en uke, og brødmatt den neste uka. Jeg har ikke råd til begge deler.

Eksemplet viser hvordan stønadsutregningene fra NAV ikke samsvarer med kostnadsnivået mødrene opplever. Mødrene hadde begrensede valgmuligheter og tilsvarende redusert autonomi som følge av for lavt stønadsnivå og økonomiske knapphet. De dårlige valg alternativene kan forklares både utfra systemiske barrierer og personlige forutsetninger (Poppe et al., 2011, Holzkamp, 1998). Eksemplet tyder i stor grad på at de systemiske barrierene med hensyn til stønadsnivå som er utregnet ikke tilsvarer et anstendig livsopphold. Særlig for alenemødrene blir dette en daglig kamp, og man kan stille spørsmål om hvilke parameter stønadsnivået er utregnet etter. Empirien tyder på at nivået på stønadsutregningene og manglende økonomisk bistand tidsnok bidrar til å holde mødrene fast i økonomisk elendighet og armod.

Et viktig perspektiv knyttet til livsførsel i denne sammenheng, handler imidlertid om hvordan mødrene ikke fremstår som passive observatører til sine egne økonomiske vanskeligheter. Det handler om hvordan de kjemper for familiens tilværelse ved å finne strategier og løsninger for å håndtere en hverdag med knappe ressurser. Det handler om deres ønske om å kunne tilby barna god levestandard og like muligheter, og samtidig skjerme dem mest mulig fra den økonomiske knappheten. Samtidig er det nødvendig å gi betydelig oppmerksomhet til konsekvensen av prioritering blant dårlige valgalternativ og lite handlingsrom, fordi det handler om hvordan disse faktorene til sammen bidrar til en kumulativ forringelse av foreldrenes økonomi og familiens hverdagsliv. Hverdagen blir åstedet for forringelsen og de daglige konsekvensene må foreldrene og barna bære alene.

Jeg har nå redegjort for hvilke barrierer og ulike strategier mødrene stod ovenfor og måtte gjøre valg i henhold til, med hensyn til deres økonomiske vanskeligheter. I det videre skal jeg belyse og diskutere betydningen av mødrenes hverdagslogistikk og materielle mangler for deres opplevelse av daglig stress.

5.2 Hverdagslogistikk og materielle mangler

Hjemmets lokalisering og materielle rammer hadde betydning for mødrenes daglige deltagelse og samhandling både innad i familien og med omgivelsene. Ifølge Håkansson, Morville & Wagman (2017, s. 117) kan betingelsene for aktivitet forstås i lys av personen selv og dens kognitive, psykiske og fysiske forutsetninger, selve aktiviteten og miljøets rammebetingelser. Mødrenes og barnas aktivitetsutførelse og deltagelse i hverdagen er avhengig av samspillet mellom betingelsene for aktivitet. Aktivitetsbetingelsene kan endre seg og variere over tid og i omfang. Hvordan mennesket opplever at de ulike aktivitetsbetingelsene utfyller hverandre og hvor fornøyd mennesket er med sitt eget aktivitetsmønster er en dynamisk prosess, og kalles for aktivitetsbalanse. Selve opplevelsen av aktivitetsbalansen er individuell og kan ikke betegnes som en generell verdi (Håkansson et al., 2017, s. 114). Det betyr at det er avgjørende at personen selv kan definere om det er aktivitetsbalanse mellom de ulike livsområder, aktiviteter og ressurser personen opplever å ha.

Hjemmemiljøets materielle utforming er miljømessige aktivitetsbetingelser som har betydning for familiemedlemmenes aktiviteter og virksomheter (Ulvik, Øien & Olsen, 2014, s. 101). Hjemmets lokalisering i lokalmiljøet, dets avstand til viktige fasiliteter familien benytter seg av i hverdagen som barnehage, skole, butikker, helsetjenester, arbeidsplass og aktivitetstilbud er også miljømessige aktivitetsbetingelser. Særlig får hjemmets geografiske lokalisering betydning med hensyn til familiens tilgang til transport, og lokalmiljøets infrastruktur som bidrar til å fremme eller begrense både barnas og foreldrenes aktivitet og deltagelse. Et annet aspekt ved miljø som aktivitetsbetingelse er lokalsamfunnets infrastruktur, hvor avstanden mellom de ulike samfunnsfasilitetene også får betydning.

I mitt materiale fremkom *Hverdagslogistikk og Praktiske utfordringer og materielle mangler* som funn av betydning for hvorfor mødre opplevde økt stress i det daglige. For noen mødre var det langt mellom hjem, butikk, skole og aktivitetstilbud for barna, og avstanden sammen med tiden det tok å kjøre mellom disse fasilitetene utgjorde ofte en logistisk utfordring for foreldrene. For noen mødre handlet ikke belastningen av den daglige logistikken om geografisk avstand, men rett og slett om hvordan den samlede daglige logistikken opplevdes. Dette kapitlet belyser også hvordan de praktiske

utfordringene og materielle manglene i hjemmet medførte økt hverdagsstress for mødrene, og utgjorde barrierer som fikk betydning for mødrenes og barnas aktivitet og deltagelse i hverdagen.

5.2.1 Hverdagslogistikk

For flere av mødrene er geografisk avstand og det å komme seg mellom hjemmet og til ulike avtaler eller steder, en betydelig utfordring. Logistikkbegrepet gjør seg gjeldende også i hverdagslivet knyttet til effektivitet og organisering av forhold som er gjensidig avhengige, i tillegg til mestring av motstridende krefter i hverdagen (Persson, 2011). Utfordringene mødrene opplevde knyttet til å løse sine logistiske situasjoner innebærer et samspill mellom flere aktivitetsbetingelser. Samspillet mellom disponibel tid og tiden den enkelte situasjon krever, tilgjengelig transportmiddel eller andre materielle eller økonomiske ressurser tilgjengelig, antallet avtaler som faller innenfor samme dag eller tidsspenn, omfanget av øvrige forpliktelser i tillegg og ikke minst om mødrene opplevde seg alene om ansvaret for å håndtere situasjonen var avgjørende for og på hvilken måte mødrene opplevde logistikken som belastende.

De fleste mødrene hadde tilgang til bil, særlig hadde dette stor betydning for de mødrene som bodde i distriktsområder hvor avstandene var lengre og kollektivtilbud begrenset. Til tross for bedre utbygd kollektivtilbud i mer sentrale områder, opplevde også mødrene som bodde i tettbygde strøk at bilen var et viktig hjelpemiddel for å få utført de ulike forpliktelser dagen medførte. Bilen ble i hverdagslig logistisk sammenheng benyttet som fremkomstmiddel fra A til B, transport av barn, varer eller ting, og bilen ga også mødrene bevegelsesfrihet i et større omfang med hensyn til eksempelvis rekreasjon i nærområdet og nærturer i kjøreavstand. Bilen var samtidig kilde til økonomisk bekymring med hensyn til uforutsette verksted utgifter og ikke minst en daglig utgiftspost knyttet til høye bensinutgifter. Særlig for alenemødrene som var bosatt på steder med store avstander fikk bensinkostnadene stor betydning for deres daglige økonomi.

En av mødrenes hverdag skilte seg imidlertid ut fra de øvrige mødre fordi hennes aktivitetsbetingelser tilsvarte at hun ikke hadde bil eller sertifikat til bil. Hennes hverdagslogistikk handler likevel på samme måte som de andre mødre, også om avstand, tid, økonomi og overskudd. Hun og sønnen bor et par kilometer fra barnehagen og nærmeste butikk, og moren må gå denne strekningen fire ganger daglig ved levering og henting i barnehagen. Det er bussforbindelser til sentrum hvor offentlige etater og barnevernstjenesten ligger, og hun beskriver hun også som regel går denne strekningen på to- tre kilometer når hun har møte og avtaler med disse instansene eller andre ærender. Sønnen på 4 år er nå blitt så stor at han kan sykle til barnehagen på sommerhalvåret, mens moren går ved siden av. Moren uttrykker at turen til barnehagen på mange måter kan være fin, særlig om morgenen da den gir dem tid og mulighet til å snakke sammen. Samtidig byr avstanden til barnehagen og butikken også på daglige utfordringer, særlig på høst og vinterhalvåret når været er vått og vindfullt, eller det er snøstorm og sønnen er sliten og lei etter en lang dag i barnehagen.

Det er selvfølgelig tyngre når det begynner å bli uvær og man skal fram og tilbake. Det får man litt mindre energi av.

Utsagnet forteller noe om at opplevelsen av turen til barnehagen ikke alltid handler om selve avstanden i km, men hva turen i tillegg til lengden krever. Morens opplevelse av den daglige logistikken varierer etter været, sønnens og hennes egen dagsform, samt øvrige oppgaver og krav dagen innehar. I tillegg erfarer moren at den daglige logistikken også får konsekvenser for de øvrige daglige gjøremål. Eksempelvis forteller hun at all gåingen krever mye energi av henne, og at hun dermed prioriterer gjøremål i hjemmet etter hvor sliten hun føler seg.

Jeg går veldig mye. Når jeg har gått fram og tilbake, støvsugd og slikt, blir det enten eller. Jeg har ikke støvsugd, vasket og så gått og hentet han. Det har jeg ikke orket, jeg må gjøre en av delene.

Eksemplet viser hvordan den daglige logistikken oppleves så krevende at den bidrar til aktivitetsubalanse (Håkansson et al., 2017, s. 114), ved at mødre blir så slitne at de ikke har mer energi til andre daglige gjøremål, som eksempelvis husarbeid. Et annet moment ved morens logistikk er at hun tidligere brukte vogn til sønnen når han var mindre, og når hun handlet kunne hun legge handleposer fra butikken oppi vognen og

dermed ble hjemveien enklere. Nå som sønnen sykler, må hun bære handlenettene eller ha varene i ryggsekk i tillegg til det hun må ha med seg hjem fra barnehagen. Hun kan ikke handle mye om gangen, og er derfor ofte innom butikken i løpet av uken for å kjøpe det hun trenger.

Bærer du handlenettene når du handler? Ja. Jeg savner vogna sånn sett, for jeg har dårlige hender, nakke og rygg. Det er ikke bare å ha sekk på ryggen. Det er et stykke. Jeg må passe på at jeg fyller litt og litt og at jeg ikke mangler noe. Da går det greit. Nå er det ikke sånn at jeg må ta storinnkjøp. Du småhandler? Ja. Jeg må gjøre det.

Sitatet illustrerer hvordan daglige håndtering er et utslag av sammenvevde problemer og utfordringer. Morens aktivitetsbetingelser (Håkansson et al., 2017, s. 117) som danner utgangspunkt for hvordan moren bringer og henter sønnen i barnehagen, er miljøet som innebærer avstand og været som varierer, avstanden som krever gåing i mangel på egen bil eller sykkel, og hennes egen fysiske forutsetning og psykiske opplevelse av hva det å gå krever av henne. Et annet aspekt ved aktivitetsbetingelsene er morens økonomiske ressurser. Moren uttrykte ønske om å kjøpe seg sykkel, men kostnadene til denne måtte veies opp mot sønnens behov, andre utgifter og også hennes eget stadig økende behov for tannlegebehandling. Bilsertifikat var også noe hun kunne tenke seg, men ikke noe hun vurderte som følge av hennes økonomiske forutsetninger og egen usikkerhet knyttet til å kjøre bil. Dermed valgte hun å håndtere levering og henting av sønnen ved å fortsette og gå. Økonomien blir på denne måten også en bidragsyter til at aktivitetsbalansen for hennes daglige logistikk forblir uforandret (Håkansson et al., 2017, s. 117).

I det daglige har moren akseptert sin situasjon og funnet sin måte å organisere den på selv om den til tider medfører økt belastning for henne. Kanskje er det variasjonen i været og årstidene som gir henne vennlige pusterom og ikke minst når turene frem og tilbake byr på gode stunder med sønnen. Imidlertid ble hennes daglige logistikk ytterligere belastet i det hun skulle starte med arbeidstrening gjennom NAV. I denne prosessen opplevde moren at logistikken krevde mye mer enn hun var i stand til å håndtere. Aleneomsorgen for sønnen og kravene som nå hadde endret seg til å omfatte et tidspress knyttet til å rekke både buss, barnehage og arbeid medførte at hun utviklet stressreaksjoner og hun endte med å avslutte arbeidsut prøvingen:

Jeg måtte bare slutte på vekstbedriften hvor jeg hadde arbeidstrening fordi jeg fikk migreaneanfall hele tiden. Jeg tålte det ikke. Jeg taklet ikke jaget etter å rekke bussen og angsten for å rekke bussen hjem. Jeg måtte hente han i barnehagen etter det. Skulle det skje noe hadde han blitt igjen der. Jeg hadde også en god bit å gå når jeg kom hjem. Jeg ble utslitt av dette. Jeg trodde jeg skulle få mer energi av å komme meg ut og se folk. Akkurat det var positivt, men jeg ble veldig sliten til slutt.

Eksemplet illustrerer hvor sårbar aktivitets balansegang mødrene i utvalget lever innunder. Det handler om hvordan alle endringer av rutiner og nye krav får ringvirkninger for hvordan resten av betingelsene i hverdagen blir anfektet og må håndteres. I dette tilfellet ble en allerede belastende, men til dels håndterbar hverdagslogistikk uhåndterbar for moren, fordi aktivitetsbalansen ble forstyrret som følge av forhøyede krav uten at morens øvrige ressurser til rådighet ble forsterket. Den negative erfaringen moren gjorde under arbeidsutprøvingen, gjorde at hun vanskelig klarte å se for seg at hun skulle gi arbeidsutprøving en ny sjanse.

Jeg vet at hvordan det kan bli, derfor er jeg nødt til å tenke litt. Og med stress og sånn her.. hvis jeg tenker jeg skal i jobb får jeg migrene med en gang. Det vil bli stress å komme seg imellom. Kanskje en hard dag i barnehagen og komme hjem til han. Da tror jeg ikke det er noe igjen. Jeg har tenkt logisk at det kan være derfor.

Moren erfarte logistikken som krevdes under arbeidsutprøvingen som uhåndterbar, og de negative erfaringene hun gjorde seg ga henne liten tro på at hun ville klare å kombinere en jobb med ansvaret for sønnen. Aktivitetsbetingelsene hennes er uforandret etter hun sist prøvde seg i jobb og, dermed oppleves det å skulle være i en arbeidssituasjon fortsatt som uhåndterbart for henne. Bare tanken på å skulle oppleve en slik uforutsigbar hverdag på nytt skaper stressreaksjoner i henne med en gang spørsmålet om å være i arbeid kommer på tale. Sitatet viser hvordan manglende balanse mellom aktivitetsbetingelsene skaper negative erfaringer, og bidrar til nye barrierer for mødrenes mestringsopplevelser og motivasjon. Det kan tyde på at moren forstår håndteringen av betingelsene som sitt ansvar alene, fordi hun vet hun ikke har andre ressurser eller løsninger som kunne ha muliggjort en enklere logistikk. Eksemplet viser med andre ord hvordan manglende hjelp til tilpassing og tilrettelegging av aktivitetsbetingelsene kan bidra til opplevelse av stress, manglende mestring og deltagelse i hverdagen.

En annen mor erfarer hverdagslogistikken som særlig utfordrende med bakgrunn i barnas deltagelse på ulike aktiviteter, avstanden mellom aktivitetene, tidspunktene for de ulike aktivitetene, hennes forpliktelser med hensyn til å lage middag og sørge for barnas leksegjøring. En ytterligere aktivitetsbetingelse av stor betydning for moren, handlet om hennes egen helsesituasjon med alvorlige ryggproblemer som hun opplevde begrenset hennes daglige kapasitet og funksjon. Disse aktivitetsbetingelsene kombinert med at hun var alene om ansvaret av barna, utgjør aktivitetsubalanse i det daglige for henne.

I XX STEDSNAVN hadde de fotball. De var med på kulturskolen og spilte instrument. De hadde en aktivitet til de var med på, men så var det sånne ugunstige klokkeslett. Fra der vi bodde og til der han minste spilte fotball var det omtrent en mil å kjøre. Skal vi si at det blir fra A til B, så skulle han eldste på fotball og han måtte til C på fotball og mellom B og C, der var det en mil og fra C og hjem var det en mil. Jeg måtte kjøre med han minste, så til C med han største, så kunne jeg vente litt før jeg måtte tilbake og hente han minste. Så skulle neste på en annen aktivitet og tilbake, så jeg dro og kjørte rundt rundt der i XX STEDSNAVN for å få alt klart. Da skulle han enten på fisketur eller grille en plass. Det er håpløst å skulle finne tiden til det, og det var gjerne flere ganger i uka. Så var det matlaging og lekser som skulle gjøres.

Eksemplet viser at moren opplevde situasjonen som håpløs, og hennes beskrivelse av aktivitetsbetingelsene tydeliggjør den opplevde ubalansen mellom morens ressurser, aktivitetene og miljøbetingelsene. Aktivitetsbalansens forutsetning er at individet selv opplever av å en riktig sammensetning av antall og type aktiviteter i sitt aktivitetsmønster (Håkansson et al., 2017, s. 114).

Mødrenes helse medførte også ekstra daglig logistikk. Alle mødrene kunne fortelle om psykosomatiske vansker som de hadde slitt med i mange år. Vonde nakker, rygger, armer, konstante smerter og begrenset daglig utholdenhet og overskudd var fellesnevnerne. Mange hadde gått til behandling hos fysioterapeut og psykolog, og hadde vært utredet for sine problemer av lege og andre instanser. Noen av dem gikk fortsatt til behandling, men andre valgte bort behandlingene fordi logistikken ble for vanskelig.

Jeg går konstant med smerter, men de er verre ved anstrengelser eller løft. Jeg har hatt fysioterapi tidligere, men jeg føler det blir så vanskelig å ha det fordi jeg må ut av hjemmet og stille opp på timer. Jeg har masse avtaler fra før. Det blir vanskelig å få logistikken til å gå opp.

Eksemplet viser at noen mødre opplevde det var vanskelig å skulle finne tid til å prioritere egen helse i en ellers avtalefull hverdag. Selv om hverdagen var preget av konstante smerter og problemer med å få utført huslige og andre omsorgsoppgaver som medførte fysisk anstrengelse, opplevdes logistikken med å komme seg til behandler for krevende. Denne moren forklarte det med at møtevirksomheten ellers var så omfattende knyttet til barna og instanser som vedrørte dem, at hun valgte å nedprioritere seg selv og egen helse fordi det ble for krevende. I dette eksemplet illustreres altså også hvordan aktivitetsbetingelser i form av hjelpesystemenes møteplaner med hensyn til både antall møter, tidspunkt og hvor møtene avholdes, å ha betydning for hvorvidt mødre opplevde stress og klarte å mestre logistikken.

Et annet perspektivet på hvordan hjelpesystemet som aktivitetsbetingelse fikk betydning for mødrenes hverdagslogistikk, handlet om en mors opplevelse av at miljøterapeutene ikke ivaretok sønnen tilstrekkelig med daglig hjelp og støtte. Sønnen bodde alene i kommunal bolig og moren opplevde bistandsbehovet hans som svært høyt. Hun var blitt forespeilet at sønnen skulle følges tett opp, noe som for henne tilsvarte flere ganger for dag.

Hva består oppfølgingen av? Miljøterapi fra XX INSTITUSJONSNAVN. Vet du hva miljøterapien går ut på? Samtaler om å få til å reflektere og tenke over ting. De skal også hjelpe til med grunnleggende ting, som å bo alene. Det gjør de ikke, så det ramler på meg. Da har plutselig jeg to hus, og det fungerer ikke. Det er ikke bestandig jeg kommer meg inn heller. Når jeg først kommer meg inn må jeg bære ut tre søppelsekker med søppel når jeg har fått plukket det opp. Det flyter over hele leiligheten. Koppene er stablet på verandaen, noe er kastet og det er mugg overalt. De hjelper ikke til med sånne ting.

Morens opplevelse var at han på papiret skulle få tilsyn og hjelp tre ganger i uken, mens virkeligheten tilsvarte kanskje bare en gang i uken. Det medførte økte ansvarsoppgaver på moren, og en krevende hverdagslogistikk mellom hjemmet, sin arbeidsplass, sønnens leilighet og de ulike ærender sønnen ønsket av henne. For moren innebar miljøterapeutenes begrensede hjelp og oppfølging at hun må kjøre til og fra sønnen flere ganger for dag etter sin egen arbeidstid.

Det blir mye ansvar på meg. Han har miljøterapeuter som egentlig skal hjelpe til med flytting, men det fungerer ikke helt. Det er mye løping fram og tilbake i forhold til min sønn.

Eksemplet illustrerer konsekvensen av manglende offentlig bistand til unge med bistanndsbehov, og hvordan omsorgsbyrden tilfaller pårørendes logistikk i det daglige. Moren håndterer sønnens behov og den begrensede hjelpen fra miljøterapeutene ved å selv gå inn i hjelperrollen i langt større grad enn hun kanskje hadde vært nødt til om sønnen fikk tilstrekkelig hjelp. Hun erfarer en ubalanse i det daglige aktivitetsmønsteret sitt grunnet alt ansvaret for sønnen som hun opplever hviler på henne. Kjøringen frem og tilbake krever både tid og energi av moren, og i tillegg er sønnens atferd svært uforutsigbar og krevende. Hele situasjonen er svært belastende for moren. Ansvarsbyrden, den daglige kjøringen og sønnens vanskelige atferd medfører et betydelig stress på moren som hun strever hardt med å håndtere.

Den daglige logistikken er krevende, særlig for alenemødrene som mangler nettverk. Å finne løsninger på daglige utfordringer krever både energi, kreativitet, pågangsmot, initiativ og lokalkunnskap.

Det å finne ut av problemstillinger, flytting og når man ikke vet hvor man skal henvise seg for å ordne med det. Sånn som å få tak i en leiebil eller finne noen med henger som man kan låne, finne noen som kan være med og løfte. Det har vært en utfordring og man blir stresset. Da fokuserer man på det og blir gjerne litt stresset. Dagen blir ikke så veldig enkel å ha med og gjøre. Ungene kommer opp i det hele og de har sine ting. Da er man ikke så mottakelig til å ta imot mer.

Morens sitat illustrerer på hvilken måte daglig problemløsning, sammen med koordinering av hverdagen med barna krevde så mye av henne at den ble stressutløsende. En sammenfattende dimensjon ved den daglige logistikken som fikk betydning for alle mødrene i studien, men i særlig grad alenemødrene, var deres begrensede sosiale nettverk i form av familie, venner og svake nettverksbånd inn i lokalsamfunnet. Det medførte at de oftest var alene om å løse de daglige situasjoner som krevde mer av dem (Bø, 2018, s. 207). Deres tilgjengelige ressurser gjorde det vanskeligere å håndtere logistikkutfordringene, og mødrene opplevde de var prisgitt egen kapasitet, mulighet og evne til å utløse ressurser. For noen av mødrene handlet mangelen på sosialt nettverk om at de var tilflyttet et nytt sted, og følte seg ikke integrert eller kjent i lokalsamfunnet.

I kapittel 8.2.2. skal jeg gå ytterligere inn på funn i studien relatert til mødrenes sosiale tilhørighets betydning for deres hverdagsliv.

5.2.2 Praktiske utfordringer og materielle mangler

For alle mødrene utgjorde praktiske utfordringer og materielle mangler en stor del av det daglige utfordringsbildet knyttet til å få både hverdagens logistikk og hjemmets infrastruktur til å fungere. Mødrene brukte mye tid i hverdagen på å finne ut av årsaker til praktiske og tekniske problem, finne mulige løsninger, få tak i noen som kunne hjelpe, ha tilgjengelige økonomiske ressurser til å iverksette og gjennomføre mulige løsninger. Ofte lot problemenes løsning vente på seg fordi løsningen krevde intervensjon på flere områder, og det bidro til ulike problemstillinger av både praktisk, relasjonell og økonomisk karakter. Slike problemstillinger virket å kreve mer for alenemødrene med begrenset nettverk og færre ressurser, da praktiske og materielle mangler i stor grad var overlatt til mødrenes evne til problemløsning og mestring.

Jeg har ikke internett i leiligheten og det er litt sånn irriterende. Skal jeg på nett, så må jeg...stå i gangen utenfor døren til han eldstemann sitt rom, ellers klarer jeg ikke å koble opp – da er jeg inne i den gule sonen, så da er jeg litt sånn spent på om jeg får koblet skriveren på nett for det er den eneste stedet jeg har å plassere den, det er inne i den røde sonen... som betyr at jeg kanskje må ut og finne kabler og få strekt kabler, men det er liksom irriterende, for vi har allerede en nettverkskabel som går ifra det ene soverommet til det andre, for begge ungene skal ha internett. Men kablen den gjør jo at dørene ikke kan lukkes ordentlig, og hunden går inn på rommene deres og de blir sur og grinete fordi, ja, da ligger det tvers igjennom gangen så jeg holdt jo på å gå på tryne ganske mange ganger, så jeg er ikke så veldig interessert i å strekke enda en kabel igjennom leiligheten, så... det er et stort prosjekt kanskje å få det her til å gå og få fullført regnskapene. Det kan jo hende at vi får lov av huseier å borre hull i taket og trekke kabel over loftet.

Eksemplet viser hvordan praktiske utfordringer knyttet til materielle mangler bidrar til deltakelsesutfordringer i det daglige, og krevde enda mer av mødrene med hensyn til tidsbruk og problemløsning, både i og utenfor hjemmet. Morens erfaring av problemet med internett tilkoblingen, medførte tekniske og praktiske utfordringer som moren måtte finne ut av på egenhånd. Barnas tilgang til internett i det daglige forstås som en betydningsfull velferdsdimensjon i det norske samfunn. I dette hjemmet har barna internett tilgang, men moren har vesentlig begrenset nettilgang grunnet

nettverkskabelens plassering og dens rekkevidde. Denne begrensningen utgjør en utfordring for hennes deltagelses- og aktivitetsmønster, da den vanskeliggjør hennes forpliktelser til offentlige etater, samt et sosialt aspekt med hensyn til å holde kontakt med bekjente via sosiale medier. Eksempelvis medfører problemene med internettdekningen, at hun ikke får koblet til skriver for å få skrevet ut nødvendige regnskapspapirer som må sendes til offentlige myndigheter. Hun må også fysisk stå utenfor rommene til ungene for å få nettdækning til egen mobil, og hun er avhengig av huseierens aksept for å få lagt om internettkabelen.

Morens opplevelse av internett problemet, gir et bilde av hvordan et praktisk problem kan inneha utfordringer av ulike dimensjoner som hun alene må ta hånd om. Det handler om hvordan praktiske problem i en husstand kan medføre både tekniske, praktiske, systemiske, relasjonelle og besværlig konsekvenser og nødvendige overveielser for å finne løsning. En av forklaringsmodellene til sosial ulikhet i helse er utdanningsnivåets betydning, hvor mennesker med høyere utdanningsnivå blant annet bruker internett mer effektivt til helseformål (Wangberg, 2016, s. 57). Dette eksemplet viser imidlertid hvordan bruken av internett ikke bare omhandler utdanningsnivå, men også praktiske og materielle barrierer. Tilgangen til internett er en vesentlig velferdsdimensjon, og vårt digitale samfunn er kanskje etter hvert basert på en tatt for gitt holdning til denne tilgangen.

Det leder over i en annen dimensjon som omhandler hvordan strukturelle tatt for gitte forhold også bidrar til å begrense menneskers aktivitet og deltagelse og skape større sosiale skiller. I dette tilfellet, innebærer den reduserte internett tilgangen at det er vanskeligere å benytte infrastrukturen hele samfunnet og det offentlige systemet er basert på. Det gjør ikke bare internett tilgangen til et praktisk problem, men også en samfunnsutfordring med hensyn til deltagelse og tilgjengelighet. Et annet aspekt, er hvordan praktiske problemer også blir en utfordring for samhandlingen innad i familien. Som moren beskriver skaper internett problemet irritasjon både for barna og henne selv, og ansvaret for å ta grep for å finne en løsning hviler hos moren alene. Eksemplet illustrerer således at praktiske problem innehar mange ulike kontekstuelle dimensjoner som må forstås for å løses.

For flere av mødrene handler også noen av de praktiske utfordringene om deres reduserte fysisk helse som begrenset dem i å utføre daglige huslige oppgaver. En av mødrene er ryggoperert og svært smertepåvirket av bevegelser som involverer ryggen. Hun har fått tilsagn om mulig hjemmehjelp hver tredje uke, men hun hadde ennå ikke fått noe vedtak. Med tre barn i barneskolealder erfarer hun at husstell hver annen uke blir for lite, fordi det hopper seg opp hjemme og blir mer rotete og skittent enn hun klarer å demme opp for. Moren har ikke råd til tørketrommel, og selv det å henge opp klær på tørkestativ er tungt for henne.

Det er snakk om at jeg skal få [hjemmehjelp]. Det er søkt om en gang hver tredje uke. Jeg trenger egentlig hjelp oftere enn det. Jeg vet ikke hvordan det blir lagt opp og om jeg får noe sånt i hele tatt. Før jeg fikk ordna operasjonen i XX STEDSNAVN hadde jeg hver fjortende dag. Det er klart det blir bra skittent. Det må være minst en gang i uka. Det er også snakk om klesvask og å henge opp. Jeg anstrenger meg når jeg står og skal henge opp klær. Det blir anstrengende for ryggen, så jeg vet ikke enda hvordan det blir.

Eksemplet illustrerer hvordan kombinasjonen av helseproblemer, materielle mangler og manglende praktisk hjelp til husarbeid bidrar til å gjøre hverdagen utfordrende. Felles for mødrene var at helseproblemene deres bidro til at selv enkle gjøremål ble krevende. Når de i tillegg var alene om husarbeidet og manglet hjelpemidler som er utviklet for å forenkle huslige gjøremål ble husarbeidet ekstra belastende. Praktisk bistand i hjemmet, både materielt og menneskelig, ville kunne kompensert for helseproblemene, men den økonomiske situasjonen til mødrene tillot ikke uten videre å investere i eksempelvis tørketrommel og i hvert fall ikke kjøpe hjelp til husarbeid. Søknaden om hjemmehjelp hver tredje uke var ifølge morens erfaring ikke tilstrekkelig, men det var det alternativet som ble skissert for henne å søke på, og det er uvisst om det var budsjett eller morens funksjonsnivå som lå til grunn for denne anbefalingen.

Med hensyn til morens kontekstuelle faktorer som blant annet innebar dårlig økonomi, manglende nettverksstøtte, helseproblemer og eneansvar for tre barn, er det rimelig å hevde at praktisk bistand til huslige gjøremål hver tredje uke var utilstrekkelig for å avhjelpe morens utfordringer og belastning i det daglige. Hvis hensikten med bistanden skulle være å kompensere for morens helseproblemer og forebygge et stigmatiserende oppvekstmiljø for barna, ville utmålingen av den praktiske bistanden i langt større grad

måtte tatt høyde for morens erfaring knyttet til hvor ofte hun trengte hjelp og hva hverdagen med tre små barn medbringer.

Mødrene opplevde ofte at hverdagen krevde dem mer tidsmessig og fysisk enn de erfarte å strekke til. Det ble derfor ofte et spørsmål om nok tilgjengelig tid, materielle ressurser og tilstrekkelig overskudd for å endre det som krevde mye tid og krefter i hverdagen deres. Moren i eksemplet måtte lene seg på armene når hun vasket opp fordi hun ikke greide å stå oppreist på grunn av ryggen. Hun opplevde oppvasken var krevende både fysisk og tidsmessig, og ønsket heller kunne bruke tiden sin på andre mer meningsfulle aktiviteter.

*Jeg lener meg på armene når jeg vasker koppene fordi jeg ikke greier å stå oppreist. **Må du vaske opp for hånd?** Ja, jeg har ikke oppvaskmaskin... Det er det snakk om at jeg skal få tak i. Jeg har ikke satt meg ned og prøvd å finne tilbud og sånt. Jeg har veldig behov for oppvaskmaskin. Jeg greier jo og sette inn og sånt. Med oppvaskmaskin slipper det å gå bort så mye tid på at å stå ved benken og vaske opp. Det er plagsomt at man ikke greier å få fullført ting man tenker man skal gjøre.*

Eksemplet viser hvordan praktiske utfordringer i kombinasjon med dårlig økonomi, krevde at mødrene måtte bruke mye tid på internett for å få oversikt over tilbud og brukte alternativer. Tidsdimensjonen knyttet til aktivitetsbalanse, omhandler ikke bare tiden brukt på en aktivitet, men også hvordan personen opplever sin aktivitet og dermed om tiden benyttet oppleves som god eller dårlig (Håkansson et al., 2017, s. 113). For moren i dette tilfellet var det frustrerende for henne at hun ikke fikk satt seg ned for å lete etter en oppvaskmaskin, og dermed gikk tiden og oppvasken fortsatte å være tung å ta. For mødrene handlet det å få tak i hjelpemidler eller innretninger som skulle lette de daglige gjøremålene, om å kjøpe brukt fordi det er billigere.

Ifølge Thorød (2006, s. 50) kreves det både lokal kjennskap og overskudd til å finne tak i billige alternativer, så tydet også mødrenes erfaringer på. Empirien ga inntrykk av at salgsobjektene måtte være innen rimelig avstand slik at det var mulig å få hentet dem innenfor de logistiske rammene mødrene hadde, tilgang til bil og henger var nødvendig for å hente store ting og det krevde også nettverk eller kjennskap til lokale hjelpeordninger. Ikke minst var pris avgjørende da mødrenes dårlige økonomi var styrende for at de i utgangspunktet lette etter brukt og ikke nytt utstyr.

En annen mor som ble spurt om hva som var positivt i løpet av dagen, erfarte at dagens mest positive opplevelse var at hun endelig fant en stekeovn på bruksalg til sønnen. Sønnen var uten ovn og dermed uten mulighet til å ordne seg varm mat i sin nye leilighet. Moren hadde brukt mye tid på nettet for å finne tak i ovn til han. Når hun endelig fant en, opplevdes det som en lettelse fordi det ville bedre matsituasjonen for sønnen, og for hennes ble det en mindre utfordring å måtte finne løsning på.

At jeg til slutt fikk napp på den stekeovnen. Jeg har holdt på en stund med det. Han har bodd der i en drøy uke uten ovn. Greit at han får laget seg litt mat.

Eksemplet viser hvordan mye tid brukes i familiene med å lete etter brukte og billige varer og tjenester. Uansett om mødrene var alene om ansvaret, eller de var samboende, opplevdes tidsbruken i å finne alternative, billigere løsninger krevende. De fleste av dem fortalte om mye tid benyttet på sosiale medier for å finne brukte nyttegjenstander eller hjelp på andre måter. Praktiske problemers betydning bør ikke undervurderes i en utsatt families hverdag, det krever tid og tilgjengelige ressurser for å løse praktiske utfordringer. For mange av mødrene er tidsbruken i det daglige for å finne løsning på praktiske problem en stor utfordring.

De praktiske utfordringene i familiene fortonet seg som nevnt på forskjellig vis. Noe handlet om tilgjengelig materielt utstyr, og andre aspekter handlet om selve boligutformingen og hvordan denne medførte utfordringer i hverdagen. En mor fortalte om sønnens søvnproblemer som følge av hans lette sovemønster og romfordelingen som bidro til å forsterke søvnproblemene hans. Sønnens soverom var i forlengelsen av foreldrenes rom, og han måtte gå gjennom dette rommet for å komme til sitt. Det var svært lytt mellom rommene. Moren hadde babyen sin liggende ved siden av seg i egen seng inne på foreldrerommet, men når babyen våknet om natten vekket hun storebroren og han fikk ikke sove etterpå. Det medførte at morens nattesøvn også ble svært forringet, både av å sove i beredskap for å unngå at babyen skulle våkne, skrike og vekke broren, men også når hun ikke klarte det og broren våknet og ikke fikk sove igjen.

At sønnen hadde dette soverommet ble både en praktisk og psykisk utfordring med hensyn til romfordelingen og at situasjonen forringet både morens og sønnens søvnmønster. Et annet aspekt som også var av betydning for akkurat denne situasjonen,

var morens erfaring av at sønnen var svært avhengig av henne og ønsket å ha henne nært i tilfelle han våknet. I tillegg var det kun moren som tok babyen på natten, fordi hun ammet fortsatt. Det gjorde situasjonen om natten desto mer vanskelig å finne løsning på, fordi problemet omhandlet både sønnens utfordringer og lette søvnmønster, sønnens behov for trygghet med moren i nærheten, boligens utforming, babyens behov og morens reduserte søvn.

*På grunn av boligsituasjonen må sønnen vår gå igjennom soverommet vårt for å komme til sitt eget. Han har innsovningsmedisin på kveldstid, men det varer ikke hele natten. Han sliter litt med nattesøvnen, så hvis hun skriker på natta vekker hun han. Da blir det veldig vanskelig å få han til å sove igjen. Derfor prøver jeg å ta henne før hun begynner å skrike. Enten prøver jeg med flaske, og hvis det ikke går tar jeg henne med ned i stua. **Våkner han veldig lett?** Veldig lett. Det gjør hun også. Det er nok at det knirker i senga. Jeg har to unger som er veldig var på lyder.*

Eksemplet viser hvor komplekst praktiske utfordringer kunne være i hverdagen til mødrene. Uten kjennskap til hvilke kontekstuelle dimensjoner de praktiske utfordringene representerer, kunne det eksempelvis blitt vanskelig å forstå hvorfor boligsituasjonen ble en utfordring for nattesøvnen, og hvorfor den ikke var enkel å løse. Mødrenes erfaringer var deres argument for å velge og skape mening til deres håndteringer av praktiske utfordringer. Empirien illustrerer imidlertid hvordan de praktiske utfordringene og materielle manglene mødrene erfarte, bidro til krevende situasjoner og utgjorde belastninger i hverdagen.

Fra det materielle og praktiske perspektivs betydning for opplevelse av hverdagsstress, skal vi nå bevege oss over i en mer eksistensiell dimensjon av mødrenes hverdagsstress, nemlig opplevelsen av uforutsigbarhet i det daglige og dens kompleksitet.

5.3 Uforutsigbarhetens kompleksitet

En felles dimensjon ved mødrenes opplevelse av hverdagen, handlet om hvordan uforutsigbarhet av ulike årsaker bidro til økt hverdagsstress. Uforutsigbarheten jeg belyser som funn i dette kapitlet gjaldt i hovedsak samhandling med instanser som mødrene og barna stod i et samarbeids- og avhengighetsforhold til; barnevernet, NAV og skolen. Mødrene hadde erfart stor grad av uforutsigbarhet tidlig i undersøkelsesfasen av samarbeidet med barnevernet, og noen erfarte fortsatt stor grad av uforutsigbarhet

også utover den innledende undersøkelsesfasen. Ettersom samarbeidet med barnevernet skred frem, erfarte et par av mødrene økt forutsigbarhet, mens en annen mor opplevde større forutsigbarhet etter hun flyttet og byttet barnevernstjeneste. Erfaringene knyttet til uforutsigbarhet og påfølgende stress for mødrene, handlet om at de opplevde *lang saksbehandlingstid* i uvisshet på vedtak og iverksettelse av tiltak, *mangelfull kommunikasjon* mellom instansene og mødrene, *brutte avtaler og vanskelig tilgjengelighet* til kontaktpersonene innenfor hver enkel instans. Dette skapte krevende situasjoner for mødrene fordi de opplevde avmakt, liten grad av autonomi og verdighet i samhandling med instansene.

5.3.1 Lang saksbehandlingstid

Lang ventetid på behandling av vedtak, tiltak og respons på henvendelser var aspekter som medførte økt belastning for mødrene på ulike måter. Mødrene uttrykket sterke ønsker og behov om hjelp fra de ulike instansene eksempelvis til avlastning, veiledning, oppfølging, tilrettelegging eller økonomisk bistand. En mor fortalte om lang ventetid på barnevernets vedtak om avlastning til sønnen.

Jeg ba om hjelp fra barnevernstjenesten i XX i 2016, for avlastning til sønnen min som mistet faren sin. Det tok ett og et halvt år før jeg i det hele tatt fikk svar. Det tok veldig lang tid i XX.

Sitatet illustrerer ikke bare lang ventetid på vedtak, men en side ved å måtte vente lenge på vedtak innebar å vente i det uvisse på hvorvidt barnet eller familien ville få ønsket hjelp eller ikke. Ventetiden på vedtak og iverksetting av tiltak ble en stadig større belastning etter hvert som tiden gikk. Noe av utfordringen mødrene hadde med å stå i det uforutsigbare, handlet om deres sterke ønske og håp om bedring av situasjonen til barna eller familien hvis de bare fikk hjelp som samstemte med de opplevde behov. De håpet tiltakene skulle endre og lette problemene barna eller de selv strevde med. I tillegg handlet det om behovet for å opprettholde tiltakene mødrene erfarte fungerte enten for barna eller seg selv, og uforutsigbarheten rundt hva som ville skje om de mistet hjelpen. En mor fortalte om hvor belastende det var å vente i det uvisse.

Det har jeg gjort nå i mange uker. Jeg fikk melding den 19. at jeg skulle få skriftlig tilbakemelding og så har jeg bare ventet og ventet og ventet og ventet og ventet. Ja.. Så fikk jeg høre her i forrige uke fra helsesøstra at barnevernet

*hadde snakket med mor og sagt til henne at de skulle ringe meg i slutten av forrige uke...og det gjorde dem heller ikke. Så tok jeg og sendte melding og spurte hva som skjer. Og så fikk jeg bare nei, jeg skulle bare vente på tilbakemelding. Og at jeg fortsatt bare venter og venter og venter på tilbakemeldingen og må drive å purre på, og maser og sender meldinger og prøver å få tak i de her damene. Åja. Og det... (dypt sukk) å få tilbakemelding om vi skal, ja, de tiltakene vi liksom skulle få... som vi har, ja...veiledningen som dem vedtok i februar 2016 at jeg skulle få...den har jeg drevet og kjempet med siden da for å få, og nå ser det ut som jeg kanskje muligens får den, men som jeg skal få tilbakemelding om. **OK, ja.** Og så skal dem frata minstemann - han har jo fått vært inn på xx en gang i måneden, en sånn gård, og stortrives og har det kjempefint der inne og så skal de ta det ifra han med en begrunnelse som er helt tragisk... så vi driver og kjemper etter å få beholde det tilbudet, så de to tingene der er...ja.*

Eksemplet tyder på at det emosjonelle trykket som uforutsigbarheten skapte utgjorde en ekstra belastning på mødrene. Å vente lenge i uvisshet skapte usikkerhet, frustrasjon og avmakt. En studie av barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid (Havnen et al., 2020, s. 145) fant også at lang saksbehandlingstid var problematisk for foreldre i barnevernet fordi det var belastende å gå i uvisshet og vente både på utfall av vedtak og på hjelp. Belastningen uforutsigbarheten medførte kunne ut fra dette perspektivet også forstås som en slags håpefull og fortvilet utålmodighet, fordi mødrene festet sin lit til at hjelpen de ventet på ville gjøre situasjonen deres bedre eller i alle fall utgjøre en støtte.

Som mennesker utsettes vi naturlig og stadig for beslutninger vi i varierende grad er forberedt på eller kan påvirke, og beslutningene kan medføre både uvisshet, ventetid og tvinge frem endringer i eget hverdagsliv. Graden av forutsigbarhet, som også har betydning for vår opplevelse av sammenheng i tilværelsen, er en helsefremmende faktor (Antonovsky, 1996, s. 15). Det handler om hvordan vi forstår våre utfordringer, om vi opplever vi har tilgjengelige ressurser for å håndtere utfordringene og om håndteringen av utfordringene gir mening for oss. Manglende forutsigbarhet, kan forstått i det helsefremmende perspektiv, ofte handle om en eller flere mangler i vår opplevelse av sammenheng og mening. Ventetiden ble derfor vanskelig for mødrene å håndtere, fordi de ikke visste hva som kom til å skje. Behovet for hjelp er stort og de opplevde ikke å ha tilstrekkelige ressurser for å håndtere utfordringene de stod i. Det gjør ventetiden ytterligere uforutsigbar og mer stressende.

En annen side ved det å vente i det uvisse på hjelp, handlet om at hjelpebehovet kunne ha endret seg i ventetiden. Fra det uttrykte hjelpebehovet, frem til hjelpen omsider var klar, kunne hjelpebehovet se helt annerledes ut og utfordringene ha utviklet seg i en annen retning. En av mødrene hadde mange år bak seg i barnevernet, og opplevde å vente så lenge på iverksettelsen av tiltak til sønnen, at hans behov hadde endret seg i ventetiden:

Man venter og venter, så kommer det ingen hjelp. Det skulle være på plass i august, men det ble flytting i november. Alt blir på etterskudd, og når det endelig kommer er det ikke det vi trenger. Da trenger vi noe mer. Hadde det kommet med en gang hadde vi kanskje klart oss med det, men når det eskalerer videre...

Moren erfarte at tiltakene som var vedtatt ble iverksatt for sent, og når de først kom hadde hjelpebehovet til sønnen endret seg og situasjonen var forverret. Dermed var venteprosessen forgjeves og ny runde med utredning av hjelpebehov ble nødvendig. Eksemplet viser at problemene endret seg og ble forsterket under for lang saksbehandlingstid. Morens erfaring var dermed at behovssituasjonen til sønnen ble betydelig mer kompleks. Dermed oppstår en ny form for uforutsigbarhet rundt situasjonen, fordi tiden uten hjelp har medført nye og økte behov som trenger ny tilnærming, og problemenes kompleksitet øker.

Fauske et al. (2017, s. 51) peker på at barnevernet kan oppleves distansert for foreldre som har vært i barnevernet over lengre tid, særlig ser dette ut til å gjelde familier med sammensatte og komplekse problemstillinger. En av utfordringene er at familiens hjelpebehov kan både øke eller endre seg, og i noen tilfeller kommer hjelpen så sent at effekten uteblir (Fauske et al. 2017, s. 56). For barnevernet kan det virke som at selve kompleksiteten i problemene grunnet at de er så varierende og omskiftelige, gjør det vanskelig for barnevernet å finne gode tilnærminger til problemene. En mulig tilnærming vil i slike tilfeller kunne være en erkjennelse og åpen drøfting av problemenes kompleksitet sammen med familien, med hensikt å vurdere hvilke problemer situasjonen kan lede til fremover. Til tross for at problemene ikke kan sees hver for seg og slik finne enkeltstående løsninger som eliminerer selve problemet, eller unngå at problemene utvikler seg uforutsigbart, vil likevel muligheten for endring av problemstillingene være tilstede (Fauske et al., 2017, s. 56). En slik tilnærming betinger

like fullt at hjelpen kommer tidsnok for å forhindre ytterligere eskalering av problemenes kompleksitet.

En annen dimensjon på hva venting i det uvisse innebar, handlet om andre mer tilslørte aspekter og grunner for hvorfor ventetiden ble et sammensatt problem. En mor hadde allerede ventet i uvisshet på et vedtak i flere uker, og opplevde stor usikkerhet og uro i påvente av hva barnevernet skulle bestemme seg for. Postkassen til familien hadde en svært upraktisk lokalisering, fordi moren hadde latt den henge ved sin gamle arbeidsplass et stykke unna fra hvor de bodde. Morens hensikt med plasseringen av postkassen handlet om at hun ville skjerme sønnen fra å få tilgang til barnevernsrelatert post. Sønnen var så traumatisert av barnevernets inntreden tidligere i livet, og han var redd for at de skulle involveres igjen og moren ville derfor skjerme han fra å se post derfra. For at sønnen ikke skulle hente posten og komme til å finne ut at det var brev fra barnevernet, lot hun postkassen henge ved sin gamle arbeidsplass og måtte kjøre dit hver dag for å hente post. I tillegg til den upraktiske plasseringen av postkassen var henting av posten preget av mye nervøsitet og spenning:

Jeg er det borte hver eneste dag ens ærend for å sjekke postboksen for å se om det ikke har kommet brev fra barnevernet, for det har kommet melding om i januar at de skulle sende meg brev. Jeg har gått og ventet, og ventet og ventet på det.

Plasseringen av postkassen var for å skjerme sønnen, og selve plasseringen kan betegnes som morens forsøk på å håndtere betingelser hun ikke hadde kontroll over selv. Hun kunne ikke gjøre noe med barnevernets vedtak, men hun kunne skjerme sønnen gjennom postkassens plassering selv om den var upraktisk og medførte ekstra logistikk for moren. Gjennom denne livsførselen forsøkte moren å ta kontroll over det hun kunne i situasjonen. Ifølge Keller (2015, s. 200) vil lav kontroll relatert til krav og beslutninger, kunne medføre belastningsreaksjoner som eksempelvis utbrenthet og depresjon. Selv om plasseringen av postkassen er et forsøk på å ta kontroll over situasjonen, så tilfører det en ekstra logistikk og dermed enda en situasjon som bidrar til høyere belastning (Kousholt, 2012, s. 123). Aktivitetsubalansen var i utgangspunktet knyttet til uvissheten og stressmomentet ventingen på vedtaket utgjorde, men hele postsituasjonen utgjorde både en fysisk og psykisk stressbelastning i det daglige.

Morens handlingsvalg kan belyses av hvordan hun velger blant dårlige alternativ (Holzkamp, 1998, s. 96), og med hensikt å skjerme sønnen påfører hun seg større belastning selv. Imidlertid er utgangspunktet for situasjon at hun venter på vedtak fra barnevernet, og vedtaket kommer kun som post og det lar vente på seg. Det strukturelle aspektet knyttet til digitale løsninger og tilrettelagte tjenester kunne bidratt til å forenkle morens hverdag. Hvorvidt barnevernet hadde kjennskap til morens daglige tur til postboksen, vites ikke. Spørsmålet om denne daglige turen hadde blitt ansett som et problem av andre er kanskje mer interessant å diskutere. Her vil kun problemets eier ha talerett, og dens rett tilhører moren. I seg selv var kanskje ikke turen til postkassen det største problem, men den teller likevel i summen av belastninger. Problemet knyttes i utgangspunktet til den uforutsigbare ventetiden. Stresset knyttet til ventingen og håpet om positivt vedtak, avleires i nødvendigheten av å komme seg bort til postkassen uten at barna skal vite om morens korrespondanse med barnevernet. Eksemplet illustrerer hvordan problemer veves sammen og utgjør komplekse mønster. Dermed blir spørsmålet hvordan også slike daglige handlingsvalg skal bli tilstrekkelig belyst, for å avdekke hva som utgjør en belastning og hvorfor det blir slik.

5.3.2 Mangelfull kommunikasjon

Alle mødrene fortalte om erfaringer knyttet til manglende informasjon og vanskelig kommunikasjon med instansene de samarbeidet med. Det handlet om at mødrene opplevde seg overlatt i uvisshet til instansenes vurdering, forståelse og beslutning omkring betydningsfulle forhold som mødrene hadde sterke behov for å få avklaringer på eller hjelp til. Blant annet innebar mangelen på informasjon at mødrene opplevde stress og avmakt som følge av det å ikke vite eller få respons som de opplevde ga mening. Ifølge en mor måtte hun utkjempe en kamp for å få den informasjonen hun hadde behov for fra barnevernet.

Med barnevernet må jeg sloss og sloss for å få opplysninger, svar og forklaringer på ting.

Flere av mødrene opplevde å bruke mye energi og tid på å ringe og oppsøke instanser for å få informasjon og innsikt i barnevernets vurderinger og vedtak uten hell. Mangelen på informasjon bidro til uforutsigbarhet og skapte desto større avmakt. Mødrenes

opplevelse av anerkjennelse og respekt hadde stor betydning for dem i samarbeidet med barnevernet, og mangelen på sådan gjorde at mødrene erfarte seg ignorert og ikke respektert. Funn fra andre studier viser at marginaliserte mennesker i større grad har erfaring med å ikke bli hørt eller oppleve anerkjennelse i møte med barnevernet (Fauske et al., 2018, s. 8; Tembo & Studsrød, 2019, s. 193; Thrana & Fauske, 2011, s. 228). Mødrenes håndtering av uforutsigbarhet, ble blant annet å bruke tid og energi på å få tak i informasjon og svar som de hadde behov for. En mor fortalte om hvordan hun forsøkte å komme i kontakt med barnevernet for å få informasjon og tilstrekkelige svar.

Det er bare barnevernet som gir meg negative følelser hver eneste dag... At jeg må drive å sende meldinger og ringe og pushe og mase og så... få et svar. Og når jeg får svar så...så er det et svar som ikke gir mening.

En fortolkning av mødrenes opplevelse av stress, handlet om at informasjonen som ble gitt dem og kommunikasjonen med barnevernet fremsto som meningsløs utfra behovet mødrene hadde. Kommunikasjonen skapte negative emosjonelle følelser, og vanskeliggjorde samarbeidet betydelig for mødrene fordi de følte seg ikke forstått. Thrana og Fauske (2014, s. 221) belyser viktigheten av at barnevernet er bevisst det emosjonelle aspektet i møte med foreldre, fordi foreldrenes emosjoner ovenfor barnevernet kan være potensielle barrierer i samarbeidet. Funn fra Havnen et al. (2020, s. 151) viser til at det å finne felles virkelighetsforståelse i barnevernssaker kan være vanskelig, men at det var lettere når foreldrene selv ville ha hjelp. I dette tilfellet ville moren ha hjelp, men opplevde svarene hun fikk og tilbudet om hjelp ikke stemte overens med hennes behov. Dette kan tyde på at morens og barnevernets virkelighetsforståelse var ulik, noe som bidro til at moren opplevde seg mer sliten, fortvilet, såret og stresset fordi hun opplevde seg ikke forstått, og måtte anstrenge seg enda mer for å bli hørt og forstått.

Du sa til meg at du purret og maset for å få tak i opplysninger. Pleier det å være sånn? Er det spesielt akkurat når du fortalte det? Det har vært sånn hele tiden. Barnevernet i XX STEDSNAVN. Det har vært sånn hele veien fra de kom inn i bildet. De sier at de er så åpen og gir tilbakemeldinger, men de sier ingenting til oss. Når jeg spør spørsmål får jeg ikke svar, de bare sitter stille. De fattet et vedtak og skulle sende det til meg nå. De brukte tre uker til å postlegge det og sende det til meg. Jeg fikk den nittende at jeg skulle få skriftlig tilbakemelding. Vedtaket var skrevet den tjuende. Jeg fikk det tre uker etter det. **Var det med veiledningen?** Ja. Jeg får liksom ikke svar. Jeg har tatt vare på mye av

tekstmeldingene som har gått fram og tilbake fordi det viser på en måte det absurde. Jeg kan legge det fram og vise at jeg sier noe og stiller spørsmål, men får tilbake svar som overhodet ikke er svar på det jeg spurte om. Jeg stiller samme spørsmål om og om igjen, så får jeg meldinger tilbake som overhodet ikke er svar på det. Blant annet da det vi kom ut fra XX STEDSNAVN og ungene bodde hos faren. Jeg ringte dem desperat og ba dem hjelpe og beskytte ungene mine fordi han gjorde ting med ungene som ikke er bra. ”Ja, vi kan prate med deg om en uke.” ”Om en uke? Det er for sent. Ungene mine trenger hjelp nå. I dag.” ”Ja, kom på kontoret til oss neste fredag om en uke.” ”Ja, men ungene mine trenger hjelp i dag.” ”Ja, nå kommer du til oss om en uke, så kan du ha ungene på 17. Mai hvis du og faren klarer å avtale.” ”Hallo, jeg har allerede fortalt dere at jeg ikke får kontakt med faren. Dere må ta kontakt med han og beskytte ungene.” ”Ja, hvis du og faren klarer å bli enig kan du ha ungene på 17. Mai.” ”Jeg har jo fortalt dere at han ikke svarer og ungene mine trenger hjelp i dag.” ”Ja, vi har avtalt med faren at han leverer ungene utenfor NAV.” Når jeg først kom hjem fra XX STEDSNAVN hadde jeg en bitteliten midlertidig hybel i andre etasje hos NAV. På dette tidspunktet hadde jeg ikke den lenger. ”Utenfor NAV hos deg.” ”Jeg bor ikke lenger der, jeg har en knøttliten leilighet der jeg ikke kan ha ungene fordi jeg ikke har møbler.” Jeg fikk ingenting ut av huset og hadde ikke mulighet til å skaffe meg noe heller. Jeg hadde luftmadrass som jeg sov på. Det var alt. Ingen komfyr, kjøleskap, stoler, bord, TV, seng. Ingenting. Jeg sa jeg ikke kunne ha ungene hos meg. Barnetoget startet ikke før kvart på ett, men jeg måtte uansett i huset for å hente klær. ”Ja, men da kan faren levere ungene utenfor NAV klokken ett.” ”Jeg bor ikke lenger utenfor NAV og må ned i huset for å hente klær.” ”Ja, men da leverer han dem oppe hos deg da.” ”Jeg kan ikke ha ungene der og jeg må ned i huset og hente klær. Kan ikke jeg hente ungene?” ”Ok. Da kan du bli enig med han hvor du skal møte han og hvilken tid for å levere ungene.” ”Nei, jeg må ned i huset og hente klær og han svarer meg ikke.” ”Nei ok, da kan han møte deg der kl XX og avtale videre, så har vi en avtale neste fredag.” ”Ja, men ungene mine trenger hjelp fra dere i dag. Jeg må ned i huset for å hente ungene og klær, så jeg kan slippe å gå rundt på 17. Mai i en skitten joggebukse.” Jeg har en lang liste med meldinger bare fra denne dagen der de overhodet ikke leser meldingene jeg sender. Sånn er all kommunikasjon med dem hele veien. Det viser så klart og tydelig hvor trasig det er å kommunisere med dem når de overhodet ikke lytter eller leser det jeg skriver. De svarer ikke på spørsmålene jeg kommer med og jeg står og trygler dem for å hjelpe ungene mine. Det er så trasig. Alt av tekstmeldinger jeg har fram og tilbake fra dem er i denne stilen. **Klarer du å sette ord på hva det krever og hva det gjør med deg?** Jeg blir så sliten. Jeg blir stresset, frustrert og sint. Det er også veldig sårende.

Eksemplet viser hvordan mødrenes opplevelse av informasjonen som ble gitt og kommunikasjonen som ble utøvd fra instanser, og i særlig grad barnevernet, bidro til å øke stressnivået. Enten fordi mødre ikke opplevde å bli forstått eller fordi manglende informasjon fremsto som manglende hjelp på problemene de opplevde, og de

problemfylte og noen ganger kritiske situasjonene forble uløste. Barnevernets manglende forståelse kunne fremstå som en krenkelse av mødrene i deres desperasjon etter støtte og hjelp. Andre studier viser til funn hvor lavere sosial klasse og høyere grad av marginalisering har betydning for barnevernets tilnærming og arbeid med familier (Fauske & Kojan, 2011, s. 104, Fauske et al., 2018, s. 8). Denne undersøkelsens funn, kan også bidra til økt oppmerksomhet omkring hvorvidt barnevernets mangelfulle kommunikasjon bidrar til ytterligere marginalisering, fordi empirien tyder på at manglende kommunikasjon skaper avmakt.

Et viktig aspekt ved hvordan mødrenes opplevelse av manglende informasjon og mangelfull kommunikasjon medførte økt belastning, handlet også om de situasjonene hvor mødrene trengte raske avklaringer og hjelp til praktiske utfordringer.

Jeg har prøvd å ringe barnevernet innimellom, men jeg får ikke noe svar der. Jeg skal levere nøklene i dag. Jeg vet ikke hvem jeg skal levere dem til. Det blir så mye ekstra. Så mye trøkk.

Eksemplet handler om at selv enkle uklarheter opplevdes belastende, fordi de kom i tillegg til tungtveiende krav og utfordringer fra før. Mødrene opplevde det som fortvilende at selv små avklaringer ble vanskelige å finne ut av, selv de måtte det brukes tid og energi på, og de bidro som negative pluss inn i stressregnskapet. En del av vår respons mot stress har sammenheng med vår biologi og forhold ved vårt sosiale og fysiske miljø som vi har liten eller ingen kontroll over (Folkman, 2012, s. 1). Empirien tyder på at mødrenes stressrespons i stor grad også handlet om å ikke føle seg hørt og forstått. Disse eksemplene kan kaste lys over hvordan selv avklaringer man tenker er mindre betydningsfulle, kan bidra til opplevelser av uforutsigbarhet som veier tungt. Mine funn kan sees i forlengelsen av funnene til Havnen et al. (2020, s. 152) som viste til at tilgjengelighet til barnevernet var svært viktig for foreldre, og særlig med hensyn til rask respons og tilbakemelding som tilsier at foreldrenes behov i større grad er anerkjent.

For mange av mødrene fremstod barnevernet som skremmende spesielt i undersøkelsesfasen. En mor opplevde barnevernet utga seg for å være åpne mot henne og holdt henne orientert om saksgang og hvilke vurderinger de gjorde seg. Moren

opplevde derimot det motsatte, og følte seg ikke forstått og svært utrygg i situasjonen fordi hun opplevde barnevernet var lukket og tilbakeholden med informasjon.

De sier de er åpen og gir tilbakemeldinger, men de gjør ikke det. Det hadde blitt noe helt annet om de hadde gjort det. Da hadde tryggheten vært der. Istedenfor har det vært utrygghet, angst og redsel hele tiden. Å henge i et vakuum og ikke vite hva som skjer...

Morens uttrykk kan forstås som et uttrykk for avmakt, i det hun opplever situasjonen som en ventetilstand hvor ingenting skjer og hun venter avhengig og uvisst på barnevernets respons. Mangel på åpenhet og forutsigbarhet skapte utrygghet for mødrene, avmakt og redsel for hva som kom til å skje. Den største redselen handlet om frykten for å bli fratatt barnet eller barna. Havnen et al. (2020, s. 148) peker på at de ulike fasene i barnevernets arbeid kan fremstå som ikke avgrensede faser, og blir dermed mindre oversiktlig for foreldrene med påfølgende vansker for medvirkning. Funnene i studien fremhever at forutsetningene for et mer reelt samarbeid og bedre innsikt i barnevernets prosess, kan bedres ved at barnevernstjenesten er tydelig i sin formidling til foreldrene. Disse funnene samsvarer med empirien i denne undersøkelsen, hvor manglende informasjon og åpenhet medførte betydelig uforutsigbarhet og begrensning av mødrenes mulighet til medvirkning.

En annen mor trakk fram betydningen av at barnevernet måtte skape større trygghet om at de ønsket å samarbeide med foreldrene, med en tydeligere målsetning om å finne løsninger som skulle hjelpe familien, ikke splitte den.

Barnevernet blir skremmende for alle, derfor tenker jeg at de bør opptre mindre skremmende og være mer basert på at dette er noe vi skal klare sammen. At målet er at familien skal være den som den er.

Morens erfaring var basert på at hun under undersøkelsesfasen hadde vært gjennom vanskelige samarbeidsprosesser med barnevernet, hvor frykten for at barnevernet skulle ta barnet preget samarbeidet for hennes del. For henne ble det svært vanskelig å samarbeide med barnevernet fordi situasjonen ble så uforutsigbar og skremmende, at hun følte seg som i en krigssone, hvor situasjonen ikke skapte grobunn for samarbeid, men for å kjempe. Det uforutsigbare i situasjonen frembrakte redsel og hele hennes opplevelse av barnevernets inntreden ble veldig traumatisk. Hun erfarte barnevernet ikke klarte å skape trygghet eller tillit, fordi tiden de benyttet til observasjon var knapp

og hun følte ikke de hadde til hensikt å bli kjent med henne før de konkluderte. Uforutsigbarheten og utryggheten dette skapte, medførte at morens redsel ble desto verre. Det uforutsigbare i situasjonen mente moren kunne dempes ved at barnevernet brukte mer tid på å bli kjent med henne for å forstå mer av hennes situasjon.

Redselen er som en krig. Å kjempe når det blir traumatisk er ikke bestandig like lett. Ting må ta tid. Barnevernet må bli kjent med folk, ikke bare ta en konklusjon. Det kan bli gjort mange feil. Det må bygges opp en tillitt som er sikker før man kan si noe som helst 100 % sikkert. De må være der oftere også. Jeg har opplevd fra tidligere at det har vært en slags oppfølging der de så vidt har vært innom og tatt sin konklusjon. Kanskje har de liten kapasitet. Barnevernets kapasitet må styrkes og heller basere ting over lang tid for å få det som det skal være, så det blir rett. Barnevernet har nok gjort mange feil fordi de ikke har tid. De gjør ting litt fort. Før redselen har gått over går den over til en enda større redsel.

Eksemplet viser hvordan morens sine tidligere erfaringer trigget hennes frykt. Hun hadde tidligere opplevd at barnevernet konkluderte med at datterens atferdsvansker skyldtes morens feile tilnærming, helt til datteren ble diagnostisert som lettere utviklingshemmet. I studien til Havnen et al. (2020, s. 167) fremkommer det at frykten for barnevernet er en underliggende redsel uansett om foreldrene selv har bedt om hjelp eller de er meldt til barnevernet av andre. Funnene forklares med den gjengse oppfatningen av barnevernets utøvelse av makt mot foreldre og barn, stigmaet kontakten med barnevernet kan medføre og frykten foreldre har for å bli vurdert som uegnede foreldre. Thrana og Fauske (2014, s. 234) påpeker imidlertid betydningen av å ikke bare anta at barnevernets involvering skaper umiddelbar frykt, men at sosialarbeideren også må være opptatt av å bli kjent med de det gjelder og deres kontekst for å kunne forstå foreldrenes emosjonelle bilde bedre. Det kan være noe eller noen i foreldrenes omgivelser som bidrar til å trigge frykten.

En studie av Langsrud, Fauske og Lichtwarck (2019) rettet fokus mot hvordan barnevernets oppfattelse av faktum fremstår som et resultat av en subjektiv fortolkningsramme, og hvilke implikasjoner slik statuering av faktum vil kunne ha i situasjoner hvor de skal vurdere foreldreomsorgen. Studien til Langsrud et al. (2019) belyser hvilke faglige, juridiske, etiske og sosialkonstruktivistiske utfordringer eierskapet til sannheten har, og påpeker at en barnevernsskapt fortelling om

omsorgssituasjonen ikke er mer sann enn foreldrenes fortelling. Morens erfaring bidrar til å kaste lys over nettopp hvem sin sannhet som høres best, og hvorfor felles virkelighetsforståelse krever tilstrekkelig tid i prosessen med å forstå. Morens erfaring var at utilstrekkelig tid og manglende tillit til barnevernet gjorde det utrygt for henne å samarbeide med dem. Hun slappet ikke av og turte ikke å være seg selv i samhandlingen når hun følte seg så utrygg, observert og vurdert.

Det som har med tryggheten å gjøre, trygghet rundt hele situasjonen. Man tørr å vise hvem man er og ikke tenker på dette hele tiden. Det blir litt stivt når hun er her innimellom, men det er bedre nå enn før. Istedenfor å gjøre det som er rett, gjorde jeg det som var galt når jeg ble redd. Når jeg blir redd gjør jeg gjerne det motsatte enn hva jeg burde gjøre.

Empirien tyder på sammenfall med funnene i studien til Havnen et al. (2020, s. 151) vedrørende manglende felles virkelighetsforståelse mellom foreldrene og barnevernet. Imidlertid fremstår tidsaspektet som en viktig tilleggss dimensjon for å oppnå felles forståelsesramme. Det handler om at tilstrekkelig tid fremstår som en av forutsetningene for å bli kjent og skape et grunnlag av felles forståelse, trygghet, tillit og forutsigbarhet i samhandlingen. Morens neste utsagn underbygger akkurat dette, idet hun forteller om hvordan hun etter en tid med veiledning erfarte veilederen endelig forstod hennes redsel for barnevernet, og hvordan den hadde preget henne i undersøkelsesfasen. Moren opplevde frykten for barnevernet preget henne spesielt når barnevernet observert henne i samhandlingen med barnet. Det stresset henne veldig, og gjorde at hun følte hele samhandlingen mellom henne og sønnen ble veldig annerledes. I tillegg erfarte moren at barnevernets fokus i undersøkelsesprosessen var det negative i samhandlingen, og dermed var det ikke interesse for forståelse av hennes perspektiv eller hvordan redselen påvirket henne.

Det går begge veier, men det er allikevel deres oppgave å fange det opp. Det var litt rart, man trodde nesten ikke det var sant. Hun sa «Nå skjønner jeg hva som skjedde og hvorfor det har vært sånn. Du har vært kjemperedd». Ja, veldig redd. Jeg har prøvd å komme med det flere gang, men det har vært blokkert i forhold til rapporten. De har vært så opphengt i negative ting, for de må jo ta ting på alvor. Men det kommer an på hva man tar på alvor.

Morens utsagn forstås å berøre betydningen av manglende felles virkelighetsforståelse, og hvorfor dette må tas på alvor. Thrana og Fauske (2014, s. 233) belyser nettopp

hvordan foreldrenes emosjonelle perspektiv spiller en rolle i møtet med barnevernet, og konkluderer med at rasjonelle argument og emosjoner er uløselig forbundet med hverandre. Det innebærer at det emosjonelle aspektet må tas i betraktning av barnevernet for å fremme et samarbeid hvor foreldre opplevde trygghet, tillit og forståelse. Moren erfarte det som et delt ansvar for foreldre å formidle sine følelser, og for barnevernet å fange dem opp. Her oppstår imidlertid viktige etiske avveininger knyttet til avmakt og makt. Barnevernets åpenbare maktposisjon gjør dem uløselig bundet, både etisk og sosialfaglig, til et overordnet ansvar om å anvende tilnærminger som ivaretar og søker kunnskap om mennesker utfra respekt, likeverd og anerkjennelse. Foreldrenes rolle i samarbeidet innebærer dog avmakt, og empirien kan tyde på at anerkjennelse av foreldres redsel kan skape trygghet og bidra til økt åpenhet og forutsigbarhet i samarbeidet.

Mødrene hadde et sterkt fokus på barna, men når samarbeidet med barnevernet ble preget av manglende forståelse og mye uforutsigbarhet i undersøkelsesfasen, tyder funnene på at stresset mødre opplevde ikke bare fikk negativ betydning for deres samarbeid med barnevernet, men også for deres fokus på barna.

Det blir vanskeligere å fokusere på ungene. Når jeg er med dem prøver jeg på en måte ikke å la dem bære preg av dette, men det er samtidig vanskelig å skjule det.

Eksemplet viser hvordan mødrenes morsrolle preges av uforutsigbarheten barnevernet bidro til, ved at fokus og oppmerksomhet ble tildelt bekymringer og barnevern fremfor barna. Ifølge Thrana og Fauske (2014, s. 234) kan barnevernet redusere uforutsigbarheten og frykten foreldrene har for å ikke mestre foreldrerollen tilstrekkelig, gjennom tilnærminger som bidrar til at foreldrene opplever mestring og et respektfullt samarbeid om barnets beste. Fortolkningene av mødrenes erfaringer tyder på at økt grad av åpenhet, tilgjengelighet og tilstrekkelig tid vil kunne være viktige forutsetninger som kan bidra til å dempe uforutsigbarhet, dernest frykt, for så å lede til opplevd anerkjennelse og tillit. Eksemplet nedenfor gir et representativt uttrykk for hvilken betydning det hadde for mødre å bli forstått.

Det betydde alt for meg at jeg kunne stole på henne og bli forstått. Det handler om at hvis man ikke blir forstått så klarer man ikke å samarbeide og gjøre det beste for ungen heller.

Eksemplet viser hvordan felles virkelighetsforståelse hadde betydning for å samarbeide for barnas beste. For alle mødrene i undersøkelsen var riktig hjelp til barna et grunnleggende ønske og ikke minst en betydelig bekymring. Uforutsigbarheten omkring barnevernets vurderinger ga utslag i stress på ulike måter for mødrene, og empirien tyder på at noen av mødrene erfarte at stresset overmannet dem og kunne til en viss grad overskygge deres fokus på barna.

En annen mors erfaring var kontrastfylt i hennes opplevelse av forutsigbarhet og trygghet i samarbeidet med to ulike barnevernstjenester i to ulike kommuner.

Jeg må si jeg har hatt bra kjemi med barnevernet i XX STEDSNAVN. Det har vært genial kjemi for min del. Jeg er veldig fornøyd med mine saksbehandlere og jeg har fortalt dem hva saksbehandlerne i XX STEDSNAVN [kommunen de flyttet fra] sa, som gjorde at jeg var veldig nervøs og redd for møtet med barnevernet i XX STEDSNAVN. Det er ingen som ønsker å bli fratatt ungene sine, i hvert fall ikke på grunnlaget at du ikke klarer å sette grenser. Det var litt skummelt for meg å flytte og jeg var på tur til å ikke gjøre det, fordi de sa det. De sa det ikke direkte at jeg kom til å bli fratatt ungen min, men de sa at jeg kunne komme til å treffe saksbehandlere i barnevernet som faktisk mente at det var det beste for oss som familie. At det finnes sånne folk forstår jeg. Det er ikke alle som går etter samme reglene, og det er ikke alle som går etter den samme personlige erfaringen som de har. Jeg er veldig glad for at jeg møtte de tre damene i barnevernet i XX STEDSNAVN som vi har, for de er fantastiske damer. Jeg føler at de passer godt til jobben sin.

Eksemplet tyder på at moren ble svært preget av utrygghet og uforutsigbarhet i møte med den nye barnevernstjenesten som følge av usikkerheten og redselen barnevernstjenesten i kommunen hun flyttet fra skapte. Etter å ha flyttet til ny kommune, opplevde hun imidlertid en veldig kontrast på samarbeidet, hvor kommunikasjonen var helt annerledes og preget av større forutsigbarhet og tillit. Moren opplevde hun hadde god kjemi med sine saksbehandlere og at de kommuniserte godt sammen, og hun opplevde å ha stor tillit til deres utførelse av jobben. Relatert til Thrana og Fauskes studie (2014) om betydningen av det emosjonelle perspektivet i møte med barnevernet, fremstår det som et paradoks hvordan barnevernstjenesten i den ene kommunen gjorde det utrygt og uforutsigbart for moren fremfor møtet med ny barnevernstjeneste i kommunen hun flyttet til.

En annen mor, som før hadde opplevd svært vanskelig samarbeid med barnevernet under undersøkelsesfasen grunnet høy grad av uforutsigbarhet og utrygghet, opplevde nå samarbeidet og veiledningen gikk bedre. Imidlertid var hun fortsatt preget av at barnevernet hadde vært mer opptatt av sin egen forståelse av situasjonene hun ble vurdert i, fremfor å forstå henne.

Jeg diskuterer med NN NAVN [veileder i barnevernet] om hva som er lurt å gjøre. Det er bra de har en sånn person som man kan gi slik veiledning innenfor barnevernet. Tidligere har jeg opplevd at det bare har vært en slags observasjon fra dem og de sier at ting er sånn og sånn. Jeg har opplevd at de har vært sånn, istedenfor å være ærlig og ta ting etterpå også, Istedenfor ikke å si noe. Så kommer det fram i ettertid at jeg gjorde sånn og sånn, at jeg får lese det eller høre det. Det er ikke noe behagelig det. Jeg setter pris på ærligheten hvis den blir fortalt, at det var litt sånn. Men at jeg også blir spurt hvordan er det ellers? Eller at jeg heller kunne bli spurt om hva gjør du da eller hva kunne jeg gjøre ellers i denne situasjonen?

Kommunikasjonen hun opplevde under observasjonene barnevernet hadde gjort av henne, var svært konkluderende uten at de kommuniserte med henne om hva de hadde sett og lagt merke til. Moren erfarte de heller ikke tok henne med i sine vurderinger eller undringer rundt observasjonene. Moren opplevde dette svært ubehagelig, og det gjorde det vanskelig for henne å samarbeide. En forutsetning for å oppnå felles virkelighetsforståelse jamfør Havnen et al. (2020), handler nettopp om å etterstrebe tilnærminger hvor foreldrenes perspektiv og forståelse av egen situasjon blir hørt.

Thrana og Fauske (2014, s. 233), fremhever betydningen av å forstå foreldrenes perspektiv og problemforståelse for å kunne oppnå et ønsket partnerskap i samarbeidet om å finne de beste løsningene både for familiesituasjonen og barnet. Moren uttrykket også kritikk rettet mot hvordan hun opplevde konklusjoner ble tatt ut av sin sammenheng og uten interesse for hvordan hun erfarte samhandlingen med barnet vanligvis var, eller at hun ble tatt med i drøftingen av disse situasjonene hun ble vurdert negativt i. Morens erfaring av manglende medvirkning bidro dermed også til at barnevernets tilnærming opplevdes uforutsigbar.

Ifølge Slettebø (2000, s. 77) er en av forutsetningene for medvirkning, likeverd. For å oppnå likeverd i samarbeid med foreldrene, bør kunnskapen til ekspertene ansees som en av flere mulige perspektiv, altså ikke det eneste. Foreldrenes kunnskap og erfaring

skal dermed ha samme verdi i samarbeidet. Det betyr ikke at det asymmetriske maktforholdet mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene opphører, men en slik tilnærming gir føringer for hvordan det praktiske barnevernsarbeidet kan utføres for å oppnå mer likeverdige posisjoner mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene. I studien til Havnen et. al (2020, s. 167) ble egenskaper som evnen til å kunne se situasjoner fra flere sider trukket frem som en av forutsetningene foreldrene opplevde bidro til et positivt samarbeid med barnevernet. Utsagnet til moren i eksemplet over kan imidlertid tyde på at tilnærmingen til barnevernet bar preg av å være ekspertstyrt med manglende verdsetting av morens perspektiv.

For noen av mødrene opplevdes barnevernet som en ressurs de kunne resonere med når de opplevde å stå alene med problemer. Eksempelvis opplevde en av mødrene veiledningen fra barnevernet som meningsfull, fordi det hjalp henne i samhandling med sønnen. Moren gir imidlertid også uttrykk for at tilliten til barnevernet er skjør, men at hun er nødt til å utvise tillit i bytte mot hjelp til sønnen.

Per dags dato har jeg opparbeidet meg en viss tillitt til barnevernet, noe jeg må for NN NAVN sin del. Han har sine utfordringer, og jeg føler jeg har hatt utbytte av det [veiledning]. Når man ikke har en barnefar å resonere sammen med er det godt å ha noen andre å resonere med rundt hans situasjon.

Utsagnet til moren kan forstås i lys av at hun opplever behov for og utbytte av barnevernets veiledning i fravær av andre å diskutere med. Samtidig uttrykker hun en slags ambivalens med hensyn til at tilliten til barnevernet er et nødvendig onde. Slik ambivalens så ut til å være fremtredende hos flere av mødrene i undersøkelsen. På den ene siden følte de seg tvunget og ønsket ikke å ha noe med barnevernet å gjøre, og på samme tid følte de sterkt behov for hjelpen barnevernet kunne tilby.

Ambivalensen handlet om at barnevernet som instans var forbundet med både trusler og håp, og mangelen på annen hjelp i nettverket gjorde at barnevernets hjelp var velkommen. Barnevernet som risikostyrt instans medførte betydelig uforutsigbarhet og usikkerhet for de fleste mødrene, mens barnevernet som samarbeidsinstans innebar håp om endring og hjelp til et bedre liv. Ambivalensen bestod av at truslene skremte og jaget mødrene vekk fra barnevernet, samtidig som håpet om hjelp trakk mødrene til barnevernet og medførte at de ønsket tilstedeværelsen fra dem de fryktet. Ambivalensen

gjenspeilet dermed også mødrenes avmektig posisjon som prisgitt barnevernets utøvelse av makt og myndighet. En av mødrene satte ord på hvordan hun opplevde seg nødt til å tåle frykten og avmakten barnevernet medførte fordi behovet for hjelpen de kunne tilby var så stor.

Det er en ting som jeg trenger og som de kan gi meg. Hvis jeg skal ha de er jeg nødt til å ta de inn i livet mitt, selv om jeg har lyst å skyve dem ut og ikke ha noe med dem å gjøre.

Ambivalensen mødrene opplevde, kan som fenomen forstås i lys av Holzkamps (1998, s. 22) begrep *selyforståelse* som omhandler hvordan individet kan forstå sine nærliggende motiv for handlingsvalg, og hvordan man ved å trenge igjennom de nærliggende motiv kommer dypere til de underliggende motiv. Ifølge Holzkamp (1998, s. 22) vil makt- og interessekonflikter være involvert i både de nærliggende og dyperelevende motiver, og de innehar to motsigende dimensjoner. På den ene siden ønsker foreldrene å øke sin selvråderett og livskvalitet ved å frigjøre seg fra barnevernets normative justis. På den andre siden kan foreldrene ha behov for å hindre slik frigjøring for å bevare de bestående strukturene. Fordi det å endre hjelpestrukturene ikke trenger gi økt livskvalitet eller råderett, men potensielt utgjøre en trussel mot den nåværende situasjonen, fordi mødrene ikke har noen andre til å hjelpe seg. På den måten kan mødrene oppleve en nærliggende gevinst av samarbeide med barnevernet i form av hjelp til barna, som er mødrenes dyperelevende motiv (Holzkamp, 1998, s. 22).

Ambivalensen kan slik forstås som noe av grunnlaget for hvorfor uforutsigbarheten ble en stor belastning for mødrene, og tilførte dem ytterligere mer stress i hverdagen. Det handlet om at de opplevde stort behov for hjelpen instansene kunne tilby, og dermed ble ventetid og uvisshet desto mer vanskelig å stå i. Det å ikke vite eller ha kontroll over hva som skjer til enhver tid er noe alle mennesker erfarer naturlig gjennom livet. Fra vi er barn opplever vi å måtte rette oss etter andres beslutninger, og videre ut i voksenlivet berøres vi hver dag av rammebetingelser som gir føringer og endringer for innholdet i våre hverdagsliv. Bussruten endres, timen på sykehuset blir utsatt, barnehagekostnadene øker, plutselig arbeidsledighet, barnet ditt fikk avslag om spesialpedagogisk hjelp og saksbehandlingen om boligstøtte tar flere måneder enn forespeilet.

Det uforutsigbare ved livet er noe alle mennesker må forholde seg til og håndtere i større og mindre grad. For mødrene i undersøkelsen, handler det imidlertid ikke om at de i mindre grad håndterer uforutsigbarhet, fordi uforutsigbarheten handler ikke bare om lang ventetid eller manglende informasjon. Dette handler om at uforutsigbarheten, på ulike nivå, gjør det totale omfang av uforutsigbarhet kompleks og mer stressbelastende. Eksemplet belyser avmakten som mødrene i barnevernet befinner seg i. Alle mødrene var på ulike vis merket av makten og avmakten barnevernssystemet medførte. Makten ligger i barnevernets kontroll-, sanksjons- og hjelpesystem, og eksempelvis utøver barnevernet vel så mye makt ved å kontrollere og sanksjonere, som ved å *ikke* informere og samarbeide med mødrene om de tiltakene mødrene opplevde som svært viktige i hverdagen. Makten og avmaktens dimensjoner gir flertydige utslag hos mødrene. Mødrenes ønske om barnevernets hjelp, avdekker også mødrenes sårbarhet knyttet til å oppleve seg prisgitt hjelp som etter deres erfaring bare barnevernet kunne gi.

5.3.3 Brutte avtaler og manglende tilgjengelighet

Andre sider ved det uforutsigbare som skapte stress handlet om brutte avtaler, vanskeligheter med å komme i kontakt med og få til avtaler med kontaktpersonene tilhørende de ulike instansene. Mødrene fortalte om utfordringer knyttet til avtaler med barnevern, miljøterapeuter, Nav og skolen. En mor fortalte om hvordan barnevernet avtalte ringeavtaler med henne, og hun opplevde å ikke motta oppringning fra dem likevel. Ei heller fikk hun forklaring eller beklagelse fra barnevernet på hvorfor de ikke hadde ringt slik avtalen var. Moren hadde opplevd disse avtalebruddene flere ganger. For moren var det av stor betydning å få snakke med barnevernet. Hun opplevde det var vanskelig å få tak i dem, og brukte ofte mye tid på å få dem i tale. Når hun så hadde fått opprettet en avtale med dem, hadde denne stor verdi for henne fordi hun håpet å få nødvendig informasjon fra barnevernet.

Jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har hørt at de skal ringe meg i totiden dagen etter, så får jeg ingenting. Jeg spør om de ikke skal ringe meg, og får høre at de ringer i morgen. Ok. Jeg får ikke noe tidspunkt og går hele dagen og venter på en telefon som aldri kommer. Jeg etterspør hvor det blir av telefonen. ”Beklager, vi tar det i morgen.”

Hva gjør det med deg? *Det gjør veldig mye med meg. Jeg vet ikke hvor mange ganger de har ringt meg når jeg har for eksempel har vært i butikken og på jobb.*

Jeg måtte stå ute i butikken og betjener kunder samtidig som jeg hadde private samtaler med barnevernet. De har liksom en tendens når jeg for eksempel skal på butikken og handle mat. Når de sier at de skal ringe meg en dag, kan jeg ikke gå på butikken den dagen. Da må jeg i hvert fall vente til kontoret er stengt og jeg ikke har noe håp om at de skal ringe meg. Jeg kan ikke gå på butikken eller ut av døra når de skal ringe meg, for plutselig står jeg der på et offentlig sted og har en privat samtale med dem. Jeg stenger meg inne hjemme og venter på den telefonen. Det kan gå dagevis før jeg får den telefonen.

Eksemplet viser hvordan brutte avtaler fortoner seg som tillitsbrudd. For denne moren var det blitt regelen heller enn unntaket at barnevernet ikke holdt avtaler. Pålitelighet i samarbeid handler ikke bare om å holde avtaler, som i seg selv er en viktig norm av betydning for både offentlig og privat virksomhet. Pålitelighet i denne sammenheng, får et annet innhold fordi moren opplever seg avglemt eller i verste fall oversett. Det å bli oversett er en form for krenkelse ifølge Skau (2003, s. 130). Særlig kan det fremstå som krenkelse om man opplever å bare være et nummer i rekken det ikke ble tid til. Skau benevner dette som en form for avpersonifisering, og fremhever samtidig den etiske forpliktelsen i å unngå denne typen avpersonifisering i hjelperelasjoner, fordi det kan forsterke tidligere krenkelser som igjen kan underbygge ens opplevelse av manglende verdi og betydning (Skau, 2003, s. 131).

I tillegg til betydningen avtalen hadde for moren, satte den henne også i en situasjon hvor hun holdt seg hjemme i tidspunktet når avtalen var. Hun hadde tidligere opplevd at barnevernet ringte henne uanmeldt mens hun var ute blant folk, og hun erfarte det som svært ubehagelig og nedverdiggende å skulle snakke med barnevernet i påhør av andre. Morens håndtering av det uforutsigbare, var å holde seg hjemme i trygge omgivelser i påvente av at barnevernet skulle ringe. Situasjonen kan stå som et eksempel på hvorfor pålitelighet er en viktig del av tillitsarbeidet til barnevernet. Situasjonen bringer frem avmakt hos moren, og manglende forutsigbarhet medfører at hun beskytter seg selv og sin egen integritet ved å holde seg hjemme i påvente av telefonen. Ifølge Jensen (2016, s. 318) kreves det større profesjonell bevissthet omkring hvordan åpen og skjult maktutøvelse fremstår i barnevernet. Skau (2003, s. 131) påpeker at det å oppleve manglende verdsetting og interesse i form av å bli oversett, er å anse som en grunnleggende form for avvissning og nedverdiggelse. Det som er spesielt viktig å legge merke til, er at denne formen for krenkelse ikke har noe naturlig forsvar og er

vanskelig å identifisere (Skau, 2003, s. 131) fordi den kan være skjult i profesjonelle termer, som i dette eksemplet hvor moren får et tilsvarende svar som ikke gir forklaring, bare en beklagelse og forskyvning av avtalen.

Ifølge Isdal (2003, s.37) handler avmektighet blant annet om mangelen på innflytelse. Å ikke vite, kunne kontrollere eller påvirke situasjoner som har betydning for en, kan lede til avmektighet. For mødrene handlet avmektigheten om mye av det samme, i form av for lite informasjon fra barnevernet, ikke bli hørt og manglende medvirkning i sakene knyttet til barna som betydde utrolig mye for dem. I eksemplet med moren som ventet på telefon fra barnevernet, er spenningen fremfor å motta telefon fra barnevernet i utgangspunktet høy fordi budskapet barnevernet skal formidle betyr mye for henne. I takt med ventetiden på telefonen øker uforutsigbarheten, avmektigheten og således stressnivået. Uforutsigbarhetens stressmoment kan også forstås å oppstå som følge av morens behov for å skjerme seg selv hjemme for å vente på telefonen, fordi hun ikke vet når telefonen kommer, samtidig som hun setter alt annet på vent fordi barnevernet skal ringe. Morens opplevelse av å vente slik uten at ringeavtalen ble holdt, uten forklaringer eller tilbakemeldinger fra barnevernet om den manglende avtalte oppringningen og uten at hun kan gjøre noe med det, bidrar til å skape desto mer uforutsigbarhet, avmakt og stress hos moren.

En annen mor forteller om utfordringene knyttet til forutsigbare avtaler med miljøterapeuter og støttekontakter som skal følge opp sønnen hennes. Sønnen har et sterkt behov for forutsigbarhet og stabilitet, men den stadige utskiftningen av støttekontakter bidro derimot til større uforutsigbarhet for han.

Vi har prøvd støttekontakt og slike ting, men det er studenter. De holder ut tre ganger, så holder de ikke ut lenger. Når du har et barn med tilknytningsproblemer er det ikke heldig.

Sønnen trenger informasjon om planer og avtaler god tid i forveien om miljøterapeutene skal kunne tilnærme seg han og komme i posisjon for å hjelpe han. Når miljøterapeutene ikke jobber bevisst med forutsigbare tilnærminger, er det morens erfaring at han nekter samhandling og det får konsekvenser for hans deltagelse, hans gjennomføring av avtaler og daglige gjøremål.

Forutsigbarhet. Han må vite i god tid hva som skal skje fra dag til dag. Det er fra den minste ting. Det er ikke sjans å få han til en tannlegetime hvis han får en ukes varsel. Han må ha en måned. Det er ikke bare å gjøre ting på impuls. Det er vanskelig når han ikke vet om de kommer eller ikke. Da kan det rote seg og han vil ikke ha noen besøk.

Moren erfarer at miljøterapeutene ikke lager avtaler med sønnen og han vet ikke når de kommer. Moren opplever dette som uholdbart og langt fra en miljøterapeutisk tilnærming utfra sønnens behov om forutsigbarhet.

«Nå kan du ringe» sier han [sønnen]. «For de kommer jo ikke når de skal». Jeg spurte han i går når jeg kjørte han hjem, om de hadde sagt noe klokkeslett. Nei, det visste han ikke. Han visste ikke om de kom heller. «Jeg bruker ikke å høre noen ting før den dagen de kommer» sier han. Det er helt feil, for han trenger veldig mye forutsigbarhet.

Sønnen ber moren om å ringe miljøterapeutene og ordne opp. Morens relasjon til sønnen er til tider svært krevende for moren å stå i, og når hjelpen til han ikke fungerer er det hun som står nærmest som må håndtere de krevende konsekvensene det medfører for deres samhandling.

Jeg skulle ønske det var skrudd et mye bedre system rundt sønnen min. Han er sytten og et halvt og er kognitiv svak. Han bor alene og skal klare ting som han ikke klarer. Jeg kan ikke dra fram og tilbake, pluss at han skal skyve meg vekk. Det hadde vært greit om det kom noen utenfra og hjalp han.

Morens bekymring handler mye om oppfølgingen av sønnen, og at hun i utgangspunktet oppfattet at den miljøterapeutiske oppfølgingen var ment å skulle være en utviklingsstøtte for å hjelpe han til et selvstendig og fullverdig liv uten rus. I et sosiokulturelt utviklingspsykologisk perspektiv, forstås en av grunnforutsetningene for utvikling å være sosial samhandling. Et grunnpremiss for barns utvikling, er deres deltagelse i meningsskapende prosesser og sosialt funderte praksiser knyttet til hverdagsliv og institusjoner. Ulike typer deltagelse utgjør ulike utviklingsforutsetninger, og også samhandling med profesjonelle hjelpere betraktes i dette perspektivet som utviklingsstøtte til barns utvikling (Ulvik, 2009). Morens erfaring er at sønnen ikke får slik miljøterapeutisk oppfølging og det meste faller på henne.

Hun uttrykker sin skuffelse og fortvilelse over de brutte avtalene med miljøterapeutene. Moren sliter med sine helsemessige utfordringer i tillegg til den krevende omsorgen for sønnen, og sønnens miljøterapeutiske tiltak var hennes håp om at situasjonen både for

han og henne skulle bli lettere og gi mer forutsigbarhet. Sønnen er i flytteprosess fra en leilighet til en annen, og under utflyttingen avtaler moren med miljøterapeutene hvem som gjøre hvilke gjøremål.

Jeg ble fryktelig lei meg når miljøterapeutene sier de skal gjøre ting og NN NAVN [sønnen] måtte ringe dem, og de visste ikke om de hadde bil. Det er så uproft alt. Jeg kjenner jeg blir litt lei meg. Også har de det så travelt at de rekker ikke ta noen vinduer, og alt står igjen. Jeg skal ringe barnevernet etterpå, for jeg klarer ikke vaske vinduene. Jeg dro over gulvet siste gang i går.

Eksemplet viser både den emosjonelle og fysiske belastningen avtalebruddene medfører for moren, fordi det blir hennes ansvar å rydde opp og fullføre alt. Når så nye avtaler gjøres, skapes nye forhåpninger som også blir brutt.

På tirsdagen ringer de for å si at de skulle ta alle de store tingene. De sa de kunne strekke seg til å ta litt vasking. Jeg ba de ta vinduene, for det er det verste for meg. Men så har de kun tatt senga. Den er ikke montert, men bare slengt inn. Jeg synes ikke det fungerer noe særlig. Jeg sendte melding om at jeg ikke syntes det var greit. Jeg kan ikke vaske etter jobb, for da er jeg helt ferdig. Vi får se om det blir gjort noe i dag.

Eksemplet gir en indikasjon på hvor mye det betyr å få hjelp til de praktiske gjøremålene i hverdagen. Det handler om at de praktiske gjøremålene er utfordrende fordi de krever fysisk styrke og bevegelighet, og for mødrene i utvalget gjør deres reduserte helse at nettopp slike oppgaver blir svært vanskelige og tunge for dem. Når slike praktiske tunge gjøremål kommer i tillegg til mødrenes øvrige belastning, kan den samlede sum bli tung å håndtere. Denne morens erfaring av miljøterapeutenes tilnærming er langt fra hva hun hadde håpet på. Hjelpen sønnen tilbys er uforutsigbar og medfører brutte avtaler og merarbeid for moren som allerede er tungt belastet.

Noen av mødrene opplevde også utfordringer omkring avtaler med skolen, som resulterte i ekstra belastning og flere krav. En alenemor erfarte det var problematisk å få skolen til å hjelpe sønnen med å huske å få med bøker hjem som han hadde lekser i. Moren opplevde skolen var uvillig til å hjelpe sønnen med å huske og pakke ned bøkene i skolesekken. Når sønnen ikke fikk med bøkene ble han hengende etter med skolearbeidet. Skolens manglende villighet til å hjelpe sønnen bidro til å øke belastningen for henne, både fordi det var krevende å få tak i bøkene på grunn av avstanden til skolen og hvis skolen var stengt medførte det mye styr for å få tak i bøkene

på annet vis. Om de ikke fikk tak i bøkene, var det vanskelig for henne å hjelpe han med leksearbeidet. Moren erfarte hun fikk skylden for sønnens manglende skolearbeid og at hun ikke fulgte han godt nok opp. Moren opplevde den manglende villigheten fra skolen som en ansvarsfraskrivelse hun måtte bære byrden av, og det ble uforutsigbart om sønnen fikk med seg skolebøkene hjem etter skolen eller ikke, og dermed også om han fikk gjort leksene.

Det var et problem å få gjort lekser. Når han ikke hadde bøker fikk vi ikke gjort noe. Jeg sendte melding på melding til lærerinnen med at «NN NAVN har ikke med den og den boka i dag». Men det var mest det at det var meg som ikke gjorde lekser med han. Det var meg som ikke fulgte opp der. Problemet var det at han ikke hadde bøkene med seg, så de tok ikke sitt ansvar. Jeg snakket med lærerinnen. Jeg vet de bruker å ha en assistent sammen med seg. Kan ikke den assistenten hjelpe han og pakke sekken? Neida, hun hadde fjorten andre som trengte hjelp og det er bare tull.

Eksemplet leder inn på utfordringer knyttet til skole- hjem samarbeid, og hvordan manglende samarbeid mellom lærer og mor fikk betydning for sønnens skoleoppfølging hjemme. Mødrene i utvalget var avhengig av godt samarbeid og god kommunikasjon med skolen, fordi det hjalp dem i den daglige logistikken med barna. Når noe manglet hjem fra skolen, var det ingen lett affære å ordne opp i fordi det blant annet innebar logistikk utfordringer. I dette tilfellet var moren avhengig av å få til en god avtale med skolen som innebar at de hjalp sønnen med å få bøker med seg hjem fordi dette var et gjentakende problem for sønnen. For mor hadde det betydning at hun slapp å bekymre seg for om bøkene ble med hjem eller ikke, og kunne bruke tiden til å hjelpe han med skolearbeidet fremfor å organisere henting av bøker. Betydningen av skole- hjem samarbeidet har i den senere tid hatt stor forskningsinteresse.

I en kunnskapsoppsummering (Drugli & Nordahl, 2016) om hvilke faktorer som skaper godt samarbeid mellom hjem og skole, er det gjort en sammenfatning av forskningen for å belyse hovedfunn knyttet til hvilken betydning samarbeidet mellom hjem og skole har. En av faktorene som er trukket frem, er lærernes holdninger til foreldrene. Eksempelvis viser Drugli og Nordahl (2016, s. 13) til funn som viser at stereotype oppfatninger kan prege holdninger til en del lærere i samarbeid med foreldre med lavere sosial status. Funnene viste også at arbeid med lærernes holdninger og verdier, med fokus på større åpenhet i møte med foreldrene endret lærernes forutinntatte holdninger

og de utviklet et mer nyansert bilde av foreldrene. Dette arbeidet la grunnlag for et positivt samarbeid mellom hjem og skole.

Drugli og Nordahl (2016, s. 15) påpekte skolens særlige ansvar for å legge til rette for et godt foreldresamarbeid med foreldre i lavere sosioøkonomiske lag, da disse familiene kan ha mindre kapasitet til å ta initiativ til samarbeid. Moren på sin side hadde gitt uttrykk for at hun gjerne ville hjelpe barna, og at hun likte å hjelpe dem med skolearbeid, men hun opplevde seg motarbeidet av skolen. Paradokset i dette tilfellet, er at til tross for at det er moren som tar initiativ og ber om samarbeid, blir hennes initiativ avvist av læreren hvorpå moren opplever å bli klandret for å ikke følge opp leksene.

Dette kapitlets innhold har vært rettet mot hvordan mødre i undersøkelsen erfarte hverdagsstress som følge økonomiske, materielle og logistiske og uforutsigbare dimensjoner i hverdagslivet. I neste kapittel skal jeg diskutere funn relatert til mødrenes daglige samvittighetsnag og bestrebelser etter å være en god mor. Samvittighetsnaget og bestrebelsene mødre erfarer, handler om deres forsøk på å innfri egne ønsker for barna, de samfunnskulturelle normene og forventningene de erfarte knyttet til det å være en god mor.

6 «Den gode mor»

I forrige kapittel belyste jeg hvordan det første hovedfunnet *Hverdagsstress* virket inn på mødrenes opplevelse og håndtering av sin hverdag. Dette kapitlet tar for seg neste hovedfunn i undersøkelsen; «Den gode mor», som omhandler mødrenes erfaringer og håndtering av forventninger til morsrollen i hverdagen. Morsrollen er i tillegg til å være en omsorgsrolle, også en sosial konstruksjon avhengig av tid, sted og kultur. Mødrene hadde sosioøkonomiske forhold som lav utdanning, liten inntekt, lav sosial status og lite støttende sosiale nettverk til felles. De vanskelige økonomiske og sosiale forhold mødrene lever under vil kunne ha direkte innvirkning på barnas deltagelse og livskvalitet (Aamodt et al., 2002; Andenæs, 2004; Dyrhaug & Haugen, 2012; Grødem, 2008a, 2016; Kojan & Fauske, 2011; Kojan, 2011; Langeland, Furuberg & Lima, 2017).

De empiriske funnene i mitt materiale som knytter seg til mødrenes bestrebelser etter å være *Den gode mor*, var at de opplevde *samvittighetsnag og følelse av utilstrekkelighet i morsrollen* relatert til hvordan de fulgte opp barna økonomisk, omsorgs- og utviklingsmessig. Det andre funnet handlet om deres erfaringer med å være mor i *skjæringspunktet mellom opplevde forventninger og morsrollen*, og det tredje funnet omhandlet mødrenes erfaringer knyttet til innholdet i *tiden med barna*.

6.1 Samvittighetsnag og følelse av utilstrekkelighet

Dette kapitlet belyser først den emosjonelle dimensjonen av mødrenes erfaringer knyttet til *økonomiens utilstrekkelige lenker*. Kapitlet om hverdagsstresset hadde også funn knyttet til mødrenes økonomiske vilkår og hverdagsstress relatert til økonomi i det daglige. Empirien som presenteres i dette kapitlet er preget av emosjonsuttrykk som belyser mødrenes erfaringer i sårbare situasjoner og deres strev med strekke til som mor. Mødrene står i et krysspess mellom eget strev for å få endene til å møtes og gi barna anstendige livsvilkår, og systemets beskyldning av mødrene for å ikke håndtere økonomien bedre. Derneft presenteres mødrene erfaringer som viser et *prioriteringskappløp mellom barn, helse og hjem* idet hverdagen til mødrene i stor grad

er preget av mødrenes reduserte helse som setter begrensninger for deres deltagelse og utførelse av aktiviteter hjemme og utenfor hjemmet.

6.1.1 Økonomiens utilstrekkelige lenker.

Bare én av mødrene vektla i våre daglige telefonsamtaler hvordan den vanskelige økonomien preget hverdagslivet til henne og barna. I det personlige intervjuet åpnet de øvrige mødrene seg langt mer om deres økonomiske belastninger i hverdagen opp gjennom årene. De hadde alle vært nede i et økonomisk fortvilende dyp, hvor hverdagen var preget av økonomiens trange og desperate lenker. Flere av dem hadde fått gjeldsordning for å komme seg ut av alvorlig gjeldsproblematikk, men fortsatt var hverdagsøkonomien svært knapp og krevende. Økonomi er et svært privat og ofte skambelagt tema (Underlid, 2008, s. 219). At de fleste mødrene ikke snakket om økonomien i våre daglige samtaler, kan også handle om at disse mødrene hadde levd med svært trang økonomi i mange år og på ulike vis har tilpasset seg og lært seg å leve med lite.

I tillegg til mødrenes måte å håndtere den vanskelige økonomien gjennom ulike strategier og prioriteringsformer, ble det tydelig at økonomiens harde grep også medførte tunge emosjonelle belastninger for mødrene i det daglige. Emosjoner kan tydeliggjøre hva man gleder seg over, hva som skaper redsel eller sinne, og emosjonsbegrepet er på den måten koblet til erkjennelser av begivenheter og objekter. Vurdering av hva som er gjenstand for emosjonen(e), kan gjøre en person i stand til å identifisere emosjonens natur på det gjeldende tidspunktet (Brinkmann, 2015, s. 74). For å forstå mer av mødrenes emosjonelle erfaringer, er det nødvendig å sette ord på erfaringene uten å bruke faguttrykk eller et profesjonelt språk som kan ta fokus vekk fra hvilke traumer og personlig lidelse de har opplevd som følge av fattigdom (Featherstone, White & Morris, 2014, s. 95). Jeg har derfor lagt vekt på å fortolke mødrenes erfaringer gjennom deres emosjonelle beskrivelser av å leve med dårlig økonomi.

Flere av mødrene ga sterke beskrivelser av sine erfaringer med å leve med et kontinuerlig stress for å få pengene til å strekke til, og den økonomiske knappheten i seg selv skapte mange tyngende bekymringer hos foreldrene. Den erfarte tyngden av dårlig

økonomi handler både om materiell og psykisk deprivasjon, og dens psykososiale innvirkning på helse kan feste seg som kronisk stress og opplevelse av å være underlegen andre (Dahl et al., 2014, s. 63). Ifølge Underlid (2008, s. 214) berører opplevelsen av egen fattigdom i særlig grad ved emosjonelle følelser, og også psykisk helse. Det betyr ikke at fattigdom isolert sett er et helseproblem, men man må forstå fattigdommen kontekstuel.

Konsekvensen av et kontekstuel perspektiv på fattigdom, innebærer å skjønne hvordan fattigdommen oppleves i den enkelte familie i det enkelte samfunn for å forstå fattigdommens relative samfunnsdimensjon, og man være opptatt av den enkeltes opplevelse for å kunne yte riktig hjelp. Ifølge Featherstone et al. (2014, s. 97) vil samfunnet være ute av stand til å respondere anstendig på hvor traumatisk fattigdom oppleves og hvilken lidelse som inntreffer hos de som lever i slike livssituasjoner hver eneste dag, om vi ikke bruker et emosjonelt ladet språk for å gi stemme til de personlige erfaringene.

En alenemor fortalte om hvordan gjeldssituasjonen ble helt uhåndterbar for henne som følge av tungt betalingspress fra kreditorene som hun ikke klarte å følge opp. Hun opplevde seg til slutt så hjelpeløs og situasjonen så vanskelig, at hun kontaktet NAV og forklarte dem sitt problem med kreditorene og ba om hjelp. NAVs respons var en oppfordring om at hun måtte ta aktivt ansvar selv for å få til en avtale med kreditorene, og moren opplevde ikke at NAV forstod hennes behov for hjelp. Behovet for hjelp handlet om at hun opplevde seg forpliktet til å love kreditorene en plan for tilbakebetaling for at de skulle komme henne i møte. Det medførte at hun følte seg som en løgner fordi hun visste hun sannsynligvis ikke ville greie å betale slik som hun lovet. Til slutt var moren så fortvilet og desperat fordi hun opplevde hun ikke klarte å finne tilstrekkelige løsninger på situasjonen at hun var nær ved å be barnevernet overta omsorgen for barna:

Så da jeg ble alene med guttene, til slutt dro jeg på NAV og spurte om de kunne hjelpe meg. «Nei, du må ringe dem selv!» sa de. «Ja, sa jeg, men jeg føler at de [kreditorene] ikke tror på meg, for jeg føler at jeg lyver, for at jeg lovet «ja du skal få så og så mye da», også vet jeg ikke om jeg klarer å holde det. For jeg skal jo holde styr på både mat og klær. Jeg klarer rett og slett ikke». Og på den tiden var det sånn at man ringte til barnevernet og si ifra at man ikke klarer

med barna, på grunn av det økonomiske. Jeg var på tur å ringe dem og si at de måtte bare ta barna.

Forståelsen av fenomenet utilstrekkelighet som moren opplevde i denne situasjonen, vil for det første kunne relateres til hennes manglende evne til å betale for seg, og skyldfølelse knyttet til det. I samtalene med kreditorene opplevde hun seg mindre og mindre troverdig som følge av den stadige gjentakelsen av betalingsløfter hun visste hun ikke kunne holde. Man forstår skyldfølelsen hennes å være en følelse som berører hennes opplevelse av at hun har *gjort* noe galt ved å lyve til kreditorene.

Ifølge Brinkmann (2015, s. 71) er det fundamentalt for mennesket å ha evnen til å love noe, og det alminnelige hverdagslivet baserer seg på en jevn og konstant strøm av løfter («jeg skal ringe», «jeg skal komme»). Eksempelvis kan ikke personlige relasjoner («til døden skiller oss») eller avtaler om varer eller tjenester («jeg lover å betale pengene i dag») inngås om man ikke har evnen til å avgi løfter. Å avgi løfter innebærer en implisitt villighet til å bli stilt til regnskap for det vi lover. Skyld som emosjon er det psykologiske og sosiologiske tilsvar til det å bryte løfter, og skyldfølelsen oppstår, eller bør oppstå i normativ forstand, når man ikke holder det man har lovet. Skyldfølelsen er således primært å anse som et moralsk kompass idet den gir oss adgang til å forstå hvilke moralske fordringer og forbud vi lever innunder, og skyldfølelsen kan slik forstås som et speilbilde av vår moral (Brinkmann, 2015, s.72).

Samtidig berører dette eksemplet morens opplevelse av utilstrekkelighet, også sentrale momenter knyttet til fenomenet empowerment. Ifølge Slettebø (2000, s. 76) handler empowerment innen sosialt arbeid om å forstå mekanismene bak undertrykkelse, makt og maktesløshet, og det handler om å forstå konsekvensene av avmakt og på hvilken måte det blant annet påvirker individ og familier. Slettebø fremhever videre at ulik maktfordeling også vil påvirke relasjonen mellom hjelper og hjelpemottager (Slettebø, 2000, s. 76). Empowerment som mål i sosialt arbeid dreier seg eksempelvis om hvordan individet eller familien får mer individuell eller kollektiv makt, som bidrar til at den enkelte eller familien kan endre eller forebygge årsaken til problemene de strever med (Slettebø, 2000, s. 77).

Slettebø påpeker imidlertid faren med at en for ensidig ressursorientert tilnærming kan medføre en tilsløring av hjelpebehovet, fordi ressursfokus kan implisere ovenfor den enkelte eller familien at vanskene burde kunne løses best ved egen hjelp. Det kan vanskeliggjøre å opprettholde forespørselen om hjelp (Slettebø, 2000, s. 77). Eksemplet som viser hvordan moren får sin forespørsel om hjelp avvist, kan handle om NAVs anvendelse av en ressursorientert tilnærming. Saksbehandleren i NAV påpeker morens egne evner og ressurser til å kunne ta ansvar og foreta telefonsamtalen selv. Avvisningen av behovet for hjelp skaper en avmaktssituasjon, hvor hennes hjelpebehov tilsløres av saksbehandlerens ressursorienterte perspektiv. Morens opplevelse av hvor overveldende vanskelig hun synes situasjonen med kreditorene var, ble ikke forstått, og den ressursorienterte tilnærmingen fremstår som feilslått med hensyn til intensjonen om å styrke den individuelle makt.

En annen dimensjon av opplevelsen av utilstrekkelighet, handlet om morens sårbare opplevelse av at hun som mor som ikke klarte å dekke barnas primære behov for mat og klær i kombinasjon med de økonomiske vanskene hun stod i. Man kan tenke seg at følelsen av å ikke strekke til som mor er en svært inngripende opplevelse av utilstrekkelighet som også kan relateres til opplevelse av skam. Både skyld og skam er moralske følelser, og man skiller vanligvis ikke skarpt mellom disse følelsene. Skyld er rettet mer mot personens evne til å leve opp til forpliktelser og ansvar og har sitt utspring fra følelsen av å ha gjort noe galt, mens skam har sammenheng med følelsen av utilstrekkelighet som oppstår når opplevd selvidentitet og integritet ikke sammenfaller (Bo, 2015, s. 96). I morens tilfelle tyder hennes fundamentale opplevelse av hvordan hun strakk til som mor å være langt fra hvordan hun ønsket å fylle sin morsrolle. Skammen natur handler altså om et gap mellom egne idealer og faktisk atferd, forstått som en opplevelse av å ikke *være* slik man burde (Brinkmann, 2015, s. 93). Morens tilbøyelighet til å la andre ta seg av barna fordi hun opplevde hun ikke klarte å ivareta dem selv, sier mye om hvor utilstrekkelig hun følte seg som mor, men også hvor emosjonelt og økonomisk belastende situasjonen var.

Den manglende forståelsen hun opplevde NAV hadde for hennes økonomiske situasjon og dertil vanskelige kommunikasjon med kreditorene, ble en utløsende faktor for at

hennes desperate løsning holdt på å bli å sende barna fra seg. Man kan tolke det dithen at hennes selvidentitet som mor og hennes manglende handlingsrom til å mestre håndteringen av økonomien, utgjorde et gap mellom hennes egne idealer om morsrollen som ledet til en opplevelse av utilstrekkelighet forbundet med skam. Opplevelsen av *hva* man opplever skyld for endrer seg med tiden. En antagelse om hva som kjennetegner sammenhengen mellom opplevelsen av skyld i vår tid, handler om at man i større grad enn før går bort fra å føle skyld som følge av normbrudd, men opplever skyld som følge av å oppleve seg personlig utilstrekkelig (Brinkmann, 2015, s. 83). Mye tyder på at morens opplevelse av utilstrekkelighet handlet delvis om skyld fordi hun følte seg som en løgner ovenfor kreditorene, og delvis om skam fordi hun ikke klarte å ivareta sine egne barn som følge av den økonomiske situasjonen hun stod i.

En annen alenemor opplevde hun begikk omsorgssvikt mot barna fordi hun ikke hadde råd til å gi dem middag hver dag.

Å snu på alle kronene, hva gjør det med deg i det daglige? Jeg blir veldig frustrert. Jeg føler at man ikke strekker til. Jeg føler at det er omsorgssvikt [gråtkvalt]. At det er omsorgssvikt? Ja. På hvilken måte føler du at det blir sånn? Når man ikke har mat på bordet alle dagene, det er mange ganger vi har spist brødmatt, fordi vi ikke hadde middagsmat.

Eksemplet tyder på at moren opplevde seg tvunget til en dårligere omsorgspraksis enn det hennes selvidentitet tilsa, og det hun hadde som personlig grunnleggende omsorgsgivende verdinorm. Lignende funn kom også til uttrykk i en studie om enslige mødres mat- og måltidsvaner, hvor dårlig økonomi medførte en betydelig diskrepans mellom hva mødrene måtte gi barna å spise og hva de hadde ønsket å gi dem (Bugge & Døving, 2000, s. 142). Å leve med lav inntekt er ikke ensbetydende med å være en dårlig forelder, men denne moren følte hun ikke strakk til som mamma fordi hun ikke hadde råd til å gi barna ordentlig mat hver dag.

De til enhver tid rådende kulturelle oppfatningene av hva et barn er og hva det skal utvikle seg til, sees som noe av grunnlaget for hvilke omsorgspraksiser foreldre legger til grunn (Haavind, 1987, s. 15). Denne morens fortvilelse og frustrasjon over at hun ikke klarte å gi barna middag alle dager handler antagelig om flere betydningsfulle emosjonelle og sosiokulturelle forhold. Studier viser at de fleste foreldre med dårlig økonomi gjør sitt

beste for å gi barna det de trenger, og at det betydde mye for fattige foreldre å kunne tilby barna en verdig levestandard (Sandbæk, 2010, s. 247). Noe av det emosjonelt belastende for moren i eksemplet, kan antas å berøre en opplevd utilstrekkelighet i hennes omsorgsansvar og rolle som mor fordi hun erfarte at hun ikke klarte å tilby barna den levestandard og den omsorg hun ønsket.

Opplevelsen av utilstrekkelighet sees også i lys av de samfunnskulturelle normene som sier noe om hva som er vanlig norsk omsorg- og familiepraksis knyttet til hverdagslige måltidsrutiner. Mat er grunnleggende for alt levende liv og har en sterk symbolsk betydning som materielt objekt i samhandlingen mellom barnet og dets omsorgsgiver (Ulvik, 2019, s. 153). Studien om det norske måltidsmønsteret (Bugge & Døving, 2000, s. 121) viste at middagen anses å være dagens viktigste hjemme måltid i norske familier. Middagen er på ettermiddagen etter jobb og skole og den er familiens sentrale sosiale daglige høydepunkt hvor familien samles rundt bordet og dagens innhold og erfaringer deles (Bugge & Døving, 2000, s. 119).

Samtidig må måltidenes sosiale konstruksjon også belyse morens opplevelse av utilstrekkelighet. Middagen består hovedsakelig av varm mat, kald mat inntas hovedsakelig til frokost eller lunsj (Bugge & Døving, 2000, s. 115), og familier spiser varm middag omtrent daglig (Bugge & Døving, 2000, s. 121). Utfra disse typiske måltidsmønstre og den sosiale konstruksjonen måltider består av, kan vi forstå noe av strevet og dertil opplevelse av utilstrekkelighet som moren opplever. Hun føler hun utøver omsorgssvikt fordi hun ikke klarer å gi barna det måltidsinnhold hun hadde ønsket for dem, selv om ingen biologisk vilkår tilsier at maten må være varm for å mette.

Middagsmåltidet var etablert som et viktig fellesmåltid også for familiene i denne undersøkelsen. Imidlertid erfarte en alenemor at hun ikke klarte å skjerme barna fullstendig fra den vanskelige økonomiske situasjonen familien var i. I sitt forsøk på å spare penger ved å lage middagsmat til dem og ikke seg selv, reagerte barna på at hun ikke spiste sammen med dem.

*Det er mange ganger jeg har laget mat til ungene og de spør «mamma, hvorfor spiser ikke du?», man vet ikke hva man skal si, jeg sa «spis bare dere». Men de legger merke til det, de syntes ikke at det er greit. **Så de skjønner at dere har dårlig råd, og at du sparer på det.** Ja. De får jo tanker også, de føler nesten*

skyld for at vi ikke har råd. Den mellomste gutten sa jo en tid at han ikke skulle vært født, men da måtte jeg si «det er jo ikke deres feil».

Eksemplet viser hvordan middagsmåltidet ble en situasjon hvor moren ikke klarte å skjerme barna fra de økonomiske vanskelighetene, fordi moren forsøker å spare penger ved å ikke spise selv. Sønnens uttrykk for skyld kan relateres til hans forståelse av at moren har en vanskelig økonomisk situasjon med å forsørge tre barn alene, og utsagnet er et eksempel på hvordan den økonomiske belastningen i hverdagen også kunne påvirke barna i familiene. Når fattigdommen tynger nok, viser studier at foreldrene har vanskelig for å skjerme barna (Sandbæk, 2010, s. 247; Thorød, 2006, s. 19). Middagen som er familiens daglige samlingspunkt, ble en synlig og merkbar situasjon hvor konsekvensen av familiens knappe livssituasjon ble tydelig for barna fordi moren ikke spiste middag sammen med dem.

En annen samboende mor forteller om sin opplevde utilstrekkelighet som handlet om hennes ønske om å tilrettelegge for barnas utvikling gjennom å gi dem aktivitetserfaringer, sosiale og kulturelle opplevelser, både alene og sammen som familie. Et av grunnkomponentene for å utvikle gode levekår for barn i kompetansesamfunnet, handler om å legge til rette for utvikling og utdanning, frihet og lik tilgang til muligheter, samt forutsetningene og ressurser som må til for å dra nytte av dette (Frønes, 2017, s. 56). I det daglige hadde ikke familien økonomi til at barna eller de som familie skulle delta på enkeltstående betalingsaktiviteter sammen. Moren var derfor svært takknemlig over å få økonomisk hjelp fra den kommunale barne- og familietjenesten til nettopp slike formål. Ifølge Frønes (2017, s. 56) har økonomiske overføringer en primær hensikt å bedre barns levekår i barndommen.

Jeg er som sagt ufør og han er på offentlig gjeldsordning. Det går rundt, men det er veldig positivt at vi får hjelp av BFT [barne- og familietjenesten] med billetter til basseng, kino eller ferieturer. Vi har ikke så mye anledning til å ta med ungene på ferie. Det er det verste.

Mange av mødrene ga uttrykk for at de hadde opplevd dilemmaet med å måtte nekte barna aktiviteter og opplevelser de gjerne ville gi dem. Ofte var dette relatert til ferier og større opplevelser som krever mye penger, men like vanlig var det at foreldrene stod i slike dilemmaer knyttet til barnas behov i hverdagen relatert til skole og fritid, eller hva de som familie kunne finne på sammen. Grødem (2008e, s. 103) viser til funn som sier at den

høyeste andelen av familier som må avstå fra aktiviteter som ferie, kino og gå ut å spise fordi de ikke har råd, er de langtidspåvirkede. Samtidig viser funnene at også disse familiene får til ferie i løpet av året og andre familieaktiviteter minst en gang i løpet av halvåret (Grødem, 2008e, s. 103), funnene sier ikke om det ble muliggjort som følge av økonomisk støtte fra barnevern eller Nav. Funnene i min studie tilsier imidlertid at ferie, sosiale og kulturelle familieaktiviteter ble muliggjort som følge av slike støtteordninger.

Flere mødre pekte imidlertid på en skjult utfordring knyttet til ordningen med aktivitetskort eller ledsagerbevis. Mødrene mente disse ordningene ikke ble til en fullgod hjelp når barna likevel måtte ha med lommepenger, mat og drikke for å kunne delta, eller at bare støttekontakten og ikke selve aktivitetene ble dekket.

Når vi viste det [aktivitets] kortet, fikk man gratis medlemskap, så da kunne de være med. Også skulle de på turneringer, og da trenger man penger også, og det tok de ikke hensyn til.

Mødrene erfarte at støtte til treningsavgifter var et første viktig skritt på veien for deltagelse for barna. Imidlertid opplevdes ikke hjelpeordningene som fullstendig hjelp, fordi barnas deltagelse også medførte utgifter til turneringer og lignende som ordningene ikke dekket og som mødre likevel fikk problemer med å betale for barna. Ifølge Moshuus et al. (2010, s. 27) handler barns utestengelse fra aktiviteter som følge av foreldrenes økonomi om sosial eksklusjon nedenfra, og betydningen av aktiviteter i skolesammenheng har stor betydning for disse barnas likeverdige fritidsdeltagelse. Det er knyttet en del bekymringer til ulike barrierer for deltagelse i barne- og ungdomsidretten. Sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og deltagelse i ungdomsidretten beskrives som en sosial gradient, hvor det er lavere deltagelse blant ungdommer i lave sosiale lag. Høye kostnader til utstyr, treningsavgifter og kostnader for å delta på cuper, treningsleirer og andre arrangement er blant annet hevdet å være slike barrierer for deltagelse (Bakken, 2017, s. 152). Mødrenes erfaringer belyser at også lommepenger utgjør en slik barriere.

6.1.2 Prioriteringskapløp mellom barn, helse og hjem.

Alle mødre i undersøkelsen hadde muskel- leddplager med tilhørende begrensninger knyttet til aktivitet og deltagelse i det daglige. Helsebegrensningene medførte blant annet at mødre hadde utfordringer relatert til den fysiske deltagelse i aktiviteter med

barna. De fleste mødrene er hjemmeværende, og håndterer helseproblemene gjennom prioriteringer og disponering av krefter på hjemmebane. Mange av dem har mottatt psykomotorisk behandling, men bare noen få gikk jevnlig til behandling. Helsebegrensningene gir seg også utslag i utførelse av husarbeid, hvor gjennomføring av de ulike huslige gjøremål må disponeres i små doser for å begrense smerter og for å klare å fullføre gjøremålene. Alle mødrene ga uttrykk for at de erfarte seg svært begrenset i hverdagen av de helsemessige utfordringene de opplever. Grødem (2008a, s. 63) undersøkte livssituasjonen til enslige forsørgere som ikke var i betalt arbeid, og sammenlignet livssituasjonen til yrkesaktive enslige forsørgere med toforeldrefamilier, og fant tilsvarende helseutfordringer. Mer enn dobbelt så mange enslige forsørgere som ikke var i betalt arbeid, oppga at de slet med en eller flere psykosomatiske plager. I en avhandling av Solem (2011) belyses betydningen av en tilnærming mot situerte foreldrepraksiser, forstått som en helhetlig forståelse av foreldrepraksisen som kobler sammen levekår, familiers organisering av hverdagslivet og barns utvikling. Mine funn viser at også opplevelse av egen helse, og helsens påvirkning på hverdagslivet bør være del av en slik situert forståelse.

Håndtering av omsorgsoppgaver i kombinasjon med helseproblemer kan være en stor utfordring, spesielt siden dagene er ulike, smertene varierer, men omsorgsoppgavene er de samme. En mor forteller om hvordan plagene hennes har vedvart siden hun var ung og hun opplever de har utviklet seg til det verre over år med mange belastninger både psykisk og fysisk. I perioder har hun vært sengeliggende og samtidig alene med barna når de var mindre. I de siste årene har hun gått jevnlig til både psykolog, og fysioterapi for å holde smertene i sjakk.

*Jeg har hatt veldig mye smerter i kroppen. Det har en sammenheng med resten, og det har jeg hatt siden tidlig tjuårsalder. **Leddsmerter?** Mye muskulært, men det kjennes ut som det er betent overalt. I perioder klarer jeg ikke komme meg opp av senga. Jeg har hatt flere runder hvor ungene har måttet bikke meg ut av senga. Om man får smellen, så kommer man seg etter hvert. Jeg går til fysioterapi og til psykolog, og det har jeg gjort noen år.*

Eksemplet ovenfor viser hvordan kroniske smerter hos mødrene ofte har vedvart og utviklet seg over lengre tid. Mødrenes helsebegrensninger fikk ulik betydning etter

hvilke krav livssituasjonen stilte dem ovenfor, og hvor lenge de hadde stått i utfordrende livssituasjoner så også ut til å ha betydning. I en litteraturstudie av Malterud (2010) belyses ulike perspektiver for å forklare og forstå sykdomsdynamikken ved kroniske muskelsmerter. Smerter defineres som en *ubehagelig sensorisk og emosjonell opplevelse* (Malterud, 2010, s. 2356).

Akutte smerter har sin nyttefunksjon som varslingsystem for å motvirke uheldig belastning, mens kroniske smerter er modulerte smerteimpulser i nervesystemet som ikke har slik nyttebetydning (Malterud, 2010, s. 2357). Ulike faktorer som akutte hendelser og stress kan være årsaker til kroniske muskelsmerter, men ofte kan det være vanskelig å finne enkeltstående eller åpenbare årsaksforklaringer. Anvendelsen av et fenomenologisk perspektiv i tolkningen av menneskelivet, kan bidra til å forstå kroppen utover det anatomiske perspektiv i form av hvordan våre erfaringer og meningsdannelser kan gi andre forståelser. Ifølge Malterud er årsaksforholdene ofte sammensatte og lite oversiktlige, og livsbetingelsene sammen med hvordan kroppslige erfaringer blir tolket gir utslag i hvordan *kronisk smerte oppstår, utvikles og oppleves* (Malterud, 2010, s. 2357).

En annen av mødrene var nylig blitt mor, og hun må håndtere de daglige muskelsmertene i kombinasjon med å ivareta datterens omsorgsbehov. Bæring og løfting er til tider spesielt smertefullt, og betyr at hun må tilpasse hvordan hun utfører omsorgsoppgavene med datteren.

Det som er verst er muskelsmertene i ryggen og armer, som gjør at jeg sliter med å løfte lillesøster. Av og til er det så vondt at jeg ikke greier å løfte hendene ut fra kroppen. Dagen etterpå kan jeg ha så vondt i ryggen at jeg nesten ikke klarer å gå. Dagen etter det kan det være en fot som svikter, så det flytter seg veldig mye. Det er veldig ustabilt, men oftest er det i ryggen og skuldrene. Kanskje litt fordi jeg har uvante stillinger å sitte på med henne, flasking og sånt. Hun begynner å bli tyngre også. Hun er ti kilo nå, så det er litt å tungt å bære henne. Når jeg får betennelse blir det veldig smertefullt. Jeg har hatt noen låsninger i nakken, så nå klarer jeg ikke å snu hodet. Jeg må snu hele kroppen hvis jeg skal se bakover. Det er ubehagelig og det er vanskelig å finne en god stilling.

Eksemplet med moren viser hvordan smertebelastningene måtte håndteres sammen med omsorgsoppgaver med et syklisk mønster (Andenæs & Sundnes, 2019, s. 233). Det sykliske mønstret oppstår eksempelvis i form av at bleieskift, mat og søvn er nødvendige

omsorgsoppgaver som må gjentas om og om igjen etter behov. Denne moren hadde i tillegg utfordringer knyttet til sønnens søvnmønster. Om han ble vekket av lillesøster på natten, opplevde moren det fikk dårlige ringvirkninger utover dagen for både han selv og resten av familien. Derfor ble moren liggende på alerten om natten, for å kunne gi babyen smukken raskt om hun skulle våkne. Dette medførte dager med manglende søvn og mye smerte som hun måtte håndtere i rollene som småbarns mamma og husmor.

Jeg ligger veldig anspent på natta fordi jeg venter på at begge to skal våkne, både eldste og minste. Jeg ligger med den ene armen nesten oppi senga for å gi smukken innimellom. Det er uvante stillinger som kanskje gjør det litt verre enn hva det har vært før, men jeg har heller ikke vært uten medisin på mange år. Jeg har brukt smertestillende for dette i hvert fall i ti år.

Eksemplet viser hvordan moren forsøker å organisere nattesøvnen til barna slik at barna ikke får manglende søvn som kan lede til negative følger for familiens hverdagsliv. Mødrenes fortellinger om hvordan de løste utfordrende hverdagssituasjoner, handlet ofte om hvordan de håndterte sykliske omsorgsoppgaver i kombinasjon med sine kroniske smerter. Andenæs og Sundnes (2019, s. 233) viser til lignende funn i sin studie av småbarnsfamiliers omsorgspraksis.

Mødrenes helsebegrensninger handlet også om hvordan de fulgte opp barna, og forsøkte å holde hjemmet i orden ved å disponere krefter, ta pauser og prioritere nøye hvilke gjøremål som skulle gjøres i løpet av dagen for å ikke øke smertebelastningen. En mor forteller om hvordan hun erfarte hun var blitt flinkere til å disponere kreftene sine nå enn hun klarte da barna var små. Da var hun i tillegg i full jobb, og opplevde hun hadde så mye smerter at det var utfordrende for henne å klare å holde huset i orden i tillegg. For moren var det spesielt viktig å holde smertene under kontroll, fordi de påvirket både humøret og temperamentet hennes. Når hun var veldig smertepåvirket skulle det mindre til før hun sint, og det gikk utover både barna og henne selv ved at konfliktnivået hjemme økte. For moren ble det viktig å prioritere kreftene for at ikke barna skulle lide under hennes lidelser.

Så, prioriterer jeg – egentlig går dagene mine i å ta vare på ungene og huset og prøve å gjøre det – holde det vedlike, holde det trivelig. Det er sånn – det er ikke strøket her, det er det overhodet ikke. Men, jeg har levd i et hus hvor det var bombenedslag for at jeg sliter med kroniske smerter og siden ungene var små og dem lekte...så sleit jeg med å plukke opp lekene. Og det var så utrivelig. Det var

ikke noe greit for hverken meg eller ungene å leve sånn. Dem syns ikke noe om det. Så derfor så.. og så er det jo sånn at – de der skippertakene, å holde på i timevis og vaske her i leiligheten, det klarer ikke jeg. Og da er jeg så ødelagt av smerte i mange mange dager etterpå. Og det går bare ikke, så derfor så er det – Jeg får det til, når jeg tar det litt hver dag. I små doser. Jeg kan holde på en liten halv time og så kan jeg sette meg ned litt og slappe av litt og så holder jeg på en liten halv time litt senere, og tar det sånn i små puljer, for da blir ikke jeg slått ut helt av smerter...når jeg plages av smerter så sover jeg ikke noe i det hele tatt. Og...ja. Ei kort lunte den forsvinner fullstendig. Jeg sier: Jeg har ikke noe lunte igjen i det hele tatt, så den minste lille ting blir jeg sint for og det er ikke bra, hverken for meg eller ungene. Så eh... de der smertene må jeg på en måte alltid...prøve å ha under kontroll. Men det... Så det er derfor at det blir litt sånn...i rykk og napp, litt hver dag. Flere ganger for dagen.

Beskrivelsen for hvordan moren forsøker å balansere energi og huslige oppgaver kan stå som eksempel på hvordan mødrene forsøkte å ivareta seg selv og familieklimaet gjennom å disponere krefter ved å dele opp husarbeidet, og slik holde en viss aktivitetsbalanse i det daglige. Et av perspektivene på aktivitetsbalanse handler om aktivitetens karakter, forstått som hvordan aktiviteten oppleves. Eksempelvis om den oppleves som fysisk tung eller lett, om aktiviteten er anstrengende eller avkoblende, om aktiviteten oppleves energigivende eller energikrevende (Håkansson et al., 2017, s. 114). Ingen av mødrene oppga husarbeid som avkobling eller energigivende, men ga uttrykk for at det krevde energi og utholdenhet, og at selve arbeidsoppgavene også kunne oppleves som så fysisk krevende at de resulterte i økt smertebelastning.

Et annet aspekt ved mødrenes disponering av krefter og utfordringer med helsen, omhandlet hvordan situasjonen deres bidro til å skape prioriteringsdilemma mellom huslige gjøremål og aktiviteter med barna. Prioriteringsdilemmaet for alenemødrene oppstod blant annet som en konsekvens av at de var alene om omsorgen og det daglige ansvaret for barna, i tillegg til ansvaret for de praktiske og huslige gjøremålene. Å være alenemor innebar som nevnt under kapitlet om *Hverdagsstresset* at mødrene blant annet hadde daglige logistiske utfordringer. Mødrene opplevde at deres enslige tilstedeværelse med barna krevde at de måtte gjøre vanskelige prioriteringer fordi de ikke kunne være flere steder samtidig. Mødrene opplevde i tillegg at det ble for vanskelig tidsmessig å klare å ta barna med på egne aktiviteter i tillegg til de organiserte aktivitetene barna deltok på.

*Selv om helsa mi ikke er helt som den skulle ha vært, kjenner jeg at jeg har masse energi. Det er veldig begrenset at helsa ikke er og det er ting som jeg gjerne skulle ha gjort med ungene. Vi har bare 24 timer i et døgn. Å ta de med på fisketur er noe jeg ikke klarer med min helse. **Er det noe du har brukt å gjøre før?** Nei, det er noe jeg ønsker jeg kunne fått til å gjøre. Jeg har forsøkt selv om jeg hadde enda dårligere helse enn det jeg har nå. Jeg har prøvd å få det til, men jeg fant ikke ut når tid på døgnet skal jeg få det gjort, for ungene var med på så mange aktiviteter. I XX STEDSNAVN hadde de fotball. De var med på kulturskolen og spilte instrument. De hadde en aktivitet til de var med på, så var det sanne ugunstige klokkeslett.*

Eksemplet viser hvordan helsen, tilgjengelig tid og lokasjon for de øvrige aktivitetene blir en del av aktivitetsbetingelsene for mødrene (Håkansson et al., 2017, s. 117). Særlig blir kombinasjonen av dårlig helse, begrenset tid og ulike lokasjoner for aktivitetene en utfordring for mødrene som er eneforsørgere, fordi det innebærer at de stod alene om å oppnå balansen mellom aktivitetsbetingelsene.

Ut fra mødrenes erfaringer, fremstod helsen, tiden og eneforsørgerrollen som utfordrende faktorer for å klare å rekke over alle gjøremål og forpliktelser. Balansen mellom disse tre aktivitetsbetingelsene, fremstod som betydningsfulle for hvordan mødrene opplevde de ivaretok omsorgsansvaret og de huslige gjøremål. En mor fortalte om hvordan hennes helsemessige forutsetninger påvirket hennes opplevelse av seg selv som mor på en negativ måte, og at om hun prioriterte barna hadde hun dårlig samvittighet for alt av huslige gjøremål hun ikke fikk gjort.

*Jeg ser ting som skulle ha vært gjort. Jeg vil så gjerne, men så sier kroppen «Nei vet du hva, det der får ikke du lov til å gjøre. Det er ikke noe greit hverken for meg eller ungene». Det har jo innvirkning på ungene også. **Hvordan tror du det virker inn på dem?** Det er jo alltid ting jeg får gjort, så når jeg ikke får det unna og ungene kommer og sier «Du, mamma. Kan vi sitte og spille spill?» «Ja, men du vet jeg holder på med oppvasken». Så blir jeg ikke ferdig likevel eller det blir ikke noe av spilletiden, for eksempel. Da får jeg dårlig samvittighet for det. Klarer jeg ikke husstellet får jeg dårlig samvittighet for det også. Det er en ond sirkel man ikke kommer seg ut av. Både i XX STEDSNAVN og her måtte jeg skippe husarbeid for å kunne gjøre noe sammen med ungene, men da satt jeg med dårlig samvittighet for ikke å ha gjort det, selv om jeg ikke klarer det.*

Moren erfarte altså dårlig samvittighet som følge av sine prioriteringer, og den dårlige samvittigheten oppstod uansett om hun valgte husarbeid fremfor aktiviteter med barna, eller motsatt. Morens erfarte dårlige samvittighet var til tross for legitimiteten i hennes dårlig helse som en stor bakenforliggende årsak til begrensningene hennes. Følelser er

et sentralt aspekt ved vårt sosiale liv, og våre følelser kan også fortolkes med henvisning til at samfunnet former oss som mennesker. Eksempelvis vil vår primære opplevelse av skyld, uttrykket som dårlig samvittighet, knytte oss til det moralske i vår sosiale orden (Brinkmann, 2015, s. 77). Den moralske delen av vår sosiale orden handler om hvordan våre følelser følger en moralsk orden i form av praktiske normer for hva man i et samfunn anser å være *passende eller upassende måter å tenke, føle og handle på* (Brinkmann, 2015, s. 75).

Følelser kan dermed forstås som normative fordi de har sitt utspring fra den moralske orden, og følelsesuttrykkene kan i større eller mindre grad være akseptable tilsvarende på hendelser og situasjoner. Følelsen av skyld, uttrykt som dårlig samvittighet kan slik forstås som en moralsk emosjon, og moralske emosjoner er retningsgivende for hvordan vi navigerer i de moralske dimensjonene verden består av. Prioriteringsdilemmaet mødrene opplevde handlet antagelig ikke bare om helsen eller eneforsørgertilværelsen som skapte forutsetninger, men mye tydet også på at for mange av dem handlet prioriteringene om hvilke normer, verdier og ansvar de oppfattet var tillagt foreldreskapet (Ljones, Hollekim & Christiansen, 2019, s. 156). En fortolkning av mødrenes opplevde dårlige samvittighet, kan dermed også handle om samfunnets moralske orden hvor normstandard for ivaretagelse av barna og hjemmet er satt. Dermed vil en tolkning av mødrenes samvittighet også kunne være at de enten var redde for, eller opplevde at de ikke innfridde de moralske normer for barneomsorg og husarbeid som vår samfunnskultur er basert på.

I neste kapittel skal jeg bevege meg over på de normative aspektene ved foreldreskapet som mødrene erfarte preget deres morsrolle i det daglige.

6.2 I skjæringspunktet mellom opplevde forventninger og morsrollen

I dette kapitlet skal jeg bevege meg inn på hvordan mødrene erfarte *distansert hjelp og forventninger fra instanser og omgivelser* barna og de selv stod i et avhengighetsforhold til. Hjelpen som mødrene erfarte var i mange tilfeller preget av å være distansert hjelp. Hjelpen fremstod som distansert fordi det var bare halvveis, ufullstendig, fragmentert eller mangelfull hjelp, som ikke bidro til å endre situasjonen fordi hjelpen ikke traff det

egentlige behovet. Forventninger mødrene erfarte var preget av å være kontekstløse og normative, og de påvirket deres erfaring av å mestre morsrollen.

6.2.1 Distansert hjelp

De fleste mødrene med større barn, prøvde å legge til rette for at barna skulle ha oppgaver i hjemmet og mente det var viktig at barna lærte seg å hjelpe til. Alenemødrene ga også uttrykk for at de hadde praktisk nytte og hjelp av barna i hverdagen. En alenemor syntes det var viktig å slippe barna til hvis de ønsket å utføre oppgaver på eget initiativ.

Hvor tidlig begynte du med at de måtte lære seg og smøre selv? Fra de ble så store at de klarte det. Fra tiårsalderen måtte de renske potene selv. Så har de fått lov å prøve seg. Jeg har ikke vært redd for å slippe dem til. Hvis de har hatt lyst har de fått lov til det. Jeg ser jo det også med vasking av gulv og sånt. Det har de fått lov å og gjøre siden de var bitte små.

Eksemplet viser at moren lot barna få ta selvstendig del i daglige aktiviteter og huslige gjøremål, og at deltagelsen har vært på barnas initiativ. Innen det sosiokulturelle utviklingspsykologiske deltagerperspektivet er sosial interaksjon en forutsetning for utvikling. Man forstår barns utvikling å være gjennom å delta i hverdagslivspraksiser, og gjennom meningsskapende samhandling i fellesskap med andre. Samtidig vil utviklingen også måtte forstås i lys av den overordnede sosiale, kulturelle og historiske kontekst barnet er en del av (Ulvik, 2009).

Moren og barna hadde nylig gjennomført en flytteprosess fra en kommune til en annen, og hadde fortsatt mye som gjenstod av praktiske gjøremål for at familien skulle komme seg ordentlig på plass i den nye leiligheten. Moren henvendte seg til NAV og uttrykket behov for hjelp til flyttingen ettersom hun har ryggproblemer som forhindrer henne betraktelig i å løfte og bære, i tillegg til at hun var ny på stedet og uten noen andre å spørre om hjelp. NAV mente hun kunne få sønnene som alle er i barneskolealder, til å hjelpe seg med flyttingen. Moren syntes imidlertid det ble problematisk å få barna til å hjelpe seg med alt hun trengte hjelp til, fordi hun opplevde hun allerede hadde måttet få dem til å hjelpe seg mye under flyttingen. Hun mente barna allerede bidro mye i det daglige og nå syntes hun det ble for mye for dem, og ønsket ikke presse dem til å hjelpe seg fordi hun ikke hadde andre å be.

Jeg var nødt til å mase litt ekstra på ungene i den siste tiden for å få hjelp. Jeg har dårlig helse, jeg har en rygg med mye knuter i. Jeg har vondt, klarer ikke å bære så mye eller gå så mye. Jeg har vært nødt til å mase på guttene. Ja, ungene kan hjelpe til men at jeg er nødt å presse de til å gjøre ting fordi jeg har ingen andre og spørre. Det går en grense der som jeg synes ikke er ok. Jeg vet at NAV er veldig på det at jeg har tre sterke gutter som kan hjelpe og sånn. Jeg synes det er greit ungene kan hjelpe til, men det er til en viss grense. Ikke at jeg må gå og presse de, jeg ser at de er trøtt og sliten samtidig som de har vondt. Så skal jeg gå og presse de? Det synes jeg ikke er greit. Det jeg har måttet gjøre for å få ting gjort er å sette et press på meg som mor, at jeg ikke har så mange jeg kjenner som kan hjelpe meg. Når man er på en ny plass hvor man ikke kjenner så mange, er det vanskelig. Jeg håper at jeg får ting unna sånn at vi kan konsentrere oss som familie.

Eksemplet viser at moren erfarer det er feil at barna skal være hennes flyttehjelpere, men hun opplever seg presset som mor til å gjøre dette fordi Nav forventer det og hun ikke har andre voksne å henvende seg til og be om hjelp fra. Studier viser at det er større risiko for at barn blir omsorgsgivere i hjem hvor foreldrene erfarer udekkede behov fra helse- og omsorgstjenester, og manglende støtte fra andre (Becker, 2007, s. 35; Svalheim & Steffenak, 2016, s. 3). Årsaken til hjelpebehovet er morens helsetilstand og ikke hennes ønske om å bidra til barnas utvikling eller ruste dem til ansvarlighet. Behovet hennes er ganske omfattende og hjelpen barna må yte går dermed utover hva moren finner som naturlig og utviklende for barna, og over i en slags hjelperolle for henne.

Becker (2007, s. 25) hevder barn som må utføre oppgaver utover det som foreldre eller andre omsorgspersoner normalt ville forvente av barn, eller som er langt mer enn det barna selv ville forvente å måtte utføre av oppgaver hjemme, bør bli referert til som «unge omsorgsgivere». Becker viser til et kontinuum for omsorg, som viser hvordan barn naturlig er involvert i ulike omsorgsoppgaver gjennom barndommen. En viktig distinksjon her er å skille mellom barn som utøver omsorg på et nivå som kan medføre et negativt utkomme, og de barn som er involvert i omsorgsoppgaver som ikke medfører slikt negativt utkomme.

Skillet mellom disse to gruppene defineres utfra omfanget av omsorgsoppgaver, type omsorgsoppgaver, tidsaspektet for å utføre omsorgsoppgavene, og hvilke konsekvenser omsorgsrollen de har får for barnets utvikling, samt deres sosiale og økonomiske

deltagelse (Becker, 2007, s. 30). Det kan tyde på at saksbehandleren i NAV har ment at barna kunne hjelpe sin mor, uten at de tok noen form for skade av det. Imidlertid sitter moren med en annen kunnskap om omfanget av barnas omsorgsoppgaver i hjemmet, og dermed kan reaksjonen hennes være med bakgrunn i at hun ikke ønsker de skal innta hjelperoller og hun har behov for å skjerme barna mot for mye ansvar.

En annen mor erfarte at miljøterapeutene i Barne- og familietjenestens forventninger til henne som pårørende ble problematisk for henne. Moren opplevde forventningene til miljøterapeutene ikke stod i relasjon til at de kjente til deres historie, og hvilke utfordringer som gjorde samhandlingen mellom moren og sønnen mer vanskelig og konfliktfylt. Moren hadde i utgangspunktet mange konflikter og en krevende samhandling med sønnen, og hun synes det var ekstra vanskelig å gå inn praktiske situasjoner med han fordi det i særlig grad hadde tendens til å ende konfliktfylt. Hun opplevde seg imidlertid tvunget inn i slike samhandlinger med sønnen i forbindelse med flyttingen, fordi miljøterapeutene mente de praktiske oppgavene skulle ivaretas av henne.

Ifølge barnevernet skulle miljøterapeutene bistå med flytting. Så ringer de og sier at sånt driver de ikke med. Det gikk på familien. De kan hjelpe til med å få tunge ting inn, men de bistår ikke med pakking eller vasking. Det må familien gjøre. Jeg sa at det ikke er så enkelt for meg å hjelpe han med pakking. Sist når jeg skulle hjelpe han og få tatt ut av oppvaskmaskina og får inn noen kopper, det flyter rundt hos han, helt forferdelig. Det ble til at man fikk kastet ting etter seg og det synes jeg ikke er så greit. Jeg måtte bare dra. «Å ja, ble det sånn. Ja, ja, men sånn er det nå». Holdningen blir helt feil, for de kjenner historien vår. De vet hvor mye jeg har vært utsatt for av vold, både fra han og faren. Jeg har også en grense for hva jeg kan tåle. Det har vært tøft for meg i det siste. Jeg har varslet barnevernet om at det ikke fungerer, så får de ta tak i det. Må kanskje sende klage inn til fylkesmannen, jeg vet ikke.

Det fremgår av eksemplet hvordan hjelpeinstansenes forventninger til mødrenes omsorgsoppgaver gjorde det vanskelig for mødrene å balansere sin morsrolle og hjelperollen. Manglende hjelp bidro til at moren måtte gå inn i situasjoner hvor relasjonen med sønnen ble utfordret, og eksemplet tyder på at tiltaksutforming fremstår som kontekstløs ut fra denne familiens situasjon. Ifølge Bjørkquist og Hansen (2017, s. 4) har den internasjonale utviklingen med omorganisering av psykisk helsevern vært at omsorgsansvaret for pasienter ble flyttet fra institusjoner til kommunale helsetjenester.

Følgene av strategien med reduksjon av institusjonsplasser og en større satsning på integrering av mennesker med hjelpebehov i lokalsamfunnet i egne boliger, har medført at pårørende har fått betydelige omsorgsoppgaver knyttet til sine hjelpetrequende familiemedlemmer.

Pårørendes rolle oppfattes i større grad som en ressurs og som nødvendige samarbeidspartnere, fordi de betraktes som en viktig kilde til kunnskap om pasientene. Deres kjennskap til person bak sykdommen anses å være avgjørende for å oppnå et godt samarbeid om pasienten (Rowe, 2012, s. 79). I denne sammenheng, var det nettopp morens kunnskap og erfaring knyttet til hva som kunne trigge konfliktfylte situasjoner mellom henne og sønnen som var bakgrunnen for at hun ønsket bistand fra miljøarbeiderne. Moren erfarte at miljøarbeidernes forventninger til hennes praktiske bistand, bidro til at det ble vanskeligere å forebygge slike konfliktfylte situasjoner. Hennes tidligere erfaringer med eksmannen og sønnen bidro til at hun var traumatisert av voldelige og konfliktfylte hendelser, og som mor hadde hun et sterkt behov for å unngå mer av slike hendelser med sønnen.

For den samme moren er det svært bekymringsfullt at hun ikke er trygg på at sønnen får tilstrekkelig bistand. Det medfører at hun hver dag må oppsøke han for å besørge den daglige omsorgen, og på samme tid risikerer hun å stå i konflikt med og oppleve uforutsigbar avvisning fra sønnen.

Jeg skulle ønske det var skrudd et mye bedre system rundt sønnen min. Han er sytten og et halvt og er kognitiv svak. Han bor alene og skal klare ting som han ikke klarer. Jeg kan ikke dra fram og tilbake, pluss at han skal skyve meg vekk. Det hadde vært greit om det kom noen utenfra og hjalp han. Sette ned foten litt også, for alt må han ville selv. Det skal ikke kreves noe av han. Det synes jeg blir feil. Han var på PUT. Han ble skrevet ut og inn. Det kreves lite av han og han bare dropper ut. Noen kunne kanskje sagt at han måtte gå på det og det, for å ha denne leiligheten. Det er ingen som krever at han følger opp. Han må si at han er enig i alt, og han vil helst ingenting. Ikke har han skole, jobb, ingenting å gå til. Han sitter hjemme med hodet sitt. Han blir ikke noe friskere av det.

Eksemplet tyder på at miljøpersonalets lave forventninger og krav til sønnen, medfører økte forventninger og krav til moren. Moren opplever sønnen ikke følges tilstrekkelig opp, og at det ikke stilles forventninger eller krav til han så lenge han ikke vil selv. Moren opplever det blir feil at hjelpen skal skje på hans premisser, fordi hun mener han

hadde hatt nytte av at noen utenom bidro til å pushe han ut av sin destruktive tilværelse. I en pårørendestudie av Slade et al. (2007, s. 153) belyses også funn som viser at omsorgsgivere ofte opplever seg usikre i sine tilnærminger og mangler støtte fra de profesjonelle hjelperne. Ifølge Slade et al. (2007, s. 153) medførte manglende informasjon og engasjement fra hjelpesystemet økt stress og frustrasjonsnivå hos omsorgsgiverne, noe som også er svært tydelig i eksemplet med moren.

Et forsøk på å lette byrden til moren var ved at barnevernet oppfordret henne til å holde seg unna sønnen fordi hun var så utslitt av alt frem og tilbake og alle konflikter. Imidlertid ble ingen andre satt inn i hennes sted for å hjelpe sønnen, og dermed opplevde ikke moren det var hjelp som bidro til å lette situasjonen hennes. Hun bar fortsatt på omsorgsansvaret alene.

*Jeg fikk beskjed om å holde meg unna fordi jeg var sliten. Det var barnevernet som sa det. **Sa de hvem som skulle erstatte?** Nei. Det er ingen som erstatter.*

Eksemplet over viser hvordan tiltenkt hjelp fra hjelpeinstansene, ikke blir en fullgod hjelp fordi den blir utformet uten at hele konteksten blir vurdert. Barnevernets tilnærming fremstår ikke som avlastende hjelp til moren, men slår derimot ut i dårlig samvittighet og fortsatt bekymring hos moren. Morens erfaring av barnevernets forsøk på å verne henne, kan fortolkes som en type kontekstløs, distansert hjelp som har gode intensjoner, men som ikke bidrar med hjelp til grunnproblemet. Det er ikke tilstrekkelig hjelp til moren å skjerme henne fra sønnen om hun ikke vet at han blir ivaretatt av andre. Når ikke hun stiller opp, gjør ingen andre det heller og sønnen faller tilbake på moren for hjelp. Manglende integrering av brukere i tjenestene eller at de blir ivaretatt av andre på annen måte utover de pårørende, påpekes også som funn i studien av Bjørkquist og Hansen (2017, s. 4).

Moren opplever dermed hun i større grad har en hjelpe- og tilrettelegger rolle for sønnen, fremfor å få lov å bare være mamma for han og bygge oppunder deres relasjon på andre vis enn bare praktiske oppgaver. Moren opplever systemet som er satt for å hjelpe sønnen er for dårlig og i for stor grad basert på hennes tilstedeværelse.

Det er vanskeligere å bare være mamma. Likedan med alt utstyret som han trenger. Jeg må legge ut penger. Det er så tungvint. Han får ikke bevilget så mye penger, så vi må finne brukte ting på Facebook.

En fortolkning av morens opplevelser, er at hjelpen sønnen mottar er basert på forventninger om at moren i stor grad skal bistå med praktisk hjelp til sønnen, og morens bidrag blir tatt for gitt og er førende for omfanget av miljøterapeutenes arbeid. Ericsson (1996, s. 179) anvender begrepet «buffer» som en betegnelse på foreldres rolle for å ivareta og verne barnet. Bufferrollen ansees å være en dimensjon av foreldreskapet hvor oppfølging og ivaretagelse av egne barn forventes. Eksemplet viser at forventningene til moren utfordrer henne i å være bare mamma. Situasjonen til moren innebærer en overlast av praktisk organisering og hjelp til sønnen som hun føler gir mindre rom for nærhet til han, fordi konflikter mellom dem skapes og oppstår lettere i de praktiske situasjonene. Ifølge Rowe (2012, s. 74) var pårørendes omsorg for familiemedlemmer med psykisk helseproblemer preget av at hjelpebehovet var uforutsigbart og sporadisk, men de pårørende så det som en familiær plikt å hjelpe. Eksemplet viser hvordan moren opplever det som sin plikt, og samtidig hvordan rollen som mor blir overskygget av hjelperollen. Det handler også om hvordan konfliktfylte relasjoner mellom foreldre og barn kan bli mer sårbar ettersom foreldrene lettere blir ansvarliggjort av barna når behovene er der, fordi barna har ingen andre til å bistå med å oppfylle dem.

Hjelpeinstansenes forventninger til mødrene og mødrenes forventninger til hjelp, kunne noen ganger se ut til å representere ulike dimensjoner med hensyn til vurdering av omsorg. Moren fortalte om sine tidligere erfaringer fra hun var traumatisert og på randen av sammenbrudd grunnet det voldelige samlivet med eksmannen, og ringte derfor barnevernet flere ganger og ba om hjelp til at barna kunne reise bort i et par uker slik at hun fikk komme seg til hektene. Hun bønnfalte barnevernet om hjelp fordi hun opplevde hun ikke strakk til som mor og var så langt nede psykisk.

Noen perioder ringte jeg barnevernet og spurte om de kunne ta ungene to uker, fordi de ikke kunne se meg slik. Da ble jeg bare spurt om «lager du middag til ungene dine?» Det gjorde jeg jo, men det var ingen som spurte om jeg hadde spist med dem.

Eksemplet gir inntrykk av at barnevernets forventninger knyttet til vurdering av omsorg for barna først og fremst handlet om hvorvidt barnas primære behov ble dekket. Morens behov og intensjon var å skjerme barna fra belastningen hun opplevde det var for dem å se henne så psykisk langt nede, i tillegg til at hun selv trengte å komme seg. Det kan

synes som at barnevernet vurderte barnas primære omsorgsbehov, mens moren hadde mer fokus på å skjerme barna.

Ifølge Langsrud et al. (2017, s. 132) tilskriver barnevernsarbeidere ulikt meningsinnhold i hva de betegner som «gode nok foreldre». Noen fokuserer på den fysiske omsorgen, men hovedvekten retter oppmerksomheten mot den emosjonelle omsorgen foreldrene gir barna. Eksemplet tyder på at barnevernets vurdering vektla og hadde forventninger til den fysiske omsorgens betydning, mens moren var så langt nede at hun ikke klarte å være emosjonelt tilstrekkelig tilstede for barna. I dette tilfellet kan det også være at manglende felles virkelighetsforståelse (Havnen et al., 2020, s. 151) mellom barnevernsarbeideren og mor fikk betydning for responsen mor fikk på sin bønn om hjelp.

6.2.2 Forventninger fra instanser og omgivelser

En annen side ved mødrenes opplevde forventninger knyttet til morsrollen og ivaretagelse av barnas primære behov, kunne gi seg utslag i at mødrene følte de burde anstrenge seg mer for å gi barna ekstra omsorg. Et eksempel er en mor som forteller at hun opplevde dagen sin som passiv fordi hun ikke hadde gjort noe spesielt denne dagen og hun bare hadde vært hjemme med barna. Moren opplever glede over at hun fikk bakt horn fordi hun kunne sende barna på skolen med hjemmebakte horn i matpakken, og det ga henne bedre samvittighet.

Det var en passiv dag, lite som skjedde. Jeg fikk omsider bakt de hornene, og det er jeg glad for. Men det er jo litt sånn... uten det hadde dagen ikke det vært ideell, det hadde den ikke vært...Jeg føler jeg gir ungene for lite... jeg skulle gjerne gitt dem mer. Veldig mye mer. Men bare ved at jeg klarte å bake de hornene er jeg veldig glad for at jeg fikk gjort, fordi at ... jeg har mye bedre samvittighet av å få sendt horn med i matboksen enn en boks som har lite... eller, det er ikke akkurat det mest næringsrike måltidet de hornene, men litt mer mat.

Moren erfarer at hun gir barna for lite, og opplever hun som mor burde gitt barna mer. Hennes opplevelse av glede over å ha gjort noe riktig for barna, kan ha sitt utspring i hvilke forventninger hun opplever fra omgivelsene, som hun også har internalisert i seg selv ettersom hun opplever dårlig samvittighet over at hun ikke gjør nok med barna. I dette tilfellet føler hun glede og bedre samvittighet, fordi hun opplever hun har gjort noe

riktig i henhold til hvilke forventninger som foreligger til henne som mor. Hun uttrykker at hun har sendt barna av gårde til skolen med en matpakke med tilstrekkelig, dog ikke næringsrik mat. Morens oppfatning om at baksten ikke er næringsrik nok, gjenspeiler trolig både rådende kostholds anbefalinger med hensyn til tilstrekkelig fiber i et sunt kosthold (Helsedirektoratet, 2011, s. 78), og gjeldende diskurser knyttet til foreldres ansvar for barnas kosthold og matvaner (Ulvik, 2019, s. 161). Imidlertid overskygges ikke morens glede av at hornene er næringsfattige, fordi tilfredsheten over å ha klart å yte ekstra for barna er det som får mest betydning for henne.

Eksemplet gir et inntrykk av hvordan normative forventninger til foreldreskapet om hvilke aktiviteter som gir dagen «riktig» og anerkjent innhold, kunne prege mødrenes oppfattelse av sin morsrolle i det daglige. Ifølge Green (2015, s. 198) har distinksjon mellom morskapet som institusjon og det erfarte morskapet vært tilkjent betydelig oppmerksomhet innen feministiske forskningstradisjoner og konseptutvikling knyttet til det komplekse, lagdelte og kjønnsbaserte ansvar og arbeid med å oppdra barn. Som institusjon er morskapet gjerne diktert av et formelt sett av regler og forskrifter som internaliseres av mødre og øvrige omgivelser, og gir sterke føringer for hva som betraktes som en god eller dårlig mor (Green, 2015, 198).

Rich (1995, s. 42) studier av «Gode mødre» trekker frem mødrenes egenskaper i kraft av det naturlige morsinstinkt fremfor intelligens, uselviskhet fremfor selvrealisering, og fokus på å bygge relasjoner til andre fremfor fokus på å konstruere sitt eget selv. At moren anså dagen som «ikke ideell» frem til hun fikk bakt hornene, kan forstås i lys av hvilke verdier moren har internalisert og tilskriver innholdet i morsrollen. Eksempelvis at morens opplevelse av å yte noe mer og uselvisk for barna ved at hun brukte tid og la egeninnsats i å bake horn som skulle mette dem tilstrekkelig, oppfylte noen av forventningene til morsrollen og ga henne bedre samvittighet i utøvelsen av morsrollen.

Oppvekstinstitusjoner slik som skolen var også arenaer hvor mødre opplevde forventninger tilknyttet morsrollen som særlig alenemødrene hadde store utfordringer med å innfri. Ofte opplevde mødre disse forventningene som et krysspress mellom barnevernet og skolen. En alenemor med betydelige helseutfordringer, begrenset nettverk og store avstander fortalte om hvordan barnas lærer uttrykte sine tydelige

forventninger og krav til henne med hensyn til å følge barna opp i skolesammenheng. I tillegg opplevde moren at barnevernet forventet og vurderte henne med hensyn til hvordan barna ble fulgt opp på fritiden, og om de deltok i ulike aktiviteter. Alenemoren opplevde liten forståelse fra instansene for at det var problematisk for henne å innfri disse forventningene.

*Så var det så veldig stor forventning om hva jeg skulle greie å utføre. **Fra hvem?** Fra skolen. Det jeg faktisk klarte å utføre var ikke godt nok. Det var sånn forventningspress. Når du har unger skal du klare det og det, og at jeg har dårlig helse skulle jeg ha tenkt på før jeg fikk unger. Det var en lærerinne til han mellomste som sa at slik er det å få unger. ”Da skal du gjøre det, det og det. Du skal klare det, og om du ikke har helse må du liksom tenke på det.” Jeg måtte si at jeg har ikke bestilt dårlig helse. Det var liksom ingen unnskyldninger for meg. Jeg måtte stå på om jeg klarte det eller ikke, og når du har unger vet du at du må hjelpe til med lekser. Du må kjøre hit og dit. De hadde ingen forståelse på det å skulle rekke alt. Det var jo galt hvis jeg ikke sendte ungen på aktivitet. Jeg var liksom berørt av både skole og barnevernet på en måte. Det var bra at ungene var med på aktiviteter. Jeg måtte si at når de kommer hjem, får spist middag og gjort lekser, så går det ganske mye tid. Jeg har ikke en jeg skal hjelpe. Jeg har tre stykker. Vi har så mange ting vi skal rekke på tre-fire timer. Noen ting vil det gå utover, så jeg tenkte det at det viktigste måtte jo være at ungene fikk gjort lekser hver dag. Da er det ikke nødvendig med aktivitet, for det er ikke flere timer i døgnet*

Eksemplet viser hvordan mødrenes hverdag i mange tilfeller ble styrt av forventningene og kravene oppvekstinstansene satte. Spesielt betød disse forventningene betydelige utfordringer for alenemødrene som var alene om omsorgen og hadde få andre å støtte seg til i hverdagen. Green (2015, s. 198) fremhever videre betydningen av hvordan det normative foreldreskap gir føringer for hvordan man bør og ikke bør være foreldre. Ikke minst utøver sosiokulturelle praksiser og oppvekstinstitusjoner som barnehager, skoler og barnevern sterke føringer for morsrollen, enten det gjelder mat og kosthold eller omsorgsvurderinger av mødrenes evne til å ivareta egne barn (Green, 2015, s. 198).

I dette tilfellet ble altså skolens forventninger til morens opplæringsansvar, uforenelig med barnevernets forventninger til morens tilretteleggelse for barnas deltagelse i aktiviteter på fritiden. To instansers disiplinerende perspektiver, løsrevet fra konteksten til mødrene, med mødrene som utøvere dømt til å mislykkes og deretter satt til doms. I kapittel 8 kommer jeg til å gå videre inn på hvordan mødrene disiplineres og

sanksjoneres på ulike vis i det daglige for å ikke innfri systemenes forventninger og krav.

En mor opplevde at omgivelsene og barnevernets forventninger til hushold og omsorg skapte mye stress, og preget henne daglig med frykt for å bli vurdert som ikke god nok mamma og omsorgsgiver.

Jeg er stresset hele tiden. Jeg er redd for å få folk inn fordi de skal mene det er for rotete og skittent, og springe til barnevernet. Jeg tør ikke være borti unger fordi folk kan springe til barnevernet og si at jeg utsetter unger for vold. Jeg liker ikke å ha folk i leiligheten og er ikke borti unger. Jeg må rydde hele tiden for at det skal være rent og akseptabelt nok. Jeg har hele tiden hengende over denne angsten for at jeg ikke skal være bra nok.

Eksemplet viser hvordan morens erfaring med å være i barnevernets søkelys har medført at hun kjente daglig stress og redsel for at noen mente hun ikke hadde det rent nok i hjemmet, eller meldte henne til barnevernet for situasjoner hun ikke klarte å forutse. Hennes måte å håndtere det på ble å unngå å ha folk i leiligheten som kunne mene noe om den, og unngå kontakt med andre barn. Hun følte hun hadde forventninger hengende over seg om at hjemmet måtte ha et visst nivå av renslighet og ryddighet for å være godkjent. I skjæringspunktet mellom mødrenes praksis og kulturelle normer, kan det synes som at mødrenes opplevelse av utilstrekkelighet oppstod.

Foucault (1999) anvender begrepet skjult makt, og mener det er denne makten som har størst påvirkningskraft på oss mennesker. Ifølge Langsrud et al., (2017, s. 136) er det nettopp den sosiale konstruksjon av hvilke handlingsmønstre barnevernet forventer av foreldre som legges til grunn for oppfattelsen av hva som er gode nok foreldre. Et fellestrekk for mødrene var at når de opplevde de ikke klarte å følge opp barna og husarbeidet, så handlet det om mødrenes internaliserte normer basert på rådende samfunnskulturelle kodekser og barnevernets forventninger. Mødrenes stress knyttet til opplevde forventninger har også klare paralleller til innholdet i kapittel 5 om *Hverdagsstresset*, men som før nevnt er ikke kapitlene gjensidig utelukkende. Jeg valgte å knytte dette eksemplet opp mot morsrollen, fordi stresset som erfares er knyttet til å ikke være god nok mor.

Ifølge Grue (2016, s. 113) vil fenomenet «god nok omsorg» ha sitt utspring fra hvilke kulturelle og verdimeslige rammebetingelser et samfunn har. Langsrud et al. (2017, s. 128) påpeker at oppfatningen av «gode nok foreldre» er et sosialt konstruert begrep som innholdsmessig vil variere utfra de faglige og sosiale fellesskap vi tilhører. Samtidig viser studier om betydningen av klasses tilhørighet i barnevernets vurderinger (Andenæs, 2005; Kojan, 2011; Kojan & Fauske, 2011) at barnevernet tenderer til å legge middelklasseverdier til grunn for vurdering av omsorgen foreldrene utøver. Utvalget for mitt materiale har sosioøkonomiske faktorer som tilsier de tilhører en lav sosioøkonomisk posisjon grunnet lav utdanning, inntekt og sosial status. Noe av stressmomentene og frykten som oppstod hos mødrene tydet på en usikkerhet og stadig uro knyttet til om normnivået for renslighet og ryddighet var oppnådd og akseptert. De empiriske funnene kan tyde på at mødrenes dårlige samvittighet relatert til erfaringene av å ikke klare å innfri tilstrekkelig som mor i det daglige, handlet om normnivået de opplevde å bli vurdert ut fra.

Felles for flere av mødrene var deres erfaring av barnevernets tilnærming som hadde til hensikt å veilede foreldrene til endring av sin foreldrepraksis. En mor forteller fra barnevernets veiledningen av henne, og hvordan hun i begynnelsen var negativ til mange av forslagene og forventningene barnevernet hadde. Moren opplevde de stadige negative tilbakemeldingene fra barnevernet på hennes foreldrestil, gjorde det vanskelig for henne å ikke prøve ut anbefalingene hun fikk.

Det er masse ting som hun har foreslått som jeg har gjort, som jeg ser har fungert. Jeg synes det var litt rart først, men jeg gjorde det. Man må prøve selv og se hva det er og svelge noen kameler for å se at noen har rett. Hvis man ikke er villig hjelper det ikke, og det er fort gjort at det blir en kontinuitet i negative tilbakemeldinger.

Eksemplet viser hvordan rådene hun fikk i veiledningen, var råd om handlingsalternativ hun selv ikke hadde tenkt på eller vurdert som aktuelle, og som hun opplevde som fremmede utfra egen referanseramme. Green (2015, s. 198) viser til forskningsfunn om foreldreskapet i den vestlige verden, benevnt som et intensivt foreldreskap. Funnene belyser hvordan disse mødrene har et overordnet fokus på barnet, anført av fagkunnskap, svært emosjonelt engasjert i barnet, fokuset er samtidig energiinvesterende og kostnadskrevende.

Verdiene, normene og ansvaret som forbindes med utøvelsen av foreldreskapet, vil også være styrende for hvor offentlige ansatte, slik som barnevernsarbeidere, har sitt fokus i arbeidet med barn og foreldre (Ljones et al., 2019, s. 156). Så selv om eksemplet tyder på at moren etter hvert samtykket til veiledningen og rådene om hvordan hun heller skal utføre sin morsrolle, så er det likevel viktig å ha oppmerksomhet mot hvilke stigmatiserende effekter en type homogenisering og standardisering av foreldreskapet denne type foreldreveiledning kan ha.

Utviklingen av det norske barnevern har i økende grad utpekt foreldrene som intervensjonsobjekter i vurderingen av risiko for barna. Denne utviklingen kan både gjenspeile utviklingen av hva som tilkjennes godt foreldreskap, og hvilket ansvar som etter hvert er tillagt foreldrerollen (Ljones et al., 2019, s. 157). Ytterligere studier viser hvordan risikoperspektivet, når det gjelder vurdering og tiltak knyttet til omsorgen for barn, har fått økende betydning for barnevernets tilnærming (Featherstone et al., 2014; Lonne et al. 2008; Munro, 2011; Parton, 2014). Ifølge Ljones et al. (2019, s. 157) har fokuset på risiko og avvik i foreldreskapet ført med seg en større tro på effekten av, og hvor påkrevet den profesjonelle ekspertisen er, samtidig som foreldres egen praksis og kompetanse står i fare for å bli devaluert. Barnevernets mandat og arbeid gjenspeiler disse perspektivene, og ulike studier peker på at normative forståelser og betraktninger knyttet til omsorgen for barna ofte styrer vurderingene som gjøres. Betydningen av øvrige livsforhold kan dermed stå i fare for å bli oversett, eksempelvis levekår (Andenæs, 2005, s. 223; Ljones et al., 2019, s. 157).

En rekke studier viser til tendensen i det norske barnevernet hvor middelklasseverdier blir normen for vurdering av foreldres utøvelse av omsorg (Andenæs, 2005; Hollekim, Anderssen & Daniel, 2016; Kojan & Fauske, 2011). Langsrud (2017, s. 128) påpeker det asymmetriske maktaspektet som ligger i dette forholdet. Asymmetrien knyttes spesielt til at barnevernsarbeiderne gjennom sin klasses tilhørighet har større forutsetning til å fortolke politiske føringer med hensyn til å definere hva «gode nok foreldre» «er» eller «bør være». For foreldrene kan kommunikasjonsspråket de politiske føringene anvender oppleves fremmed, og dermed også barnevernsarbeidernes anbefalinger.

Eksemplet tyder imidlertid også på at moren erfarte konsekvensene av å ikke innfri forventningene fra barnevernet, medførte en overvekt av negative tilbakemeldinger som ikke tok slutt før hun etterfulgte rådene, og som ville gjort det vanskelig for henne i det videre samarbeidet. Det kan virke som at moren opplevde seg nødt til å følge anbefalingene, slik at hun kunne fortsette veiledningen på en måte som ikke medførte en for stor negativ belastning for henne, og i verste fall negative konsekvenser knyttet til omsorgen for sønnen.

Clifford et al. (2015, s. 84) peker på ulike relevante perspektiver i analysen av barn og familier i barnevernet. Studien belyser om de sosiale ulikhetene i samfunnet i utgangspunktet bør diskuteres som en konsekvens av ulik fordeling, eller om det også handler om manglende anerkjennelse og krenking av mennesker med oppfatninger og praksis som skiller seg fra hva som er vanlig og anerkjent praksis. Funn fra en studie av Christiansen og Anderssen (2010, s. 38) fant at barnevernet ofte tolket foreldreferdigheter som negative når samarbeidet med foreldrene var preget av uenighet. Moren erfarte sin omsorgspraksis vurdert å ikke være god nok, og at hun stod i en posisjon hvor hun var nødt til å ta til seg anbefalingene fra veilederen for å slippe mengden av negative tilbakemeldinger.

Etter å ha vært i veiledning en stund tyder morens utsagn på at hun opplever en bedre selvtillit i ivaretagelsen av morsrollen og håndtering av forventningene til henne. Moren uttrykket sin opplevelse av å stå sterkere i sin egen morsrolle grunnet hennes sammenligning av seg selv opp mot andre, både nære venninner og andre foreldre, hvor hun opplevde hennes omsorgspraksis ovenfor sønnen ikke skilte seg spesielt ut. Morens opplevelse tyder imidlertid også på at hun utviklet en sterk holdning til at det bør være rom for ulik, men forsvarlig ivaretagelse av foreldrerollen.

Jeg føler meg både tryggere og sterkere fordi jeg har fått nok. Jeg ser i forhold til venninna mi at jeg gjør det samme som henne. Jeg ser jeg gjør det samme som andre foreldre. Noen ganger ser jeg at jeg gjør mer. Kanskje mindre på andre punkt. Jeg ser at jeg noen ganger kan gjøre noe som er rett på et annet punkt, der de har gjort noe jeg ikke mener bør gjøres sånn. Det er menneskelig. Jeg vil gjøre det beste.

Eksemplet tyder på at moren har fått fornyet selvtillit fordi hun erfarte hun ivaretok barna innenfor samme standard som hun så andre rundt seg gjøre, og dermed følte hun

seg mer selvsikker på egne omsorgsvalg. Jamfør mitt resonnement knyttet til barnevernets normative praksis i avsnittet ovenfor (Ljones et al. 2019), kan eksemplet fremstå som en tydeliggjøring av hvordan barnevernets standardiserte foreldreveiledning bidrar til å skolere foreldre. Når hun justerte seg etter barnevernets anbefalinger og opplevde hun de ikke lenger kritiserte henne. Denne sosialt konstruerte foreldrekoden bekreftes ytterligere idet hun også skuer til andre foreldrepraksiser for å få bekreftet sin egen.

Morens utsagn om aksepten for egne valg og rom for ulik foreldrepraksis, kan imidlertid fortolkes som en motstand mot det Marthinsen (2003, s. 390) benevner som barnevernets dannelsesprosjekt, hvor han (i likhet med Ljones et. al, 2019 og Langsrud et al., 2017) påpeker hvordan det sen moderne barnevern i større grad har orientert seg mot en livspolitik, med hensyn til hvilken livsførsel og livsstil veiledningen av foreldrene bør være i retning av. Marthinsen bruker begrepet «symbolske byrder» som klassifisering av de handlinger eller væremåter som rangeres som uakseptable, ikke-ankjente, ulovlige eller fordømte, og som har motivert for inngrep og tiltak i barnevernet. Slik empirien min fremstår, vil det være rimelig grunn til å anta at veiledningen mødrene mottok sannsynligvis har innehatt anbefalinger som har vært i retning av hva som er anerkjent og forventet foreldrepraksis. Jeg går nærmere inn på barnevernets bidrag til normativ foreldrepraksis i kapittel 8, om *Den skjulte disiplinering*.

I dette kapitlet har jeg forsøkt å belyse mødrenes ulike erfaringer knyttet til forventninger fra omgivelser og instansene de har stått i en avhengighets relasjon til, og hvordan disse forventningene har hatt innvirkning på mødrene i hverdagen og deres erfarte morsrolle. I det neste kapitlet skal jeg fortsette med å presentere mødrenes erfaring av tiden med barna. Dette kapitlet omhandler både det hverdagslige innholdet, men også mødrenes refleksjoner og substansen av innholdet slik de har erfart det.

6.3 Tiden med barna

Felles for mødrene var deres opplevelse av mangel på økonomi, tid og overskudd til aktiviteter med barna. Konteksten for mødrenes samhandling med barna konsentrerte

seg hovedsakelig til hjemmet, og var i stor grad basert på samhandling i hverdagslige settinger slik som måltider, hente- bringesituasjoner, leksegjøring, tv-seing og innkjøp. De fleste mødrene ga uttrykk for at de fikk for lite kvalitetstid med barna, og det mødrene opplevde av god tid med dem oppstod i tilknytning til de daglige samhandlingene, eksempelvis samtaler i bilen eller rundt matbordet.

Mødrene opplevde også krevende omsorgssituasjoner med barna som krevde mødrenes overskudd betydelig og som også satte relasjonen mellom mødrene og barna på prøve. Det krevende i situasjonene skapte stress for mødrene, fordi de gikk i kontinuerlig beredskap både for å unngå konflikter med barna eller håndtere konfliktfylte samhandlinger med uforutsigbart omfang og utfall. Funnene viser i tillegg hvordan mødrene erfarte barnevernet rettet oppmerksomhet mot kvaliteten på mødrenes omsorg som utslagsgivende for barnas atferds uttrykk, og manglende fokus på betydningen av konteksten for mødrenes omsorgsutøvelse og samhandling med barna.

6.3.1 Tid og aktiviteter med barna

I mine daglige samtaler med mødrene, spurte jeg om de hadde opplevd noe som var positivt gjennom dagen. Det var ikke alle dagene mødrene opplevde de hadde noe spesielt positivt å fortelle om, men de dagene de hadde det, var mødrenes svar nesten uten unntak relatert til positive opplevelser med barna. Ofte handlet de positive opplevelsene om at noe hadde ordnet seg med hensyn til barna, eller de hadde hatt stunder i løpet av dagen med opplevelsen av en god kontakt med dem. Felles måltider og samtaler med barna rundt middagsbordet kunne være slike stunder som ble ekstra verdsatt.

I går fikk vi spist sammen, så pratet vi og alle fikk fortalt hva de syntes om skoledagen. Så spurte de hva jeg hadde gjort.

Eksemplet viser hvordan måltider, oftest middagen, ble arenaer hvor mødrene prøvde å bruke settingen til å snakke med barna. Mødrene spurte om barnas opplevelser gjennom dagen, og i dette eksemplet viste barna også gjensidig interesse for innholdet i morens dag. Mødrene opplevde glede og fant det verdifullt å få høre om barnas innhold i dagen og hvordan de opplevde den. I en studie av diskursen om barn og foreldreskap i Norge (Hollekim, Andersen & Daniel, 2016, s. 54), fant man at godt foreldreskap i Norge var

basert på at foreldrene engasjerte seg og anerkjente barnets behov og interesser. Oppdragelsen er dialogbasert med betydelig oppmerksomhet på relasjonelle og emosjonelle aspekter ved foreldre- barn samhandlingen.

Imidlertid tyder eksemplet på en viss uregelmessighet knyttet til at det ikke var alltid familien fikk spist sammen. Alenemødrene fortalte i kapittel 5.1 om barna som spiste alene grunnet dårlig økonomi, og i kapittel 6.1 som følge av mødrenes psykiske helse. Også utfordrende logistikk kunne gjøre felles måltider vanskelig å gjennomføre.

Jeg ordnet middagen ferdig, så når de kom fra skolen ga jeg dem beskjed om at de skulle spise. Jeg tror jeg ikke spiste noe. Jeg smakte bare litt. Jeg sa at jeg skulle pakke på bilen og deretter kjøre ned med tingene. Jeg hadde en tidsfrist som jeg måtte gjøre det innen. Guttene spiste og jeg dro av gårde. Eller, jeg måtte begynne å pakke på bilen før jeg dro av gårde. De var alene hjemme og så på film imens jeg var borte. Når jeg kom tilbake var det han minste som hadde lekser, så jeg satte han i gang med leksene og hjalp han med det han trengte hjelp til. I mellomtiden spiste jeg middag. De andre to holdt på med sine ting. Jeg tror at når han minste var ferdig med leksene dro de alle en tur ut og syklet, så kom de hjem i god tid før leggetid. Etter det så vi på tv og slappet av. Jeg sovnet også av på sofaen. Det er det jeg sitter på.

Eksemplet viser hvordan ulike aktivitetsbetingelser kunne medføre at mødrene ikke fikk spist sammen med barna. Jeg har tidligere omtalt middagsmåltidets betydning i familiesammenheng, og også Kunnskapsdepartementet (2019, s. 27) fremhever måltid i oppvekstsammenheng å være en inkluderende arena av betydning for fellesskap og felles forståelser, og en viktig arena for sosialt samvær, trivsel og helse (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 34). I disse familiene var også middagen et viktig relasjonelt og ofte det eneste felles samlingspunkt i løpet av dagen, men i en mer uregelmessig og uforutsigbar form som følge av de kontekstuelle faktorene som særlig alenemødrene hadde å forholde seg til.

Eksemplet ovenfor viser hvordan ettermiddagen til en av alenemødrene kunne fortone seg når mange ulike oppgaver og ansvar skal besørges innenfor et visst tidssegment. Leksegjøring var en aktivitet som i ulik grad utgjorde en samhandlende arena mellom mødrene og barna. Mødrene med tenårings barn fulgte opp leksene ved å spørre og ofte mase på barna om de hadde gjort dem, mens mødre med mindre barn fortalte om hvordan de satte barna i gang, og noen ganger satte seg ned med dem. Ifølge Reynolds,

Weissberg og Kaspro (1992, s. 601) har foreldreinvolvering i tilknytning til skole og skolearbeid større betydning for mindre barns utvikling enn for tenårings. Ofte kunne oppfølgingen av lekser også påvirkes særlig av alenemødrenes logistikk, hvor mødrene måtte finne tid til leksegjøringen innenfor den våkne tiden til barna.

Om barna hadde gjort alle leksene på skolen, var det ofte til stor lettelse for disse mødrene. Studier viser at demografiske variabler som lav sosioøkonomiske status og enslige forsørgere har sammenheng med lav foreldreinvolvering i skole (Drugli & Nordahl, 2016, s. 15; Riggs & Medina, 2005, s. 472; Reynolds et al., 1992, s. 601). Drugli og Nordahl (2016, s. 15) fremhever også betydningen av at skolen i større grad tar ansvar for å komme foreldrene i møte med tanke på at foreldrenes livssituasjon kan ha innvirkning på deres kapasitet, noe som i stor grad var tilfellet for mødrene i mitt materiale og som jeg vil gå dypere inn på i kapittel 7.1.

Også bilen utgjorde en samtale arena mellom mødrene og barna, da mødrene ofte opplevde å ha de gode samtaler med barna i bilen. Dette var samtaler de ellers opplevde kunne være vanskelig å oppnå hjemme. Oftest oppstod samtaler i hente- bringe situasjoner, men mødrene benyttet også kjøretur med bilen som en måte å gjøre noe ekstra sammen med barna. En av mødrene bestemte seg for å fortsette og kjøre sønnen til og fra skolen etter at han var blitt frisk, fordi hun opplevde samtaler i bilen var så verdifulle:

Minstemann, han får jeg faktisk de gode samtaler med i bilen til og fra skolen. Jeg tror jeg skal fortsette å kjøre han til og fra skolen selv om hans skulder er i orden, for at det er der han treffer meg, det er der jeg får den der fine samtalen. Ja? Det har jeg faktisk ikke tenkt på før nå, at ...det er der han snakker med meg. Det der skal jeg ta vare på. Jeg skal fortsette å kjøre han til og fra skolen. Bare for å få den samtalen. Den mest bortskjemte ungen på hele (stedsnavn) som blir kjørt på skolen, selv om vi bor i gangavstand, men... Det er en fin tid på dagen. Når vi sitter i bilen så forteller han meg om hvordan dagen ble på skolen, hva dem gjorde – hva som var bra, hva som var negativt.

Eksemplet viser hvordan bilen ble en relasjonell arena for mødrene og barna. For mødrene med begrenset økonomi og begrensede muligheter til å gi barna kostnadskrevende opplevelser, fremstod bilen som en relasjonsskapende familiearena utenfor hjemmet.

Mødrene fortalte videre om hvordan innendørs aktiviteter med filmer, dataspill og spill på telefonen i hovedsak var aktiviteter som barna brukte mye tid på. Mediene ga også familiene muligheter for fellesaktiviteter, og mødrene fortalte at deres måte å kose seg på ofte var å se på tv eller film sammen. Mødrene ga uttrykk for at de la opp helgene annerledes med mer fokus på tid og kos, som regel med film og litt ekstra god mat. En av mødrene fortalte at de prøvde å legge til rette for en familiekveld på lørdagene, hvor alle kunne være samlet.

Når begge ungene er hjemme i helgene bruker vi som regel å se film fredag og lørdag. Vi koser oss med litt god mat eller annet, så får de litt godteri på lørdagene. Vi prøver å få til en familiekveld på lørdagene, men jeg ramler litt ut av sammenkomsten på kveldene på grunn av kveldsstellet på babyen.

Eksemplet viser hvordan mødrene forsøkte å skape et skille mellom ukedagene og helg, ved å legge til rette for litt ekstra kos i helgene. I Bugge og Døvings studie (2000, s. 151) gjenspeiler det norske måltidsmønsteret å kunne «unne seg litt ekstra» utenom hverdagen, og Gullestad (2000, s. 105) viser til hvordan mat og måltider er en del av livsmønsteret som får sin egen symbolverdi og identitetsmarkør. I aktivitetsvitenskapen finner vi begrepet «aktivitetsidentitet», som har bidratt til en grunnleggende forståelse av betydningen det å være i aktivitet har for menneskets helse, trivsel og identitet (Mærsk, 2017, s. 99). Helg og måltidsfelleskap kan altså forstås som noe som ligger nært det norske familie- og måltidsmønster, og mødrenes tilrettelegging for ekstra familiekos i helgene tyder på at dette familiære innholdet i helgene var en type familieaktivitet som mødrene ønsket å få til og identifiserte seg med.

Et annet aspekt ved mødrenes tilrettelegging for aktivitetsinnhold med barna, var som tidligere nevnt at de også opplevde seg veldig begrenset av økonomi. Det kunne være vanskelig å se på sosiale medier hvordan andre foreldre fylte tiden sammen med barna i helgene. Etter beste evne forsøkte mødrene å fylle tiden med noe positivt innenfor rammene de hadde. Ofte opplevde mødrene å komme til kort, men de gledet seg likevel over de gode stundene de skapte med barna, og erfarte det som energigivende.

Jeg driver nå, når jeg ser at folk planlegger helgen, hvordan jeg skal gjøre og prøver å..hver fredag...jeg har jo for så vidt lovd minstemann at vi skal spise kake og se på film på søndag og – men så har jo da – eldstemann kommer tidlig hjem på fredag og ...ja. Så er det det å prøve å få til noe positivt og noe bra og finne

noe som man kan samles i og gjøre det til en positiv opplevelse, det...det gir litt påfyll med energi.

Eksemplet viser hvordan mødrene skuer mot andre familiers helgeaktiviteter og sammenligner dem med sine egne aktiviteter med barna. For mødrene kunne det å skue mot den intensive foreldre kulturen (Green, 2015, s. 198) på sosiale medier medføre opplevelse av utilstrekkelighet fordi de ikke klarte å gi barna tilsvarende opplevelser eller innhold. Empirien tyder således på at sosiale ulikheter ble åpenbare i fremvisningen av foreldreskapet på sosiale medier. Hvordan mødrene erfarte sitt morskap kan også belyses ved å se til i aktivitetsvitenskapen om hvordan identitet står i en gjensidig relasjon til våre forventninger, ønsker og utøvelse av aktiviteter.

Ifølge Mærsk (2017, s. 99) handler aktivitetsidentitet om vår indre fornemmelse av oss selv og omgivelsene, eksempelvis de familiære rutinene i hverdagen, vår erfaring av fysiske og sosiale omgivelser, samt hvilken støtte og forventninger vi opplever. Vår evne til å tilpasse oss til omgivelsene og hverdagen foregår i et samspill mellom våre forventninger og ønsker i livet, og den aktivitetskompetanse vi har til å innfri disse forventningene og ønskene. Overført til denne sammenhengen, kan mødrenes aktivitetsidentitet, altså forventning til eget morskap, til en viss grad kunne være forbundet med og påvirket av intensive foreldreskapet (Green, 2015, s. 198).

Mødrenes aktivitetskompetanse, utgjøres blant annet av deres helse, overskudd, logistikk, økonomi og nettverk. Mødrene erfarte at samspillet mellom sine forventninger og deres aktivitetskompetanser, ikke samsvarte med hvordan de ønsket å være som mødre. Dermed opplevde de seg ofte utilstrekkelig i hverdagen også fordi de ikke klarte å leve opp til egne forventninger og ønsker for foreldreskapet og aktivitetsidentiteten sin.

6.3.2 Krevende omsorgssituasjoner

Mødrenes tid med barna var også preget av krevende situasjoner og konflikter med barna, som innebar at mødrene ble utfordret på ulike vis i håndteringen av disse situasjonene. Felles for mødrene, var at deres håndtering av disse krevende situasjonene hadde koblinger til kontekstuelle utfordrende forhold som fikk betydning for deres

handlingsvalg. I det videre presenterer jeg noen av utfordringene med barna belyst av kontekstuelle faktorer som hadde betydning for situasjonene.

En av mødrene var alenemor og opplever utfordringer med sin yngste sønn som var i barnehage alder. Moren hadde tidligere vært i søkelyset for de to eldste barna, hvor det ene barnet etter hvert fikk diagnose med lettere psykisk funksjonshemming og det andre barnet måtte i fosterhjem hos hennes svigersøster etter en opprivende konflikt og rettsak med barnets far. Moren hadde psykiske vansker med særlige angstutfordringer som hun ikke mottok noe hjelp for, hun hadde en hverdag med lite nettverksstøtte rundt seg, en begrenset hverdagslogistikk uten bil. Hun var arbeidsufør og svært negativt preget av hennes tidligere erfaringer med barnevernet. I begynnelsen vurderte barnevernet henne som årsaken til sønnens problemer. Observasjoner av samhandlingen mellom mor og sønn ble foretatt på familiesenter, men etter hvert tydet mye på at sønnen hadde sine utfordringer som stilte spørsmål om mulig diagnose og krevde mer utredning. I løpet prosessen med barnevernet opplevde moren seg fullstendig nedkjørt og utbrent. Hun erfarte å bli ansvarliggjort av barnevernet for sønnens atferd, men når han ble diagnose utredet opplevde hun seg fritatt for skyld.

Vi har et opplegg der vi prøver å finne ut hvordan vi skal legge til rette for han. Han har noen problemstillinger og det har vært litt fra og til hva som kan ha vært årsaken til det. Det har vært litt tøft. Man har på en måte tenkt at det kunne vært meg som hadde forårsaket det, men det kan også hende at han har en diagnose. Det var både godt og vondt å høre om.

Eksemplet tyder på at barnevernets undersøkelser etter årsak til sønnens problemer, var med fokus på mors foreldreferdigheter. Eksemplet kaster lys på funn fra andre studier som også viser barnevernets særlige fokus på foreldre- barn samhandlingen og bedring av foreldreferdighetene, fremfor et mer helhetlig fokus på problemenes øvrige sammensetning (Christiansen & Andersen, 2010, s. 39; Christiansen et al., 2019, s. 11; Ljones et al., 2019, s. 168). Diagnostisering av barna kan fremstå som en frifinnelse, sorg og håp for mødrene.

Ifølge Malterud (2010, s. 2358) representerer en diagnose at det finnes en forklaring på en lidelse eller tilstand, og gjerne også at det finnes behandling og håp om bedring. En diagnose kan også virke legitimerende mot andre årsaksforklaringer (Lian, 2014, s. 7), som i dette tilfellet hvor barnevernets fokus på morens foreldre ferdigheter minskes

grunnet utredningen av sønnen. Diagnosens konstruksjon og betydning gir med ett barnevernet en annen forståelsesramme i sin tilnærming, hvor sønnens atferd ikke lenger forklares i lys av om moren utfører sine omsorgsoppgaver tilstrekkelig, men hvor oppmerksomheten rettes mot å støtte moren på riktig vis i sin samhandling. Selv om barnets atferds uttrykk er de samme, selv om problemene er uendret, medføre disse to forståelsesrammene to vidt forskjellige normative tilnærminger.

Langsrud, Lichtwarck og Fauske (2020, s. 122) viser til funn som peker på problemfragmentering i barnevernet som tilnærming for å redusere komplekse problemstillinger i familier med sammensatte vansker. Noe av utfordringen med komplekse problemstillinger handler om problemstillingenes mangfoldige årsaksforhold og dertil uforutsigbare løsninger. Studier viser imidlertid at tilnærminger med fokus på problemfragmentering ikke reduserer løsningenes uforutsigbarhet, men tvert imot medfører utfordringer i praksis ved at helhetsperspektivet mistes av synet (Cilliers, 2013, s. 27; Fauske et al., 2017, s. 48). Eksemplet ovenfor kan tyde på at barnevernets problemfragmentering på familiesenteret først var betydelig knyttet til morens foreldreferdigheter. Dernest endret oppmerksomheten seg til å være rettet mot hvorvidt barnet hadde en diagnose som kunne forklare utfordringene, og tilnærmingen baserer seg på hvordan tilnærmingen til gutten skal skje med utgangspunkt i hans utfordringer og behov. Fortsatt fremstår barnevernets tilnærming å være uten større oppmerksomhet knyttet til morens øvrige livssituasjon og hvilke ressurser hun har til rådighet.

I den videre samhandlingen med barnevernet forteller moren om hennes erfaringer om hvordan det har vært for henne å stå på anklagebenken og opplevd at sønnens problemer ble ansett som hennes feil. Når diagnoseutredningen var kommet i gang hadde de fått større kunnskap om sønnens utfordringer, og moren gir uttrykk for at de samarbeidet om å finne riktig tilnærming.

Man har blitt ganske frustrert til tider. Nå vet vi litt mer om det. Jeg prøver ikke å bli irritert selv og heller finne metoder. Jeg og NN NAVN har snakket mye om dette før. Hun skryter veldig av meg, noe som er fint å høre. Jeg analyserer det veldig, og tenker veldig mye på andre situasjoner som NN NAVN er i. Hva kan jeg gjøre med det i forhold til hvordan man selv reagerer på det? Alle gjør feil. Det som er bra med dette opplegget er at vi snakker om det, diskuterer og

analyserer. Hva kan jeg ha gjort for at han kanskje har endret seg? Man ser det litt bedre. Hva kan jeg ha gjort som kan være bra? Man har en tendens til å se på det negative om seg selv. Hvorfor gjorde jeg det, hvorfor gjorde jeg ikke det? Noen ganger blir jeg frustrert likevel og ikke vet hva jeg skal gjøre. Da sier NN NAVN at slik er det for alle. Man kan ikke finne på noe glupt hver gang, men man kan jobbe videre med det for å finne metoder. Hun sier jeg er veldig flink til å forberede han på hva som skal skje. Han er en gutt som trenger forberedelser. Han reagerer veldig på endringer og tåler det dårlig.

Eksemplet handler om hvordan foreldre blir usikker i egen foreldrepraksis fordi de får mer tiltro til ekspertisen enn til sine egne handlingsvalg. Moren tok i bruk et profesjonelt språk for å samhandle med sønnen sin, i det hun søker etter de «rette metoder» hun kan bruke for å samhandle riktig med han. Hun gir uttrykk for at hun kontinuerlig analyserer og vurderer sin egen praksis, og i stor grad nedvurderer hvordan hun håndterer utfordrende situasjoner. Ljones et al. (2019, s. 168) påpeker betydningen av å være oppmerksom på hvilken maktutøvelse barnevernet utøver, selv i tilfeller som eksemplet viser, ved frivillig veiledning. Det handler om hvordan barnevernets tilnærminger bygget på et normativt kunnskapsgrunnlag, kan bidra til å forme foreldrepraksisen i bestemte normative retninger som undervurderer verdien av foreldrenes egne begrunnelser og verdisett.

Det normative aspektet i det sosialfaglige arbeidet med foreldre i barnevernet krever ekstra etisk varsomhet og oppmerksomhet, og bringer oss over på et annet moment ved eksemplet. I tillegg til å inneha normative aspekter, omhandlet situasjonen hvilket fokus og fundament samarbeidet mellom veilederen og moren skal bygges på. En av begrunnelsene innen sosialt arbeid for økt brukermedvirkning omhandler den demokratiske retten til å bli hørt i saker som angår den enkelte (Koht, 2007. s. 24). Brukermedvirkning foregår imidlertid på ulike nivå avhengig av barnevernsprosessen, slik at brukermedvirkningen vil kunne fremstå ulikt med hensyn til om prosessen tilsier myndighetsutøvelse, eller råd og veiledning utfra kontekstuelle forhold (Koht, 2007. s.25).

Oterholm (2003, s. 218) viser samtidig til studier som kritiserer barnevernet for å ha sitt primære fokus knyttet til forståelseskonstruksjoner som fokuserer på mødrenes foreldreferdigheter, fremfor å benytte forståelsesrammer med et perspektiv som også

omfatter mødrenes forståelse av situasjonen de skal samarbeide om. Som nevnt tidligere er empowerment perspektivet innenfor sosialt arbeid basert på en ressursorientert tilnærming (Slettebø, 2000, s. 259). Medvirkning i dette perspektivet foregår gjennom samarbeid og partnerskap basert på en forståelse av hvordan en persons individuelle ressurser henger sammen med de formelle og strukturelle samfunnsforhold. Et empowerment perspektiv i samarbeidet med moren, ville fokusert på hennes ressurser, både hennes psykiske, fysiske, sosiale, kulturelle og sosioøkonomiske ressurser i relasjon til de strukturelle forholdene hun var en del av. Disse ville hatt betydning for sosialarbeiderens tilnærming i samarbeidet. Det fremgikk ikke av morens erfaringer at en slik forståelse av empowerment perspektivet lå til grunn for samarbeidet.

En mor erfarte at sønnen hadde hatt særlig behov for tett oppfølging og støtte fra henne siden han var liten. Hun hadde vært alene store deler av oppveksten med sønnen og hans to eldre søsken, og omsorgen for han hadde krevet mye av henne hele tiden. Forholdet til barnas far var preget av mye vold, og sønnen hadde etter hvert også utviklet voldelige tendenser mot moren. Det re traumatiserte henne, og gjorde samhandlingen mellom mor og sønn svært vanskelig. Morens erfaring opp gjennom årene var at ikke sønnen hadde fått den hjelpen han har hatt behov for, og fortsatt opplevde hun at hjelpeapparatet ikke forsto hvor vanskelig det var. Hun hadde håpet på daglig oppfølging av han, men erfarte de knapt var innom i løpet av uken. Det medførte at sønnen ble avhengig av morens hjelp i smått og stort. Situasjonen med han var nå så krevende at hun erfarte det meste var negativt i relasjonen med sønnen. Han kommuniserer via meldinger til henne, særlig på kveldene, og ville hun skulle kjøre ærend for han, enten på butikken eller annet. Moren hadde forsøkt å sette grenser for når han kunne forvente hjelp av henne tidsmessig, men ettersom hjelpebehovene hans ikke ble avhjulpet av andre i løpet av dagen og strukturen på dagen hans var minimal, ble moren den eneste sønnen kunne henvende seg til.

*Er det ting fra gårdsdagen som du husker med positive følelser? Jeg har tenkt på det, men jeg greier ikke finne noe spesielt. **Det var en sånn dag i går.** Ja. Den var tung. Jeg har prøvd å ringe barnevernet innimellom, men jeg får ikke noe svar der. Jeg skal levere nøklene i dag. Jeg vet ikke hvem jeg skal levere dem til. Ledelsen på institusjonen som prøver å ringe. De vil få henne med seg, men det blir vanskelig for meg. Jeg klarer ikke være overalt. [kjæresten til sønnen*

oppholdt seg hos han. Hun bodde på institusjon, og institusjonen forsøker å få henne til å komme tilbake dit frivillig med hjelp av moren] Hva gav deg negative følelser fra i går? Hva popper fram først? Meldingene. Det skjønner jeg. Hva synes du om innholdet i tiden sammen med NN NAVN i går? Veldig negativt. Hvilke tanker gjør du deg om dagen som den ble? Hvorfor ble ting som de ble? Jeg kunne dratt over med komfyren, men han holder på sånn hele tiden og jeg kan ikke dra hver gang. Det er bestandig i kveldingen at han begynner, og han har fått beskjed at jeg ikke kjører ut etter klokken ti. Han begynner aldri før halv ti. Helst ikke før elleve, halv tolv. Hvis jeg skal klare å holde hode over vann er jeg nødt til å ha noe å forholde meg til. Jeg kan ikke bare dra å kjøre tulling.

Eksemplet viser hvordan foreldre som står i krevende omsorgssituasjoner kan oppleve manglende mestring og redusert livskvalitet i hverdagen, som følge av at den er psykisk og fysisk slitsom og uforutsigbar. Det handler ikke bare om å stå i psykisk krevende konflikter som smerter og er vanskelige å forholde seg til, det handler også om å måtte forflytte seg fysisk imellom for å frakte, bære, kjøre, hente, ordne. Det handler om uforutsigbare hjelpebehov, ikke kontroll over egen tid og håndtering av tung belastning over tid. I tillegg skal ansvar og forventninger fra flere andre hold av tjenesteapparatet håndteres, og sist, men ikke minst tyder det på at dette også tærer på den emosjonelle relasjonen mellom mor og barn.

*Jeg kan ikke dra hver gang han kauker, for da rekker jeg ingenting annet. Da rekker jeg ikke å dra på jobb heller. Det blir veldig mye kjøring. Enkelte ganger er det ok, så er det ikke noe mer. Andre ganger kan det eskalere og man klarer ikke se det før det skjer. **Uforutsigbart.** Ja, det blir det. Jeg spurte han om de to kunne klare å bære komfyren selv, så jeg bare kunne kjøre den over. Det fikk jeg ikke svar på. Jeg fikk bare fem nye meldinger som er likedan. Han gav meg ordre om å komme før klokken ti. Da var klokken fem på ti. Det nytter ikke. Han har gått på meg noen ganger, så jeg synes ikke det er så ok hver gang. Jeg vet ikke hvem jeg møter.*

Eksemplet viser hvor uforutsigbar hverdagen til pårørende kan fortone seg i omsorgen til psykisk syke. Selv om moren opplevde et mønster i at sønnen kontaktet henne sent på kvelden, var det likevel ikke alle dager han tok kontakt og hjelpebehovet kunne være ulikt. Studier viser at pårørendeomsorg for psykisk syke er preget av uforutsigbarhet (Rowe, 2012, s. 74). Moren opplevde et stort ansvar med mye frem og tilbake mellom eget hjem og sønnens. Eksemplet viser hvordan hun forsøkte å opprette en bedre aktivitetsbalanse ved å sette grenser for sønnens mulighet til å be om hjelp, for å kunne klare og balansere omsorgsoppgavene i tillegg til jobb. Aktivitetsbalansens dynamiske

og subjektive natur handler om hvordan vi opplever vårt eget aktivitetsmønster og hvordan denne balansen påvirker oss i det daglige (Håkansson et al., 2017, s. 115).

Moren erfarer sønnens atferd som psykisk svært krevende for henne og kommunikasjonen hans er intens og aggressiv.

*Det er frem og tilbake, frem og tilbake. Han blir kjempestygg i munnen og det eskalerer veldig. Han holder det gående til rundt halv elleve, og de siste meldingene får jeg fra telefonen hennes. Da har han knust telefonen som han nettopp har fått. En i Phone 8. Han hadde knust den i sinne, og ifølge han var det min feil og jeg måtte kjøpe ny. Det ble en slitsom kveld, så jeg måtte legge meg tidlig. Jeg får vondt når det blir sånn. **Det skjønner jeg.** Det blir masse meldinger om hvor jeg kan gå og henge meg. Veldig detaljerte og stygge meldinger. Det er slitsomt. **Er kommunikasjonen med han mest på melding?** Ja. Han tar ikke telefonen når jeg ringer, uansett hva det gjelder. Han skal ikke ha telefoner. Men hvis han ringer må jeg ta den tvert. Han ringer inni mellom, men stort sett foregår kommunikasjonen over melding.*

Eksemplet gir et innblikk i hvordan en tærende relasjon blir enda vanskeligere når pårørende skal utfylle sine næres hjelpebehov. Moren er svært langt nede psykisk, og preges betydelig av den konflikthylende og uforutsigbare situasjonen rundt sønnen. I en canadisk studie ble det undersøkt i hvilken grad pårørende til kritisk syke hadde større risiko for å bli deprimerte (Cameron et al., 2016). Studien fant at manglende mestring i omsorgen for sine pårørende og opplevelse av tapt kontroll over eget liv, var assosiert med økte symptomer på depresjon og redusert livskvalitet (Cameron et al., 2016, s. 1839).

Disse funnene er interessante funn som også kan ha overføringsverdi med hensyn til utvikling av helseproblemer, og redusert livskvalitet for pårørende til langtids psykisk syke som opplever et stort ansvar for sine nærmeste. Eksemplene ovenfor viser en intens og krevende situasjon for både mor og sønn. I studien til (Cameron et al., 2016, s. 1839) påviste de at beskyttende faktorer for å minske helsebelastningen på pårørende var om de pårørende var eldre, om de ytte omsorg til en ektefelle, hadde høy inntekt, god sosial støtte, opplevde kontroll over eget liv og når omsorgsutøvelsen ikke hadde betydelig negativ innvirkning på hverdagen. Slike beskyttende faktorer hadde ikke mødrene i denne undersøkelsen. Tilbake til eksemplet ser vi at hovedtyngden av omsorgsansvaret

for sønnen både formelt, praktisk og emosjonelt ligger hos mor, og tyngden av ansvaret preger mor svært negativt i det daglige.

En annen mor opplevde også svært sammensatte problemstillinger knyttet til utfordringene med sønnen i hverdagen. Hun og sønnen hadde bodd alene i flere år, etter at faren til sønnen døde brått. De var nå nylig flyttet til morens nye kjæreste og hans sønn i en annen kommune. Hun og kjæresten ble gravide raskt etter at de traff hverandre, og barnet kom rett etter at de var flyttet inn. Sønnen hadde båret på traumer etter farens død, og hadde i tillegg mange atferds uttrykk som moren opplevde var vanskelig å håndtere. De fikk bistand fra barnevernet i den forrige kommunen, og fikk nå også oppfølging fra kommunen de var flyttet til. Sønnens problemer hadde forverret seg etter flyttingen, og den nye familiesituasjon skapte utfordringer for henne i møte med sønnens behov. Sønnen hadde også utfordringer på skolen som ble ansett å være atferds relaterte, og han fikk derfor ekstra oppfølging. I tillegg ble han medisinert for ADHD. Moren har vært ute av arbeid i mange år grunnet kroniske muskel og leddplager, og hun hadde alltid hatt lite nettverk rundt seg. Samboeren var for tiden hjemme sammen med moren fordi han var langtidssykemeldt, men skulle etter planen tilbake i jobb. Hun hadde mye fokus på å få sin nye familie til å fungere sammen, men kjente seg svært sliten grunnet søvnmangel og følte seg låst i daglige ritualer for å forhindre krevende situasjoner med sønnen. Hun opplevde hun ikke lenger hadde tid til han slik som tidligere, ga uttrykk for at hun avviste sønnen fordi hun følte seg utbrent på han.

Moren sov dårlig og fikk for lite nattesøvn som følge av den nye babyen og sønnen som sov uregelmessig og våknet lett. Sønnens dårlige søvnmønster hadde pågått over lang tid, og det gikk også utover dagsformen hans. Moren ga uttrykk for at mangelen på søvn var svært tungt for henne.

***Er det mye nattevåk?** En god del, ja. Hun har egentlig vært ganske grei på nettene tidligere, men det er perioder hvor hun er litt urolig. Jeg våkner veldig lett pluss at jeg har han på ti som også er oppe om nettene. Jeg har veldig mye oppvåkninger på natta på grunn av begge. **Har han mareritt?** Ja, det er begge deler egentlig. Mareritt eller at han plutselig trenger å si noe. Det kan være at han trenger hjelp til å rette opp teppet, ta drikkeflaska fra nattbordet. Det er egentlig bagatellmessige ting, mest for å kontrollere at jeg er der og hører han. Han er ganske krevende. Når jeg har en baby i tillegg synes jeg det blir ganske tungt.*

Eksemplet viser hvordan morens, sønnens og babyens søvnmønster påvirker gjensidig. Flere studier har dokumentert assosiasjonen mellom søvn, kognitiv og emosjonell utvikling (Astill, Van der Heijden, van Ijzendoorn & Van Someren, 2012; Falck Madsen & Ranum, 2018; Gregory, Eley, O'Connor, Rijdsdijk & Plomin, 2005; Gregory & Sadeh, 2011). Falck Madsen og Ranum (2018, s. 14) belyser negative konsekvenser for barn ved for lite søvn, og trekker eksempelvis frem funn som viser at søvndeprivasjon hos en av fem førskolebarn er assosiert med symptomer på særlig angstlidelser. Moren opplevde sønnens søvnmønster som urolig, og at han stadig våknet for å høre om hun var der, eller han var utrygg etter mareritt.

Studier viser til at livshendelser kan være assosiert med angst og søvn problemer (Gregory et al., 2005, s. 1338), og ifølge moren hadde gutten mye traumer relatert til farens død. Moren erfarte mangelen på søvn gikk også utover sønnens fungering på dagtid.

Min [sønn] kan være litt sur og morgengretten fordi han sover dårlig om nettene og har mange oppvåkninger. Det er veldig standard, ikke bare av og til.

Ifølge Falck Madsen og Ranum (2018, s. 10) trenger barn mellom 6 og 11 år minimum 7 timer søvn. Et barn som sover mindre enn det per natt, vil ikke kunne ta igjen søvnen ved å sove lengre eksempelvis i helger, og dermed vil konsekvensen av søvndeprivasjon kunne prege barnet hver dag på skolen. Også moren erfarte at søvnmangelen preget henne i det daglige.

Jeg kan kjenne på meg selv også hvordan min dag blir. Det hender jeg våkner sur på morgenen. Jeg er ikke morgengretten i den forstand, men sliten. Dagen starter med at klokken bare er seks, så våkner hun. Han [samboer] ligger og sover til klokken tolv. Da sitter jeg der og psyker meg ned som bare det og blir drit sur på han fordi jeg synes det er så urettferdig at han skal ligge og sove, mens jeg ikke får det til. Jeg greier ikke å sove hvis hun gråter og jeg hører det. Det er bare en reaksjon. Jeg blir sint på meg selv og på at jeg ikke skal få roet meg ned og slappe av. Jeg overfører sinnet til han og synes det er hans feil at det ikke skjer noen ting.

Eksemplet viser noen av ringvirkningene av dårlig søvn i hverdagen, og hvordan morens humør ble preget av søvnmangelen. Moren opplevde seg sliten og fikk mindre tålegrense noe som også resulterte i negativ spenning mellom henne og samboeren som hadde et helt annet søvnmønster. Eksemplet viser hvordan morens søvnmangel påvirkes av

barnas søvnmønster, samboers søvnmønster og morens eget søvnmønster fordi hun sover lett og våkner raskt om hun hører barna.

Konsekvenser av søvn problemer kan påvirke ulike deler av hverdagslivet, blant annet humør, sosial fungering, fysisk og mental helse (Vleeshouwers, Knardahl & Christensen, 2016, s. 833). Et annet aspekt ved søvn problematikken omhandler hvordan den også kan sees i sammenheng med boligens utforming (som omtalt i kapittel 5.2.2.). Ifølge Gregory et al. (2005, s. 1338) er det også en assosiasjon mellom søvn problemer og sosioøkonomiske status, noe som tilsier at i tillegg til de materielle forholdene må også morens helsetilstand med kroniske muskelsmerter vurderes som en del av det totale bildet.

Moren forteller videre om sønnens utfordringer i det daglige. Hun forstår sønnens atferd blant annet som en reaksjon på alt som er nytt og annerledes i den nye familiesituasjonen, og en lengten etter det som var før når moren var tilstede bare for han.

Vi har litt utfordringer i forhold til raserianfall på sønnen min. Når det blir satt grenser og krav blir han veldig utagerende og frustrert. På grunn av tidligere traumer og diagnoser, sliter han litt med at vi har flyttet fra det kjente og kjære. For at alle skal trives må vi ha regler, og det er vanskelig for han. Vi har noen runder med det, spesielt når det gjelder å slå av spill om kveldene. Det bruker som regel å være ganske vanskelig.[].Det er etter veiledning fra barnevernet at jeg prøver å sette grenser. Jeg har ikke hatt behov for å gjøre det tidligere, fordi vi var alene. Jeg syntes synd i han, så det ble ofte sånn. Han trengte ikke dele noen ting med andre unger. Han hadde ingen søsken da. Det er mye forandringer som gjør at han sikkert stritter imot.

Eksemplet viser blant annet hvordan fokus på sønnens utfordringer ble rettet mot morens foreldreferdigheter i veiledningen fra barnevernet. Perspektivering til barnevernet kan tyde på en problemfragmentering, hvor vekten legges på sønnens atferds uttrykk og foreldrenes manglende grensesetting fremfor å se på helheten i situasjonen (Langsrud et al., 2020). Moren forstår sønnens uttrykk annerledes, men ser også behov for at sønnen skal tilpasse seg den nye familiesituasjonen.

Sønnen kan i tillegg til raserianfallene, gi uttrykk for sin frustrasjon og sine vansker ved å selvskade seg. Moren erfarer sønnens behov i sammenheng med at hun ikke klarer å

skape mer tid til han, slik hun hadde før. Hun er imidlertid usikker på om hans atferd også har sammenheng med at hun er dårlig å sette grenser for han.

*Jeg måtte få de til å henvise han til BUP fordi han biter og klorer seg selv. Han er veldig utagerende mot seg selv. **Han trenger hjelp.** Ja, han gjør det. Det er derfor det blir ekstra trist at jeg ikke har tid til han som jeg hadde før. Jeg har flere å ta hensyn til nå, så jeg må prøve å ta hensyn til de andre som bor her også. De blir tilskuere til de rundene med raserianfall. Kanskje min begrensning når det gjelder å sette grenser. Mammahjertet mitt blør litt for den gutten.*

Eksemplet viser et viktig møte mellom to ulike perspektiv og forståelsesrammer; morens instinktive forståelse av hva sønnen trenger, og hennes usikkerhet på egne foreldreferdigheter som springer ut fra tiltroen til den profesjonelle ekspertisen i form av barnevernets veiledning om tydeligere grensesetting av sønnen (Christiansen & Andersen, 2010, s. 39; Christiansen, et al., 2019 s. 11; Ljones et al., 2019, s. 168).

Moren ga videre uttrykk for at hun ikke fikk tilstrekkelig tid med sønnen, ikke bare fordi hun ikke rakk det, men også fordi han satt mye og spilte pc spill. Samtidig hadde hun et ambivalent forhold til spillingen hans, fordi det ga henne ro og fred fra konflikter med han. Moren reflekterer over at de ikke lengre hadde god og positiv tid sammen, og at samhandlingen mellom dem mest var preget av negativ irttesettelser av han og grensesetting. Hun opplevde de hadde mye mer felles tid og gode opplevelser, glede og latter sammen før. For moren er det sårt å se hvordan situasjonen med sønnen har utviklet seg, fordi hun vet han trenger hennes tilstedeværelse. Samtidig ble det søkt om avlastning for sønnen, fordi moren var sliten og hadde behov for å hente seg inn.

*Jeg synes jeg får alt for lite tid til sønnen min. Ikke bare fordi jeg ikke rekker det, men også fordi han spiller en del. Det blir en automatikk at jeg synes det er greit at han er rolig, samtidig som jeg får slappet av litt. Jeg skulle ønske ting var annerledes så jeg fikk mer tid sammen med han. God og positiv tid, ikke negativ tid. Jeg har søkt om avlastning til han annenhver helg, men det fikk jeg avslag på. Da ble det ikke det denne gangen. Det kan være både greit og negativt. Det hadde vært greit å ha fri en gang iblant fra han, så jeg kunne fått hentet meg inn. Samtidig vet jeg han blir urolig av å flyttes fra plass til plass. **Synes du innholdet i tiden sammen med han er annerledes enn hva den var før?** Ja. Jeg føler egentlig det bare er negativt. Den tiden jeg har sammen med han består ofte av kjeft – eller ikke kjeft, da – at jeg er irttesettende eller setter grenser til han, så blir han veldig negativ til det. Jeg føler ikke at vi har noe positivt sammen. Vi tuller og flirer ikke så mye som vi gjorde før, og vi finner ikke på ting sammen*

lenger. Det synes jeg er veldig trist. Jeg vet at han trenger det, men jeg har verken kapasitet eller mulighet til det.

Eksemplet viser skjæringspunkt mellom moren og sønnens behov og hvilke tiltak som kan bidra til å dekke behovet. På den ene siden tyder situasjonen på at mor og sønn har behov for felles tid for å bygge opp sin relasjon, og sønnen trengte å kjenne morens nærhet i sin prosess for å utvikle økt grad av trygghet. På den andre siden har moren behov for å hente seg inn fordi hun er sliten, både av sønnens utfordringer og de øvrige faktorene som spiller inn på morens opplevelse av krav i det daglige.

Ifølge Fauske et al. (2017, s. 46), er det usikkerhet knyttet til om hjelpetiltakene i barnevernet har effekt på det familiene trenger hjelp til. Litt av utfordringen handler om barnevernsarbeidernes kompetanse til å forstå kompleksiteten i problemene de møter og hvordan de skal tilnærme seg slike komplekse situasjoner. Christiansen (2015, s. 10) viser i kunnskapsstatusen om hjelpetiltak i barnevernet, til mangelen på kunnskap blant barnevernsarbeiderne om problemene og situasjonene som er bakgrunnen for tiltaksbehovene. I tillegg mangler det tydelige kunnskapsformuleringer om hva eventuelle tiltak skal bidra til av endringer. Ifølge funnene i studien, er foreldrenes, barnas og de barnevernsfagliges forståelse av situasjonen og endringsmål, av vesentlig betydning for at utforming av tiltakene skal treffe behovene bedre (Christiansen, 2015, s. 10). I lys av situasjonen til moren og familien, tyder mye på at barnevernets problemfragmentering skygger for hvordan moren opplevde problemene, og barnevernet evnet dermed heller ikke se hvordan problemene hang sammen. Problemfragmenteringen, sammen med morens tiltro til barnevernets profesjonalitet, utgjør sammen en barriere for manglende åpenhet om hvordan familiesituasjonen er og kan utvikle seg.

Aktivitetssubbalansen og hele den komplekse familiesituasjonen moren opplever, kommer til uttrykk ved at moren føler seg utbrent på sønnen og ofte avviser hans behov for kontakt fordi hun er utslitt av alt ansvar og stress.

Jeg kjenner at jeg er litt utbrent på han også. Når han kommer og vil ha en klem, så føler jeg ikke at jeg har tid til å gi han den klemmen. Han vil gjerne sitte i fanget og kose, men jeg har ikke tiden. Da skriker lillesøster eller så skal jeg gjøre noe annet. Jeg føler jeg ikke har tiden til å gi han det han kanskje av

og til trenger. Jeg skjønner han føler jeg er ganske avvisende fordi jeg har så mye annet. Han er vant til å ha meg helt alene.

Mye tyder på at relasjonen mellom sønnen og moren lider som følge av den komplekse situasjonen de befinner seg i. Ifølge Malterud (2010, s. 2358) er det av større betydning å lete etter hvordan man kan bryte vonde sirkler fremfor å lete etter årsaksforklaringer. Noe av utfordringen til kompleksitetens natur er imidlertid at de vonde sirkler ikke lar seg bryte så lett. I alle familiesituasjonene presentert ovenfor, ville trolig en mer kontekstuell tilnærming til de ulike problemstillingene i familiene kreve langt større grad av åpenhet, oppmerksomhet, kunnskap og innsikt i problemenes komplekse natur og kontekstuelle samspill. En slik forståelsesmodell ville muligens kunne lede til tilnærminger i nærmere takt med foreldrenes og barnas behov for endring, enn hva fragmenterte tilnærminger som foreldreveiledning, grensesetting og avlastning bidrar til.

Jeg har i dette kapitlet om *Den gode mor* belyst ulike personlige og strukturelle dimensjoner ved mødrenes opplevelse av sin morsrolle. I det neste kapitlet skal jeg gå videre inn på tilslørte tatt for gitte forhold i mødrene og familienes hverdag, som hadde betydning for mødrenes deltagelse og meningsinnhold i det daglige.

7 Tilsløring av det tatt for gitte

Til daglig er det vanskelig å se selvfølgelighetene som omgir oss til enhver tid. Vi har integrert selvfølgeligheter på en slik måte at vi ikke merker dem eller tenker på dem. Selvfølgelighetenes opprinnelse finner vi tilbake i tid, ved at felles erfaringer er fortolket og gjenskapt, blir vedlikeholdt og videreført fra generasjon til generasjon. Selvfølgeligheter innebærer at vi tar mye av det vi gjør og det som foregår rundt oss for gitt (Bech- Jørgensen, 1994, s.143). Ifølge Bech- Jørgensen (1994, s. 141) er tid, rom og relasjonelle betingelser strukturerte tatt-for-gitt-heter som utgjør grunnleggende betingelser for vårt hverdagsliv, og gjør det mulig for oss å orientere oss i en umiddelbar hverdag. I dette kapitlet skal jeg belyse betingelsene i mødrenes hverdag som utgjør de tatt for gitte dimensjonene, og som er grunnleggende forutsetninger for mødrenes deltagelse og opplevelse av meningsinnhold i det daglige.

Selvfølgelighetene handler om at vår ubevisste viten sier oss hvordan vi skal omgås og ferdes i våre omgivelser, med andre mennesker og i situasjoner (Bech- Jørgensen, 1994, s. 143). Det innebærer at vi ikke må tenke bevisst gjennom alt vi gjør og sier, eller at vi må foreta bevisste fortolkninger av alt som skjer rundt oss. Vi er på mange måter sosialisert til hva som oppfattes selvfølgelig. Likevel er det ikke alltid lett å sette ord på det selvfølgelige, men når vi gjøres bevisst på selvfølgelighetene vet vi ofte med en gang hva det dreier seg om (Bech- Jørgensen, 1994, s. 148).

Ifølge Bech- Jørgensen (1994, s. 149) kan det også være situasjoner hvor selvfølgelige dimensjoner har brutt sammen, men det er ikke enkelt å uttrykke hvilke. Situasjonene kan da fremstå som en tilsløring av det selvfølgelige, det tatt for gitte, som det er vanskelig å sette ord på. Situasjoner hvor det er enklest å bli oppmerksom på hvordan selvfølgelighetene har brutt sammen eller er blitt endret, er situasjoner hvor mennesker opplever kontraster mellom det som har vært og det som er blitt. Det kan eksempelvis være situasjoner som følge av konflikter, sykdom eller som i mødrenes tilfelle, endring eller forverring av livsvilkår som eksempelvis økonomi og logistikk.

Jeg har i kapitlene tidligere, vært innom mange områder av hverdagen til mødrene hvor

deres betingelser i hverdagen har blitt analysert og diskutert betydningen av. Eksempelvis kan jeg nevne hvordan økonomi, uforutsigbarhet, og forventninger knyttet til morsrollen utgjorde endrede betingelser i mødrenes hverdag, og fikk ulik betydning for deres fungering i det daglige. Kategoriene i empirien er som tidligere nevnt ikke gjensidig utelukkende, og jeg kunne meget vel ha diskutert de nevnte betingelser i lys av dette kapitlets tema da relevansen og innholdet også berører essensen av tatt for gitte tilsløringer. Med denne visshet med meg, har jeg likevel valgt å konsentrere dette kapitlet omkring de endrede betingelsene i mødrenes liv som jeg ikke har fått gått tilstrekkelig inn på hittil, men som utgjorde en betydelig kontrast for dem i hverdagen nå sammenlignet med før.

Kapitlet konsentrerer først og fremst funn knyttet til hvordan endringen av deres livsbetingelser hadde medført manglende *Overskudd, den kumulative hverdagssum?* Alle mødrene hadde følt seg slitne på tidspunkt i livet, men slitenhetsfølelsen de kjente når konfliktnivået og problemene tårnet seg opp stod i kontrast til deres tidligere erfaringer med å være sliten. Slitenheten hadde over tid endret seg fra å være en fysisk slitenhets tilstand til å bli en kontinuerlig energisvekket fysisk og psykisk slitenhets tilstand. Mangelen på overskudd medførte betydelige begrensninger for mødrene i det daglige. Den andre tatt for gitte dimensjonen handlet om mødrenes erfaring med aktivt *Vern om verdigheten* av seg selv og barna i møte med ulike instanser og samfunnet.

7.1 Overskudd, den kumulative hverdagssum?

I dette kapitlet skal jeg belyse på hvilken måte mødrenes erfaring av manglende psykisk og fysisk overskudd fikk betydning for deres *deltagelse og mestring i hverdagen*, og *strategier for selvivaretagelse*. Slitenhetsfølelsen de kjente på var i tillegg til den fysiske slitenhetsfølelsen, overskygget av en psykisk slitenhet og energiløshet som blant annet ga utslag i at de i mindre grad initierte, iverksatte, deltok og opplevde mestring i daglige aktiviteter med barna, eller utførte huslige gjøremål.

Aktivitetene vi gjør i de sekundene, minuttene og timene vi er våkne i løpet av en dag krever alle en viss mengde energi. Hafstad (2020, s. 118) hevder energisvekkelse blant mennesker er et betydelig folkehelseproblem, men peker på at lite forskning og faglig

motstand rundt energi som menneskelig fenomen medfører mindre oppmerksomhet på hva energiforstyrrelser faktisk medfører for den enkelte. Hafstad (2020, s. 117) anvender begrepet livsenergi for å beskrive energitilstanden i mennesket. Ifølge Hafstad er ikke livsenergi en bestemt form for energi, men en forutsetning for alle prosesser mennesket inngår i. I mitt empiriske materiale fremkom det hvordan mangelen på fysisk og mentalt overskudd fremstod som endrede energibetingelser og reduserte mødrenes forutsetninger for virksomhet i det daglige.

7.1.1 Deltagelse og mestring i hverdagen

Alle mødrene kunne fortelle om liv levd med til dels store psykiske belastninger over år. Belastningene handlet hovedsakelig om konfliktfylte samliv, problematiske familierelasjoner, bekymringer og stress grunnet vanskelig økonomi, manglende sosial støtte og tilstrekkelig hjelp, fysiske og psykiske helseproblemer, utfordringer og bekymringer knyttet til barnas utvikling samt utvikling av betydelig stress som følge av negativ erfaringer etter involvering og samhandling med offentlige instanser som barnevern, NAV og skole. For de fleste mødrene hadde energinivået utviklet seg i stadig større negativ retning over mange år, og de fortalte om en type slitenhet som handlet om en mental utmattende følelse som ga utslag i betydelig energisvekkelse.

En mor fortalte om kontrasten mellom slitenhetsfølelsen når barna var små, før årene med problemer satte inn for fullt, og denne formen for slitenhet som hun opplevde nå. Hun var tilflyttet et lite sted, hadde hatt egen bedrift, små barn, levde sammen med barnas far, hadde hans familie rundt seg og var engasjert i lokalsamfunnet gjennom barna. Hun jobbet svært mye og hadde mye ansvar, mannen hennes hadde sine psykiske vansker og selv måtte hun til tider be om hjelp grunnet sine egne angst og PTSD problemer. Forholdet til mannen begynte å bli vanskelig, og barna begynte å få sosiale problemer på skolen. Så måtte hun be om psykisk hjelp og forholdet til eksmannen endte i brudd og konflikt. Hun ble eneforsørger, måtte avslutte bedriften og kom i økonomiske vansker. Nettverket som i stor grad var etablert gjennom mannen og barna ble borte. Barnevernet ble koblet inn og moren hadde aldri opplevd seg så psykisk sliten og utmattet som nå.

En gang når de var små jeg var så sliten at jeg gikk på benken. Til og med det var en annen form for sliten. Dette her sliter psykisk og er utmattende. Jeg har vært i full jobb. Nå greier jeg ikke det. Jeg skjønner ikke hvordan jeg fikk det til før. Det var jobb, unger som skulle kjøres hit og dit, vi dro på arrangement og besøk. Nå er det ikke energi til noen ting selv om jeg ikke jobber.

Eksemplet gir et inntrykk av hvordan flere av mødrenes overskudd hadde vært utfordret over tid, og at overskuddet endret karakter i takt med de kumulerende psykososiale belastningene. Mødrene opplevde energinivået endret seg til å bli mer og mer psykisk vanskelig etter hvert som livssituasjon ble betydelig mer negativ, kompleks og belastende. De fleste mødrenes opplevelse av manglende overskudd handlet om at de følte seg psykisk slitne, og ikke mestret de daglige fysiske og sosiale krav slik de skulle ønske, eller hadde erfaring med å håndtere fra før.

For flere av mødrene som var blitt alene etter samlivsbrudd var det til tross for dysfunksjonelle forhold, en kontrast mellom hva de opplevde å bidra med før som mødre med hensyn til litt større økonomisk frihet. Empirien var imidlertid ikke entydig, da noen av mødrene opplevde samlivsbruddet som en befrielse og deres tilværelse med barna ble tryggere til tross for vanskeligere levekår. Endring av mødrenes sivile stand kunne slik sett fremstå som en frigjørelse selv om belastningene ikke forsvant, men endret seg til å bli mer levekårsbaserte belastninger (Jacobsen & Kristiansen, 2014, s. 29), men som også bidro til manglende overskudd.

Ifølge Bech- Jørgensen (1994, s. 149) utgjør selvfølgeligheter i hverdagen ingen stabil orden, men foranderligheten av selvfølgelighetene styres av både interne og eksterne betingelser. Når familielivet utviklet seg til å bli konfliktfylt, med påfølgende vanskelige samlivsbrudd, tap av sosiale relasjoner og vanskeligere økonomi medførte dette endring av mange ytre betingelser. Mødrenes livssituasjon og de endrede betingelsene fikk også betydning for mødrenes interne betingelser, og handlet om hvordan mange av dem hadde erfaringer fra vanskelige barndommer og hadde ulike psykiske utfordringer med seg inn i voksenlivet.

Eksempelvis ble angst problematisk og helseproblemer vanskeligere å takle alene med barna fordi alenetilværelsen krevde desto mer innsats og energi av mødrene for å mestre de daglige krav. Biomedisinske studier viser at våre sosiale omgivelser har en kumulativ

innvirkning på utvikling av en rekke sykdommer, og vår fysiske og psykiske helse. Den kumulative effekten forklares ved at kroppen og hjernen står i et gjensidig påvirkningsforhold, hvor nerve-, hormon- og immun system sørger for både tilpasning, beskyttelse og negativ innvirkning som følge av ytre stress (McEwen, 2005, s. 315).

For en av mødrene var det tidligere vanskelig å få tiden til å strekke til mellom barn, jobb og hjem, men som sykemeldt alenemor og i konflikt med både eksmannen og barnevernet opplevde hun å ha tilstrekkelig tid, men fullstendig mangel på overskudd og økonomi for å kunne gjøre noe med barna.

*Før, så pleide jeg og minstemann å ake mye sammen. Nå, så er det veldig sjeldent vi orker å gjøre det. Det er ikke energi, det er slitsomt hele tiden. Før, så pleide vi å sitte her og se på film eller kunne spille spill og...da var det selvfølgelig etter å baket, sånn at vi kunne se på film og spise kake. Vi spilte spill, vi gjorde mye mer aktivt sammen. Og det...Jeg er for sliten og for trøtt til at det er det ikke energi til lenger. **Mhmm.** Og det føler jeg er konstant tappet for energi. Og da er det ikke overskudd til å gjøre alle disse her tingene som egentlig ga oss så mye positivt. Vi pleide jo å ha kinoturer og ut og spise pizza. Ikke sant, sånn er det ikke penger til nå. Jeg har jo ikke økonomi til å ta ungene mine med på kino og ikke økonomi til å gå ut og spise pizza ilag med de, sånn som vi gjorde før. Når vi dro og spiste pizza, da dro vi på en plass hvor de hadde billiardbord. Da spiste vi og spilte billiard sammen... ja, alt det der koster penger. Jeg har ikke penger til det, sant. Nå har jeg tid til å gjøre de tingene sammen med ungene, men jeg har ikke økonomi til å gjøre det.*

Eksemplet tyder på hvordan mødrenes overskudd tynges ekstra av sosioøkonomiske begrensninger. Selv om mødrenes overskudd også var begrenset når barna var små, handlet begrensningene i større grad om mangel på tid, noe som ikke utgjorde en betydelig emosjonell byrde, men ble oppfattet som noe alminnelig som de fleste småbarnsforeldre opplevde. Når så livet etter hvert ble tynget av psykososiale belastninger, som eksempelvis konfliktfylte samlivsbrudd, utfordringer med barna og uønsket inntreden av barnevernet, ble det en betydelig endring av de økonomiske, praktiske og sosiale rammene. For denne moren fremstår endringene i tilværelsen å handle om hennes overskudd og økonomiske mulighet.

En forutsetning for at noe fremstår som selvfølgelig er gjenkjennelse, men for at man skal kunne gjenkjenne og tillegge et fenomen å være en selvfølgelighet, må fenomenet oppfattes forskjellig fra andre fenomen. Det innebærer at de opplevde forskjellene må

utgjøre en forskjell i mødrenes hverdag på en slik måte at noen aktiviteter gjenkjennes som betydningsløse, mens andre gjenkjennes som betydningsfulle (Bech- Jørgensen, 1994, s. 144). For denne morens vedkommende, gjenkjente hun ikke sitt eget overskudd lengre idet hun sammenlignet seg med hvordan hun hadde vært før, og det manglende overskuddet hun nå kjente på hadde stor betydning for hennes deltagelse og aktivitet i hverdagen.

Jeg har tidligere i empirien belyst hvordan mødrenes belastninger var relatert til blant annet strukturelle, materielle, økonomiske, relasjonelle og helsemessige dimensjoner som medførte negative emosjonelle reaksjoner slik som blant annet bekymringer, fortvilelse, angst, skam, skyld, manglende mestringsfølelse, uforutsigbarhet og håpløshet. Hafstads (2020) studie av energi som menneskelig fenomen og på hvilken måte menneskets energimengde er bundet og frigjøres i kroppen, hevder at emosjonelle prosesser kan bidra til å frigjøre eller motvirke fri omsetning av energi (Hafstad, 2020, s. 119).

Eksemplet ovenfor kan tyde på at energisvekkelsen mødrene opplevde som følge av kompleksiteten i de psykososiale belastningene de etter hvert stod i, fremstod som betydelig psykisk tyngre enn energisvekkelsen de hadde opplevd tidligere. Energisvekkelsen mødrene hadde nå, virket å få en psykisk dimensjon fordi belastningene omfattet emosjonelle, svært vanskelige prosesser. I henhold til Hafstads resonnement (2020, s. 119), kan de negative emosjonelle prosessene ha motvirket fri omsetning av energien og tynget mødrene slik at de opplevde seg energifattige og i mangel på overskudd.

Felles for mødrene var deres negative erfaringer med barnevernet, som skapte betydelig stress, usikkerhet og redsel, spesielt i undersøkelsesfasen. En av mødrene satte ord på hvordan situasjonen med barnevernets inntreden skapte så mye stress og krevde så mye energi at det tilslutt tynget henne så mye at hun mistet livsgleden og tilstrekkelig tro på seg selv, og dermed også håp om at hun skulle mestre situasjonen og energi til å utføre det som krevdes.

Først mister man lysten til alt, og da har man ikke så mye å gi. Man blir tappet for energi og tankene kan bli destruktive. Man blir sliten fordi det er en stor

påkjennning.

En annen forklaringsmodell for opplevelsen av helse og overskudd, er de metabolske prosessers betydning som kan belyses ved å gå nærmere inn på kroppens indre stresshåndtering. For mødrene i undersøkelsen, er det særlig verdt å merke seg betydningen av eksponeringstid av psykososiale belastninger og stressnivå, med hensyn til hvilke konsekvenser det hadde for mødrene. Tveråmo, Johnsen og Meland (2014, s. 2174) påpeker hvordan menneskets mestring av psykososiale stressfaktorer er et forsøk på å oppnå balanse mellom personens tilgjengelige mestringsressurser og eksisterende sosiokulturelle krav og forventninger.

Tilpasningsprosessen for å oppnå slik balanse betegnes som allostase, som handler om å opprettholde indre metabolsk stabilitet til tross for endring av ytre forhold (Sterling & Eyer, 1988, s. 636). Allostatiske reaksjoner handler om kroppens metabolske tilpasning til stressfylte situasjoner, eksempelvis er adrenalin et hormon som skaper fight- flight-freeze reaksjoner hos mennesket og bidrar til beskyttelse av oss i truende situasjoner. Oftest oppstår imidlertid stressreaksjoner knyttet til daglige utfordringer, økonomisk usikkerhet, helseproblemer og personlige konflikter (McEwen, 2006, s. 367), som også var tilfellet med mødrene i undersøkelsen.

Den komplekse sammensetningen av belastningene fikk betydning for mødrenes fungering i det daglige, både som mor og i forhold til ivaretagelse av hjemmet. En mor opplevde at både små og store oppgaver ble problematisk for henne å få utført, og hun ble sliten bare av å tenke på alt hun burde ha gjort.

Og så er det det her at det er så mye som sliter på psyken... og det tapper meg for energi. Sånn her, jeg føler det er så mye som en gjør og det er så mye som man ikke får tak i, så mye som man skulle ha gjort, som jeg ikke har energi til å gjøre og... bare tanken på det gjør jo at jeg blir sliten bare ved å tenke på det. Og da faktisk få tatt tak og hevet seg rundt å få gjort alt det som skal gjøres... eh (sukk) det er sjeldent jeg makter det, jeg vet egentlig ikke, det bare stopper opp, har ikke energi til noen ting. Og så blir det bare stopp... for alt mulig... på alle bauer og kanter. Så sitter jeg her og tenker på at jeg må ringe Guardia for å få ryddet opp i det her med den her alarmen som skulle ha vært deaktivert og ikke ble deaktivert. Men det ble ikke gjort i går men det kan hende jeg får gjort det i dag, for jeg kan ikke ha den alarmen aktivert. For de skal in der og bygge om i lokalet og da... vil det jo gå ille hvis at alarmen skal hyle og tute og bælje... Så den telefonen blir jeg nødt til å ta. Men det er bare tiltak.

Eksemplet handler om hvordan mødrene kunne kjenne seg overmannet av bekymringer og at visshet om mengden gjøremål og omfanget av ansvar som bare lå på deres skuldre, kunne slå dem helt ut istedenfor å få dem til å aktivere evner. McEwen (2005, s. 317) har i sine studier av stress, undersøkt hvordan kroppens normale stressreaksjoner (allostase), over aktiveres som følge av stress over tid, og dermed utløser en tilstand han betegner som allostatisk overbelastning. Hvis disse akutte forsvarsresponsene vedvarer over tid, kan det ifølge McEwen (2005, s. 317) lede til utmattelse, eller også kalt allostatisk overbelastning.

De allostatiske reaksjonene kan altså ved tilstander av kronisk stress, utvikle en alvorlig ubalanse og overbelastning av vårt metabolske og psykologiske system. Blant annet kan allostatisk overbelastning påvirke immunsystemet og medføre ulike sykdomstilstander (McEwen, 1998, s. 41) og depresjon (McEwen, 2006, s. 375). Imidlertid er det uhensiktsmessig å vite hvordan overbelastning oppstår hvis man ikke samtidig skuer bak sceneteppet og ser på hvilke betingelser som står bak og leder til redusert overskudd. Vi skal se nærmere på hvilke komplekse betingelser som bidro til mødrenes manglende overskuddet i det videre.

Mødrenes erfaringer av sitt overskuddsnivå handlet også om hvordan de opplevde endring av indre betingelser, slik som sin organisatoriske evne og oversikt i det daglige. Spesielt var konsentrasjon og evnen til å huske blitt redusert.

Jeg hadde fotografisk hukommelse en gang i tiden. Den er borte. Nå må jeg skrive ned alt jeg skal huske og jeg sliter med konsentrasjonen.

For flere av mødrene handlet høyt stressnivå i hverdagen kombinert med lavt energinivå at det ble vanskeligere å holde oversikt og kontroll på alle daglige gjøremål. Noen av mødrene hadde hatt problemer med oppmerksomhet og oversikt tidligere, men opplevde disse problemene ble forsterket av stress og disponibel energi. Hafstad (2020, s. 119) hevder det er manglende kunnskap om hvordan energifordelingen vår påvirker psykiske prosesser, forstått som at vi vet ikke nok om hvordan energien fordeler seg i kroppen vår og gjør oss sårbar ved ulike former for forstyrrelser. Studier av allostatisk overbelastning har vist nevrologisk atrofi av hippocampus og den prefrontale cortex som er områder i hjernen hvor vår oppmerksomhet, hukommelse og evnen til å utføre

handlinger styres fra (McEwen, 2006, s. 371). Med andre ord kan stress se ut til å påvirke evnen til å lære, huske og fatte beslutninger, noe som også kan ha bidratt til mødrenes opplevelse av overskudd og mestring av daglige gjøremål.

Søvn var også en indre betingelse for mødrenes overskudd, på ulike vis. En av mødrene som hadde baby, opplevde seg sliten som spedbarns mamma, men var også generelt svært sliten som følge av en krevende hverdag med blant annet oppfølging av sønnens behov og egne muskulære smerter. Tidligere i empirien fremkom det hvordan denne moren erfarte hverdagen svært belastende knyttet til oppfølgingen av sønnen og hvordan hennes ønske om å bedre sønnens situasjon og få familien til å fungere gikk foran egne behov. Hun hadde over lengre tid fått svært begrenset med søvn om natten grunnet stadige oppvåkninger både fra babyen og sønnen.

Jeg var veldig sliten. Når NN NAVN er urolig på natta, vet jeg ikke hvordan det er. Natten ble veldig urolig. Jeg tror ikke jeg har sovet mer enn en time sammenhengende.

Eksemplet belyser søvn som betingelse for mødrenes overskudd. Ifølge Astill et al. (2012, s. 1109) viser søvnstudier at manglende søvn kan medføre negative emosjonelle, kognitive og motoriske utfall, og påpeker videre betydningen av tilstrekkelig søvn for å opprettholde god fungering på dagtid. Både oppmerksomhet og hukommelse er områder som kan bli berørt ved manglende søvn. Det som var særlig utfordrende i denne situasjonen var at søvnproblemene til moren kom i tillegg til hennes allerede krevende livssituasjon. Det var ikke noe i empirien som tilsa at mødrene erfarte økt oppmerksomhet fra barnevernet eller andre instanser omkring betydningen av deres søvnproblemer med hensyn til fungering i det daglige.

En annen mor fortalte om hvordan utfordringene hun opplevde i løpet av dagen grunnet vanskelige situasjoner med sønnen preget henne inn i søvnen og medførte et urolig søvnmønster.

Jeg får ikke sove. Jeg måtte prøve å legge meg, men jeg blir urolig og drar det inn i drømmer. Jeg våkner veldig sliten. Det er ikke bare de siste årene. Det har vært noe hele tiden.

Utsagnet illustrerer hvordan mangel på søvn over tid blir en betydelig belastende faktor som kan virke inn på mødrenes opplevelse av daglig fungering og overskudd.

Manglende søvn over tid er også å anse som en allostatisk respons på stress (Astill, et al., 2012, s. 1125; McEwen, 2005, s. 316), og langvarige søvnproblemer vil utgjøre en særlig risiko for å oppleve seg utmattet ifølge McEwens teori om allostatisk overbelastning (McEwen, 2005, s. 317).

Andre former for søvnproblemer kom til uttrykk hos mødrene ved at de følte seg unormalt trøtt og uopplagt. Noen av mødrene kunne fortelle om hvilke behov de hadde for å sove i løpet av dagen, og at de gjerne sovnet tidlig av på sofaen og våknet like trøtt. En av alenemødrene hadde diagnosen PTSD fra tidligere og hadde i tillegg fått vansker med å huske og konsentrere seg. Etter at hun ble skilt fra far til barna og ble alenemor hadde det vært svært konfliktfyllt både mellom henne og eksmannen, og barnevernet. Hun var nå ute av jobb og hadde mistet det meste av all sosial kontakt med andre. Hun opplevde seg som enormt trøtt hele tiden. Hun sovnet så mye på sofaen etter at barna var kommet hjem fra skolen at hun måtte stille alarmer for å følge opp tenåringsbarnas lekser, hvis ikke var hun redd hun sovnet gjennom hele ettermiddagen frem til natten.

Og det her med baking og spilling og sånne ting, jeg er for trøtt. Jeg er konstant trøtt. Jeg føler at når jeg ikke står i ett eller annet og jobber med ett eller annet, som baking og stå og få ungene til å spise og alt det der, så sitter jeg egentlig bare i sofaen og halvsover... for jeg er så trøtt. Og det... det er sånn at jeg har her, hver kveld klokken halv åtte så ringer det en alarm så jeg ikke sover av, så ringer det akkurat for å vekke meg, for at jeg må gå og få ungene til å gjøre leksene sine. Og så har jeg en annen alarm som vekker meg i tilfelle jeg sovner av for at jeg må gå og stelle ungene i seng. Det hender ofte at jeg sovner på sofaen når jeg er så trøtt. Det er... det er ikke greit å skulle ha det sånn.

Mødrenes søvnproblemer fremstod som ulike, men viktige betingelser for opplevelse av overskudd. Empirien kunne samtidig tyde på at søvnproblemene var ulike former for stress og belastningsreaksjoner. Ekstremt trøtthet stod i kontrast til de mødrene som hadde problemer med å sove. Felles for dem var at de uansett ikke følte seg uthvilte. Ifølge Åsberg et al., (2010, s. 1308), kan en karakteristisk reaksjon på langvarig psykososialt stress være utmattelsessyndrom. Blant annet kan uttalt fysisk og psykisk trøtthet og manglende følelse av å være uthvilt til tross for mye søvn være kjennetegn på at en person er utmattet. Et annet moment i denne morens tilfelle, handler i særdeleshet om hennes erfaring av at situasjonen er uholdbar og uønsket, og eksemplet

tyder dermed også på at moren opplever sin livskvalitet som betydelige begrenset som følge av søvnproblemene.

Flere av mødrene ga uttrykk for at det meste av energien deres gikk med til å ordne opp i de mest nødvendige omsorgsoppgavene og praktiske daglige utfordringer for å få hverdagen til å gå rundt, og for å innfri både egne og ytre krav og forventninger som de opplevde var knyttet til deres omsorgsrolle. Ivaretagelse av de praktiske, organisatoriske, huslige, ytre synlige forhold som rent hus, rene klær, mat på bordet, fikk større prioritering fremfor tid og samvær med barna.

Vet du hva, jeg kjenner jeg har overskudd til det som på en måte er ... praktisk nødvendig for at guttene skal bli godt tatt vare på. Det å sørge for at ... de har mat, sørge for at de har rene klær, sørge for at ikke helsemyndighetene kommer og stenger leiligheten for at det er for skittent at det ikke er forsvarlig å bo her. [Jeg gjør det jeg føler på en måte er minimumskravet... og så er det ikke overskudd til noen ting mer..

Empirien tyder på at de fleste mødrenes prioriteringer handlet om å innfri forventninger og krav til praktiske omsorgsoppgaver for barna og i hjemmet. Mødrenes prioritering av å bruke sitt marginale overskudd på praktiske omsorgsoppgaver, fremfor å bruke tid sammen med barna står dermed i kontrast til det intensive foreldreskapet hvor barna har høyest prioritet (Green, 2015, s. 198). Fortolkningen av dette kan handle om flere aspekter.

Hovedvekten av barnevernets tjenestemottagere er marginaliserte familier som tilhører arbeiderklassen (Fauske et al., 2018, s. 8). Studier viser at oppdragelse- og omsorgsperspektiver til arbeider- og middelklassen knytter an til ulike klassespesifikke omsorgsmodeller (Stefansen & Farstad, 2008, s. 362), og barnevernets tilnærminger og arbeid med familiene i barnevernet kritiseres som tidligere nevnt for å være innrettet etter middelklassens omsorgs- og oppdragernorm (Kojan & Fauske, 2011, s. 105; Fauske et al., 2018, s. 10; Langsrud et al., 2017, s. 135).

Ifølge Langsrud et al. (2017, s. 136) påvirker barnevernsarbeidernes oppfatning av hva som er «gode nok foreldre» også hvordan foreldrene selv opplever de fyller sin foreldrerolle. Mødrenes prioriteringer kan fortolkes å være som følge av en tilsørt systemisk maktdimensjon, med utgangspunkt i at betingelsene for deres foreldreskap

ble endret etter barnevernets inntreden. De endrede betingelsene handlet om at de nå opplevde seg under oppsyn og ikke kunne velge sine prioriteringer fritt. Dermed ble deres prioriteringer preget av å måtte opprettholde et tilfredsstillende ytre, materielt omsorgsnivå, fremfor å bruke overskuddet sitt på nærhet og tid med barna.

Problematikken berører menneskers mulighet til å eie sine egne prioriteringer, og inngår slik i problematiseringen av hverdagslivet som arena for maktutøvelse. Eies prioriteringene bedre innenfor middelklassen fordi middelklassens representanter innfrir hva er normativt og sosialt akseptert? Morens manglende overskudd kan fortolkes både som *en følge* av belastningene, og en *endret betingelse* i hennes livsverden. Uansett resulterer hennes erfaring av manglende overskudd at hun må prioritere, og prioriteringene hennes har nå endret seg fra å være naturlig begrenset av utfordringene med å balansere hverdagslivets ulike virksomheter, til å fremstå som dominert av et normativ omsorgsperspektiv. Hennes forståelse av sin livsverden vil i betydelig grad være formet og påvirket av de eksisterende sosiale samfunnsforhold (Berger & Luckmann, 2000, s. 76), og i denne sammenheng særlig barnevernets normative forventninger.

Ifølge Holzkamp (1998, s. 96), er en del av vår livsførsels økonomi å velge blant dårlige valgalternativ, hvor vi kompromisser og prioriterer og fortolker hva som må til for å opprettholde hverdagen og dens driv til tross for vanskelige vilkår. Hjemmemiljøet som et synlig og konkret miljø for vurdering av omsorgsstandard, kan forstås å ha hatt betydning for mødrenes prioritering av oppgaver i hverdagen. Omsorgsmiljøets ytre representasjon i form av rene og riktige klær til barna, hjemmets innemiljø i form av hygiene, standard og synlig ytre kontekst kan få umiddelbar stor oppmerksomhet om dette nivået vurderes å være lavt (Christiansen & Andersen, 2010, s. 34). Empirien kan forstås på den måten at den ytre normen for vurdering av omsorg ble utgangspunktet for mødrenes strev etter å opprettholde et ytre omsorgsnivå som var normativt akseptabelt. Kritikken mot barnevernet handler i tillegg til det normative aspektet omkring vurdering med utgangspunkt i middelklassens foreldreskap, om at barnevernets betydelige vektlegging av utviklingspsykologiske tilnærminger og standardiserte metoder begrenser et sosialteoretisk perspektiv. Det innebærer større fare for at utvidet

oppmerksomhet på betydningen av familiers livsbetingelser og ytre kontekstuelle faktorer går tapt (Kojan & Fauske, 2011, s. 107; Langsrud et al., 2017, s. 136). Dette reiser viktige faglige og etiske aspekter i tilknytning til betydningen av barnevernets tilnæringsmåter, og hvilken rolle barnevernet har med hensyn til å påføre mennesker med komplekse hjelpebehov ytterligere belastninger.

Konsekvensene av mødrenes opplevelse av overskudd hadde også ulike relasjonelle konsekvenser i det daglige. En av mødrene erfarte at den manglende energien og overskuddet gjorde at aktiviteter og nærhet i form av gode samtaler med barna ble en mangelvare.

Jeg prøver å finne overskudd til de gode samtale og til de positive tingene, men der har jeg veldig dårlig samvittighet. Jeg føler at det blir for lite.

Eksemplet kan tyde på at det implisitt i dette utsagnet ligger en oppfatning av hva som er normativt bra og riktig å gjøre sammen med barna. Morens dårlig samvittighet springer trolig ut fra hvordan hennes opplevelse av skyld både er knyttet til egne ønsker og den sosiale orden, og de normative forventninger til foreldreskapet (Brinkmann, 2015, s. 77; Green, 2015, s. 198).

Tilsløringen av det tatt for gitt i situasjonen, omhandler hvordan de implisitte sosialt konstruerte forventningene knyttet til foreldreskapet, blir vurderingsaspekt mødrene formes og dømmer seg selv i henhold til. Disse forventningene handler om en verdsettelse av kvalitetstid med barna som innebærer nære, tilstedeværende samtaler og evnen til å gi barna gode opplevelser. Det samme sosialt konstruerte aspektet viste seg i empirien hvor mødrene ga uttrykk for at de verdsatte de stundene med barna hvor de opplevde de gode samtale med dem rundt middagsbordet eller i bilen. Verdsettelsen av slike stunder og den dårlige samvittigheten som speiler seg i *mangelen* på slike stunder med barna, utgjør den kontrasten som blottlegger fenomenet knyttet til kvalitetstid med barna som nå lenger ikke er tatt for gitt blant mødrene i undersøkelsen. *Kvalitetstid, alenetid, mammatid, pappatid*, og lignende tidsbenevnelser er sosialt konstruerte begrep i nyere tid som sier noe om hvilken type hensikt tiden med barna har. Tiden er ikke lenger tilfeldig benyttet, eller brukes intensjonsløst, den fremstår som planlagt med et kvalitativt formål til fordel for barna og tidsbegrepene er blitt et

verdiladete begrep. Tiden har slik fått status og verdi utover å være klokkeid, fordi tiden regnes som en mangelvare i vårt moderne samfunn. Kan hende gjenspeiler disse tidsbegrepene også implisitte grader av sosiokulturell og økonomisk kapital, men empirien i denne undersøkelsen tilsvarer ikke bare manglende kapitaler, men også manglende overskudd som tiden med barna preges av.

Det paradoksale i dette, handler om det en av mødrene ga uttrykk for i et av sitatene ovenfor, at nå hadde hun tid, men ikke økonomi for å gjøre ting sammen med barna (s. 172). Fortolket som at det er ikke tiden i seg selv, men *innholdet* i tiden som er problemet. Moren opplevde at hun ikke hadde økonomi til å finne på noen med barna, og normativt vil man lett kunne si at god tid ikke trenger å koste noe. Imidlertid er det ikke *tilgangen* på tid som er utfordringen i akkurat dette tilfellet, men at tiden som en kvalitativ ressurs ikke er en selvfølge grunnet manglende overskudd. Å skape innhold i tiden er ressurskrevende, fordi det krever kreativitet, planlegging, organisering, ulik ressurstilgang og energi til gjennomføring. Å skape innhold i tiden med barna krever med andre ord overskuddskapital, men når heller ikke andre kapitaler er tilgjengelige er det lite som kan kompensere for det manglende overskuddet. På denne måten kan kvalitativ tid med barna problematiseres som en tilslørt tatt for gitt dimensjon i hverdagen til mødrene, fordi den ikke var en selvfølge for mødrene, men fremstod ikke som en prioritert dimensjon av hjelpeapparatet.

Et annet aspekt var at mødrene opplevde manglende overskudd gikk utover humøret og deres evne til å kontrollere temperamentet sitt. En alenemor fortalte at hun opplevde seg svært nedkjørt og sliten, og at samhandlingen med sønnen lett eskaleres til store krangler. Hun måtte jobbe kraftig med seg selv for å unngå krangler med han.

Hvis du tenker på gårdagen hvordan den ble, hva tenker du da? Den var egentlig ikke så ille. Jeg var egentlig ganske fornøyd med at selv om jeg var så sliten, og selv om vi stod i en del situasjoner der det fort kunne eskalere til å bli veldig mye suring og krangling så gjorde det ikke det. Det verste er en del jobbing med meg selv, men jeg er litt sånn stolt av at jeg faktisk klarte å unngå å krangle med guttene mine.

Mødrene uttrykte å ha betydelige utfordringer med å håndtere barnas atferd eller unngå vanskelige situasjoner i det daglige når de selv opplevde seg stresset og sliten. Da kunne

mødrenes begrensede overskudd bidra til at konflikter oppstod. To mødre uttaler det slik.

Jeg liker ikke at jeg blir sint, og jeg blir fort sint. Jeg merker at når jeg er trøtt og sliten så er lunta veldig kort.

De dagene han er rolig er det lettere for meg. Da klarer jeg å holde stressnivået nede og gjøre det jeg skal. Jeg kan være sliten, men ikke på samme måte. Hvis jeg merker at han er i ulaget på morgenen blir jeg mer stresset og sliten, så vet jeg når det sier pang. Jeg blir gående og vente på det og det er litt ubehagelig. Jeg er blitt så vant med det at jeg får ikke stoppet det.

En annen mor fortalte om hvordan hun presset seg til å innfri forventninger og krav, og hvordan det resulterte i tapte vennskap og sosial omgang med andre fordi hun ikke hadde overskudd til mer.

Det går nok mer i stahet enn hva jeg klarer. Jeg får ikke ro og får ikke slappet av. Klesvask og sånt går av seg selv, men jeg får ikke vasket så mye som jeg vil. Utenfor hjemmet har jeg ingen energi. Jeg har ingen venner igjen heller. Jeg har ikke overskudd til å ta vare på dem. Det blir veldig lite utenom jobb og hjem.

Sitatene er ulike eksempler som gir inntrykk av hvordan manglende overskudd også kan gi utslag i mødrenes relasjonelle forhold til barna og omgivelsene. Mødrenes psykososiale belastninger ifølge med stress og stresshåndtering, kan med bakgrunn i kunnskap om allostatisk overbelastning (Mcewen, 2005, s. 317) ha gitt utslag i mødrenes bidrag i relasjonelle sammenhenger. Våre personlige og sosiale mestringsressurser har betydning for hvordan vi håndterer livsbelastninger og negative hendelser i livet (Aamodt et al., 2002, s. 194). Samtidig forstås stressmestring og håndtering av vanskelige livsbelastninger å være et samvirke mellom mødrenes biologiske, psykologiske, sosiale og miljømessige forutsetninger (McEwen, 2006, s. 371). Disse forutsetningene forstås å danne unike stress- sårbarhets- system hos hver enkelt av mødrene.

Manglende oppmerksomhet på de ulike *konsekvensene* av vanskelige levekår er kritisert gjennom flere studier (Andenæs, 2005, s. 223; Ljones et al., 2019, s. 157). Mødrenes utsagn kan eksemplifisere, hvordan tidligere tatt-for-gitte handlinger som samtaler med barna, omgang med venner og husarbeid, var aktivitetene som ikke krevde så mye energi av dem tidligere. Nå opplevdes disse handlingene som mer energikrevende som følge

av endringer av både indre og ytre betingelser som resulterte i mødrenes opplevelse av manglende overskudd og økt stress.

Mye tyder på at mødre brukte energi på å ivareta de huslige arbeidsoppgaver mødre fant mest nødvendige. Utover denne energibruken erfarte de lite energi til overs til andre aktiviteter. Fremfor at barnevernssystemet bidro til endring og problemløsning hvor de underliggende problemer som bidro til manglende overskudd ble avdekket, tyder empirien på at barnevernets vektlegging av foreldreferdighetene overskygget overskudd som betingelse for foreldregjeringen. De bakenforliggende faktorens betydning som forutsetninger for mødrenes overskudd, handlet om helsemessige, økonomiske, sosiale, relasjonelle og praktiske betingelser som sammen bidro til mødrenes opplevelse av belastninger og livskvalitet. Disse faktorene utgjorde en kumulativ sum av energi underskudd.

Kontrastene forbundet med manglende overskudd fremstod i mødrenes hverdag som fravær av initiativ, manglende mestring og redusert livskvalitet. Det er nærliggende å problematisere i hvilken grad livskvalitet inngår som et av vurderingskriteriene foreldrenes omsorgsevne vurderes utfra. Ifølge Hjort (1982, s. 16) kan hvordan man opplever å håndtere hverdagens krav knyttes til opplevelsen av overskudd og god helse, og også vurdering av egen livskvalitet. Mine funn tilsier at det er rimelig grunn for å betrakte overskudd som en tatt for gitt dimensjon med hensyn til mestring, deltagelse og livskvalitet i hverdagen.

7.1.2 Selvbeskyttende strategier

For alle mødre innebar hverdagen med barna naturligvis vaner og rutiner som i stor grad formet hverdagen. Spesielt for mødre som hadde barn med ekstra behov for særlig tilpasning i det daglige, fremsto rutinene og vanene som svært monotone. Monotonien som var knyttet til rutinene var for noen av mødre ekstra tyngende fordi det ble liten fleksibilitet i det daglige. De forsøkte derfor aktivt å skape større grad av autonomi ved å bryte rutinemønstrene. Disse forsøkene på å bryte rutinene fremstod som selvbeskyttende strategier i det daglige. Slike selvbeskyttende strategier anvendte

mødrene også i andre sammenhenger som ikke var fullt så rutinepregede, men som var psykisk tyngende og overskuddskrevende i hverdagen.

En mor forteller om sønnen som hun må gi ADHD medisin to ganger om dagen, og moren er nødt til å knuse tablettene fordi han ikke klarer å svelge dem. Sønnen vil ikke at andre enn moren skal gi han medisinen, og hun opplever seg låst fast i oppgaven. Moren gir uttrykk for at det er utrolig tungt for henne å gjøre de samme ensformige rutinene hver eneste dag selv om hun vet rutinene er en del av omsorgsoppgavene som mor.

*Jeg kjenner at jeg er lei av de samme rutinene. Vi er nødt til å ha faste rutiner hele tiden. Jeg begynner å bli lei av å vekke ungene om morgenen, lage den halve brødiskiva, ordne medisinen hans. Det går hele tiden, dag etter dag, akkurat det samme. Jeg kjenner at det er litt slitsomt. Det blir en liten seanse, både frokosten og kveldsmaten. Hadde han tatt en tablett og svelget den hadde det vært greit, men han greier ikke å svelge den. Jeg må åpne dem og blande dem i sjokolademelk. Han må drikke det med sugerør og jeg må passe på at han får med seg alt pulveret. Det er en seanse. Det tar ikke så mange minutter, men det er bare det at det tar de minuttene. **Det må gjøres.** Det må det, og det må gjøres av meg fordi han er vant til det. Han krever at det er jeg som er oppe om morgenen og gir han medisin. Han krever at jeg ordner alt. Bare å skrelle et eple krever han er jeg som gjør det, fordi han er vant til måten jeg gjør det på. Hvis han ser at noen andre gjør det på en annen måte, blir det vanskelig og uforutsigbart for han. Det er veldig mange hensyn å ta.*

Eksemplet ovenfor viser hvordan moren følte seg overmannet av omsorgsoppgaver med syklisk mønster. Ifølge Andenæs og Sundnes (2019, s. 233) innebærer omsorg for barn omsorgsoppgaver som er repeterende og som gjøres igjen og igjen og fremstår som sykliske. En forutsetning for det selvfølgelige er gjentagelser. Gjentagelser kan være en regelmessig kontinuitet i bevegelser, tanker, følelser, antagelser, erfaringer og fornemmelser (Bech- Jørgensen, 1994, s. 144). Rutiner og vaner er eksempler på slike gjentagelser. En annen forutsetning for det selvfølgelige i hverdagen er at aktivitetene fremstår som ubevisste for oss. Morens beskrivelse av situasjonen tyder imidlertid ikke på at hun har et ubevisst forhold til de rutinemessige aktivitetene, men derimot at hun opplever manglende aktivitetsbalanse, hvor de daglige omsorgs- og husarbeidsrutinene dominerer hverdagen (Håkansson et al., 2017, s. 111). Situasjonen er et eksempel på hvordan rutinemessige oppgaver kan utgjøre en betydelig belastning på foreldre, men

hvor tyngden og konsekvensene av det tilsløres av omsorgsansvarets forrang.

For å bryte med rutinemønstrene og skape mer autonomi og variasjon i hverdagen, benyttet mødrene ulike strategier. En mor bruker tidsaspektet for når hun utfører rutinene, som en måte å løse opp rutinene og gi dagen et litt annet innhold. Medisineringen av sønnen var det imidlertid vanskelig å flytte på, fordi han måtte få den før han gikk på skolen med hensyn til virkningseffekten.

Jeg sitter og venter fem til ti minutter lengre og utsetter det [medisinering av sønnen]. Jeg orker ikke begynne og er så lei av standardrutinene i døgnet mitt. Jeg får nesten krampe. For å få litt forandring bytter jeg om på oppgavene. Vasker klær på morgenen istedenfor ettermiddagen. Det kan jeg ikke gjøre med medisinen. Den må jeg gi han før han drar på skolen. På kvelden må jeg gi en halvtime før han legger seg. Jeg må jo bare gjøre det.

Eksemplet viser hvordan utsettelse blir en selvbeskyttende strategi. Medisinrutinene gir mening for henne på den måten at sønnen trenger medisin og hun er den som gir han den. Det er imidlertid den nødvendige gjentakelsen av de omstendige medisinrutinene som virker å tynde henne, fordi det krever mye av hennes tålmodighet og hun opplever det som et omstendig gjøremål hun ikke kan velge seg bort fra.

Normer, vaner og rutiner er en del av det Bech- Jørgensen (1994, s. 218) kaller den symbolske orden. Den symbolske orden forstås å bestå av eksempelvis materielle gjenstander, familiemedlemmenes hierarkiske posisjoner, relasjoner innad i familien og relasjoner til andre, tid og rom som gir innholdet i hverdagen mening. Bech- Jørgensen (1994, s. 145) gjør samtidig oppmerksom på hvordan rutiners gjentakende vesen kan oppleves som *dræbende monotoni*, fordi regelmessighetene gjør hverdagen ensformig og forutsigbar. Mye tyder på at moren opplevde rutinene og omsorgsoppgavenes regelmessighet som så ufravikelig at det krevde hennes energi, evner og tid på en slik måte at forutsigbarhetens rigiditet fremstod utmattende. På denne måten oppstod ubalanse i hverdagens aktiviteter, med den konsekvens at mye energi ble benyttet på gjøremål som medførte negative erfaringer og mindre energi ble til overs utover de rutinepregede gjøremålene.

En annen mor opplever sønnens kontinuerlige meldinger om hva han trenger hjelp til og som han ønsker moren skal ordne, som svært krevende og intenst. For å gi seg mulighet

til litt nødvendig hvile etter jobb måtte hun skjerme seg fra sønnens krevende kommunikasjon, ved å skru av lyden på mobilen mens hun hvilte.

Jeg går på jobb og er helt oppbrukt når jeg kommer hjem derfra, så jeg må ha en time på sofaen før jeg kan gjøre noe annet. Da må jeg ha telefonen på lydløs før han begynner. Dra hit og dit, gjøre husarbeid imellom. Det blir en del lettvinde middager innimellom. Det er ikke så mye overskudd utenom det

Eksemplet indikerer at å begrense sin egen tilgjengelighet ved å skru av mobilen var en annen selvbeskyttende strategi. Håndteringen av de negative spenningene som de krevende hverdagslige rutinene medførte, handlet for mødrene om å finne strategier som tillot dem å skjerme og beskytte seg selv fra belastningene rutinene medførte. På denne måten kunne de ta større kontroll og øke sin autonomi i det daglige, og det ble en slags symbolsk markering på deres behov for å endre hverdagens belastende monotoni (Bech Jørgensen, 1994, s. 234). Morens selvbeskyttende strategi om å få hvile uten forstyrrelser kan også fortolkes som en måte å søke aktivitetsbalanse på (Håkansson et al., 2017, s. 111).

Andre selvbeskyttende strategier handlet om å blokkere ute tyngende realiteter. En alenemor opplevde vegring mot å logge inn i nettbanken for å bli konfrontert med hvor mye regninger som ventet og hvor lite penger hun hadde. Hun hadde ordnet autotrekk på alt av regninger, men hun måtte likevel inn i nettbanken for å overføre penger til regningskontoen slik at det var dekning til alle regningene. Moren ga uttrykk for at bare det å logge inn i nettbanken å se hvor mange regninger og hvor mye penger som var igjen på konto ble et tiltak. Hun fikk penger fra NAV hver 14 dag, og hadde ordnet seg med en regningskonto og en forbrukskonto. Pengene på forbrukskontoen brukte hun til det var tomt. Deretter må de klare seg med den maten som var i fryseren.

Det blir sånn at jeg sliter bare med å logge inn og se hva jeg har av fakturaer og penger. Det er tiltak bare å sette seg ned og få oversikt. Jeg har satt alt av regninger til autotrekk fra kontoen. Når jeg får penger må jeg hver fjortende dag se på hva som ligger til forfall og overføre. Jeg har to kontoer. Jeg må overføre til den ene kontoen så det er til fakturaer, så har jeg den andre kontoen hvor jeg kan dra kortet til det er stopp. Er det stopp må vi gå i fryseren og finne mat der. Vi kan ikke gå på kino og sånt, for det er det ikke penger til.

Eksemplet illustrerer mødrenes anvendelse av distansering som selvbeskyttende strategier for å unngå å bli konfrontert med negative realiteter. Selv om denne moren hadde en

åpenbar bevissthet om de vanskelige økonomiske realiteter, ble hennes vegring en måte å unngå realitetene på. Det å ikke vite, ble en måte å utsette de uunngåelige, vanskelige situasjonene hvor manglende penger krevde større engasjement og aktiv tilpasning. Ifølge Bech- Jørgensen (1994, s. 238) er det å distansere seg en selvbeskyttende strategi, noe eksemplet tyder på idet moren vegret seg fra å vite.

Et annet eksempel på distansering som selvbeskyttende strategi, handlet om en mor som ikke klarte å lese rapportene fra barnevernet fordi hun opplevde barnevernets sannhet som betydelig annerledes enn hennes egen. Innholdet i rapportene var så negativt og nedbrytende at hun mistet all tro på seg selv, og det skapte en så voldsom redsel i henne at hun skjermet seg selv ved å ikke lese.

Man har på en måte dratt seg selv ganske nedennom og hjem. Man har ikke vært snill med seg selv og tanker om seg selv. Man har dømt seg selv for det. På en måte har man blitt psykoanalysert. Man har blitt analysert, du gjør sånn og sånn, og det kan være årsaken. Man leser papirer. Jeg har prøvd å la være så mye som mulig, fordi jeg ikke har klart det. Jeg har lest noe, men jeg har ikke satt meg inn i det. Det har vært tidligere fra ting som har vært konkludert og som var helt hårreisende og som jeg måtte sitte å lese.

Også dette eksemplet viser hvordan distansering og vegring fremstår som selvbeskyttende strategier for å skjerme seg fra betydelige vanskelige forhold. Det å ikke vite blir slik et eget forsvarssystem (Bech- Jørgensen, 1994, s. 239), og distansen til de profesjonelles sannheter blir en måte å overleve og holde tak i egenverdet på. Et annet moment, kan igjen handle om hvordan ulik virkelighetsoppfatning mellom barnevernet og foreldrene kan lede til alvorlige negative emosjonelle reaksjoner hos foreldrene (Havnen et al., 2020, s. 151; Thrana & Fauske, 2014, s. 221). Morens egenverd var betydelig svekket, og medførte at hun forsøkte så godt hun kunne å ivareta seg selv ved å slippe å vite hva de tenkte om henne som mor. I kapittel 7.2.1 skal jeg gå dypere inn i mødrenes stadige strev for vern av egen og barnas verdighet i møte med ulike instanser.

Utover de logistiske utfordringene mødrene erfarte, oppholdt de seg mye hjemme når de ellers ikke hadde møter, barna skulle noe eller de hadde andre ærender. Hjemmet ble dermed den arena hvor det meste av mødrenes daglige aktiviteter foregikk. Hverdagens indre liv fortonet seg veldig likt, og overskudd og hverdagsrutiner la i stor grad føringer for innholdet i hverdagene. At det var lite variasjon av dagenes innhold, lite nytt som

skjedde, få opplevelser eller andre omstendigheter som brakte nye impulser inn i livet, gjorde at mødre ga uttrykk for at livet var ensformig fordi dagene bare inneholdt omsorgen for barn og husarbeid. En av mødre fortalte hvordan hun forsøkte å snu sine tanker om sin egen rolle i hverdagen til noe mer positivt og meningsfylt ved å se på omsorgsoppgavene sine som en jobb.

Jeg har veldig liten omgangskrets og nettverk i XX STEDSNAVN, så jeg er mye hjemme. Jeg gjør ikke så mye annet enn vanlig husarbeid og unger. Det blir litt kjedelig i lengden, men jeg tenker at det er jobben min. Det er min jobb å være mamma, husmor og kjæreste. Da går det en dag i gangen, men jeg skulle gjerne hatt litt større nettverk.

Sitatet her viser hvordan noen av mødre anvendte en selvbeskyttende strategi hvor de omdefinerte meningsinnhold i hverdagen. Eksemplet tyder på at denne moren omdefinerte sin rolle som ufør og hjemmeværende mor, til at det var hennes *jobb* å ivareta disse omsorgsoppgavene. På denne måten endret hun verdien av sine omsorgsoppgaver og sin egen integritet, og hjemmet endret sin betydning fra å være en stillestående, ensformig, innelukket arena til å bli morens arbeidssted med definerte oppgaver. Ifølge Bech- Jørgensen (1994, s. 234) handler mødrenes omdefinering av egen rolle om en symbolsk markering av deres behov for å endre hjemme tilværelsens betydning slik at den ga mer mening. Gjennom omdefineringen tilførte moren seg en mer betydningsfull rolle, og på den måten endret hun den symbolske orden av hennes hjemmeværende rolle fra å være en negativ, kjedelig, frihetsberøvende og ensom posisjon til å bli en rolle hun fant mer mening i (Bech- Jørgensen, 1994, 2. 235).

Også innenfor virksomhetsteorien er omdefinering av motiv og behov et aspekt som oppstår når nye hendelser og begivenheter får innvirkning på livet (Arntzen et al., 2017, s. 178). Da endres ikke bare innholdet i hverdagen, men behovene og motivene endres og nye prioriteringer oppstår slik som i denne morens tilfelle. Dette perspektivet fremholder at det eksisterer hierarkiske relasjoner mellom virksomhetene vi fyller livene våre med, på den måten at vi verdsetter virksomhetene ulikt. Noen virksomheter betyr mer, og vi prioriterer dem foran andre. Slik er våre virksomheter bygget opp av behov og motiv, og disse kan endres gjennom ulike situasjoner livene våre berøres av.

Imidlertid kan det være grunn for å se nærmere på distinksjonen mellom motiv og behov i denne morens tilfelle, fordi behovet hennes er noe langt annet enn motivet hun rasjonaliserer sine handlinger med. Hennes behov for å komme seg mer ut og gjøre andre ting enn å bare være hjemme, tilsløres av hennes rasjonaliserende motiv om å gjennomføre sine daglige gjøremål til nytte for familien. Det vil trolig ikke medføre tilfredsstillelse av hennes opprinnelige behov, men muliggjøre det for henne å finne mening i den nye familiesituasjonen. Samtidig kan morens forsøk på å omdefinere sin livsverden, bidra til at situasjonens egentlige utilfredsstillende kjerne vedvarer og potensielle muligheter for endringer av den fremkommer ikke fordi hennes behov forblir utilfredsstillt.

Omdefinering som endring av den symbolske orden ble benyttet i flere sammenhenger av mødrene for å gjenreise sin egen integritet og skape mening i hverdagen. Alle mødrene hadde noe arbeidserfaring, men de fleste hadde av ulike helsemessige årsaker gått ut av arbeidslivet. Felles for mange av mødrene var at de hadde hatt positive opplevelser med å være i arbeid, og de ga uttrykk for å ville jobbe om det ikke hadde vært for helseproblemene de strevde med. En av mødrene hadde imidlertid liten og til dels negativ arbeidserfaring som handlet om at morens logistikk mellom hjem, barnehage og jobb medførte betydelig stress som var svært vanskelig å håndtere for henne som alenemor uten bil. Hun ga uttrykk for at hun ikke savnet å være i arbeid og var fornøyd med sin hjemme tilværelse som hun kunne kontrollere og styre helt selv. Imidlertid opplevde hun at hun *burde* jobbe fordi det var en forventning og en samfunnsnorm.

På en måte savner jeg ikke det [arbeid] i det hele tatt. På en annen måte er det jo det normale i hverdagen. Alle gjør det. Det er det som presser på. Følelsene på at jeg burde.

For moren utgjorde forventningene at det ble et press på henne om å være i arbeid som hun selv ikke hadde et ønske om fordi hun opplevde det var trygt og forutsigbart å være hjemmeværende. Hennes dårlige erfaring med hvordan hun måtte streve for å håndtere den daglige logistikken når hun prøvde seg i arbeid, medførte at hun ikke hadde noe ønske om å forlate den trygge og rolige tilværelsen hun hadde nå som hjemmeværende.

Moren reflekterte videre over forventningene hun opplevde og hvordan hun valgte å håndtere dem.

Jeg er vant til å styre mitt eget løp. Man kan bli litt for vandt og glad i det også, til tider. Det er en trygghet som jeg har fluktet inn i.

Morens håndtering av forventningspresset utgjorde en selvbeskyttelsesstrategi, hvor hun omdefinerte hennes hjemmeværende situasjon til å være en nødvendighet for å ha overskudd til sønnen etter barnehagen.

Jeg vet at hvordan det kan bli, derfor er jeg nødt til å tenke litt. Og med stress og sånn her.. hvis jeg tenker jeg skal gå i jobb får jeg migrene med en gang. Det vil bli stress å komme seg imellom. Kanskje en hard dag i barnehagen og komme hjem til han. Da tror jeg ikke det er noe igjen. Jeg har tenkt logisk at det kan være derfor.

Eksemplet viser morens endring av den symbolske orden, altså forventningene om at hun burde være i arbeid, til en selvivaretagende og symbolsk markering av hennes hjemme tilværelse som nødvendig for å ha tilstrekkelig overskudd til å ivareta sønnen og hans behov. På denne måten får hjemme tilværelsen endret sin verdi og blir legitim, og ga mening til morens opplevelse av å være hjemmeværende. Hjemme tilværelsen fremstod på den måten som en symbolsk beskyttelse og et vern mot uforutsigbarhet og stress (Bech- Jørgensen, 1994, s. 231), og samfunnets forventninger og krav om å være i arbeid (Bech- Jørgensen, 1994, s. 244). Morens behov handler om å unngå stress. Hennes erfaring er at hun takler stress dårlig, og når hun forsøkte seg i arbeid ble stresset for stort. Morens erfaring er også at hennes behov for å unngå stress ikke ble avdekket eller imøtekommet tilstrekkelig forut arbeidsutprøvingen.

Hvorvidt arbeidsutprøvingen kunne ha fungert for moren om en tilstrekkelig tilrettelegging for henne ble gjennomført, forblir ubesvart all den tid hun ikke fikk erfart det utprøvd. Arbeidslinjen er en sterk verdiplattform og forutsetning for velferdstjenestene våre slik samfunnsstrukturene i velferds Norge er bygget opp. Forutsetningene for å være i arbeid er ulike, og disse krever stadig oppmerksomhet om arbeid og virksomhet skal være grunnlaget for velferdsstaten også i fremtiden. Arbeid som sosial brobygger er en vel så viktig dimensjon særlig for mennesker med liten sosial tilgang andre steder. Det å være i arbeid og virksomhet kan være både identitetsskapende og bidra til å øke den sosiale og kulturelle kapital.

På den andre siden kan en problematisere tilnærmingen til de aktuelle instansenes vurdering av arbeidsevne og tilrettelegging for arbeidsevne. Moren individ forklarer sin mislykkede erfaring med arbeidsutprøvingen, som *hennes* manglende evne til å takle stress med den daglige logistikken. Individ forklaringen kan på mange måter bli et selvoppfyllende profeti for morens opplevelse av manglende mestring oppigjennom årene, og i mange møter med utfordringer. En kontekstuell forståelse av morens utfordringer med utgangspunkt i omgivelsenes krav og morens forutsetninger, ville trolig heller finne at manglende tilrettelegging på bakgrunn av morens behov og forutsetninger, bidro til morens negative erfaring.

Det hviler et etisk aspekt i dette også, knyttet til menneskeverd og aksept for at alle har ulike forutsetninger. Det er ikke gitt at alle mennesker skal ha lønnet arbeid som sitt livsgrunnlag. Imidlertid er det ihvertfall ikke gitt at man lykkes i arbeidslivet om livet for øvrig er vanskelig forenelig med jobb. Derfor kan det fremstå som et bidrag til marginalisering om hjelpeapparatets tilnærming, til de som har behov for å arbeide under andre vilkår og med ulik grad av tilrettelegging, bidrar til å svekke forutsetningene for å lykkes i arbeidslivet fordi gapet mellom krav og forutsetninger ikke blir avdekket.

En siste tydelig selvbeskyttelsesstrategi var det kun en av mødrene som utalte seg konkret om. Likevel velger jeg å fremheve strategien med hensyn å vise spredning i mødrenes meningsforståelse. Moren fortalte om hvordan det hendte hun bevisst valgte å utsette daglige huslige gjøremål når hun kjente seg sliten. For henne handlet det om at hun hadde opplevd å føle seg utbrent som følge av å ha hatt for mange belastninger på samme tid i livet, og hun ønsket å forebygge ved spare seg selv for *for* mange daglige krav. For henne handlet også selvivaretagelsen om å velge å gjøre aktiviteter som ga henne glede fremfor aktiviteter som hun opplevde å være *for* energikrevende.

Noen ganger tenker man på små ting. "Nå må jeg gjøre det.. orker ikke det". Jeg vet ikke om det er overskudd eller bare giddeløshet. Man vil ikke bli sliten og er redd for det. Jeg vet at jeg kan bli sliten og bli som jeg var for noen måneder siden. []Om man blir utbrent er det fort gjort å unngå situasjoner der man sliter seg ut. Jeg drar heller på tur enn å vaske huset. Huset står der etterpå uansett. [].. Det er å sette opp teltet, tenne bål og løpe litt og leke sammen med sønnen. Det er ikke noe man bruker bøvletevis med energi på. Det er ikke like slitsomt som å dra en støvsuger etter seg. Det tar mer energi. Man blir ikke så positivt preget av det. Det er lett å utsette til en annen dag.

Eksemplet tyder også på at moren benytter utsettelse som selvbeskyttelsesstrategi, men det som skiller dette eksemplet fra andre utsettelses strategier handler om at morens prioritering var et bevisst valg til fordel for hennes egen helse og livskvalitet. Hun hadde erfaring med tidligere forsøk på å innfri de forventninger hun opplevde omgivelsene hadde ovenfor henne, og opplevde stresset det medførte og mindre energi til å ivareta både seg selv og barnet.

Eksemplet tyder på at hun derfor bevisst valgte å utsette husarbeid etter sitt eget livskvalitetsbarometer og fri disponering av tid. Bech Jørgensen (1994, s. 218) peker på hvordan arbeidsløse mødre brukte *utsettelse* som symbolsk håndtering for å ikke la de daglige aktiviteter strukturere tiden. Det å utsette gjøremål bidro til å skape endring i hverdagen, og hjemmet var et fristed hvor ikke kontrollerende myndigheter kunne komme å utøve formynderi. Selv om utsettelse av husarbeid kunne ha vært en selvbeskyttende strategi for at ikke de huslige aktivitetene skulle styre dagen, bidro det til at moren undret på om utsettelsen handlet om at hun var lat eller om det var fordi hun ikke hadde overskudd.

Til forskjell fra mødrene i Bech Jørgensens materiale, var mødrene i mitt materiale sterkt preget av overformynderiet barnevernet representerte. Morens fortolkning av sin eget selvbeskyttende strategi som resultat av at hun var lat, kan gjenspeile den normative innflytelsen hun erfarte gjennom barnevernets tilnærminger (Langsrud et al., 2017, s. 136). Min fortolkning av mødrenes utsettelse av huslige gjøremål som symbolsk håndtering, er at den i tillegg til å være utøvelse av egen autonomi, også var et resultat av betydelig redusert grad av overskudd som bidro til å måtte endre den symbolske orden av huslige rutiner og vaner.

Eksemplet reiser også et annet viktig aspekt, nemlig tilstedeværelsen av livskvalitet i livene til mødrene. Denne moren hadde et bevisst forhold til hva som ga henne glede og livskvalitet i livet, og hun valgte å prioritere slike aktiviteter med sønnen fremfor husarbeid. Empirien fra de øvrige mødrene viste mindre og til dels få uttrykk av områder i hverdagen som utgjorde livsglede eller livskvalitet utover glede over gode stunder som inkluderte samhandling med barna. Morens utsettelse av huslige gjøremål for å få tid med barnet og høyne livskvalitet, er vel nettopp slike prioriteringer middelklassens

foreldre uten innvending kan tillate seg med bakgrunn i det intensive foreldreskaps prioritering av barnet og stimulerende kvalitetssamvær først og fremst (Green, 2015, s. 198)? Morens sannsynlige fallgrube i denne normative sammenheng, kan imidlertid handle om middelklassens sosioøkonomiske frie eierskap til egne prioriteringer.

I lys av det normative aspektet knyttet til det intensive foreldreskap, skal gjerne foreldrene håndtere både hjem, jobb og kvalitetssamvær med barna (Green, 2015, s. 198). Det intensive foreldreskap har således også en sosioøkonomisk profil, som moren hadde færre forutsetninger til å innfri utfra hennes manglende sosiale, kulturelle og økonomiske kapital i tillegg til redusert overskudd. Hennes valg om å prioritere barnet og livskvalitet fremfor huslig «dønt», kan kanskje bli en normative fallgrube fordi hun ikke innfrir det intense foreldreskaps totale mandat, og hennes sosial posisjon åpner opp for fordømmelse fremfor forståelse.

Jeg har i dette kapitlet presentert og diskutert funn knyttet til mødrenes overskudd som en tatt for gitt dimensjon i deres hverdagsliv. I det videre skal jeg presentere og diskutere funn som belyser tilsløring av mer eksistensielle forhold av betydning for mødrenes verdighet i deres hverdag.

7.2 Vern om verdigheten

Kapitlet presenterer funn som problematiserer hvordan møte med ulike instanser berører helt grunnleggende etiske aspekter ved mødrenes opplevelse av anerkjennelse og egenverd. I møte med hjelpeapparatet var mange av systemenes rutiner og kontrollfunksjoner direkte ydmykende å bli utsatt for. Hjelpeapparatets premisser for hjelp bidro også til å svekke kvaliteten på barnas levestandard og verdighet. For alle mennesker er det en uttalt menneskerett å bli behandlet likeverdige og respektert i møte med andre, uavhengig av sosioøkonomisk status, geografi, kjønn og kulturell bakgrunn (Moshuus et al., 2010, s.11). Å oppleve verdighet er subjektivt, og meningsinnholdet er beslektet med respekt, anseelse og likhet.

Empirien viser hvordan grunnlaget for verdighet i mødrenes møte med det offentlige hjelpeapparatet ble svekket. I underkapitlet *Når verdighet mangler i møte med hjelpeapparatet* belyses og diskuteres disse funnene. I underkapitlet *Når lengsel etter*

ordinære livsvilkår utgjør behov for likeverdighet presenterer og diskuteres funn som belyser mødrenes mangel på ordinære livsvilkår. Mangelen på ordinære livsvilkår handlet om materielle levekår i hverdagen som mødrene erfarte andre tok for gitt. Disse aspektene utgjorde daglige påminnere om begrensede muligheter, og forsterket deres opplevelse av utenforskap.

7.2.1 Krenkende møter med hjelpeapparatet

En av alenemødrene gikk til NAV når gjelden var så stor at hun ikke visste hva hun skulle gjøre eller hvordan hun skulle klare å forsørge familien lengre. Gjennom Navs gjeldsordning fikk hun nødvendig økonomisk hjelp, men hun måtte levere månedlige kontoutskrifter til vurdering hos NAV for å motta støtte. Kontoutskriftene måtte inneholde detaljert oversikt over inn- og uttak, noe moren opplevde som en kontroll og bedømming av pengebruken som hun måtte stå til rette for.

*Ja, det er vel søknader [for økonomisk hjelp], også skal de [NAV] ha kontoutskrifter for to-tre måneder tilbake, hver gang. **Hvor får du skrevet det ut da?** Det kan vi enten gjøre på kontoret der, eller så gjør vi det hjemme, også skal de ha kontoutskriften av alle inn- og uttak fra kontoen, og det er veldig, veldig ydmykende.*

Eksemplet tydeliggjør hvordan NAV sine rutiner utgjør en krenkende situasjon for mødrene som står i avhengighet til systemet for å få støtte til familiens daglige opphold. Rutinene tilsier at hjelpesøkeren må vise seg berettiget til å motta økonomisk støtte, ved å dokumentere sitt forbruk. Moren ga uttrykk for at situasjonen var ydmykende, og hennes erfaring kan fortolkes som en krenkelse av verdighet. Krenkelsen springer ut fra den implisitte maktubalansen som utøves gjennom at andre skal vurdere dine personlige prioriteringer og bruk av egne penger. Samt kunne stille spørsmål ved innkjøp og disponeringer, og deretter vurdere om forutsetningene for å få støtte er berettiget. Om vurderingen av den hjelpetrengende sitt forbruk er at vedkommende har for lite inntømme til å klare alle utgifter, og at pengene disponible benyttes til reelle og anerkjente daglige behov, vil støtte kunne utformes. I motsatt fall vil hjelpesøkeren ikke være berettiget støtte. Rutinene er en del av NAVs bistandssystem, men erfares av moren som en krenkelse.

Det er vel både rimelig og rettferdig at økonomisk støtte skal ytes etter behov. Det denne situasjonen imidlertid problematiserer, er den undertrykkede prisen allerede nedtrykkede mennesker må betale for å få hjelp. Systemverden trenger på denne måten inn i mødrenes livsverden, og utøver tilslørte krenkende handlinger ved å stille seg til døms over livsførselen. Maktforholdet er betydelig. Om moren ikke leverer detaljerte kontoutskrifter, får hun ikke penger. Får hun ikke penger vil hun stå i fare for å ikke klare å ivareta barna, og hun kan bli fratatt omsorgen for barna i verste fall. Å stilles i troverdighetens dunkle lys, er en påkjenning når belastningene er tunge nok fra før. At NAV krever kontinuerlig dokumentasjon på alle inn- og uttak fra kontoen, tyder på en disiplinering av de mennesker som i første omgang har vist seg hjelpetruende nok og som er i systemet over tid uten endringer i livssituasjonen.

Den samme moren opplevde å møte lite forståelse fra Nav for de økonomiske utfordringene hun stod ovenfor. Situasjonen pågikk over tid, og hun opplevde den som så inngripende, ydmykende og traumatiserende, at hun til slutt ba NAV overta økonomistyringen hennes så hun skulle slippe å stå i uverdigheten og belastningen det medførte å bli anklaget og kritisert for at pengene ikke strakk til. Hun selv opplevde den økonomiske situasjonen som en ren konsekvens av at utbetalingene ikke harmonerte med det høye utgiftsnivået omsorgen for barna og levekostnadene generelt medførte.

Jeg har så mange traumer etter alle disse søknadene og alle beskyldningene, for at jeg ikke får til økonomien sånn og sånn. Ikke før januar i år ga jeg kontrollen til NAV, for jeg er lei av å få kjeft for at jeg mangler penger på det, og jeg mangler penger på det, «men du får jo så mye utbetalt og» bla, bla, bla, så nå får de se selv. For de mener jeg skal klare å spare opp en buffer. Hun som har kontroll på min økonomi nå, hun har problemer med å få spart til en buffer. For det rekker ikke.

Eksemplet tyder på at byrden av krenkelse veier tyngre enn autonomi. Moren valgte å gi fra seg sin selvråderett og ansvaret over egen økonomi til NAV for å slippe å ansvarliggjøres for at pengene ikke strakk til. På den måten overtok NAV ansvaret og hun kunne slippe å måtte stå til rette for at inntektene hennes ikke stod i forhold til utgiftene. Ifølge Moshuus et al. (2010, s. 19) kan et fokus på hvordan vanskelige økonomiske forhold håndteres av den enkelte, bidra til individuell ansvarliggjøring av den økonomiske situasjon og tilsløre hvordan systemene bidrar. På mange måter

fremstår morens handling som en opposisjon mot systemet. Hun protesterer mot å bli kritisert og ansvarliggjort for noe hun mener hun ikke er skyldig i, og velger å gi fra seg sin selvbestemmelse mot å unnslipe urettmessig kritikk. Morens handling sier dermed noe svært betydningsfullt om hvilken innvirkning krenkelse og overmakt har, når det å unnslipe disiplinering og maktutøvelse veier tyngre enn verdien av egen autonomi. Tilsørt autonomi vel og merke, all den tid systemet utøvde makt over moren gjennom sine kontrollrutiner.

Mødrene kjempet ikke bare for egen verdighet, men også for barnas. Flere av mødrene opplevde å måtte kjempe for barnas rett til verdige levekår i møte med hjelpeapparatet, idet hjelpetiltakene bidro til å senke levestandarden mødrene forsøkte å høyne for barna. En av mødrene forteller om hvordan miljøterapeutene til sønnen bidro til å hjelpe sønnen inn i ny leilighet.

Det er i hvert fall ikke holdbart som det er nå. De var en runde og flyttet sofaen, den var bare slengt rett innafor døra og det var så vidt vi kom oss inn i den nye leiligheten. Dermed ble han sittende en uke på bruskasser i den gamle leiligheten før vi fikk til å hjelpe han. Forrige helg brukte vi til å flytte til å flytte tingene hans. Vi flyttet alt utenom tørketrommel, vaskemaskin og seng.

Å hjelpe på måter som forsterker eller bevarer menneskers verdighet, eller forsterker ulikhet og undertrykkelse er hva dette eksemplet berører og belyser. Et aspekt handler om hjelpemottagernes opplevelse av likeverd og respekt i møte med hjelpeapparatet. Morens uttrykk for sin fortvilelse, handler om at hun mener sønnen blir behandlet uverdigg av hjelperne, og at de bidrar til å forsterke hans elendighet. Sønnen er ikke i posisjon til å yte motstand mot behandlingen, og ved at hjelperne etterlater han i slik armod utøves uverdigg hjelp.

Ifølge Mærsk (2017, s. 96) oppstår en persons identitet både i samspill med andre mennesker, og som en kontinuerlig orienterings- og forhandlingsprosess av egen selvforståelse basert på egne verdier, fremtidshåp og sosial posisjon. Identiteten er dynamisk og ikke noe personen eier, men forstås som mellommenneskelig, kulturelt og relasjonelt betinget fenomen. I tillegg til å være indre skapt, er identiteten også et resultat av hvilke opsjoner den relasjonelle samhandlingen medfører. Identiteten vår skapes altså både som et resultat av egne indre prosesser og i møte med andre. På denne bakgrunn

kan det argumenteres for hvordan hjelperne bidrar til å skape sønnens identitet som verdig eller uverdig gjennom normen for hjelp. Om normen for hjelp tas for gitt og forblir ubevisst handlinger, vil også identitetsutviklingens forutsetninger tilsløres og sønnens verdighet står i fare.

Andre områder hvor mødrene opplevde å bli møtt på måter som skapte emosjonelle reaksjoner, var i tilfeller hvor barnevernet og NAV var oppmerksom på barnas behov for nye klær eller sko og henviste mødrene til å handle gjennom billige kleskjeder som mødrene forbant med dårlig kvalitet.

De [barnevernet] ordnet møter med NAV, og sa at de måtte hjelpe meg, men jeg fikk ikke noe mer hjelp fra dem [NAV]. De bare lukket ørene for hva barnevernet sa. Det var mange ganger at barnevernet har sett at jeg trenger klær, «ja men det er NAV som skal hjelpe deg», ja men jeg får ingenting, så jeg må på Europris og kjøpe billig. Så ga de meg en katalog, Ellos, da sa jeg «jeg kan ikke kjøpe klærne i Ellos, for det er klær uten kvalitet, etter min mening». Jeg handler ikke via der, det er greit at det er billig, men jeg gjør ikke det. []..Men sånn som noen av de i NAV XX STEDSNAV, da må du kjøpe det billigste du pleier å finne, selv om du må kjøpe flere par sko i løpet av et år. Skoene på Europris sliter mine ut etter fem-seks uker, så er de ferdig. Så nei, de har ikke gjort det enkelt.

Eksemplet viser hvordan morens omsorgsperspektiv ikke samsvarer med nivået den økonomiske støtten tilsier. Mødrene erfarte at føringene fra Barnevern og NAV om hva som er tilstrekkelig materiell omsorgsstandard for barna var på et så lavt nivå, at pris fremfor kvalitet fremstod som fremste motiv. Moren i eksemplet har et helt annet omsorgsperspektiv om hva hun ønsker for sine unger. Hun ønsket å gi barna klær av en viss standard og kvalitet som hun vet holder, og hun hadde erfaring med at billig ikke er billigst fordi kvaliteten er dårligere og hun må kjøpe mer og oftere når klær og sko ikke holder små barns aktivitetsnivå. Det innebærer at hun trolig oftere vil trenge penger og må henvende seg til NAV eller barnevern med behov for mer støtte.

Stønadsnivået kan dermed bidra som et tilslørt vedlikehold av mødrenes avmakt og avhengighet til hjelpesystemet. NAVs satser for tildeling av støtte var ikke tilstrekkelig for å møte kostnadsnivået omsorgen for barna medførte. Barnevernets mandat er å påse at omsorgen for barna er tilstrekkelig, men de har ingen jurisdiksjon for å påvirke de vedtatte satsene til NAV, og anbefaler moren å handle klær innenfor de gitte satser. Empirien viser hvordan moren oppfatter barnevernets og NAVs ansvarsområder å være

overskridende men adskilte, og at behovet for hjelp blir skjøvet på mellom instansene fremfor at hjelpen ytes samhandlende og med felles forståelse av hjelpebehovet.

I lys av empirien, er det et paradoks at hjelpetiltakene som har til hensikt å minske familiers levekårsproblemer er et klassesprang ned fra nivået for vurderingene av foreldreferdigheter, som gjenspeiler middelklassens foreldreskap (Langsrud et. al, 2017, s. 136). Empirien kan tyde på at de familiebaserte velferdstiltakene tilsvarer en lavere klassenorm enn barnevernets krav og forventningene til foreldreferdighetene? Hvorfor tilsvarer ikke standarden for hjelpetiltak samme standard som foreldrene vurderes ut fra? Paradokset som fremstilles kan tyde på at støttetiltak og risikovurdering tilhører to ulike normative perspektiv, hvor foreldreferdighetene vurderes adskilt og uavhengig av levekår og kontekst. Problematikken gir rimelig grunn til nærmere diskusjon og fokus på velferdsutformingens bidrag til tilslørt undertrykkelse og sosial ulikhet.

7.2.2 Lengsel etter ordinære livsvilkår

For mødrene var alle behov gjenstand for nøye prioriteringer, og i særlig grad når det gjaldt egne behov. Regninger og barna kom alltid før mødrenes behov. Ofte handlet deres behov om materielle og helsemessige ordinære livsvilkår, som på mange områder betraktes som trivielle eller selvsagte i vårt samfunn, men som sjelden ble prioritert av dem. Mødrene bar med seg ønsker og forestillinger om disse livsvilkårene i håp om å få det bedre enten med seg selv, mer praktisk i hverdagen eller få muligheter «slik som andre». Noen ganger ble innkjøp gjort på tross av dårlig økonomi. Like fullt utgjorde også disse prioriteringene nøye overveielser og samvittighetsfulle bebreidelser i etterkant.

De større prioriteringene handlet om behov som ville utgjort en større forskjell for mødrene i det daglige, enten personlig og helsemessig eller med hensyn til å lette hverdagens krav. De større behovene var mer kostnadskrevende og krevde naturligvis grundigere overveielser, og oftest var disse behovene blitt utsatt over lengre tid fordi det dreide seg om betydelige større investeringer som var verre å få til. Prioriteringene kunne da utebli, og dreide ofte til en konstatering av at det ikke var mulig å etterkomme behovene som følge av de økonomiske begrensningene. Mødrenes behov for de større

endringene som eksempelvis kunne ha lettet praktiske og logistikkmessige utfordringer i det daglige forble dermed uendret. Flere aspekter ved mødrenes økonomiske prioriteringer er tidligere diskutert i kapittel 5 og 6. Bakgrunnen for å bringe inn tematikken nok en gang her handler om å belyse andre fenomen ved prioriteringene som ikke omhandler konsekvensene av prioriteringene i det daglige, men hvilke tilslørte behovs dimensjoner omkring ordinære livsvilkår som ble berørt.

En alenemor fortalte at hun opplevde et savn etter å ha råd til det lille ekstra som kvinne, som hårprodukter, sminke og klær som hun opplevde mange andre kvinner rundt seg hadde. Hun var veldig opptatt av hårstyling og pleie av hår, men hennes begrensede økonomiske handlingsrom gjorde at det var sjeldent hun kunne bruke penger på håret. Moren ga uttrykk for at hun kompenserte for sin dårlige økonomi, ved å være sin egen frisør. Når hun en sjelden gang kjøpte noe til seg selv, opplevde hun å «få vondt i seg», og mageondet kan tolkes som et uttrykk for dårlig samvittighet.

Jeg får vondt i meg når jeg kjøper noe. Det er sjelden jeg gjør det, men vi kvinnfolk må ha litt ekstra. De hadde tilbud på sjampo. Jeg pleier å gjøre mye selv istedenfor å gå til frisør. Jeg kjøpte proteiner, sjampo og balsam og tenkte jeg hadde gjort en god investering så man slipper å kjøpe inn til full pris neste måned. Jeg måtte ha noe for håret sin del uansett

Morens utsagn om kvinner «må ha litt ekstra», handler om hvordan det å være kvinne kan medføre ekstra utgifter i hverdagen. Empirien tyder på at kvinnelighet kan innebære forfengelighet, noe som er mer kostnadskrevende fordi forfengeligheten handler om å gjøre mer ut av eksempelvis hår, hud og klær for å fremheve de ytre kvinnelige egenskaper. Ifølge Beck- Jørgensen (1994, s. 227) kan vi la oss henlede til forestillinger om det gode liv gjennom symbolikken som er knyttet til eksempelvis varer eller objekter og lignende gjennom det hun kaller imaginære håndteringene. Disse imaginære håndteringene svarer til bestemte forestillingsbilder, som gir oss alibi til å gripe muligheter som gir glede og gode opplevelser i overbevisning om at vi får det bedre (Beck- Jørgensen, 1994, s. 229). Eller som i dette tilfellet, at en frisørsjampo har bedre effekt på håret enn en sjampo fra butikken, eller at dyrere klær har bedre varighet og kvalitet enn billige klær.

For mange, vil ivaretagelsen av det ytre ha betydning for hvordan de føler seg og dermed deres identitet og selvfølelse. Identitetskontinuumet innehar en forståelse av identitet som et selvforhold, hvor vi skaper vår identitet gjennom et selvrefleksivt og bevisst forhold til oss selv og våre handlinger (Mærsk, 2017, s.100). Våre daglige aktiviteter kan på den måten få stor betydning for hvordan vi oppfatter oss selv, og hvordan aktivitetene er forbundet med felles kulturelle oppfatninger om meningsfylte verdensbilder, slik som betydningen av kvalitetsklær og frisørsjampoer kan ha for noen. Til tross for sin dårlige økonomi, prøver denne moren å ivareta seg selv og sin kvinnelighet ved å tillate seg å kjøpe en sjampo hun normalt sett ikke har råd til. Men sjampoer er på salg, og hun velger å kjøpe denne fordi den var betraktelig billigere enn vanlig.

Det ligger flere tilslørte dimensjoner i dette eksemplet, som ikke handler om forfengeligheits pris, men om identitetsbehov og lengsel etter like muligheter. Empirien kan tyde på at moren sammenlignet seg med andre kvinner som kunne kjøpe seg produkter eller tjenester hun selv ønsket og forestilte seg, men ikke hadde råd til. Både de dyre produktene og de imaginære håndteringene kan slik bidra til å skape ulikhet og utenforskap, mens ting på salg ga anledning til likhet og like muligheter. Denne morens forfengelighet må kunne sies å være beskjeden, men selv om det er sjeldent at hun tillater seg å kjøpe slike forfengeligheter, opplever hun dårlig samvittighet.

Følelsen av dårlig samvittighet kan skyldes at hun merket moralen på kroppen idet hun kjøpte noe dyrt og forfengelig til seg selv som hun egentlig ikke hadde råd til, og i hvert fall burde kjøpt billigere (Brinkmann, 2015, s. 73). Emosjoner er som tidligere nevnt ofte normative, hvilket betyr at de kan reagere mer eller mindre korrekt på omgivelsenes gjenstander og begivenheter. Den moralske orden har betydning for følelsen av skyld, og den moralske orden består av praktiske normer for hva som er og ikke er passende tenkemåter, følemåter og handlinger (Brinkmann, 2015, s. 75). Det intensive foreldreskap representerer en type moralsk orden, og moralen moren kjente på kan i dette tilfellet omhandle at hun brukte penger på seg selv og egen forfengelighet, fremfor å bruke pengene på noe mer nødvendig som for eksempel hva barnet trenger.

En mor ga uttrykk for hennes ønske om å kunne være som andre, at hun kunne prioritere og velge slik hun opplevde andre rundt seg kunne. Morens oppfatning var at andre hadde enklere prioriteringer og kunne velge på enkelt vis hva de skulle gjøre, mens hennes prioriteringer krevde grundige vurderinger av hva hun egentlig hadde behov for.

Jeg føler at jeg også har lyst å gjøre litt ting som andre gjør. ...[] «Vil jeg ha sykkel eller har jeg mest lyst å ordne en tann?» Det er ikke som andre som tar det som en selvfølge. Jeg må tenke nøye igjennom hva jeg har bruk for.

Eksemplet betoner morens erfaring av hva andre tok som en selvfølge, som hun selv ikke hadde mulighet til, og berører dermed emosjoner som opplevelse av ulikhet og utenforskap. Morens utsagn tyder på en sammenligning av seg selv med andre, og en kan merke hennes resignasjon og samtidige drøm om bedre vilkår. Eksemplet viser hvordan prioriteringene i hverdagen til mødrene i betydelig grad var knyttet opp mot daglige, ikke overdrevne materialistiske behov. Man kan gjerne si at prioriteringer er en selvfølgelig del av hverdagslivet, noe det jo også er. Imidlertid fremhever eksemplet noe tilslørt ved våre daglige prioriteringer, nemlig betydningen av behovet.

Det moren setter fokus på, er kontrasten i behovene hun opplever mellom seg og «de andre». Kontrasten handler om fenomener knyttet til den relative fattigdoms (Kristofersen, 2019, s. 6) nådeløshet i sammenligning av samfunnsskapt selvfølgeligheter hos de vellykkede og utenforskapets ulykke. Når andres behov fremstår som tilgjengelige muligheter som kan velges basert på lyst og økonomisk forutsetning, og mødrenes behov med sterk betydning for hverdagslivet ikke lar seg innfri, blir den relative fattigdoms kontrast så mye mer merkbar. Mødrenes prioriteringer handlet om egne behov i hverdagen som de hadde svært få ressurser å få gjort noe med, uavhengig av behovets art, og som i høy grad ville gå på bekostning av andre mer nødvendige prioriteringer som barna og regninger. Behovene måtte dermed veies opp mot deres reelle valgmuligheter. Empirien viser at mødrenes økonomi begrenset og ga få valgmuligheter eller handlingsrom, og mødrene måtte ofte velge blant dårlige alternativer (Holzkamp, 1998, s. 96). Å velge utfra behov er ikke en selvfølgelighet, det å ikke velge blir også et valg.

Da har jeg presentert og diskutert funn knyttet til Tilsløring av det tatt for gitte, og skal herfra videre til siste kapittel som omhandler analyse og diskusjon av funnet *Den skjulte disiplinering*.

8 Den skjulte disiplinering

Dette kapitlet har til hensikt å belyse ulike dimensjoner av subtile disiplineringsmekanismer rettet mot mødrene fra både instanser og omgivelser. Kapitlets tittel er inspirert av Mathiesens (1978) bok med samme navn. Mathiesen rettet oppmerksomheten mot hvordan politiske disiplinformer knyttet til grunnleggende samfunnsstrukturer fikk innvirkning i det daglige liv, og for utdanning av profesjonsutøvere innen sosialt arbeid (Mathiesen, 1978, s. 11, 78). Selv om innholdet i dette kapitlet ikke direkte representerer Mathiesens fokus, rettes en beslektet oppmerksomhet mot svært underliggende etiske, systemrelaterte og relasjonelle problemstillinger i sosialt arbeid. Ifølge Foucault (1999, s. 161) består disiplinen av et indre straffevesen som ikke gjelder det rettslige system, men som innebærer en normativ makt som fremtvinger homogenitet bestående av et system av normalitetsgrader. Normalitetsgradene skaper tilhørighet, og bidrar til utviklingen av det homogene samfunn. På samme tid individualiserer normalitetsgradene individet, gjennom klassifikasjon, hierarki og rangfordeling, og gjør det mulig å måle individuelle avvik gjennom bruk av ulike sammenligninger (Foucault, 1999, s. 161). Det disiplinære straffesystem baserer seg på observerbare fenomen, differensiering av individer, homogenisering, hierarkisering, korrigerende og utelukking. Gjennom de disiplinære virkemidler fremtrer normens makt, og det er denne som danner grunnlaget for den normaliserende praksis mødrene både sanksjoneres og korrigeres opp mot.

Jeg har tidligere i avhandlingen belyst risikoperspektivet som rådende innenfor barnevernsdiskursen og barnevernets praksis. I dette kapitlet belyses hvordan risikoperspektivet knyttes opp til barnevernets normaliserende praksis, og gir seg utslag i disiplinierende tilnærminger til mødrene. Funnene som diskuteres er *Samarbeid på de profesjonelles premisser*, og *Normative sanksjoner og manglende sosial tilhørighet*.

8.1 Samarbeid på de profesjonelles premisser

Kapitlet presenterer funn som illustrerer hvordan hjelpen mødrene mottok fra ulike instanser var *kontekstløst* utformet og utgjorde isteden nye *barrierer* som mødrene måtte overkomme. Empirien tyder på at hjelpetjenestene de mottok var utformet etter instansenes system og rutiner og tilgjengelige tiltak, fremfor at individuelle og kontekstuelle hensyn til familiens situasjon var vektlagt. Det kontekstløse perspektivet bidro ikke bare til mangelfull tilpasning av tjenestene, men *risikoperspektivet* som preget samarbeidsformen tilsvarte i betydelig grad en ansvarliggjøring av mødrene for problemene familien stod i. Ansvarliggjøringen utgjorde mødrenes avmakt og *de profesjonelles definisjonsmakt*.

8.1.1 Kontekstløs hjelp bidrar til økte barrierer

Et tilbakevendende problem som mødrene i ulike sammenhenger fortalte om, var hvordan hjelpen de ble tilbudt ofte fulgte standardiserte løsninger og manglende tilpasning til situasjonen de stod i. Den manglende tilpasningen medførte at hjelpen ikke opplevdes som hjelp, men heller en ytterligere belastning og barriere de måtte finne løsning på. Mange ganger fant ikke mødrene løsninger heller for å ta imot hjelpen, og dermed ble hjelpen både utilgjengelig og til ingen nytte.

En mor fortalte om hvordan rutineene til NAV for å få økonomisk støtte, var umulig for henne å gjennomføre grunnet hennes helsetilstand. Moren var alene med tre barn i barneskolealder og hadde betydelige økonomiske vansker. Hun bodde på bygda og var avhengig av bil for å komme til nærmeste postkontor. I denne perioden hvor hun stod i en alvorlig konflikt med faren til barna og hadde barnevernets søkelys på seg, fikk hun alvorlige problemer med ryggen som endte i ryggoperasjon. Hun hadde ingen i nettverket som kunne hjelpe henne å få hentet eller sendt den nødvendige søknaden om økonomisk bistand til NAV, og NAV ville ikke sende henne søknaden manuelt eller elektronisk. Uten denne støtten kom hun i desto vanskeligere økonomisk utføre.

Den tiden jeg hadde vondt i ryggen, på den tiden hadde jeg ikke bil heller, da fikk jeg ikke levert inn. For jeg måtte jo på et postkontor en mil unna, for å få sendt det brevet med søknaden [om penger fra NAV], og når jeg ikke hadde bil, jeg hadde ingen å spørre, alle var på jobb, så trengte jeg jo å komme meg på postkontoret for å få sendt brevet, kan ikke bare [informanten gjør en bevegelse

med hånden som hun sender et brev gjennom luften]. Og når man ikke hadde bil, og ikke kom seg, så fikk jeg jo heller ikke hentet søknaden, de kunne ikke sende det i posten til meg, nei, jeg måtte komme på kontoret som var to mil unna, eller, en mil unna blir det vel. Så det å putte i en konvolutt og sende søknaden slik at jeg fikk den, at jeg hadde noen meter for å hente den, men det kunne de ikke gjøre. Også trengte jeg noen da, for å få den sendt, så det var mange ganger jeg ikke fikk sendt søknaden og kom enda lengre på etterskudd med alt.

Eksemplet illustrerer hvordan NAVs rutiner også fremstår som utøvelse av strukturell makt, som bidro til å forsterke mødrenes sosioøkonomiske vansker. Denne alenemoren var helt avhengig av den økonomiske støtten fra NAV for å få økonomien til å gå rundt, fordi hennes helsemessige og kontekstuelle forhold begrenset henne i å skaffe seg penger på annet vis. Kontaktpersonene i NAVs tilnærming til alenemorens situasjon ved å nekte å sende søknadsskjemaet fysisk i posten, bidro til at Navs tjenester ble utilgjengelige for henne. Familiens livssituasjon ble betydelig vanskeligere i det daglige fordi hennes økonomiske problemer kumulerte, og alenemoren erfarte økte psykiske og emosjonelle belastninger som følge av bekymringer og avmakt.

Eksemplet blir en illustrasjon på hvordan strukturell makt får betydelig innvirkning på hverdagslivet, og reiser sentrale etiske og velferdsbetingede spørsmål vedrørende hvordan systembarrierer bidrar til undertrykkelse, vedvarende og økt sosial ulikhet. En kontekstløs tilnærming kan tyde på en standardisering og fragmentering av hjelp som ikke er forenelig med det komplekse hjelpebehovet som ofte er utgangspunktet for hjelp til marginaliserte mennesker og familier som henvender seg til velferdssystemer. Flere studier fremhever særlig behovet for mer oppmerksomhet omkring forhold som kan bidra til økt fare for marginalisering av alenemødre i barnevernet (Fauske, et al., 2018; Klett- Davies, 2016; Storhaug et al., 2012). Når hjelpen som i dette tilfellet ytes kontekstløs, mister den sin funksjon som hjelp. Behov vil alltid være kontekstuell fundert i en eller annen form, men når hjelpen ytes fragmentert og løsrevet fra behovets kontekst, vil effekten av hjelpen avta og i verste fall øke problemomfanget som i tilfellet med moren.

Kontekstuell kunnskap handler om å forstå hvordan indre og ytre forhold spiller inn på menneskers liv og hverdag. I betydningen av å forstå hvordan strukturelle- og sosioøkonomiske forhold, miljø og omgivelser, kultur, leve- og arbeidskår, sosiale

relasjoner, samt personlige biologiske vilkår virker sammen og får betydning for menneskets deltagelse og aktivitet (Dahlgren & Whitehead, 1991). En fraværende oppmerksomhet og mangelfull forståelse for hvordan de kontekstuelle forhold virker inn på mennesker i det daglige, kan påvirke menneskers reelle tilgang til velferdstjenester. I eksemplet med moren, er det imidlertid viktig å legge merke til at konteksten hennes bidrar til at problemene vedvarer, men rigiditeten NAV systemet representerer bidrar til å eskalere hennes sosioøkonomiske problemer. De strukturelle forholdene bidrar dermed til både å opprettholde og øke grad av sosial ulikhet.

Andre instansers tilnærminger var også preget av manglende oppmerksomhet rundt mødrenes kontekst og fremstod i betydelig grad også som normative i sitt uttrykk. En alenemor forteller om hvordan barnehagen møtte henne med kritikk og anbefaling om endring av henne praksis med å trille sønnen på fire- fem år i barnevogn til barnehagen. Hun og sønnen bodde et par kilometer unna barnehagen, og ettersom moren ikke hadde bil eller andre nærpersioner i nettverket til å kjøre seg, opplevde hun vognen som god hjelp både til og fra barnehagen. Hun kunne benytte den i forbindelse med handling av mat, frakt av skitne og våte skifteklær fra barnehagen, sønnen kunne hvile etter en lang dag i barnehagen og vognen kunne beskytte barnet på høst og vinterstid når det stormet som verst. Kritikken omhandlet at sønnen var blitt for stor for vognen, og burde gå selv. Faren til barnet var også av samme oppfatning. Kritikken kom på samme tidspunkt som barnevernet gjorde sine undersøkelser av moren.

*Jeg fikk pes både fra barnehagen og faren fordi jeg brukte vogn. Jeg synes det var litt dumt, for det var heller ikke hver dag. Noen ganger brukte jeg det fordi jeg handlet så mye også. Jeg husker ikke nøyaktig når jeg sluttet med vogna. Det må være i fjor jeg sluttet helt. Faren var veldig opptatt at han allerede som toåring ikke trengte den. Det var snakk om at jeg behandlet han som en baby. Jeg synes det er teit og derfor blir jeg litt småirritert når man får pes fra barnehagen. Jeg tror ikke de har prøvd å gå den biten selv. Det ser ikke så langt ut når man kjører. **Med en to-treåring.** Så er det uvær eller storm så du nesten ikke klarer å holde tak i han. Da er det veldig greit å skjerme han i vogna. Mange ganger hadde han sovnet før vi kom hjem. Det er lange dager i barnehagen. Jeg ble litt irritert. **Hva sa du?** Jeg sa at han sovnet i vogna før jeg kom hjem og at jeg synes det var rett å bruke vogna. Allikevel har de hengt seg opp i det.*

Det fremste aspektet som berøres i eksemplet, er hvordan instansers tilnærminger fremstod som normative og fragmenterte vurderinger av alenemorens handling.

Eksemplet tyder på en underliggende risikovurdering av hvilken betydning morens handlingsvalg hadde for barnets motoriske og sosiale utvikling. Hun ble kritisert for å behandle sønnen som en baby fordi han ble trillet i vogn og ikke gikk selv til barnehagen. Den faglige legitimiteten bak vurderingene, handlet kanskje om generelle utviklingspsykologiske og motoriske perspektiver knyttet til barnets utvikling som avhengig av tilrettelegging for nye utviklingstrinn i barnets nærmeste utviklingszone (Vygotsky, 1962). Om barnehagens bekymring var fra et utviklingspsykologisk perspektiv, bunnset det kanskje i at barnet ikke fikk øvet seg i å gå og orientere seg kognitivt i trafikken, og mor som ansvarlig omsorgsutøver stimulerte ikke til barnets motoriske utvikling og utholdenhet i å gå.

Satt på spissen kan man undre seg over hvor alvorlig det er for et fireårig barns motoriske og sosiale utvikling å bli trillet i vogn to ganger for dag? Morens forsøk på å argumentere for at hun ikke trillet sønnen hver dag, var ikke tilstrekkelig i barnehagens øyne. Barnehagen var imidlertid kjent med at barnevernet gjorde undersøkelser av familien, noe som kunne ha bidratt til en normativ stigmatisering av moren. Studier viser at instansers stigmatiserende tilnærminger til depriverte alenemødre, også betraktet barna å være i risiko som en følge av mødrenes deprivasjon (Featherstone et al., 2014, s. 122). Barnehagens reaksjon på morens håndtering av å komme seg frem og tilbake til barnehagen, kan ha handlet om et risikoperspektiv på sønnens utvikling, og en normativ korrigering av moren utfra hva som ansees som «vanlig» å gjøre. I dette tilfellet var ikke bekymringene for sønnen relatert til at han hadde lavt aktivitetsnivå, tvert imot var han svært aktiv og moren hadde utfordringer med å håndtere hans høye aktivitetsnivå. Aktivitetsnivået til sønnen burde slik ha bidratt til å svekke den normative gyldigheten til barnehagens legitimering av et eventuelt utviklingsmotorisk perspektiv (Berger & Luckmann, 2000, s. 104).

Dermed kan empirien tyde på et sosialt konstruert normativt aspekt som handler om at barn ikke skal sitte i vogn lengre enn nødvendig. Et slikt normativt perspektiv fremstår som betydelig kontekstløst relatert til denne moren. Om barnehagen mente at hente- og bringesituasjonen burde anses som en særlig betydningsfull utviklingspsykologisk arena, fremstod denne vurderingen likevel som løsrevet fra morens totale situasjon med

begrensede ressurser og betydelige utfordringer som alenemor. En måte å belyse belastningene til moren, kunne isteden være å analysere levere- og hentesituasjonens betydning for morens belastningsnivå, noe som ville krevet større og utvidet kontekstuell oppmerksomhet ikke bare fra barnehagen, men fra hjelpeapparatet i fellesskap.

Empirien kan tyde på at barnehagens praksis var påvirket av risikoperspektivet (Hyslop & Keddell, 2018; Lonne, Parton, Thomsen & Harries, 2008; MCCConnell & Llewellyn, 2016; Parton, 2014), som samtidig åpenbarer et lineært forebyggingsperspektiv og en manglende vektlegging av morens kontekst bestående av mange øvrige komplekse forhold av betydning for hennes håndtering. Et lineært forebyggingsperspektiv springer på sett og vis ut fra risikoperspektivets årsak- virknings forhold. Faren ved dette perspektivet handler om konsekvensene av at fokus flyttes bort fra å analysere familiers komplekse erfaringer med å leve i marginaliserte livssituasjoner. For moren i eksemplet avdekket ikke risikoperspektivet at det faktisk var forbundet stor belastning med avstanden hun måtte gå med barnet.

Spørsmålet som her er relevant å problematisere, er om en risikoanalyse av akkurat denne situasjonen ville speile belastningen denne utgjør for mor? En kontekstuell analyse søker å analysere denne utfordringen i sammenheng med morens totale situasjon. Hvor målsetning er å analysere hvorvidt og hvordan de ulike daglige aktivitetene bidrar i den summerte belastning til moren og hvordan hun håndterer det. Det lineære forebyggingsperspektivet innebærer et forenklet fokus på risiko- og beskyttelsesfaktorer, hvor oppfatning av behov knyttes til ulike nivå av forebygging og intervensjon (Featherstone et al., 2014, s. 134). En slik lineær forebyggende analyse kan stå i fare for å tape synet av familiers strev med å håndtere komplekse hverdagsliv, på samme måte som morens strev ikke blir sett av barnehagen.

Det tredje aspektet ved dette eksemplet omhandler på den ene siden hvordan barnehagens normative perspektiv tydet på fraværende oppmerksomhet rundt morens kontekst, men barnehagen bidro heller ikke til å finne alternative tiltak som kunne *kompensere* for morens behov for vognen. Hun stod i et normativt press fra flere kanter blant annet representert av barnehagen, barnevernet og eksmannen. Hun sluttet å bruke

vognen, og hadde ikke noe annet å hjelpe seg med for å kompensere for belastningen hun opplevde med å gå frem og tilbake til barnehagen fire ganger for dag, fem dager i uken, i alle årstider.

Slik empirien fremstår hviler det en grunnleggende dimensjon av fraværende ydmykhet og respekt ovenfor andres strev som ikke ble hverken sett eller hørt i denne situasjonen. Et betydelig aspekt ved de kontekstløse tilnærmingene mødrene ble gjenstand for, omhandlet hvordan disse fikk betydelige negative konsekvenser for mødrene i det daglige som ikke bare omhandlet sosioøkonomiske og emosjonelle konsekvenser. De innebar at mødrene også ble stilt ovenfor enda mer krevende praktiske håndteringer i det daglige. Den normative holdningen barnehagen utviser i denne situasjonen fremstår som en disiplinering av moren, hvor morens handling ansees å avvike fra den kulturelt anerkjente praksis og derigjennom må korrigeres for å endres (Foucault, 1999, s. 163).

Featherstone et al. (2014, s. 105) fremhever *vanlig hjelp*, som glemt blant alle standardiserte og tilgjengelige hjelpetiltak. Morens situasjon blir stående som et eksempel på hvordan instansers maktutøvelse, kan gi marginaliserende utslag i depriverte menneskers hverdag fordi den normative maktutøvelsen bidrar til å øke den totale belastningen i hverdagen. Situasjonen fremstår som et eksempel på hvordan flere av mødrene ble presset til å etterkomme instansers normative oppfordringer til endring av foreldrepraksis. De kontekstløse og normative tilnærmingene satte mødrene i praktisk og emosjonelt vanskelige avmaktssituasjoner, og var heller ikke etterfulgt av kompenserende hjelp på mødrenes praktiske utfordringer.

Mødrene opplevde også at barna ble skadelidende av instansenes mangelfulle og kontekstløse utforminger av hjelpetiltak. Hjelpetiltakenes utforming krevde kompenserende innsats av mødrene på de områdene hjelpen ikke omfattet og betød dermed ytterligere barrierer for dem å overkomme. En moren opplevde utfordringer som handlet om sønnens prioritering av tilmålte penger til daglig forbruk. Sønnen bodde i egen leilighet med tilsyn, og mottok ukentlig et beløp fra barnevernet som han kunne disponere helt fritt. Moren bekymret seg over at utbetalingsrutinene bidro til at sønnen kunne redusere matforbruket til fordel for rus.

Barne- og familietjenesten bestemte at han skal ha tusen kroner i uken i bidrag. Hadde jeg fått være med og bestemt hadde han kanskje fått fem hundre, så kunne jeg kommet med en matpose for fem hundre. Han kjøper jo ikke mat, men bruker alt på rus. Da fatter jeg ikke at det skal være noen hjelp.

Eksemplet tyder på at moren mener handlingsrommet barnevernet ga sønnen muliggjorde prioriteringer som var ødeleggende for han. Hun ønsket barnevernet i større grad tok ansvar for disponeringen av sønnens penger, da hun mente hans forutsetninger for å gjøre gode økonomiske prioriteringer ikke var tilstrekkelig tilstede. I morens øyne ville det være langt mer hensiktsmessig hjelp om sønnen fikk utbetalt halvparten i penger og resten i mat, slik at han var mer sikret å få i seg nok mat og næring istedenfor å bruke pengene på rus.

Situasjonen hadde i tillegg en indirekte innvirkningen på morens økonomi, fordi han kom til henne når alle pengene var brukt opp på rus. Enten ba sønnen henne om å handle mat og drikke fordi han var fri for penger, eller så måtte moren handle nødvendig mat til han på eget initiativ fordi hun så han ikke hadde mat i kjøleskapet. Moren opplevde han som unødvendig økonomisk avhengig av henne til å dekke primære behov, fordi han ikke selv var i stand til å disponere pengene sine på en mer hensiktsmessig måte. På denne måten ble hennes økonomi og omsorgsoppgaver påvirket av barnevernets utbetalingsordning og sønnens mangelfulle prioritering av tildelte midler. Eksemplet belyser betydningen av involvering av pårørende og nødvendig samarbeid med dem for å nyttiggjøre deres kunnskap i utforming av tiltak (Fauske, Lichtwarck, Bennin & Buer, 2016, s. 185).

Hjelpetiltakene fremstod i betydelig grad utformet på instansenes premisser. Moren fortalte videre om sin erfaring med sønnen som var flyttet i egen leilighet og skulle få bistand for å klare seg selv og lære seg det grunnleggende med å bo på egenhånd.

Da skulle det skrus sammen rundt han så det ble tett oppfølging. I hodet mitt er det kanskje tre ganger om dagen, men for de er det tre ganger i uken. På papiret i hvert fall, men det er kanskje bare en gang i uken. Det synes jeg er vanskelig.

Tiltakets kontekstløse utforming handler om hvordan empirien tyder på at barne- og familietjenesten vedtok et tiltak uten tilstrekkelig informasjon knyttet til sønnens fungering. Moren som var hans nærmeste hadde denne kunnskapen, og var den som måtte kompensere for den feilslåtte hjelpen. Morens innvending handlet om hvordan hun kjente sønnens handlingsmønster og disponeringer, og var den som så

konsekvensene og måtte kompensere og sørge for at sønnen fikk tilstrekkelig støtte i det daglige. Tiltakets utforming innebar på den måten ytterligere belastninger på moren som kom i tillegg til alle andre områder hun måtte følge sønnen opp på. Sønnens hjelpeutforming bar preg av å være lineært utformet, fremfor å være basert på sønnens kontekst som moren kjente godt til.

Ifølge morens erfaring, er dette eksemplet også en illustrasjon av hvordan manglende samarbeid med hensyn til involvering av pårørende utgjør større fare for at hjelpetiltakene blir kontekstløse og effektløse. Fauske et al. (2016, s. 185) påpeker betydningen av at et samarbeid som har fokus på barnet, krever at de samarbeidende instanser ikke bare får tilgang til relevant informasjon om barnet, men også kunnskap om hva som kan ha betydning for barnets omsorgssituasjon. I denne sammenheng tyder det på at morens kunnskap om sønnen er utelatt som relevant informasjon inn i utformingen av sønnens tiltak. Eksemplet belyser dermed at barnevernet kan gå glipp av viktig kunnskap om barn og unges problemer og konsekvenser av disse, hvis ikke foreldrene involveres tilstrekkelig i samarbeidet med planlegging og utforming av tilnærming.

8.1.2 Mødrene i risikoperspektivets søkelys og disiplinens skyttergrav

Å være i barnevernets søkelys, var for alle mødrene forbundet med at barnevernet hadde et sterkt fokus på mødrenes utøvelse av foreldregjeringen. Å være gjenstand for et slikt søkelys handlet i stor grad om hvordan mødrene ble analysert og korrigert med hensyn til barnevernets forståelse av situasjonen. Samarbeidet med barnevernet ble veldig vanskelig fordi omdreiningspunktet ble barnevernets og ikke mødrenes virkelighetsforståelse, og alle mødrene hadde vært preget av betydelig mistillit i samarbeidet. Barnevernets disiplinering av mødrene uttrykket seg også subtilt i deres tilnærming til samarbeid med andre instanser slik som skolen.

En av mødrene ga uttrykk for at barnevernets fokus handlet om at hun måtte innfri det hun oppfattet som visse standarder, og at deres vurderinger dreide seg om hvorvidt hun mestret det de mente hun burde mestre. Vurderingene av henne bar preg av at barnevernet betraktet henne som skyldig i problemene, og hun kjente seg alene mot

overmakten barnevernet utgjorde. Moren opplevde at det å være under barnevernets lupe medførte et langt sterkere, ensidig fokus og oppmerksomhet på handlinger som hun oppfattet også kunne være alminnelige, men som bare de i barnevernets søkelys trenger å stå til rette for.

Du blir på en måte den store stygge ulven hele tiden. Det blir en imot mange. Det skal følges prosedyrer og det blir veldig A4, sikkert for å se om man kan de A4-tingene. Det har vel med struktur og slikt å gjøre. Man føler seg litt som en unge som blir passet på. Det er ikke like artig hver gang. Om man har gjort en liten ting, som kanskje andre også gjør i hverdagen, "åh der glemte jeg å overse akkurat det", men de trenger ikke få det på seg. Det blir ikke en problemstilling, alt blir ikke et problem! Om alt blir et problem er det lett å miste fokuset på det som er positivt og det som man skal gjøre. Det er også en ting man må tenke bedre i forhold til, i systemet. Om de er klar over hvordan det føles. Hvordan kan vi gjøre det for at det ikke skal være den ene og alene som står for alt? Jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare det.

Eksemplet illustrerer hvordan barnevernets fokus rettet seg mot vurderinger av mødrenes foreldrefunksjon, og påfølgende korrigeringer av det som ikke ble vurdert som anerkjent foreldrepraksis. Empirien tyder på at barnevernet praktiserer en tilnærming til moren som moren erfarer som et utelukkende fokus på hennes tilkortkommenhet som mor, fremfor å også fokusere på hvordan øvrige forhold i livet hennes spiller inn. Featherstone et al. (2014, s. 124) hevder en svakhet innenfor sosialt arbeid er at det i mindre grad vektlegger hvordan irrasjonalitet former menneskers erfaringer, altså hvordan det som kan tolkes å være fornuftsstridige handlinger har sitt rasjonale som ikke sees eller forstås av sosialarbeidere.

En mor fortalte hun gjorde som en far i barnehagen gjorde, og opplevde dermed handlingen som legitim. Ettersom moren opplever barnevernets vurderinger og korrigeringer av henne var utfra en fremmed foreldrenorm, tyder det på at barnevernet baserte sine konklusjoner utfra et annet normgrunnlag enn morens. Problematismen av en egalitær og standardisert vurdering av foreldreskapet er tidligere diskutert gjennom barnevernets anvendelse av middelklassenormen som vurderingsgrunnlag for foreldregjeringen (Andenæs, 2005; Kojan, 2011; Kojan & Fauske, 2011). Faren med å vurdere foreldrene utfra en annen kontekst eller normkultur enn den de er i, kan fort være at vurderingsperspektivet mister viktig informasjon og innsikt som bør ligge til grunn for beslutningene som tas (Kojan & Christiansen, 2016, s. 23).

Det ensidige problemfokus og korrigerende av mødrenes foreldrepraksis er en stor utfordring for mødrene i møte med barnevernet. Korrigeringene blir av mødrene ofte oppfattet som tatt ut av sin sammenheng, og handler om at mødrene både alminneliggjør eller engangs forklarer mange av tilfellene barnevernet problematiserer. Ofte sammenligner også mødrene seg selv med andre i nær kontekst, eksempelvis venninner, familie eller sammenlignbare situasjoner i barnehage o.l., hvor de forsøker å ikke skille seg ut ved å gjøre slik andre gjør.

Jeg føler meg både tryggere og sterkere fordi jeg har fått nok. Jeg ser i forhold til venninna mi at jeg gjør det samme som henne. Jeg ser jeg gjør det samme som andre foreldre. Noen ganger ser jeg at jeg gjør mer. Kanskje mindre på andre punkt. Jeg ser at jeg noen ganger kan gjøre noe som er rett på et annet punkt, der de har gjort noe jeg ikke mener bør gjøres sånn. Det er menneskelig. Jeg vil gjøre det beste.

Eksemplet viser hvordan individualisering bidrar til å forsterke den disiplinerte effekt ved at mødrene sammenligner seg mot andre foreldre og måler sitt foreldreskap ut fra hva andre gjør som antas å være riktig. Foucault omtaler dette som den panoptiske effekt hvor individer overvåker og disiplinerer seg selv for unngå sanksjoner (Foucault, 1999, s. 180). Foucault (1999, s. 166) hevder forsøk på å korrigere og sanksjonere ut fra normens makt handler om disiplinering av uønsket adferd og avvik. Et system av normalitetsgrader fremelsker homogenitet, og et individualiserende syndebooks perspektiv fremfor også å se systemets utilstrekkelighet.

Dette forstås som at forelderen blir problembærer fremfor at systemiske, normative, sosioøkonomiske og psykososiale dimensjoner også belyses som relevante for å forstå mer av menneskets handlinger. Morens erfaring tyder på at barnevernets fokus dreier seg om vurdering og korrigerende av foreldreferdigheter, fremfor å analysere hvordan system og øvrige forhold virker inn på morens håndtering og barnevernets fortolkninger. Eksemplet illustrerer den vanskeligstiltes byrde av å bære normalitetens tyngde, og gir således et tilskudd til behov for mer oppmerksomhet omkring et mangelfullt kontekstuellt perspektiv i sosialt arbeid.

Et annet moment ved det normative aspektet i mødrenes møte med barnevernet, handlet om konsekvensene av barnevernets ensidige fokus på mangelfulle foreldreferdigheter som årsak til problemene. Denne formen for tilnærming ga seg utslag i at barnevernet

fremstod som en kontroll- og sanksjonsinstans, fremfor å være en samarbeidende part med hensikt å analysere problemenes sammensetning og kompleksitet. En mor fortalte om hvordan hun opplevde barnevernets tilnærming til henne som en avvikssøkende prosess hvor de stadig undersøkte og lette etter mangler ved henne.

Fram til 2014 vil jeg ikke kalle det for samarbeid, jeg kaller det for at de prøvde å sparke føttene unna meg. Da barna gikk i barnehagen dekket de barnehageregningen, men ser en bort fra det, så føler jeg at de var mer til bry. For jeg følte mer at de var kun ute etter meg, å ta meg. De gjorde undersøkelser på undersøkelser, og fant ingen ting, men likevel skulle de fortsette med undersøkelsene. Jeg husker den siste gangen hun skulle starte en undersøkelse, da sa jeg «vet du hva? Dere har hatt så mange undersøkelser her, at nå setter jeg foten ned, nå er det nok. Hvis dere ikke finner noe må dere bare la det være, for det er ikke hos meg det ligger. Og jeg setter foten ned, dere slipper ikke inn her». Da hadde jeg konferert med broren og svigersøsteren min. «Dere slipper ikke inn her mer, nå er det nok. Nå får dere ta problemet der det er», så sendte jeg klage til fylkesmannen.

Eksemplet tydeliggjør utfordringene som kan oppstå i samarbeidet mellom foreldre og barnevern, når grunnlagsperspektivet for samarbeidet er ulikt. Eksemplet viser hvordan moren opplevde barnevernet lette etter feil ved henne som kunne forklare utfordringene, mens morens oppfatning var at problemene handlet om forhold som ikke hun stod ansvarlig for. Empirien tyder på at samarbeidsrelasjonen mellom moren og barnevernet var vanskelig fordi ulik virkelighetsforståelse medførte ulike motiv, og barrierer i samarbeidet (Havnen et al., 2020, s. 151).

Morens erfaring med barnevernets stadige undersøkelser uten at beslutninger ble fattet eller konklusjoner ble tatt, kan tyde på at beslutningsgrunnlaget var mangelfullt eller at grunninnstillingen til barnevernet var preget av mistillit mot moren. I møtet mellom foreldre og barnevernet har ifølge Kojan & Christiansen (2016, s. 27) barnevernsarbeiderens grunninnstilling av enten mistillit eller tillit betydning for persepsjon og fortolkning av informasjon som er tilgjengelig. Det forklares ved at informasjon som samsvarer med grunninnstillingen blir lettere fanget opp, enn informasjon som peker i andre retninger. En tillitsfull relasjon baserer seg på en tilnærming til foreldrene hvor innsikt og forståelse oppnås gjennom å bruke tid nok til å bli kjent med dem (Kojan & Christiansen, 2016, s. 27).

Barnevernets innstilling til samarbeid med foreldrene, og anerkjennelsen av foreldre som betydningsfulle samarbeidsparter har derfor stor betydning for beslutningsforløpet. Om samarbeidsrelasjonen som i tilfellet med denne moren, erfares som en heksejakt, skapes intet godt grunnlag for tillit og samarbeid. Tvert imot opplevde moren de stadige undersøkelsene som maktovergrep de ikke hadde grunnlag for å foreta mot henne. Hun opplevde seg ikke hørt eller forstått, og satte til slutt en grense for hvordan de behandlet henne ved å melde saken til fylkesmannen.

Fremgangsmåten til barnevernet må også sees i lys av dens disiplinerende form. Barnevernets stadige undersøkelser var en stor belastning for moren og medførte at hun ble satt under gjentatt press og mistro. Ifølge Foucault (1999, s. 155) er individer både gjenstand og redskap for maktutøvelse. Mødrenes erfaringer med eksempelvis barnevernet, gjennom uforutsigbare samarbeidsformer, stadige avtalebrudd, distansert hjelp, korrigerende avferd og levevaner (se kapittel 5, 6 og 7) belyser hvordan disiplinering av mødre fremstår som et gjennomgående trekk i barnevernets tilnærminger. Individualiseringen og analyseringen for å avdekke den enkeltes særegenhet og avvik, eller i dette tilfellet utilstrekkelighet, er noe av disiplinens kjerne (Foucault, 1999, s. 155). Når barnevernet leter etter lineære årsaker (Featherstone et al., 2014, s. 134) fremfor å skaffe seg oversikt over kompleksiteten i problemomfanget, kan «løsningene» lett bli fragmenterte. En oppfatning av problemer som sammensatte, kan også medføre at de forsøkes å løses som enkeltvis delproblemer, fremfor å sees som en del av en større helhet som krever en annen type bevissthet og håndtering (Fauske et al., 2016, s. 188).

Mange av mødre opplevde redusert tillit til barnevernet etter å ha erfart barnevernets tilnærminger som mest fokusert på å avdekke mødrenes tilkortkommenhet i foreldregjeringen, fremfor å gjøre noe med det mødre opplevde som problematisk ved deres situasjon. Tillitsbruddet handlet blant annet om at mødre fant det svært problematisk at barnevernets handlinger ikke var i tråd med deres uttalelser. En mor fortalte om hvordan hun opplevde betydelig mistillit til barnevernet etter at hun opplevde seg mistrodd, krenket og sviktet gjennom barnevernets handlinger, og hadde derfor store problemer med å samarbeide videre med dem.

Den siste saksbehandleren som var før han jeg har nå, jeg sa til henne at «jeg ikke har tiltro til dere i det hele tatt. Jeg hører dere sier det men», i begynnelsen var hun på min side, men jeg sa at jeg hører hva hun sier, men jeg har vanskeligheter med å ta det til meg. «Jeg hører du sier det, men jeg vil se handlinger. Jeg tror dere ikke». Jeg har ikke noe tillit til barnevernet i det hele tatt, det kom helt ned på skrapetjenester. «Her er ingenting å hente. Er dere på min side må dere vise det, ikke bare si, dere må vise det». sa jeg til dem. Jeg har erfart at barnevernet sier ting, men så gjør de det helt motsatte, bare for å få folk med. Jeg sa det rett ut.

Eksemplet illustrerer hvordan selve samarbeidsformen til barnevernet ble en barriere i samarbeidet med mødrene. Samarbeidsformen til barnevernet kan fortolkes som subtile former for utøvelse av makt og disiplin. Eksempelvis opplevde mødrene barnevernet representerte manglende åpenhet, tilsløring av hensikt, mangel på informasjon og iverksetting av tiltak som ikke tilsvarte mødrenes ønsker eller oppfattelse av problemet (se også kapittel 5.3 og 6.2). Måten barnevernet samarbeidet med mødrene på skapte mistillit og mødrene kjente seg sviktet. Å opprette tillit til barnevernet var derfor en krevende prosess, som for mødrene handlet om at barnevernet måtte være kongruente i tale og handling. Ifølge Uggerhøj (2011, s. 53) kan maktutøvelsens konsekvenser være stigmatisering og alvorlige brudd på demokratiske rettigheter. Menneskers mulighet til å bli hørt og respektert for sine opplevelser av problemer og nødvendige løsninger kan dermed overskygges av myndighetenes forståelse.

Empirien tyder på at også mødrenes grunnstemning av enten mistillit eller tillit, preget mødrenes tilnærming til hjelpeapparatet (Kojan & Christiansen, 2016, s. 27). En stor del av utfordringene som fremkom i samarbeidet mellom mødrene og barnevernet, lå nettopp i at mødrene opplevde seg mistrodd og ikke forstått. Når mødrene nektet å akseptere eller motsatte seg barnevernssystemets problemforståelse og påfølgende tiltak, oppstod samarbeidsproblemene, og mødrene ble av barnevernet kategorisert som lite samarbeidsvillige (jeg går videre inn på dette aspektet i neste kapittel 8.1.3 *De profesjonelles definisjonsmakt*). Moren i eksemplet opplevde å ha utviklet sterk mistillit til barnevernet etter sine samarbeidserfaringer med dem, og dette preget henne inn i møtet med nye saksbehandlere.

Det er også viktig å belyse hvordan mistilliten springer ut fra disiplineringen barnevernet utøver, knyttet til barnevernets samarbeidsform. Barnevernet ble oppfattet som

inkongruent i den forstand at mødrene opplevde deres handlinger ikke samsvarte med hva de hadde gitt uttrykk for. Empirien tyder på at grunnlaget for mistillit ligger i nettopp det inkongruente aspektet ved samarbeidet med barnevernet. Det kan bety at kongruent kommunikasjon, til tross for hvor vanskelig det kan være å være brutalt åpen om mandat og hensikt, kan bidra til et mer rettferdig samhandlingsgrunnlag ved at foreldrene opplever et barnevern som utviser ydmykhet og respekt for menneskers demokratiske og etiske rett til å bli informert og riktig forberedt. Når vanskelige beslutninger må tas, som plasserer andre mennesker i betydelige sårbare situasjoner, er behovet for å fremstå som medmennesker og vise omsorg desto større. Selv om det foreligger uenighet og ulik virkelighetsforståelse mellom foreldre og barnevern, er det likevel barnevernets profesjonelle mandat å ivareta menneskene de er satt til å hjelpe. Kunsten å være medmenneske er å vise respekt for hverandres ulike virkelighetsforståelse.

På ulike måter uttrykte disiplinen seg som vist ganske subtilt i hverdagen til mødrene. Et annet område som fremstod som berørt av disiplinens makt var også i samarbeid med skolen. Barnevernets kritiske observasjoner og normative forventninger, medførte at mødrene opplevde de måtte anstrenge seg mer for å fremme barnets behov i frykt for at barnevernet skulle vurdere foreldreinnsatsen deres som mangelfull. En av mødrene opplevde hun kontinuerlig måtte stå ekstra på og oppsøke skole, helsesøster og barnevern for å formidle til dem hva hun mente var sønnens behov, og deretter presse på aktivt og intenst for at barnet skulle få hjelp. I eksemplet nedenfor forteller moren om hvordan hun forsøkte å formidle til lærerne at hun ikke hadde tro på deres pedagogiske tilnærming til sønnen ved å sanksjonere hans utfordrende atferd på skolen. Hun mente han trengte hjelp, trygghet og støtte fremfor straff. Moren opplevde seg hjelpeløs, og følte hun måtte tvinge seg på lærerne for å få dem i dialog for å endre perspektiv i sin tilnærming.

Jeg blir jo litt fortvilet ovenfor minstemann sine vegne. Jeg har så lyst å hjelpe han, jeg har så lyst å gjøre ting bra, jeg har så lyst at han skal ha det bra, men det er så vanskelig, jeg vet ikke hvordan... Hva skal jeg gjøre for han, hvordan skal jeg skal kunne hjelpe han på best mulig måte. Så, jeg forsøker jo å blande meg inn og diskutere med lærerne. Jeg føler at det må jeg bare gjøre for ungene sin del.

Samarbeidsproblemene med skolen om deres strategi mot sønnen medførte at moren opplevde hun måtte legge ekstra energi og press for å komme i dialog slik at de skulle endre innstilling. Hennes bekymring handlet om sønnen og hvordan han ble møtt, men like stor var altså bekymringen om at barnevernet skulle oppfatte hun gjorde for lite for å ivareta sønnen.

Aller sterkest er morsinstinktet. Jeg ønsker å hjelpe ungen min. Men så er det dette med at de faktisk kan ta fra meg ungene hvis jeg ikke gjør en bra nok jobb, så jeg må virkelig kjempe for å hjelpe han. Jeg har det hengende over meg og lever med denne angsten hver eneste dag. Jeg er avhengig av tabletter om jeg skal få sove om natta. Angsten for at det skal ta ungene fra meg kverner sånn i hodet mitt.

For denne moren ble barnevernets vurdering av henne et betydelig stressmoment. Hun opplevde at hun måtte kjempe aktivt og legge mye energi i å oppsøke instanser og få sin stemme hørt. På den måten kunne de ulike instansene, og spesielt barnevernet, se hennes fokus og innsats for å få hjelp til sønnen, og på den måten kunne de ikke bruke det mot henne at hun ikke var god nok mor som ikke brydde seg om barnet sitt. Disiplinens subtilitet omhandler hvordan barnevernets normative praksis får betydning for mødrenes engasjement på andre arenaer slik som skolen, fordi mødrene erfarte deres foreldregjerning ble vurdert opp mot evne til engasjement og innsats.

Fragmenteringen av familiens situasjon, bidro også til at mødrene måtte dra rundt på de ulike instanser slik som skole og helsesøster for å få dem i tale. Systemet mødrene skal bidra i, er begrenset av tilstedeværelser, tidspunkt, dager, personer og myndighet, noe Foucault (1999, s. 162) omtaler som den disiplinære orden. I dette landskapet skal mødrene navigere og vise seg frem som krevende og ytrende på vegne av sine barn. Landskapet er ressurskrevende, og systemenes disiplinære utforminger krever mødrene på mange subtile plan, langt flere enn det øye kan se og mødrene i mange tilfeller kan tilby.

8.1.3 De profesjonelles definisjonsmakt

Andre dimensjoner av disiplineringsformene mødrene ble utsatt for i det daglige, handlet om hvordan barnevernets og andre instansers virkelighetsoppfattelse skilte seg fra mødrenes, og hvordan mødrenes virkelighetsoppfattelse fikk liten betydning når

beslutninger skulle fattes. Barnevernets definering og forståelse av problemene var førende for beslutningene, og de fleste av mødrene opplevde seg ikke hørt og lyttet til i forhold til egne erfaringer og oppfatning av problemene. Flere av mødrene opplevde å bli oppfattet som lite samarbeidsvillige når de motsatte seg barnevernets konklusjoner og beslutninger.

En mor beskriver hvordan barnevernet beskrev henne som lite samarbeidsvillig, mens morens opplevelse var forbundet med fullstendig mistillit til barnevernet, basert på at de overhodet ikke skjønnte situasjonen hun og barna stod i.

Før følte jeg at de var ute etter meg. Jeg er såpass ærlig mot dem at jeg sa det rett ut til at de viste hvor de hadde meg hen. Jeg har vel hatt han saksbehandleren i to år, kanskje litt over tre. Jeg er ikke helt sikker. Det er den første av alle saksbehandlerne i barnevernet som jeg har tillit til. Jeg var veldig skeptisk når han begynte å være saksbehandler. Det var en som var før, men hun var bare en to-tre måneder før hun forsvant. Jeg fikk inntrykk at hun så meg samtidig som hun så ungene. Hun så situasjonen og la litt føringen som han her da har fulgt. Hun så galskapen. Det var overraskende. Jeg skulle ikke tro det jeg leste. De har jo motarbeidet meg. Jeg har blitt beskyldt for ikke å være samarbeidsvillig. Jeg har hatt de mitt imot...

Sitatet illustrerer hvordan mødrene erfarte seg fremstilt som ikke samarbeidsvillige når de ikke rettet seg etter barnevernets anmodninger eller deres oppfattelse av situasjonen. Ifølge Kojan og Christiansen (2016, s. 31) kan institusjonelle identiteter tildeles brukere i henhold til hvordan informasjonen om dem er bearbeidet og fortolket av barnevernet. Eksempel på slike identiteter er «atferdssaker» og «russaker», og disse kategoriene får betydning for den videre saksgangen både med hensyn til barnevernets handlingsmønster og rutiner. Man kan tenke seg muligheten for at «ikke samarbeidsvillige mødre» også kan få tilsvarende merkelapper. Om grunninnstillingen til mødrene fremstår negativ som følge av deres manglende vilje til å føye seg etter barnevernets forståelse av problemet, er det heller ikke utenkelig at det vil kunne påvirke barnevernets videre handlingsmønster.

Ifølge Holland (2000, s. 157) er det gjort flere studier som viser at holdningen til brukere har stor betydning for beslutningstakingen i sosialt arbeid. Eksempelvis var foreldre som var enkle å samarbeide med og aktive bidragsytere i barnevernets vurderingsprosess, ansett å være samarbeidende, motiverte og i stand til å uttrykke sine tanker og ideer på

en god måte. Motsatt, fikk foreldre som ikke samarbeidet, var umotiverte og hadde vanskelig for å artikulere seg negativt omdømme. Foreldres holdninger til barnevernets forslag var altså avgjørende for barnevernets kategorisering av foreldrene og hvorvidt foreldrene ble karakterisert som samarbeidsvillig eller ikke. Også Uggerhøj (2011, s. 53) viser til studier med lignende funn hvor brukeren blir betraktet som vanskelig å samarbeide med om vedkommende fortsetter å fastholde i egen problemforståelse.

Ifølge Uggerhøj bidrar samarbeidsvanskene til å styrke oppfattelsen av brukerens problemkompleksitet, og bidrar således til å øke stigmatiseringen av brukeren. I eksemplet fremkommer det at barnevernets behandling av moren, medførte at hun mistet tilliten til dem som hjelpeinstans. Barnevernet kategoriserte henne som lite samarbeidsvillig, og de negative erfaringene påvirket henne i møte med nye saksbehandlere og gjorde det vanskelig å samarbeide også med dem. Empirien tyder på at lignende negative sirkulære prosesser som følge av instansenes disiplinerende fremferd og manglende vektlegging av medvirkning, var samarbeidserfaringene til flere av mødrene i undersøkelsen.

Barnevernets definisjonsmakt av mødrenes problemer fremstod ikke bare i kraft av at barnevernets forståelse av mødrenes problem og behov ble avgjørende for beslutningene. I noen tilfeller var barnevernets definering av problemene også etterfulgt av manglende begrunnelser for hvorfor beslutningene var blitt som de ble. Manglende begrunnelser resulterte i stor frustrasjon og bidro til å eskalere samarbeidsutfordringene som allerede var tilstede i samarbeidet med barnevernet. Samtidig bidro de manglende begrunnelsene også til at mødrene måtte bruke mye tid og krefter på å få barnevernet i tale for å få svar på hva som lå til grunn for beslutningen. Når begrunnelsene for beslutningene kom, opplevde mødrene de ulike virkelighetsforståelsene mellom dem og barnevernet kunne vært unngått, om kommunikasjonen og informasjonsflyten hadde vært mer åpen og mødrene var blitt involvert i større grad.

En mor forteller om hvordan barnevernet fattet beslutning om å avslutte veiledningen hun mottok ovenfor barna uten å begrunne årsaken til henne. Ifølge moren fikk hun begrunnelse for beslutningen halvannet år etterpå, med at det handlet om hennes tematiske bruk av tiden som ikke var forenelig med barnevernets intensjon med

veiledningen. Barnevernet mente hun benyttet veiledningen til å diskutere utfordringene med eksmannen fremfor å diskutere utfordringer med barna. Moren mente det var viktig at veilederen kjente til familien og hvilke utfordringer moren opplevde. Barnevernet og moren hadde også ulik oppfatning av grunnlaget for veiledning, og moren mente hun hadde behov for veiledning av helt andre grunner enn barnevernet mente. Samarbeidet mellom moren og barnevernet hadde vært utfordrende siden barnevernet kom inn i bildet, og morens erfaring med dem var på langt nær positive.

*I januar hadde de plutselig fattet vedtak om at jeg ikke hadde behov for veiledning, men jeg sto igjen og følte et behov for det. Ikke de tingene de hadde bestemt jeg trengte veiledning på, men på at jeg så at ungene mine hadde det vanskelig. Jeg så at ungene mine var i situasjoner som de ikke burde være i. Faren la på ungene et ansvar som de ikke skulle ha. Ungene mine slet psykisk, nektet å gå til BUP, helsesøster eller barnevernet. Jeg følte jeg var i en situasjon hvor jeg var psykolog for ungene mine, og det er jeg ikke kvalifisert for å være. Men det er ingen andre, det er meg eller ingen. Jeg hadde behov for veiledning selv, men ikke på det de hadde fattet vedtak på. Jeg ville ha veiledningen fordi jeg hadde sett at det kunne kommet noe godt ut av det. Jeg fikk ikke veiledning. De tok den ifra meg. **Da fikk du ikke veiledning i det hele tatt?** Nei, de hadde fattet vedtak på at jeg ikke hadde behov for det. Jeg har hele tiden gått og bedt om en forklaring. Hvorfor fikk jeg ikke beholde NN NAVN [veilederen] og hvorfor tok dere ifra meg veiledningen? Jeg har behov og trenger det. De fikk høre fra mine behandlere at jeg var åpen for veiledning og hadde stort utbytte av det. Jeg maste og maste og omsider i år kom de tilbake. Det var i slutten av desember. Da fikk jeg omsider forklaring på at de hadde tatt ifra meg den veilederen fordi jeg hadde snakket så mye om faren. Jeg og veilederen hadde egentlig sittet der og hun visste ikke hva hun skulle veilede meg på. Hun visste ingenting om oss og vår situasjon, dermed hadde jeg brukt de to gangene vi hadde snakket på å forklare vår historie. Hva vi har vært igjennom de siste årene, hvordan situasjon og utfordringer vi hadde. Hun visste ingenting om oss. Om hun skal kunne veilede oss må hun vite hvilke utfordringer vi har. På grunn av dette har de tatt fra med veiledningen, og det brukte de ett og et halvt år på å fortelle meg. Hallo, kunne de ikke sagt det til meg den gangen, så kunne jeg fortalt hva dette var. At jeg trengte å informere henne om hvordan vi hadde det og hvilken situasjon vi sto i, så hun kunne skjønne hva vi trengte veiledning på. «Hva trenger du veiledning på?». Jeg sa «Jeg har to unger som sliter. Jeg er psykolog for dem i hverdagen og trenger veiledning på hvordan jeg kan hjelpe ungene mine».*

Eksemplet illustrer hvordan definisjonsmakten til barnevernet er overordnet hva mødrenes behov er, og morens oppfatning av egne problemer og behov blir ikke lyttet til eller tatt til etterretning. Barnevernets definisjon av morens behov og hvor mottagelig

hun var for å ta imot veiledningen slik de hadde tiltenkt det, ble ifølge moren avgjørende for hvorfor hun ikke fikk beholde veiledningen. Barnevernets definisjon av morens behov fikk med andre ord større betydning enn morens. At de profesjonelles definisjonsmakt veier tyngre enn brukernes er ikke ukjente fenomen. Derimot, er konsekvensene av maktutøvelse og det etiske ansvaret betydelig større ovenfor mennesker i sårbare situasjoner med hensyn til deres mulighet og rett til informasjon og medvirkning. Foucault (1999, s. 165) hevder at disiplinære institusjoner kontrollerer og gjennomtrenger i alle sammenhenger ved å sammenligne mennesker, sette forhold opp mot hverandre, rangere, homogenisere og utelukker mennesker med hensikt å normalisere. Barnevernet benyttet flere disiplinerte strategier i deres beslutning om å avslutte veiledningen til moren. De disiplinære metodene handlet om fraværende involvering og mulighet for moren å medvirke i grunnlaget for veiledningen, sanksjonering av morens måte å benytte veiledningen på og utelukkelse av moren ved å ikke gi henne tilstrekkelig begrunnelse for at veiledningen ble avsluttet.

Moren fikk ikke mulighet for medvirkning i barnevernets beslutning eller begrunnelse for hvorfor, ei heller ønsket barnevernet å ta del i morens begrunnelse for hvordan hun ønsket å benytte veiledningen. Slik praksis inngår i disiplinerte metoder fordi barnevernet hevet seg over og utelukket å lytte til morens forståelse av egne behov i beslutningstakingen. Av stor betydning er fremfor alt mødrenes opplevelse av å bli lyttet til og tatt på alvor, selv om virkelighetsoppfattelsen fortsatt kan fremstå ulik og beslutningene tas på tross av mødrenes perspektiv. Disse tilfellene av maktutøvelse og disiplinering var imidlertid gjentatte ganger benyttet av barnevernet, og bidro til betydelige samarbeidsvansker for mødrene.

At mødrene ikke opplevde seg tilstrekkelig hørt og deres behov ikke tilstrekkelig forstått, ble særdeles utfordrende når barnevernet påberopte seg definisjonsmakt over sin oppfattelse av hva som hadde blitt sagt og gjort. Manglende respekt for mødrenes forståelse og opplevelse, og manglende vilje til å interessere seg for hva den ulike virkelighetsoppfattelsen innebar, fremsto som en betydelig utøvelse av makt fra barnevernets side. I særlig grad fremstod dette som tydelig for en av mødrene som klaget på beslutningen til barnevernet, og barnevernet beskyldte henne for å ha snakket usant.

Barnevernet hevdet at om beslutningen opplevdes feil, var det med bakgrunn i at hun ikke hadde snakket sant til dem.

Det her med hva de svarer på veiledningen, det her er en kamp jeg har hatt i snart to år. Det tok meg... det var først før jul jeg kunne få svar, forklaringen for hvorfor dem gjorde som dem gjorde, hvorfor det var blitt som det ble. Men det var en forklaring som jeg kunne gå tilbake til og sjekke og vite at det var løgn. Det er ikke sant det dem forteller meg, for da gir det ikke mening. Og så står dem samtidig og sier at de er så åpen og gir tilbakemeldinger hele tiden og holder ingenting tilbake og alt dem sier er sant og alt dem skriver i papirene er sant og det er ikke det. Dem står og skyver over på meg. Og dem sier at når det som står i papirene ikke er riktig så er det fordi at jeg har sittet og løyet for dem. «Det som står i papirene, nei, det er helt sant». Så....Det er en sånn evig kamp. Jeg føler jeg må slås med de hver eneste dag. Det er slitsomt

Eksemplet viser makten som ligger i barnevernets uttalelser og hvordan deres oppfatning av situasjonene som står på spill for mødrene, blir utslagsgivende for mødrenes troverdighet. Ifølge Uggerhøj (2011, s. 53) vil utøvelse av makt kunne bryte ned identiteten og personens opplevelse av egen autoritet. Empirien tydet på at ikke bare ulik virkelighetsforståelse, men manglende respektfull håndtering av mødrene perspektiv og forståelse var en betydelig utfordring i samarbeidet, og en sterk medvirkende faktor til eskalering av konflikten mellom barnevernet og dem.

At mødrene ikke ble hørt eller anerkjent for sine synspunkt og sin virkelighetsoppfattelse ansees å være betydelige maktutøvelser fra barnevernets side. For mødrene bidrar det å ikke bli lyttet til at de må kjempe for å bli respektert og for sine demokratiske rettigheter. En mor forteller om hvor energikrevende og belastende det opplevdes.

*Av det du går og tenker og kverner på, hva er det som krever mest energi av deg? Å få disse barnevernsdamene til å høre. Få dem til å lytte til deg jeg sier. Det er så utmattende. Jeg sier ting til dem, og i referatene står det stikk motsatt av deg jeg faktisk sa. Det er fortilende å hele ta måtte gjenta og gjenta. I tillegg bruker de imot meg at jeg hele tiden at jeg aldri blir ferdig med fortiden og at jeg hele tiden skal gjenta. Det er jo fordi de ikke hører og ikke får med seg hvordan det faktisk er. Jeg går og kverner på det hver dag. Hvordan jeg skal få disse damene til å faktisk høre det jeg sier. **Hva trenger du av dem?** At de lytter. De begynte med å si at alt de skrev var sånn jeg hadde fortalt det. Når jeg sier at dette ikke er greit, får jeg tilbake at «mor sier det er greit». De har mistet ordet «ikke» et sted på veien. Sånn er det i alt.*

Moren i eksemplet ønsket å få mulighet til å si seg uenig med barnevernets forståelse ved å korrigere deres nedtegnelser, tilføye sine argument, meninger og oppfatninger i referatene til møtene med barnevernet. Hun fikk vite at det ikke var mulig å endre hva som allerede stod i mappen, og det ble da viktig for henne at barnevernet tok med hennes tilføyelser til referatene slik at hennes forståelse og argumentasjon også ble dokumentert. Barnevernet ga positive tilbakemeldinger til det, men hun opplevde likevel at når de kom til neste møte, var ikke tilleggskommentarene hennes føyd til det forrige møtets referat.

Får du muligheten til å korrigere disse referatene? Jeg får muligheten, og korrigerer det. Hver eneste gang jeg korrigerer det har jeg fått høre at de skal notere seg det. Så kommer vi til neste møte og de har overhodet ikke notert det. Når jeg omsider fikk utlevert mappa er ikke notatene der. Når jeg sier ifra om ting får jeg høre at man ikke kan forandre det som allerede står der, men at de skal ta det med i mappen. Det er ikke der. Alle kommentarene og korrigerende jeg har kommet med er ikke i mappen. Det er bare tomme ord. Det er litt utmattende.

Eksemplet belyser betydningen av referat fra møter ikke bare som rettighetsfestet dokumentasjon, men også en betydningsfull mulighet for mødre for å få medvirket og dokumentert skriftlig sine standpunkt og sin forståelse av grunnlaget og prosessen i barnevernssaken. Referat som skriftlig dokumentasjon, er ifølge Uggerhøj (2011, s. 67) en konkret mulighet for å involvere, informere og oppnå innsikt for de saken gjelder. Uggerhøj (2011, s. 69) hevder videre at for opplevelsen av medvirkning og innflytelse i egen sak og saksprosess, er det av stor betydning at foreldre får mulighet til å relatere seg til referatet som utarbeides.

Eksemplet tyder på at morens medvirkning gjennom anvendelsen av referat og hennes muligheter for å få dokumentert sine tilføyelser og korrigeringer var mangelfulle, og hun ønsket betydelig mer innflytelse i prosessen. Samarbeidsformen til barnevernet utgjorde en belastning for moren, og formen innebar også en maktutøvelse som kan fremstå som en overtredelse av morens demokratiske rettigheter både som menneske og tjenestemottager. I henhold til helsepersonell lovens §42 og §43 har den opplysningene gjelder rett til å kreve innhold i journalen både rettet og slettet. Retting kan skje gjennom ny journalføring eller at datert rettelse føres inn i journalen, men ikke ved at opplysninger eller utsagn slettes (Helsepersonelloven, 1999, §42). Sletting av

journalopplysninger kan gjøres dersom det er forsvarlig for allmennheten, opplysninger eller utsagn er *feilaktige eller misvisende og føles belastende for den det gjelder*, eller opplysningene ikke regnes som nødvendige for å gi pasienten helsehjelp. Om krav til sletting avslås skal avslaget begrunnes og nedtegnes i journalen. Avslaget kan påklages til fylkesmannen (Helsepersonelloven, 1999, §43).

Jamfør lovteksten tyder empirien på at denne moren ble utsatt for overtredelser av hennes rettigheter, særlig vedrørende barnevernets manglende tilføyelser av morens kommentarer og rettelser. Maktutøvelsen er ikke bare betydelig, men fremstår også som lovstridig. Disiplineringen av moren gjennom å utelate og overse hennes gjentatte anmodninger om å få tilføyd sine kommentarer, bli hørt og respektert for sine synspunkt og sin problemforståelse er alvorlig og krenkende. Empirien tyder på at barnevernets mangelfulle tilrettelegging for medvirkning for mødrene, og inkongruens ved at de ikke fulgte opp muntlige lovnader med handling, bidro til mistillit, svært vanskelige og maktovergripende situasjoner ovenfor mødrene som i betydelig grad utfordret samarbeidet.

I noen tilfeller så mødrene seg nødt til å gå til det skritt å klage på barnevernets saksbehandling til fylkesmannen med bakgrunn i at de ikke opplevde barnevernet i tilstrekkelig grad forstod hva problemene i saken var. En mor fortalte om hvordan hun opplevde at barnevernet rett og slett ikke ville forstå henne eller det hun hadde å fortelle om farens omsorgssvikt mot barna. Til slutt sendte hun klage til fylkesmannen og fikk medhold.

Jeg følte at de ikke har villet forstå meg og det jeg har prøvd å formidle. Det var med faren til guttene mine. Han utsatte ungene for visse ting. De gjorde ikke jobben sin, rett og slett. I 2013 sendte jeg en klage til fylkesmannen på barnevernet. Det gikk noen måneder før jeg fikk svar, men jeg fikk medhold fra fylkesmannen. Det var sider opp og sider ned med punkter som de ikke har gjort da de fikk oppstrekk.

Eksemplet ovenfor viser hvor langt mødrene i noen tilfeller måtte gå for å bli hørt, mens i andre tilfeller viser empirien at mødrene vurderte om de måtte gå til fylkesmannen for å bli hørt i saker hvor de opplevde seg overkjørt av barnevernet. I de tilfeller hvor mødrene og barnevernet hadde ulik virkelighetsforståelse, tyder empirien på de fleste

mødrene underordnet seg barnevernets oppfatning, til tross for deres uenighet og ulike forståelse av problemene. Empirien kan tyde på at når barnevernet hadde bestemt seg for retning i en sak og perspektiv på problemet, så var mødrene overlatt til sine egne ressurser med hensyn til hvorvidt de evnet å gå videre for å kjempe for sin sak.

Funnene indikerer at kommunikasjon og samarbeid med større vekt på mødrenes medvirkning krever økt bevissthet innen barnevernet. Hvordan barnevernet forstår mødrene, og kategoriserer mødrene har betydning for beslutningsprosessen og i hvilken grad den innbyr til et respektfullt samarbeid med potensiale for bedring av livssituasjonen i en mer forent virkelighetsforståelse. Kanskje er det heller ikke et mål å ha forente virkelighetsforståelser, da disse utvilsomt ofte vil ha sine ulike utspring og dimensjoner. Empirien viser imidlertid betydningen av å møte mennesker i avmaktsposisjoner respektfullt og lyttende, og hvordan manglende bevissthet om underliggende stigmatiserende og disiplinerende tilnærminger kan bidra til å håndtere maktubalansen med mindre varsomhet.

Instansenes problemdefinering av barnas og familiens situasjon bar preg av at mødrene ble tilskrevet skylden for problemene de stod i. Alle mødrene hadde erfaring fra svært turbulente og konfliktfylte samliv med fedrene til barna. Etter samlivsbruddene, som alle var relatert til alvorlige konflikter med fedrene, opplevde mødrene at instansene i stor grad holdt mødrene ansvarlige for problemene barna og de selv stod i, også problemene fedrene var ansvarlig for. Det var ikke bare barnevernet som rettet skyldspørsmålet mot mor, men også skolen bidro til å stigmatisere mor som skyldig i problemene.

Det var veldig tøft og skolen mente det var mor sin skyld med en gang. Det er mor sin skyld, hun kan ikke ta seg av det og har ikke kontroll. Det var en evig suppe og når de ikke ville høre... Jeg vet ikke. Jeg kunne ha skrevet en bok om at de ikke vil forstå. Jeg tenker at hvis de ikke hadde dratt til faren, hadde ungene hatt et helt annet liv. Mellomste føler enda skyld den dag i dag for hvordan han oppførte seg. Han husker det og han har dårlig samvittighet for det.

Eksemplet illustrerer hvordan ulike instanser mødrene var i kontakt med, bidro til å legge skylden for barnas problemer over på mødrene i sin helhet. Flere av mødrene var alenemødre, og som kjent stod dem i betydelig grad alene om å klare hverdagen med barna og problemene de hadde. Selv om noen av de øvrige fedrene i undersøkelsen

fortsatt hadde et visst samvær med barna, var mødrene, uavhengig av fedrenes deltagelse, enslige målskiver for instansenes skylddeling. Ifølge en studie om kjønns betydning i undersøkelsesprosessen av Sagatun (2011, s. 155), tydet funn på at mødres deltagelse i undersøkelser kan se ut til å være tatt for gitt, og at det stilles i mindre grad krav til deltagelse av fedrene. Fedre og stefedres bidrag som omsorgspersoner ble fokusert på i liten grad.

Mødrene i undersøkelsen fortalte til en viss grad om hvordan de opplevde fedrenes rolle knyttet til ulike utfordringer med barna i det daglige. De fortalte også om hvordan de alvorlige konfliktene med fedrene både før og etter samlivsbruddet hadde hatt vesentlig negativ innvirkning på deres og barnas liv. På tidspunktet jeg møtte mødrene preget imidlertid problemene med barnevernet hverdagen til mødrene langt mer, enn konfliktene med fedrene som etter hvert hadde dempet seg noe. Barnevernets fremgangsmåter bidro til å knesette mødrene betydelig med sine problemdefineringer, slik at de kjente seg maktesløse fordi definisjonsmakten til barnevernet var så sterkt. I de tre neste eksemplene på barnevernets anvendelse av sin definisjonsmakt har jeg trukket frem tre sitater som belyser hvilke maktdynamikker mødrene var stilt ovenfor, og hvordan disse preget samarbeidet til barnevernet.

En av mødrene fortalte om hvordan barnevernets forståelse ble satt opp mot hennes egen forståelse og kunnskap om hva som hadde skjedd. Hun opplevde sin egen forståelse som verdiløs, og barnefaren hun var i konflikt med bidro også med negative opplysninger. Det var overveldende negativt og massivt for henne, og hennes altoverskyggende frykt var å miste sønnen. Å stå i fare for å miste han gjorde henne så redd at hun opplevde hun var helt overlatt til barnevernets beslutning uten noen som helst innflytelse. Sitatet illustrerer hvordan den totale redsel og reelle mulighet for å miste barnet sitt er betinget av barnevernets lovmessige definisjoner, normalitetsperspektiv og virkelighetsforståelse.

Man visste hva som var fakta, hva som hadde skjedd og hva som ikke hadde skjedd, hva som var realitet og hva som ikke var det. Man fikk høre at ting var sånn og sånn, og man ble beskyldt for det ene og det andre. Også må sitte å høre på den andre parten som har lyst å ødelegge livet ditt, kommer igjennom med å fortelle de tingene om meg. Det blir trodd på. Det er ikke bare det. Ungen er

involvert. Man har en angst for det som gjør det vanskeligere å bla om det arket. Samtidig blir man såpass redd. Det blir såpass alvorlig. Jeg vet ikke hva jeg skal sammenlikne det med, men det blir nesten som plutselig å miste strømmen. Man blir satt tilbake i tid på en måte. Man er nødt til å klare seg. Jeg er nødt. Jeg kunne mistet sønnen min. Det er det mest skremmende som kunne skje..

En annen mor forteller om hennes møte med profesjonsmakten. Som eneste bærer av det emosjonelle knyttet til sønnens problemer, var det vanskelig for henne i møte med fagpersonene fordi deres manglende emosjonelle forståelse og profesjonelle tilknytning blir så fremtredende og kontrastfylt i møte med hennes.

Det er tøft å sitte som eneste pårørende med kun fagpersoner rundt et større bord enn dette. Hva sier de da? Det går etter runde. Noen sier noe fornuftig, andre ikke. Det er bare du som sitter med det emosjonelle. Så har de ikke bestandig en profesjonell måte å si det på. Det er det som blir så trasig.

En annen mor vektlegger bevisstheten og ansvaret i å se bak observasjonene og ikke la observasjonene tale kontekstløst for seg selv. Barnevernsarbeideren og øvrige profesjonelle må være bevisst sitt potensielle normative perspektiv, og la de det gjelder komme tilstrekkelig til orde for å bidra til en utstrakt, kontekstuell forståelse.

Alt handler ikke om å observere og se, men de må vite hvordan det er og hvordan det kan bli. Hva er det som ligger i det? Alle kan ha en mening om det som skjer, men det trenger ikke være akkurat sånn som man ser det. Uansett om man er psykolog eller hva man er. Man ser ikke alt med et øyekast og alle har forskjellige måter å tolke ting. Det er et ordtak som sier «What's normal to the spider kills the fly». Det var et ekstremt uttrykk, men det blir litt sånn. Fort gjort.

De ulike maktdynamikkene som eksemplene uttrykker, fremstår hierarkisk og etterlater mødrene i et tidvis emosjonelt hav av avmakt og undertrykkelse. Det empiriske materialet belyser hvordan særlig barnevernssystemets hierarkiske og disiplinære utforming står i fare for å miste oppmerksomheten omkring det emosjonelle aspektet og mennesket som er gjenstand for maktutøvelsen. Om de menneskelige aspekter ved systemenes iboende kraft til maktutøvelse og undertrykkelse gis liten plass i sosialt arbeid, har sosialt arbeid mistet sitt mandat på veien. Uggerhøj (2011, s. 54) fremhever også noe av dette perspektivet ved å peke på hvordan hierarkiske, byråkratiske organisasjoner vektlegger rasjonalitet, metoder, rutiner, logikk og redskaper fremfor «myke, menneskelige verdier» for å innfri organisasjonens konkrete oppgaver. Om systemets behov kommer foran brukerens behov (Uggerhøj, 2011, s. 54), har den

hierarkiske byråkratiske organisasjonsformen som barnevernet er en del av, beveget sosialt arbeid langt fra dets grunnmandat og frigjøringsperspektiv.

I neste kapittel skal jeg presentere og diskutere funn knyttet til mødrenes opplevelse av subtile disiplineringer i hverdagen både av instanser og nærmiljø. Jeg skal også belyse hvordan subtile disiplineringsformer også fikk betydning for mødrenes sosiale tilhørighet.

8.2 Normative sanksjoner og manglende sosial tilhørighet

Kapitlet presenterer først funnet *Subtile normative sanksjoner i hverdagen* som belyser hvordan mødre ble utsatt for subtile disiplineringer av omgivelser og institusjoner i det daglige. Disiplineringene handlet om hvordan omgivelsene på ulike vis klassifiserte mødre og rangerte deres ferdigheter i utøvelse av mors rollen, hvordan de markerte deres avvik gjennom avvisinger, differensiering, kontroll og sammenligning. Dernest presenteres funn som omhandler hvordan disse disiplineringsmekanismene også fikk betydning for mødrenes *manglende sosiale tilhørighet* og omgang med mennesker, og medvirket til isolasjon i hverdagen.

8.2.1 Subtile normative sanksjoner i hverdagen

I ulike sosiale settinger kunne mødre oppleve at omgivelsene kontrollerte og bedømte deres handlinger eller utelukket dem i sosiale tilstelninger. Det spesielle med disse sanksjonene, var at de foregikk uten direkte konfrontasjoner eller i åpne dialoger med mødre. Sanksjonene uttrykte seg gjennom menneskers endring av væremåter og normative forventninger, de fremstod tilslørt i omgivelsenes handlinger eller også mangel på sådanne, men mødre kjente dem godt på kroppen. En alenemor fortalte om hvordan hun erfarte barnehagepersonalet fulgte med henne, særlig mente hun de observerte henne når hun hadde utfordrende situasjoner med sønnen. Derimot opplevde hun seg mindre sett og fulgt med når samhandlingen var god og uproblematisk.

*Det har vært litt endringer og det kan være nok. Han reagerer på det. **Han blir gira?** Antakelig. Han blir litt oppgiret. Jeg vet ikke om han blir overglad også. Jeg leverte han i barnehagen. **Føler du at personalet står og ser på deg hvis***

han blir sånn? Ja. Da er de der. Når det skjer koselige ting lurer jeg på om noen så det. Det er bare fordi jeg vet man kan bli observert.

Eksemplet kan tyde på hvordan stigmatiseringens kraft kan opprettholdes ved at negative situasjoner fremstår som bekræftelser på stigmatiserende egenskaper. Både barnevernet og barnehagen bidro til stigmatisering av mødrene, gjennom deres normative kritikk og korrigerende av foreldreskapet. Å være under normativt oppsyn, innebar for denne moren at de vanskelige situasjonene med sønnen ble ekstra observert av barnehagepersonalet og en stadig test av hennes ferdigheter og evne til å håndtere barnet.

I lys av Foucault (1999, s. 164) kan det også handle om hvordan kontroll og rangering av mødrenes ferdigheter var disiplinære metoder barnehagen anvendte. Korrigerende av moren ville sannsynlig fremstå som mer nødvendig når vanskelige situasjoner med barnet oppstod, fremfor når samhandlingen med barnet var mer i tråd med akseptert praksis. Å være under konstant oppsyn kan også ha fått moren til å fortolke barnehagens observerende blikk sterkere enn det var, fordi den panoptiske effekten (Foucault, 1999, s. 180) kunne ha betydning for hvordan hun vurderte seg selv. Disse ulike vinklingene sier oss at oppmerksomhet omkring de stigmatiserende og disiplinerende krefters virkefelt, er av stor betydning for hvordan vi skal forstå innvirkningen av disse i mødrenes hverdag.

Andre disiplinerende strategier mødrene møtte og som var utfordrende i det daglige, handlet om hvordan forventningene fra skolen og barnevernet bidro til en subtil hierarkisering av foreldres evne og ferdighetsnivå i å mestre oppfølgingen av sine barn. En alenemor forteller om hvordan hun opplevde å skulle innfri disse normative forventningene alene med tre barn. Hun er tildelt avlastning i helgene, noe som ikke hjelper på belastningen som er åpenbar tyngst i ukedagene.

Jeg følte at jeg ble pålagt at de måtte være med på aktivitet, men da gikk det ut over leksene. Det var liksom ikke tid. Jeg var kun en, men de andre foreldrene var to. Jeg skulle klare alt alene. Det var ganske håpløst. Jeg prøvde å forberede middagen til neste dag på kvelden. Når ungene gikk og la seg sovnet jeg også. Jeg sovnet på sofaen og det var så vidt jeg kom meg i seng. Jeg var helt pumpet. Jeg forberedte middagen til neste dag for å gjøre det lettere. Det var helt håpløst fordi jeg sovnet jo av. Det var veldig tungt å være helt alene, for jeg hadde ikke avlastning i fra noe. De var i besøkshjem fra fredag til søndag og når de ikke var

hos faren – det var en gang i måneden, så det var ikke så ofte, men det var jo i helgene. Ellers hadde jeg ikke så mange som hjalp meg.

Eksemplet peker, som også tidligere omtalt (jamfør kapittel 6) på hvordan normalitetsforventningene fra skole og barnevern kan fremstå som urimelige og uoppnåelige krav og forventninger blant mødre med betydelig liten støtte rundt seg, enten i form av nettverk eller annen støtte. Ericsson (1996, s. 18) fremhever hvordan barnevernets oppgaver kan betraktes som en samfunnsspeiling av de verdier, ansvar, plikter og rettigheter samfunnet legger til grunn som betydningsfulle i utvikling av barn. De normative kravene og forventningene til foreldre generelt kan dermed sies å være samfunnsskapte, og barnevernet kan lett fremstå som forventningene og kravenes disiplinære voktere.

De disiplinære mekanismene som eksemplet innehar, ligger betydelig skjult, men legger til rette for en rangering av foreldrene og deres evne til å følge opp barna. Ifølge Foucault (1999, s. 164) er rangeringens hensikt todelt, ikke bare for å tydeliggjøre avvik, hierarkisere egenskaper, ferdighetsnivå eller dyktighet, men også som straff og belønningssystemer. Foreldrenes plass i rangordningen berettiger dem til enten straff eller belønning, alt etter hvordan de lykkes å følge opp barna etter normalitetsbarometeret skolen og barnevernet styrer etter. Foreldrene som i stor grad evner å innfri forventningene, oppnår høy rangering og anseelse, mens foreldrene som ikke klarer å innfri rangeres lavere og stigmatiseres. Moren i eksemplet står slik i fare for å bli disiplinert med en lav rangering som er ensbetydende med stigma, for sin måte å følge opp barna på. Dette illustrerer altså ikke bare barnevernets disiplinerende makt, men også den normaliserende diskursen som samfunnet styrer etter og som til syvende og sist påvirker og skaper barrierer i hverdagen for denne alenemoren.

Effekten av stigma var noe mødrene opplevde i flere sammenhenger. En mor erfarte å bli meldt til barnevernet av en annen bekymret mor fordi sønnen var så tynn. Mødrene kjente hverandre fra før, og den meldende moren var klar over barnevernets tilstedeværelse i familien. Moren mente det var naturlig om hun hadde kommet til henne først og uttrykt sin bekymring, men den meldende moren vurderte det slik at hennes bekymring var barnevernets anliggende siden de allerede var i bildet.

*[].det var faktisk en mor til en av kompisene som sendte en bekymringsmelding fordi en av guttene mine var for tynn. Han har alltid vært så tynn hele livet, og helsestasjonen har hele tiden sagt at så lenge han følger sin egen kurve så skal ikke jeg bekymre meg, og allikevel så... Folk reagerer sånn, istedenfor å snakke med meg eller ... eller ta faktisk å se at ungen har faktisk vært så tynn hele tiden, så. Å sende bekymringsmelding, det...det. Det var ikke greit, for å si det sånn. **Nei, det skjønner jeg.** Men...Hun. Jeg gikk tilbake til henne og tok opp hvorfor hun ikke hadde snakket med meg eller med faren... **Mhm.** Og da hun jo det at hun gjorde det fordi hun visste at barnevernet var inne i bildet. Så istedenfor å ta en prat med oss, så mente hun at det var en sak for barnevernet fordi barnevernet var involvert.*

Med ingen hensikt å undergrave den allmenne meldeplikten, så kan likevel eksemplet skape oppmerksomhet rundt hvordan mødrenes stigma som følge av barneverns tilknytningen, kan bidra til at omgivelsenes fortolkninger lettere går i retning av avvik. Meldingen til barnevernet kan dermed også forstås som en disiplinierende handling med hensikt å bidra til korrigerende av moren for avviket som observeres (Foucault, 1999, s. 163). Om barnevernet skulle finne grunnlag for å betegne situasjonen som omsorgssvikt, ville selvfølgelig rettslige prosesser tre i kraft som går utover disiplinens hensikt å korrigere.

Det er likevel et forhold som bærer et viktig etisk og moralsk aspekt med seg, med hensyn til hvordan disiplinens makt også fremtrer blant andre mennesker som følge av barnevernets normative mandat. Sagt på en annen måte. Om den meldende moren ikke hadde visst om barnevernets tilstedeværelse i familien, om moren ikke var stigmatisert på noen måter. Ville den meldende moren da ha sendt bekymringsmelding om sønnens vekt? Det blir hypotetiske spørsmål, men vel verdt å tenke over i spørsmål om den skjulte disiplinering. Som tidligere henvist, viser studier at barn av deprimerte mødre i større grad blir betraktet å være i risiko som følge av mødrenes deprivasjon (Featherstone et al., 2014, s. 122).

Disiplinering kunne også oppstå som sladder i nærmiljøet. Gjennom sladder og prat om familiene i barnevernet, ble det skapt sosiale skiller mellom barnevernets familier og de øvrige familiene. Ifølge en av mødrene som bodde på et mindre sted, oppstod sladder som følge av brudd på taushetsplikten. Særlig var hennes erfaring av ansatte ved skolen bidro til å lekke informasjon. Nå gikk deres historie med barnevernet rundt som sladder på bygda, i eskalert format.

Det er dessverre sånn at taushetsplikten ikke fungerer i praksis. Og hele (Stedsnavn), hele (XXX) kommune vet at barnevernet er inne og...ja. Men de vet ikke historien, de vet ikke hvorfor, de vet ikke hva barnevernet har kommet frem til da, hva dem har funnet ut av og hva dem har gjort og hva dem ikke har gjort. Så jeg får jo høre de verste historiene som flyger rundt på bygda...fordi at sladderer går. Det er...det er litt sånn derre...Mennesker som jobber i skole, som synes at vår sak er passende samtaletema for folk flest, når de har ett eller to glass innabords...så går sladderer, og da starter samtalen. Jeg har vært der selv i noen anledninger, men da var det ikke jeg som var samtaletema, men jeg har hørt ved andre fester at andre var samtaletema der, men de starter samtalen med: «Jeg har vel egentlig ikke lov å si det her, jeg har jo egentlig taushetsplikt fordi jeg jobber på skolen, men...» Også bretter de ut.

Eksemplet viser hvordan brudd på taushetsplikten ikke bare er et lovbrudd med juridiske konsekvenser, men brudd på taushetsplikten er en alvorlig lekkasje av informasjon som ingen andre enn sakens berørte skal være kjent med. Informasjon på avveie kan sverte og svekke allerede utsatte individ, og den etiske og moralske siden ved taushetsbrudd er svært alvorlig. Eksemplet illustrerer hvordan brudd på taushetsplikten bidrar til at informasjonen spres fra individ til individ, og historiens gyldighet ekspanderer lengre og lengre vekk fra sannheten. Likevel fremstår historien som gyldig for den som hører på, og denne bidrar til å spre det skadefro budskap videre til neste villige tilhører.

Empirien tyder på at slik sladder kan bidra til å skape sosiale skiller og differensiere de vellykkede familiene fra de mislykkede familiene i barnevernet, fordi skam og stigma fortsatt er knyttet til barnevernet. Sladderer bidrar til å skape større utenforskap og forsterke stigmaet som kanskje allerede var der fra før. Det oppstår et skille mellom disse familiene og de andre familiene, og disiplineringen oppstår i nettopp denne differensieringen fordi den skaper en avgrensning og hierarkisering mellom «dem og oss». Gjennom differensiering av individene markeres avvikene bedre, forstått i denne sammenheng som at om man sammenligner foreldre med hverandre vil avvikende egenskaper lettere sees, rangeres og potensielt disiplineres (Foucault, 1999, s. 165). Det hviler et betydelig etisk ansvar på oss alle for å være bevisst og unngå slike disiplinierende mekanismer.

Mødrene opplevde ikke bare sladder som disiplinerende form i nærmiljøet, men også direkte avvisning og ekskludering som følge av stigmaet barneverns tilknytningen medførte. En mor fortalte om hvordan mennesker hun tidligere hadde omgått og alltid

snakket med, endret atferd, ignorerte og ekskluderte henne og barna under en sosial tilstelning ved skolen etter at barnevernet var kommet inn i bildet.

..det har dessverre fått den uheldige konsekvensen at når vi møtte opp på skolen på juletreff, så var det dekket på et langbord og vi satt ved et langbord helt alene. Og alle andre bordene var så fulle at de kom og hentet stoler ifra det bordet hvor vi satt, også skviset de seg sammen rundt de andre bordene. Og så satt vi der og hadde et helt langbord for oss selv. Det var ikke engang snakk om å sette seg ved andre ender av langbordet. Det var så påfallende at det var tragisk. Folk som jeg har snakket med masse opp igjennom årene gikk forbi og jeg smilte til de og sa hei, så skyndte de å se en annen vei og gå rett forbi fort, fort. Og det gjorde alle, og det gjorde de hver eneste gang de gikk forbi.

Morens fortelling illustrerer hvor brutal den sosiale avvisning og eksklusjon som følge av stigma kan være. Å bli utelukket er en disiplinerende form på samme måte som hierarkisering, sammenligning og differensiering (Foucault, 1999, s. 165). Måten denne moren ble disiplinert av lokalsamfunnet på, åpenlyst og sammen med barna, av mennesker som før hadde akseptert og respektert henne, sambygdingene, mødre og fedre til venner av barna, var å betrakte som en offentlig gapestokk. Disiplinen fremstår total i sin ydmykende form og morens avvik som antatt mislykket i morsrollen er noe hun straffes for gjennom ekskludering, kulde og ignorering fra de hun kjente før (Foucault, 1999, s. 162).

8.2.2 Manglende sosial tilhørighet

Disiplineringsens avtrykk fikk på ulike vis betydning for mødrenes sosiale tilhørighet. For noen betydde barnevernets inntreden i livet og påfølgende skam og stigma i nærmiljøet, økt isolering og en vegring mot å bevege seg ute blant folk. For andre handlet den skjulte disiplineringen om at mødre opplevde veiledning av barnevernet som kompenserende for mangel på annen voksen kontakt. Barnevernets mulighet til korrigerende tilnærminger ble forsterket som følge av mødrenes mangel på andre å diskutere problemstillinger knyttet til barna.

Moren som erfarte å bli avvist av menneskene i lokalsamfunnet som følge av tilknytningen til barnevernet, ble såret og unngikk disse menneskene for å slippe å måtte stå i avvisningene som kunne forekomme like brutalt på butikken som andre steder. Moren var tilflyttet og hadde i utgangspunktet ikke et stort nettverk på stedet. Hun

erfarte seg som en akseptert sambygding før hennes psykiske sammenbrudd, samlivsbruddet og barnevernets inntreden, nå var situasjonen helt annerledes. Moren hadde jobbet i butikk i mange år, og var vant til å omgås folk, både kjente og ukjente. Av frykt for å oppleve flere avvisninger, ble hun også usikker med hensyn til å skulle henvende seg til nye mennesker. Hun hadde dermed ingen, og opplevde seg mer alene og isolert enn før.

Jeg blir såret. Det gjør at jeg isolerer meg mer, fordi det er desto mer vanskelig å tørre å gå til vilt fremmede.

Eksemplet viser hvordan avvisning og ekskludering får sosiale konsekvenser i form av økt tilbaketrekking fra sosiale settinger og usikkerhet, også ovenfor andre, ukjente mennesker. Avvisning og ignorering er å anse som en form for disiplinering nettopp fordi det ydmyker og gjør personer usikre (Foucault, 1999, s. 162), slik som moren opplevde. Disiplinering er maktutøvelse, og ifølge Uggerhøj (2011, s. 53) kan maktutøvelse også få alvorlige konsekvenser i form av nedbrytning av identitet. Mye tydet på at morens identitet også ble skadelidende av å oppleve slik ignorering, fordi hun regnet med avvisningen ville ramme henne uansett hvor hun var, også i jobbsammenheng. Det gjorde henne veldig bekymret og usikker med hensyn til å gå tilbake i jobb. NAV konsulenten hun jobbet med skulle derfor forsøke å se etter jobb til henne i en annen kommune, hvor folk ikke hadde kjennskap til hennes historie med barnevernet.

Jeg orker ikke å jobbe sammen med mennesker som ikke kan si hei til meg. Hun snakket om at hun skulle finne meg jobb i en annen kommune.

Sitatet viser hvilken disiplinerende kraft kulturelle handlinger som hilsning og fravær av hilsning har. Det å hilse på de man kjenner, er en betydningsfull og viktig sosial inkluderingsform i vår kultur, og desto sterkere kraft får fravær av hilsning når det benyttes som disiplinering. For moren ble ignorering og fraværet av hilsning så vanskelig, at hun ikke klarte å se for seg å skulle jobbe innenfor samme lokalsamfunn. Hun opplevde at løsningen for å unngå å bli utsatt for slike disiplinære og belastende virkemiddel var å få seg jobb i en annen kommune. Eksemplet viser dermed også hvilken utstrekning avvisning og ignorering som disiplinering utgjør, med hensyn til

hvor mange ulike livsområder det berører og hvilke selvbeskyttende strategier som trer i kraft.

Disiplineringen i kraft av å ikke hilse eller unngå å snakke med, hadde betydelig negativ effekt og gjorde det vanskelig å delta også i private, sosiale settinger. Den samme moren ga uttrykk for hvordan hun opplevde sitt sosiale liv annerledes enn før, til tross for at hun ikke hadde noe stort nettverk da heller. Kontrasten var at da følte hun seg trygg og komfortabel i sosiale settinger fordi hun opplevde seg sett og respektert, og hadde noen å prate med. Slik opplevde hun det ikke lengre.

Før var jeg på en måte isolert fordi jeg ikke hadde så stort nettverk, men følte alltid jeg hadde noen å snakke med om jeg dro på arrangement. Nå er det ikke morsomt å dra på arrangement lenger fordi jeg ikke har noen å snakke med.

Eksemplene ovenfor sammen med dette, indikerer hvilke negative sosiale dimensjoner det jeg velger å kalle for sosial disiplinering utgjør. Empirien tydet på at denne form for disiplinering er betydelig vanskeligere å håndtere, fordi den får svært negativ innvirkning på deltagelse i så mange ulike betydningsfulle sosiale settinger som hverdagen kan bestå av. Den fremstår også begrensende for å skape nye bekjentskap. Moren i eksemplene over, erfarte denne form for disiplinering både i offentlige settinger slik som skole tilstelninger, på handletur i butikken og private tilstelninger, samt at hun fryktet å gå tilbake til jobb og bli avvist der også. Betydningen av ignorering og avvising som sosial disiplinering er alvorlig, og omfatter betydelige sosiale utfordringer for deltagelse på mange ulike sosiale arenaer. Spesielt vanskelig er det at disiplineringen rammer i de hverdagslige arenaene, fordi mødrene står i fare for å utsettes daglige for disiplinerende handlinger. I tillegg handler det om den offentlige ydmykelsen det er å bli ignorert og avvist i påsyn av mange andre.

Mødrene i undersøkelsen var betydelig overlatt til seg selv i omsorgen for barna. Mangelen på sosial kontakt bidro til å forsterke deres sårbarhet, og empirien tyder på at det også gjorde dem mer mottagelig for veiledning fra barnevernet

Per dags dato har jeg opparbeidet meg en viss tillitt til barnevernet, noe jeg må for NN NAVN [sønnen] sin del. Han har sine utfordringer, og jeg føler jeg har hatt utbytte av det. Når man ikke har en barnefar å resonere sammen med er det godt å ha noen andre å resonere med rundt hans situasjon.

Selv om de daglige samlivskonfliktene var mindre for alenemødrene etter brudd med fedrene, ga flere av dem uttrykk for ønske om å ha noen å diskutere ulike problemstillinger med og dele oppfølgingen av barna med en voksen. Mødrene erfarte derfor veiledningen fra barnevernet som en arena som kunne dekke opp for dette behovet, og dermed bidro mødrenes relasjonelle behov til større rom for barnevernets disiplinierende tilnærminger. Også Featherstone et al. (2014, s. 124) hevder ensomhet blant alenemødre er et betydelig oversett problem. Disiplineringens stille bakside, handler om hvordan det er å mangle sosial kontakt og kjenne lengsel etter kontakt med andre mennesker.

En alenemor uttrykket behov for økt sosial omgang med andre, fordi hennes daglige fokus i for stor grad var rettet mot barna og konflikter med barnas far, og slik ønsket hun ikke ha det.

Det er veldig greit å være alene, men på en annen måte så...skulle på en måte ønske meg at jeg hadde et mer sosialt liv, at jeg var ute mer blant folk, gjorde ting, ett eller annet. Som jeg sa til og med her på fredagen at – ettersom alt jeg klarer å snakke om er ungene og faren – det sier nå mer om meg selv, men - men man har ikke noe liv.

Utsagnet peker på betydningen av sosial kontakt og nettverk for mødrene, og hvordan dette preget flere av mødrene som i betydelig grad manglet nettverk og hadde få sosial relasjoner. Begrenset mulighet for å kunne etterleve egne sosiale behov kan også bidra til at det daglige fokuset blir snevert og ensformig. Moren i eksemplet erfarte hun ikke hadde noe liv utenom hjemmet, og hennes fokus og omdreiningspunkt ble hverdagen med barna og samarbeidsproblemene med faren. Problemet med manglende sosialt nettverk handlet om både de strukturelle og menneskeskapte barrierene for tilgang til sosial kapital. Mest av alt handlet det om begrensninger som i stor grad påvirket mødrene og deres opplevelse av meningsfullt innhold i hverdagen, deltagelse og stimulerende interaksjoner, samt tilgang til psykisk og praktisk støtte i hverdagen.

Jeg har tidligere i avhandlingen belyst hvordan mangelen på sosialt nettverk bidro til daglige utfordringer og begrensninger av både mødrenes og barnas deltagelse og aktivitet i hverdagen (i kapittel 5, 6 og 7). Utfordringene og begrensningene knyttet seg blant annet til økonomi, logistikk, overskudd og innhold i tiden med barna. Dette var

både strukturelle og psykodynamiske forhold som hadde betydning for mødrenes tilgjengelige ressurser til å bygge og ivareta sosiale relasjoner. I dette kapitlet har jeg belyst et annet perspektiv på hvordan mødrenes tilgang til sosiale relasjoner også ble begrenset av sosialt disiplinerende mekanismer som følge av deres stigma. Empirien tyder på at slike disiplinerende mekanismer kan være underkommunisert som medvirkende faktorer til å begrense mødrenes tilgang til sosial kapital i betydningen av nettverk og forbindelser. Hvordan vi kan forstå familier i barnevernets tilgang til sosial kapital er en betydningsfull dimensjon som krever mer oppmerksomhet i det sosiale arbeidet med familier i barnevernet.

Analyse og diskusjon av undersøkelsens hovedfunn er med dette avsluttet. I neste kapittel gjøres et deskriptivt sammendrag av hovedfunnene som er analysert og diskutert.

9 Sammendrag av funn

I forrige kapittel har jeg analysert og diskutert funnene i undersøkelsen. I dette kapittel er intensjonen å presentere et spisset, deskriptivt sammendrag av avhandlingens hovedfunn på bakgrunn av forskningsspørsmålet: *Hvordan erfarer mødre i barnevernet med kompleks problematikk sitt hverdagsliv, og hvordan kan erfaringene forstås i et hverdagslivsperspektiv?* Hensikten er å identifisere empiriens essens og undersøkelsens forskningsbidrag, foran de to siste kapitlene med avsluttende diskusjon og implikasjon for praksis og videre forskning.

9.1 Hverdagsstresset

I kapitlet *Knapphetens dilemmaer mellom utgifter og barnas omsorgsbehov* viser funnene hvordan alenemødrene i betydelig grad *reduserer daglig forbruk ved hjelp av mat*, og særlig reduserer alenemødrene eget matinntak for at barna skal få nok mat og de spiser dermed ikke alltid middag med barna. Alenemødrene kompenserer mangel på middagsmat ved å spise annen mat tilgjengelig i hjemmet, som gjerne blir usunn mat. Mødrene kjøper matvarer fra billige matvarekjeder for å spare matutgifter, men det er ikke alle dager alenemødrene har råd til å lage middag til barna, og brødsnivået kunne da bli middagsmat. Familiens form og økonomiske situasjon har også betydning for hvilke matpakke praksiser mødrene utøver.

Funnet *reduksjon av eget forbruk og nedprioritering av egen tannhelse* viser til at alle mødrene prioriterer barnas behov foran seg selv, både når det gjelder mat, materielle behov og egen tannhelse. *Betalingsvansker og bruk av kredittkort* blir ofte løsningen når kontoen er tom. Mødrene bruker penger de ikke har for å sørge for barnas behov og familiens utgifter. For flere av mødrene ble gjeldsordning til slutt resultatet. Det offentlige stønadsnivået er ikke tilstrekkelig med hensyn til familiens utgiftsnivå og barnas behov, og medfører vanskelige økonomiske prioriteringer for mødrene. Stønadsnivået bidrar på denne måten til å fastholde familien i armod.

I kapitlet *Hverdagslogistikk og materielle mangler*, viser funnene at alenemødrene erfarte stor belastning som følge av å være alene om ansvaret med å få familiens

hverdagslogistikk til å gå opp. Alenemødrene er prisgitt egen kapasitet, mulighet og evne til å utløse ressurser samt å løse oppgavene hverdagen med barn bringer med seg. Den økonomiske situasjonen medfører *praktiske utfordringer og materielle mangler* for alle mødrene, som også innebærer logistiske utfordringer knyttet til eksempelvis mangel på bil, oppvaskmaskin og komfyr. Alle mødrene må benytte bruktmarkedet for å skaffe seg varer og tjenester. Det er tid- og ressurskrevende å lete utfra de parameterne mødrene må ta hensyn til når det gjelder pris, geografi, logistikk og funksjon når mye annet i hverdagen krever dem samtidig.

De materielle manglene utfordrer mødrenes hverdagsliv fordi utføring av de praktiske gjøremålene blir tyngre, gjennomføringen krever mer tid og mødrene var i tillegg fysisk begrenset som følge av sine helsemessige forutsetninger. Eksempelvis medførte en hverdag uten oppvaskmaskin større daglig fysisk belastning på mødrene som hadde ledd og muskel problematikk, fordi oppvasken i familien må tas for hånd og den krever lengre tid som også utfordrer logistikken med barna. Eller en hverdag uten bil eller god bussforbindelse på landsbygda krever betydelig mer tid for å komme seg mellom steder eller gjøre ærend, og det krever planlegging og fysisk overskudd.

Funn i kapitlet om *Uforutsigbarhetens kompleksitet* viser at mødrene erfarte uforutsigbarhet som følge av *lang saksbehandlingstid* i barnevernet og venting i uvisshet på vedtak. Behovene til familiene eskalerer og endrer seg i påvente av hjelp. *Mangelfull kommunikasjon* i form av manglende informasjon og åpenhet fra barnevernet, skaper avmakt hos mødrene. Raske avklaringer er ofte nødvendig for mødrene, fordi familiesituasjoner er krevende. Mangelfull åpenhet, kommunikasjon og informasjon var særlig belastende i undersøkelsesfasen, men for noen av mødrene er det et vedvarende problem med manglende åpenhet, kommunikasjon og informasjon fra barnevernet. Mødrene peker på at tilgjengelighet og åpenhet fra barnevernets side skaper tillit, trygghet og gir mer ro når familiesituasjonen er krevende og barnevernets vurdering oppleves uforutsigbar. Funnet *brutte avtaler og manglende tilgjengelighet* handler om barnevernets brudd på avtaler skaper avmakt, uforutsigbarhet, stress og merarbeid for mødrene. Funnene kan tyde på at mødrenes behov for likeverdig, åpen, respektfull og

anerkjennende kommunikasjon kan bidra til mer forutsigbarhet og mindre stress i svært krevende familie situasjoner.

9.2 «Den gode mor»

I dette kapitlet ble funn knyttet til mødrenes opplevelse av egen morsrolle presentert og belyst. Funnene viser mødrenes *samvittighetsnag og følelse av utilstrekkelighet* som i stor grad knytter seg til normative konstruksjoner av morsrollen. Funn relatert til *økonomiens utilstrekkelige lenker* handler om at mødre anstrenger seg for å skjerme barna fra konsekvensene av den begrensede økonomien. Etter hvert som barna vokser til erfarer imidlertid mødre at barna forstår mer enn de blir fortalt. Barnas mulighet for aktivitet og deltagelse begrenses av ordninger med aktivitetskort og ledsagerbevis fordi disse ordningene ikke dekker hele utgifts bildet. Eksempelvis trenger barna lommepenger på idrettsturneringer, noe aktivitetskort ikke dekker. Noen av mødre erfarte instanser som NAV bidro til å skape skyldfølelse og skam hos mødre fordi de ikke håndterte økonomien sin. Den vanskelige økonomien bidro til at mødre ikke kunne la barna få delta eller oppleve slik som de erfarte andre barn kunne, og den økonomiske knappheten ble erfart som mødrenes utilstrekkelige lenker.

Funnet *Prioriteringskappløp mellom barn, helse og hjem* omhandlet hvordan mødrenes helseproblemer må kombineres med sykliske omsorgsoppgaver for barna og i hjemmet. Helsebegrensningene medfører mindre kapasitet til husarbeid og at husarbeidet må utføres i etapper for å disponere krefter og smertepåvirkningen. Den daglige logistikken både i forhold til barnas aktiviteter og huslige gjøremål begrenses også av helseproblemene. Mødre erfarter helsen bidrar til deres følelse av å ikke strekke til, men de blir skyldbærerene.

Funn i kapitlet *I skjæringspunktet mellom opplevde forventninger og morsrollen* viste mødrenes erfaringer med manglende hjelp i det daglige medfører økende ansvar hos barna i hjemmet ved at barna må innta hjelperoller, særlig gjelder dette for alenemødre med helseproblemer. Mødre erfarter at tiltakene fra barnevernet også utformes ut fra forventningene til mødre, ikke nødvendigvis etter barnas behov, og dermed uteblir løsning på problemene. Manglende tiltak til barna skaper merbelastning på mødre, og

funnet *distansert hjelp* preges av å være hjelp som ikke blir fullgod hjelp fordi den ikke er utformet helhetlig nok. Manglende felles forståelse av problemene mellom mødrene og instansene er en utfordring som bidrar til at hjelpen fremstår som distansert.

Funnet *erfarte forventninger fra instanser og omgivelser* omhandler mødrenes erfaringer om hva som er god omsorg og norm for husarbeid. Mødrene erfarer barnevernet praktiserer og vurderer utfra sosialt konstruerte normer som tilsvarende middelklasseforeldreskap (jamfør det intensive foreldreskap), som også omgivelsene dømmer mødrene utfra. Barnevernets forventninger til mødrene fremstår som disiplinerte og medfører at mødrene har behov for positiv bekreftelse fra barnevernet på utøvelsen av morsrollen. Mødrene speiler seg også i andre foreldres praksis for å bli trygg i egen. Forventningene til husarbeid og huslig standard bidrar til å forsterke stresset og utilstrekkeligheten mødrene kjenner. Forventningene fra skole og barnevern gjenspeiler seg i mødrenes organisering av hverdagen (jamfør kap. 6.2.2).

I kapitlet *tiden med barna*, viser et av funnene *tid og aktiviteter med barna* at måltidene som regel var felles samlingspunkt i familiene. Samtidig medførte den knappe økonomien til at alenemødrene ikke alltid spiste sammen med barna. Bilen er en relasjonell arena hvor mødrene opplever gode samtaler og tid med barna. Felles tv seing er også verdsatt av mødrene, hvor enten film eller serier samler familien foran skjermen og de kan dele tv opplevelser. Særlig fant mødrene dette verdifullt fordi det fikk barna ut av data og internettverden som barna oppholdt seg mye i. Sosiale medier fremstår som en sosial utstillingsscene hvor mødrene sammenligner sitt innhold i tiden med barna med andre familier, og følelsen av utilstrekkelighet kan bli fremtredende.

Funnet *krevede omsorgssituasjoner* handler om at krevende omsorg for barna bidrar til å tære på relasjonen mellom mødrene og barna. Empirien viser et skjæringspunkt mellom mødrene som opplevde seg betydelig sliten og barnas behov for nærhet og oppmerksomhet fra forelderen. Barnevernets tiltak er fokus på foreldreferdigheter gjennom grensesetting eller avlastning vekk fra foreldrene, når behovet til barnet og mødrene tyder på et ønske om bedre kvalitet på tiden sammen. For flere av mødrene er manglende søvn en utfordring, og de erfarer dårlig søvn avler dårligere humør og mindre tålmodighet. Søvnmangel, stress, bekymringer og krevende omsorg for barna påvirker

tiden med barna på en negativ måte, og ofte føler mødre seg alene om ansvaret. Mødrene erfarer barnevernet betrakter dem som skyldbærere for barnas problem, og fokus på endring av foreldreferdighetene blir barnevernets løsning. Mødrenes tiltro til ekspertisen bidrar til at de lettere undergraver egne valg og meninger, og i flere tilfeller bli barnas diagnoser mødrenes frifinnelser.

Empirien bærer i stor grad preg av fortellinger fra mødre som lever i svært vanskelige livssituasjoner. Det kan medføre kritikk at empirien på mange måter fremstår som en ensidig elendighetsbeskrivelse av mødre og barnas oppvekstforhold. Det gir grunn til å stille spørsmål om empirien i tilstrekkelig grad belyser mødrenes erfaringer knyttet til glede og lyspunkter i det daglige. Oppmerksomhet mot mødrenes erfaringer av positive hverdagssituasjoner ble spurt om i telefonintervjuene, for nettopp å fange opp dimensjoner av positive følelser og glede i det daglige. Empirien belyser hvordan gledene i det daglige i stor grad dreide seg om lyspunkter knyttet til nære stunder med barna, og når mødre følte de lyktes i sin omsorgsrolle, som belyst i kapittel 6.2.2 og 6.3.1. Empirien tyder imidlertid på at gledene i det daglige ofte overskygges av at det er vanskelig å være bare mamma i en hverdag med overvekt av komplekse problemstillinger. Empirien gjenspeiler en usminket virkelighet hvor omfanget av positive hverdagssituasjoner reflekteres av kompleksitetens tyngde. Jo større grad av kompleksitet, desto mer negative følelser og færre gleder.

9.3 Tilsøring av det tatt for gitte

I kapitlet *Tilsøring av det tatt for gitte* presenteres funn som belyser mangel og nød etter hverdagens tatt for gitte drivere, overskudd og verdighet. Funnet *overskudd, den kumulative hverdagssum?* henspiller på mødrenes erfaringer relatert til å ha manglende overskudd i hverdagen og hvordan manglende overskudd har preget deres hverdag over mange år. Overskuddsmangelen knytter seg til en slitenhetsfølelse som mødre erfarer annerledes enn fysisk slitenhet som mødre har følt før, og bærer mer preg av å være av en psykisk utmattende karakter. Sosioøkonomiske begrensninger som mangel på penger og nettverk gjør manglende overskudd enda mer sårbar, fordi mødre ikke har tilgang til ressurser som kompenserer for deres mangel på overskudd. Mødrene kan

hverken kjøpe seg ut av det de ikke klarer selv, eller har noen rundt seg som kan bidra til å hjelpe dem. Kompleksiteten i livssituasjonen, alle bekymringer, krevende omsorgsoppgaver, barrierene og den ensomme, stadige, daglige problemløsning gjør at mødrene opplever seg overmannet av problemer som tynger, som krever energi og bidrar til en tyngende daglig sum hvor overskuddet oppleves fraværende.

Mødrenes overskudd preger i stor grad hvordan de erfarer sin *deltagelse og mestring i hverdagen*. Variasjonene i daglig stress og søvnangel ser ut til å påvirke mødrenes overskudd på en slik måte at de noen dager kunne føle seg helt utmattet, mens andre dager kunne de kjenne mer energi avhengig av stressnivået og hvor utvilt de følte seg. For noen mødre var søvnangel ikke et problem, men derimot trøtthet og et høyt søvnbehov med mye soving i løpet av dagen. Det meste av mødrenes energi går med til de mest nødvendige omsorgsoppgaver relatert til barna (slik som mat, rene klær), praktiske daglige gjøremål (rydde, vasking) og utfordringer (logistikk, økonomi, praktisk problemløsning). Empirien tyder på at å skape innhold i tiden med barna, lik det innhold det intensive foreldreskap tilstreber, krever overskuddskapital som mødrene ikke har. Manglende overskudd preger også mødrenes relasjon til barna gjennom dårlig humør, mindre tålmodighet og lettere sinneutbrudd.

Funnet *selvbeskyttende strategier* belyser mødrenes erfaringer med å bruke ulike selvbeskyttende strategier for å håndtere de daglige problemene de kontinuerlig stod i. Noen av mødrene var overmannet av omsorgsoppgaver med syklisk mønster som bidro til å forsterke mangelen på overskudd. Disse selvbeskyttende strategiene var: utsettelse av gjøremål, skjerming fra omgivelsene, emosjonell distansering, utsetting av gjøremål og omdefinering av meningsinnhold.

Kapitlet *vern om verdigheten* viser funn knyttet til mødrenes eksistensielle behov for å verne om egen verdighet i møte med offentlige instanser. Byråkratiske rutiner, personlige konfronteringer og disiplinerende tilnærminger fra offentlige ansatte utgjorde *krenkende møter med hjelpeapparatet*. Empirien tyder på at byrden av krenkelse veide tyngre enn å gi slipp på egen autonomi, og det å overlate ansvar over egen økonomi til Nav ble en måte å verne om egen verdighet. Mødrene erfarte i flere tilfeller at hjelpen de mottok fra det offentlige fremstod som en tilslørt undertrykkelse. Eksempelvis når

nivået på den økonomiske velferdsstøtten fra NAV tilsier å måtte velge klær med dårlig kvalitet. Stønadsnivået fremstår på den måten som en opprettholdelse av mødrenes avmakt og avhengighet til systemet. Funnene tydeliggjør hvordan mødre kontinuerlig må gå på akkord med ønsket verdighet både for barna og seg selv.

Funnet *Lengsel etter ordinære livsvilkår* belyser hvordan mødrenes behov og lengsler står i skjæringspunktet mellom mødrenes tilgang til ressurser sammenlignet med andre familier. Den relative fattigdom reflekteres i mødrenes hverdagsliv gjennom mødrenes lengsel etter ordinære livsvilkår, som gjenspeiler deres ønske om et lettere og mer verdig hverdagsliv med tilgang til materielle ressurser de så andre rundt seg hadde tilgang til. Funnet belyser hvordan dårlig samvittighet og økonomiske prioriteringer går hånd i hånd med lengselen etter like muligheter og verdige identitetsuttrykk.

9.4 Den skjulte disiplinering

I dette kapitlet presenteres hovedfunn knyttet til offentlige instansers skjulte disiplinering av mødre. Hovedfunn fra kapitlet *Samarbeid på de profesjonelles premisser var kontekstløs hjelp bidrar til økte barrierer*, som omhandler kontekstløse tiltak som følge av at fragmenterte tilnærminger og manglende felles forståelse medførte betydelige utfordringer for samarbeidet mellom mødre og barnevernet. Instanser som NAV utøver strukturell makt som bidrar til en forsterkning av mødrenes sosioøkonomiske vansker. Normative og fragmenterte vurderinger fra barnehagen indikerer stigmatiserende holdninger ovenfor mødre under foreldreskapets lupe. Stigmatiserende og normative tilnærminger bidro til at mødre ble stilt ovenfor ytterligere krevende daglige håndteringer. Betydningen av vanlig hjelp ser ut til å være underkommunisert i sosialt arbeid. Barnevernets fokus retter seg i stor grad mot foreldrefungering og korrigerende av foreldrepraksis fremfor et kontekstuellt familieperspektiv.

Funnet *Mødre i risikoperspektivets søkelys og disiplinens skyttergrav*, viser funn om hvordan oppvekstinstansers risikoperspektiv og disiplinering bidrar til at mødre er selvdisciplinerende og sammenligner seg med andre mødre i usikkerhet og håp om å unngå sanksjoner fra instanser som barnevernet eller barnehagen. Ulik

virkelighetsforståelse mellom barnevern og mødrene bidrar til samarbeidsproblem. Empirien tyder på at mødrenes møter med barnevernet i stor grad var preget av disiplinerende individualiserte tiltak, fremfor kontekstuelle tilnærminger som søkte å forstå de komplekse sammenhenger i familienes livssituasjon. Samarbeidsformen til barnevernet blir en barriere i samarbeidet med mødrene som følge av manglende åpenhet, tilsløring av hensikt, mangel på informasjon og iverksetting av tiltak som ikke tilsvarte mødrenes behovsopplevelse.

Det siste funnet omhandler *de profesjonelles definisjonsmakt*. Anerkjennelse av foreldre som betydningsfulle samarbeidsparter har stor betydning for mødrenes erfaringer av beslutningsforløpet til barnevernet. For mødrene handlet tillit om at barnevernet måtte være kongruente i tale og handling, og mødrenes grunnstemning av enten tillit eller mistillit til barnevernet preget samarbeidet. Barnevernets normative praksis fikk også betydning for mødrenes engasjement ovenfor skole, fordi mødrene følte seg vurdert etter innsats og engasjement for barnets beste. Mødrenes engasjement i eksempelvis skole ble dermed en måte å bevise sin omsorg for barna. Mødrene erfarte at barnevernet omtalte dem som ikke samarbeidsvillige om de ikke rettet seg etter deres anbefalinger. Denne kategoriseringen fulgte mødrene i samarbeidet med barnevernet, og bidro til negative omtale og perspektiv på mødrene.

Samarbeidet med barnevernet bar preg av barnevernets definisjonsmakt som overordnet mødrenes behovsdefinisjon og erfarte livsverden. Disiplinerende tilnærminger fra barnevernet innebar eksempelvis manglende involvering av mødrene, manglende mulighet for medvirkning i samarbeidet, sanksjonering ved uenighet og manglende åpenhet. Referat og korrigerende referat fra møter anså mødrene å være en betydningsfull mulighet for å medvirke, men i flere tilfeller fremmet ikke barnevernet slik referatpraksis. Noe av maktutøvelsen mødrene opplevde knyttet til medvirkning bidro til betydelig mistillit, og var særlig relatert til barnevernets manglende tilrettelegging for medvirkning.

Hovedfunn fra kapitlet *normative sanksjoner og manglende sosial tilhørighet*, omhandlet mødrenes erfaringer knyttet til *subtile normative sanksjoner i hverdagen*. Å være under normativt oppsyn bidrar til stigmatisering av mødrene, og normative

forventninger fremstår som urimelige krav for mødre uten nettverksstøtte. Barna ble også stigmatisert som følge av mødrenes stigma. Den fordekte disiplinering i nærmiljøet er en betydelig belastning for mødrene, og medfører sosial avvisning og ekskludering. Avvisning og ekskludering fikk sosiale konsekvenser for mødrene i form av økt isolasjon og tilbaketrekning fra det sosiale liv. Kulturelle symbolske handlinger som det å ikke hilse, har disiplinær kraft, noe mødrene fikk merke. Sosial disiplinering har betydelige negative dimensjoner og er vanskelig for mødrene å håndtere alene. *Manglende sosial tilhørighet* omhandlet funn knyttet til mødrenes manglende sosiale kontakt og tilgang til nettverk. Det begrenset mødrene og deres opplevelse av meningsfylt innhold i hverdagen, likeverdige deltagelse i stimulerende sosiale interaksjoner og fellesskap, samt tilgang til psykisk og praktisk støtte i hverdagen.

Etter denne sammenstillingen av undersøkelsens hovedfunn, tar jeg i neste kapittel fatt på siste del av avhandlingen hvor jeg gjør en avsluttende diskusjon omkring mitt forskningsbidrag og dens implikasjoner for praksis og videre forskning.

10 Avsluttende diskusjon

I forlengelsen av empirien som er analysert og diskutert i kapittel 5 til og med kapittel 8, belyses og diskuteres implikasjoner av mitt forskningsbidrag i dette kapittel. Kapitlet retter oppmerksomheten mot hvordan et kontekstuetl hverdagslivsperspektiv i møte med familier med kompleks problematikk, kan bidra til en mer helhetlig tilnærming som i større grad ser familienes behov i lys av belastningene de erfarer i nåtid, fremfor et for ensidig risikoperspektiv på hva problemene kan medføre i fremtid. Videre diskuteres hvordan foreldres manglende overskudd utgjør en skjult barriere og tapt drivkraft i hverdagslivet. Manglende overskudd belyses som et tatt for gitt, men betydelig underkommunisert og oversett symptom på komplekse problemers omfang og tyngde. Til sist diskuteres velferdsutformingens og sosiale omgivelers bidrag til tilslørt undertrykkelse og sosial ulikhet. Den profesjonelle og sosiale disiplinering har menneskelige konsekvenser som diskuteres relatert til mulige verdighetsdistinksjoner som krever sosialfaglig oppmerksomhet.

10.1 Når belastning blir risiko

Hverdagslivsperspektivet som er anvendt i undersøkelsen, har tilført et kontekstuetl perspektiv på familienes hverdagsliv gjennom mødrenes erfarte livsverden. Erfaringene har gitt et innblikk i livsverdener preget av belastninger på mange av livets områder, speilet i barnas og mødrenes hverdag. De empiriske funnene fremmer en viktig diskusjon om sosiale problem som grunnlag for vurdering av risiko, og innebærer en nødvendig perspektivering knyttet til definisjonsmakt av sosiale problemers eierskap og drivkraft.

Sosialt arbeids grunnleggende perspektiv er blant annet å forebygge, løse og redusere marginaliserende barrierer som ekskluderer mennesker fra likeverdig deltagelse i fellesskapet, med vekt på *sosial rettferdighet, menneskerettigheter, kollektivt ansvar og respekt for mangfold* (Fellesorganisasjonen, 2014/2017, s. 3) hvorpå barnevernets kjerneoppgave utfra barnevernloven er: *[...]sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet,*

kjærlighet og forståelse og at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår (Barnevernloven, 1992, §1-1). Som følge av de komplekse problemer familiene i denne undersøkelsen behøvde hjelp til, kan et risikoperspektiv i barnevernet med sitt fokus stå i fare for å miste av synet de systemiske og relasjonelle barrierene og belastningene som har stor innflytelse på familiens tilgang til ressurser og strev i det daglige. Det leder til en viktig diskusjon om hvordan perspektivet på belastning versus perspektivet på risiko kan bidra til en mer helhetlig, kontekstuell forståelse av sosiale problemers kjerne og konsekvens innen barnevernet.

Individualiserende diskurser, eksempelvis risikoperspektivet i barnevernet, har bidratt til at sosiale problemer i større grad er blitt årsaks forklart som individuelle valg og evne til håndtering av livets ulike barrierer. Barnevernet kritiseres imidlertid for om tjenesten i tilstrekkelig grad inkluderer de strukturelle og kontekstuelle barrierenes betydning for utvikling av risiko, og hvordan menneskers belastninger blir overskygget av risikoperspektivets individualiserte fokus og disiplinering (Langsrud et al., 2017; Ljones et al., 2019; Lonne et al., 2008; Munro, 2011; Parton, 2014). Kjær (2019, s. 145) foreslår en ny begrepsbruk for å differensiere risikobegrepet fra belastningsbegrepet, med utgangspunkt i at belastning sier noe om nåtids situasjonen, og risiko er knyttet til en prediksjon om fremtidige, potensielle tilstander. Kjærs belastningsperspektiv (2019) sammen med denne studiens funn, bidrar til argumenter for økt fokus på hvilke ulike prosesser i hverdagen som bidrar til familiers nuværende belastninger.

Med bakgrunn i denne studiens funn, vil vektlegging av familiers kontekst med integrert fokus på belastning fremfor risiko, kunne ha betydning for å oppnå en mer helhetlig tilnærming til familiers komplekse problemstillinger. Funnene tyder på at kompleksiteten av mødrenes problemer og behov ikke blir kontekstuell adressert i tilstrekkelig grad. Eksempelvis belyser studien hvordan fenomenet distansert hjelp, forstått som nesten, ufullstendig, fragmentert eller mangelfull hjelp, oppstår som en følge av problemfragmenterende fremfor helhetlige, kontekstuelle tilnærminger til familiens utfordringer. Ifølge mødrenes erfaringer bidrar distansert hjelp til å opprettholde vanskelige situasjoner eller forhold i familien, fordi hjelpen ikke treffer problemets kjerne eller det større omfang av problemet. Det handler om at foreldrenes

og barnevernets forståelse av problemene er ulik, og den manglende felles virkelighetsforståelsen bidrar til foreldrenes erfaring med at tiltakene ikke endrer det problemfylte ved situasjonen.

Tilsvarende funn om manglende felles virkelighetsforståelse var også presentert i studien til Havnen et al. (2020), hvorpå de fant at slik mangel kunne bidra til konflikter i samarbeidet mellom foreldrene og barnevernet. De samsvarende funn gir grunnlag for å utforske om en felles virkelighetsforståelse i større grad vil kunne oppnås om en kontekstuell tilnærming til familiens hverdag gis økt fokus. I denne studien ble et hverdagslivsperspektiv anvendt både som metodisk og analytisk redskap. Dets relasjonelle fokus på kontekst og individ ga tilgang til hverdagslige erfaringer som i mindre grad har vært vitenskapelig tilgjengelig innen barnevernsfeltet. Hverdagslivsperspektivets synliggjøring av tilslørte byrder kan således bidra til en utvidet konseptualisering og perspektivering av familiers belastninger i nåtid.

Satt på spissen omhandler perspektiveringen mellom fokus på hverdagens belastning eller fremtidens risiko blant annet om anerkjennelse av «byrden av mangt». Hvis risikotenkningen skygger for hverdagens belastninger, kan selv de enkleste behov for praktisk hjelp bli borte i risikolandskapet. For en utenforstående kan det gjerne oppfattes enkelt å gjøre et søk på finn.no etter en komfyr eller et par sko. Det kan det så vel også være, men like fullt kan et enkelt, men viktig behov stadig overskygges av andre behov eller krav, og selv det enkleste gjøremål kan bli utsatt, glemt, ikke prioritert eller rett og slett kreve for mye fordi det kommer i tillegg til alt annet.

Solem (2013, s. 62) peker i sin studie på betydningen av å situere foreldre i deres sosiokulturelle kontekst som innebærer et større fokus på deres hverdagsliv med hensyn til hvordan sosiale og materielle forhold virker inn på foreldreskapet. Litt av utfordringen med å fange foreldres sosiokulturelle kontekst, kan være å oppdage hvordan selv de mindre påkrevde handlinger for å møte små og store behov, bremses av foreldrenes overlaster av gjøremål, den psykiske tyngden av alt som burde vært gjort, manglende tilgang til andre ressurser for støtte og redusert overskudd. Funnene fremmer nødvendigheten av situert tilnærming til familiens belastninger, hvor kontekstuell

kunnskap anvendes i forståelse og tilnærming til familiens forutsetninger, behov og omfang av krav.

10.2 Manglende overskudd som tilslørt kjennetegn på kompleksitet.

De empiriske funnene vitner om hverdager som innebærer betydelige flere krevende utfordringer enn energigivende lyspunkt, og mødre som over lang tid med daglige strev og vanskelige livsvilkår har utviklet en slitenhet som de beskriver som psykisk utmattende. Mødrene erfarte de manglet overskudd i hverdagen, og det innvirket på deres aktivitetsdeltagelse, mestringsopplevelse, meningsdannelse og relasjoner både innad i familien og sosialt. Ifølge Hafstad (2020, s. 118) er de menneskelige konsekvensene av manglende energi et folkehelseproblem som er betydelige underkommunisert. Denne studien tyder på at manglende overskudd er en konsekvens av langvarig slitasje som følge av komplekse livssituasjoner, høyt konfliktnivå og manglende tilgang til ressurser. Empirien tilsier rimelig grunn for å diskutere manglende overskudd over lang tid som et tilslørt kjennetegn på kompleksitet i familier tilknyttet barnevernet.

Rittel og Webers distinksjon mellom «tame» og «wicked» problemtyper (1973, s. 60) kaster lys over hvorfor mange av problemene mødrene erfarte i hverdagen krevde mye energi av dem. Empirien illustrerer flere tilfeller av «wicked», eller gjenstridige problem (Fauske et al., 2016, s. 189), hvor mange ulike tilstøtende faktorer samspiller og skaper det kompliserte mønster av problemer som ikke lar seg løse gjennom enkel prediksjon av årsak- virkning. Eksempelvis når ulike individuelle forutsetninger, relasjonelle hensyn, kontekstuelle barrierer og systemiske betingelser virket sammen og ledet til komplekse problemkonstruksjoner som det ikke fantes enkle løsninger for. Funnene indikerer at hvert enkelt problemområde innehar samvirkende «mikroprosesser» med barrierer det ikke er lett hverken for den det gjelder, eller for en utenforstående å forstå eller se i sammenheng med øvrige problemer.

Slike samvirkende mikroprosesser som fikk betydning var eksempelvis bolig med hensyn til; boligpris, boligens geografiske plassering, boligens areal, romfordeling i huset, konsekvenser av romfordeling, internett dekning, bodplass, tilgjengelig

kjøkkenutstyr og annet materiell. Mikroprosessene knyttet til disse områdene handlet om at de hadde sin egen dynamikk som bakgrunn for valgene mødrene tok med hensyn til hvorfor mødrene bodde der de gjorde, hvorfor romfordelingen var løst som den var løst, hvorfor det var mangelfull nett dekning i huset, hvorfor komfyr manglet osv. Disse mikroprosessene fikk dermed betydning for hvordan samvirket med de øvrige problemområdene med egne mikroprosesser ble, eksempelvis mors helseproblemer, søvnproblemer, manglende nettverk, krevende hverdagsrutiner, konfliktnivå, samarbeid med instanser, barns utfordringer og behov, og knapp økonomi.

Funnene tilsier at samspillet mellom problemområdene og deres mikrodynamikk bidro til mødrenes manglende overskudd. Funnene gir belegg for ytterligere forskning innenfor livsførselens dynamikk i samvirke med konteksten til mennesker som lever innunder livsvilkår som krever langt mer enn de har ressurser til (Holzkamp, 1998, s. 96; O'Donnell, Deaton, Durand, Halpern & Layard, 2014, s. 13). For å oppnå helhetlig innsikt i betydningen av komplekst sammenvevde livsområder og mikrosamspill, vil en kontekstuell dyptgående tilnærming kreve mer oppmerksomhet om hvordan dynamikken til gjenstridige problem erfares i hverdagen.

Empirien belyser videre hvordan mødrene utviklet selvbeskyttende strategier for å holde ut og håndtere omfanget av belastning, eksempelvis gjennom utsettelse av gjøremål, skjerming, distansering og omdefinering av mening (jamfør kap. 7.1.2.). Disse selvbeskyttende strategiene bidro til at deres initiativ og aktivitetsnivå i det daglige ble redusert, noe som i et normativt og manglende kontekstuellt perspektiv kan fortolkes som mangler, svakheter eller bedagelige egenskaper ved foreldrene. Ifølge Hafstad (2020, s. 117) er energitilstanden i mennesket en forutsetning for aktivitet, noe som kan forklare hvorfor overskuddsnivået fremstod som en stor barriere i hverdagen og begrenset mødrene i å aktivere evner og ta fatt på alt som krevde håndtering. For mødrene som stod i komplekse livssituasjoner, hvor konflikt- og kompleksitetsnivået var særlig høyt, var overskuddet tilsvarende lavt. Funnene indikerer at belastninger over tid bidro til en kumulering av både belastninger og manglende overskudd. DNBV studien viser til tilsvarende funn i sin kategorisering av multiproblem familier, hvor

disse foreldrene opplevde et betydelig strev med å *holde hodet over vann* (Clifford et al., 2015, s. 163).

Funnene bidrar til å belyse manglende overskudd som konsekvens av at hverdagens innhold blir mer og mer komplekst, energikrevende og utmattende, og mestring stadig mer vanskelig. Ifølge tidligere studier har noe av utfordringen med å arbeide med kompleksitet vært at man ikke kjenner igjen eller forveksler kompleksitetens vesen med enklere problemforståelse (Evertsson et al., 2017, s. 8; Fauske et al., 2017, s. 48). Funnene i denne sammenheng tyder på at overskudd er en tungtveiende ressurs, og mangel på sådan har negativ innvirkning på de aller fleste områder i hverdagslivet til mødrene. Mødrenes erfaring med situasjoner som fremkalte positive eller negative følelser gjennom dagen, tydet på en overvekt av negative følelser. Problemenes natur bidro dermed til negative emosjonelle følelser som medførte ytterligere negativ belastning på mødrene.

En stressforskningsstudie viser til fem større funn knyttet til hvordan stress og belastning påvirker mennesker (Thoits, 2010). Studien peker på at stressfaktorer som eksempelvis kroniske belastninger har skadelig innvirkning på fysisk og mental helse. Eksponeringen for stress viser sosiale forskjeller knyttet til kjønn, etnisitet og sivilstand og bidrar således til sosiale klasseforskjeller i fysisk og mental helse. Minoriteter blir utsatt for diskrimineringsstress og stressfaktorer innehar generasjonsoverførende mekanismer som bidrar til økt sosial ulikhet. Høyt mestringsnivå, selvtillit og sosial støtte ser imidlertid ut til å utgjøre en beskyttende faktor for helse og velvære og reduserer effekten av stressfaktorene (Thoits, 2010, s. S41).

Thoits (2010) peker altså på hvordan belastning og stress får både fysiske og mentale følger for helse, hvordan stress er sosioøkonomisk betinget og at sosial støtte og opplevelse av mestring har betydning for helsen og hvordan man føler seg. Overskudd kan således betraktes som en kapitalform, fordi tilgangen til overskudd får betydning for aktivitetsnivå, deltagelseevne, relasjonell innsats og opplevelse av mestring. Distinksjonen mellom å ha og mangle overskudd er betydelig, og særlig får mangel på overskudd konsekvenser for disse mødrene som fra før mangler ressurser og kapital på en rekke andre betydningsfulle områder. Overskuddet til mødrene kan illustreres som

toppen av et kalvende isfjell, hvor de grunnleggende problemer ligger i underkant av havoverflaten og isfjellets kalving er overskuddet som gradvis forsvinner.

Manglende overskudd kan på mange måter anees å være en allmennkjent konsekvens knyttet til problembelastning, men på samme tid fremstår det i denne sammenheng som en alvorlig og tilslørt barriere for foreldre i barnevernet. Nettopp fordi overskudd er menneskets hjelpemotor, og det å mangle denne får unektelige følger for hverdagslivet her og nå. Funnene tilsier at overskudd som kapitalform må i langt større grad vektlegges som en sårbar ressurs av betydning for foreldres fungering og behov for hjelp i hverdagen. Mødrenes opphopning av belastning medfører et sterkt behov for hjelp på flere områder, fordi de har få ressurser å møte krav og forventninger med og overskuddet som er alle menneskers drivkraft har gått tapt i langvarig slitasje. Manglende overskudd fremstår i denne studien som et kjennetegn på komplekse livssituasjoner, som igjen kan sette hjelpeapparatet i nødvendig beredskap for å gå dypere inn i komplekse livssituasjoner og bidra til løsninger på et bredere plan. Funnene gir således grunnlag for økt oppmerksomhet og videre forskning på foreldres manglende overskudd som tilslørt og oversett indikasjon på kompleksitetsnivået familiene lever i.

10.3 Vår tids økende forskjeller og den normative betydning i hverdagslivet.

De empiriske funnene belyser den menneskelige konsekvensen av å leve med høyt kompleksitetsnivå, under normativt oppsyn av både hjelpeinstansers og omgivelser i hverdagen. Empirien gir rimelig grunn til diskusjon og fokus på sosiale omgivelser og velferdsutformingens bidrag til tilslørt undertrykkelse og sosial ulikhet.

Et aspekt ved dette handlet om de normative følgene av mødrenes erfarte utilstrekkelighet i hverdagen. Eksempelvis erfarte mødrene stress knyttet til å holde hjemmet tilstrekkelig rent og ryddig, og prioriterte husarbeid fremfor tid med barna i frykt for at barnevernet eller andre skulle vurdere de ikke hadde det tilstrekkelig rent hjemme (Foucault, 1999, s. 180; kap 7.1.2, s. 229). Prioriteringene står i kontrast til det intensive foreldreskap (Green, 2015, s. 198) som fremhever investering i og prioritering av tid med barnet. Empirien viser at de huslige oppgavene var krevende, både som følge av hverdagslogistikk, helseproblemer og mødrenes reduserte overskudd. Barnevernets

disiplinering av foreldre i lys av middelklasse verdier (Langsrud et al., 2017; Ljones et al., 2019), kan ha bidratt til at barnevernets norm for vurdering av omsorg ble utslagsgivende for mødrenes stress etter å opprettholde et akseptabelt ytre. De både fryktet og erfarte at instansene betraktet deres handlinger som individuell tilkortkommenhet fremfor å være utfall preget av den komplekse livssituasjonen de stod i.

Empirien belyser på mange måter et sosialt paradoks med hensyn til at skolen, barnevernet og Navs tilnærminger innebar tidvis disiplinerende forventninger som stod i et misforhold til mødrenes forutsetninger og kontekst. Mødrenes erfaringer knyttet til instansenes krav og disiplinering, reflekterer normative forventninger som i et sosialpolitisk perspektiv kan kritiseres å være kontekstløse og marginaliserende. De empiriske funnene tyder på at det komplekse problembildet til mødrene bidrar til et betydelig press på deres daglige virksomhet, hvorav tiltakene som gis ikke i tilstrekkelig grad ytes etter behov og kontekst, men tilgjengelige virkemidler og standardiserte løsninger. Hvordan mødrenes psykiske og fysiologiske funksjonsevne i lys av psykisk overlast, manglende overskudd og helseproblemer, blir ytterligere forsterket grunnet manglende kontekstuell tilpasning og tilstrekkelige tiltak gir denne studiens funn rimelig grunn for å utforske ytterligere.

Tematikken kaster lys på om det eksisterer en normativ distinksjon hvor noen fortjener straff og disiplinering for sin tilkortkommenhet, mens andre typer hjelpebehov er sosialt legitimerede og gir rett til tilstrekkelig og helhetlig hjelp. Dermed beveger en seg inn i sosiale diskurser knyttet til medisinske sykdomskonstruksjoner som historisk sett har vært, og fortsatt er dominert av kjønns- og klasserelaterte stereotyper (Lian & Bondevik, 2013, s. 349). I så tilfelle, bør oppmerksomhet rettes mot om disiplineringen som utøves reflekterer en tilslørt verdighetsdistinksjon mellom foreldre med problemkompleksitet som tjenestemottagere i barnevernstjenesten og foreldre som tjenestemottagere av andre offentlige tjenester. Barnets beste er, og skal være fanebærende for barnevernet.

Likevel vil det i et familieperspektiv, hvor hensikten er å støtte og hjelpe foreldrene til å skape et oppvekstmiljø som er til det beste for barnet, være faglig, politisk og etisk

riktig å anerkjenne disse familienes kontekstuelle hjelpebehov. Det handler om at individuelle årsaksforklaringer på foreldres tilkortkommenhet må balanseres med vekt på problemenes sosiale konstruksjon og familiekontekstens ubønhørlige betydning. Manglende bevissthet om underliggende stigmatiserende og disiplinerende tilnærminger kan bidra til å forsterke maktutøvelse og marginalisering av utsatte mennesker. Fokus på kontekstuelle tilnærminger sammen med individuelle behov, forutsetninger, livskvalitet, likeverd og verdighet bør være like mye forbeholdt brukere av barnevernstjenester som brukere av andre offentlige tjenestetilbud.

Familiene i denne undersøkelsen ble valgt ut med utgangspunkt i familiekategorieringen *multiproblemfamilier* formulert i Det nye barnevernet (Clifford et al., 2015, s. 163). DNBV studien problematiserer med sine forskningsfunn risikoperspektivet i barnevernets praksis. Samtidig tyder mine funn, på at det også er grunn til å problematisere hvordan begrepsbruken rettet mot familier med sosiale problemer kan prege og bidra til institusjonelle identiteter (Kojan & Christiansen, 2016, s. 31), tilnærminger og perspektiver basert på familiens egenskaper, fremfor en utvidet begrepsbruk som inkluderer familiens kontekst. Å stille spørsmål om hvordan begrepsbruken preger vår tilnærming i sosialt arbeid kan også knyttes opp mot individualiserende diskurser. Flere studier peker på betydningen av profesjonelles begrepsbruk og holdninger som kan prege både fortolkning og tilnærminger til brukere (Evertsson et al., 2017, s. 9; Holland, 2000, s. 157; Kojan & Christiansen, 2016, s. 31; Tausendfreund, Knot-Dickscheit, Schulze, Knorth, & Grietens, 2016, s. 5).

Begrepsbruken trekker opp viktige spørsmål om betydningen av hvordan vi betrakter familiene i barnevernet, og det hviler et etisk ansvar knyttet til faren for ytterligere marginalisering gjennom omtalen av utsatte mennesker. Hvis begrepet «multiproblemfamilier» eller komplekse familier bidrar til en negativ holdning med fokus på det multikomplekse problembildet familiene representerer, vil da begrepet «familier med komplekse problem» bidra til å fremme en kontekstuell holdning til familier som er i behov for hjelp på mange områder? Denne studien har hatt et kontekstuellt perspektiv på familienes hverdagsliv. Samarbeidsvilje, respekt og verdighet er dimensjoner som er uløselig knyttet til hverandre. Funnene i studien tyder

på at et godt samarbeid er avhengig av gjensidig respekt og opplevd verdighet, og at konflikter i samarbeid krever økt fokus på kontekstualiserte tilnærminger for å oppnå felles virkelighetsforståelse. Slik kan også begrepsbruken kontekstualiseres, ved å omtale familiene i deres kontekst fremfor å la familiens problemer overskygge betydningen av konteksten.

Lite sosialt nettverk var et gjennomgående funn som gjorde mødrene ekstra sårbare på mange områder i hverdagslivet. Sårbarhetsaspektene handlet blant annet om at lite nettverk bidro til å forsterke konsekvensene av mødrenes overskuddsmangel, i tillegg til å redusere tilgang til sosial og kulturell kapital i det daglige. Eksempelvis medførte liten nettverksstøtte mangel på praktisk hjelp i det daglige og positive synergier i kraft av andre menneskers tilstedeværelse og ressurstilgang. Mødrenes problemløsning måtte skje på egenhånd avhengig av egne forutsetninger, kreativitet og ressurstilgang. Funnene tydet særlig på at minimal omgang med andre voksne innebar en reduksjon av den dialogiske muligheten til å sette ord på og snakke med noen om hva som er vanskelig, kjenne fellesskap og tilhørighet som mor og menneske, og få tilgang til nye perspektiver og løsningsalternativer som gjerne oppstår i det dynamiske sosiale samspillet med andre voksne.

Funnene fra studien til Hestbæk et al. (2020) om familiestøttende tiltak som nettverksstøtte i form av «familievenn» og «familiementor», viste seg å kompensere for tilsvarende behov mødrene i min studie erfarte. Økonomisk hadde mødrene begrensede muligheter til å bryte hverdagens innhold og gi familien nye impulser. Lite nettverk fremstod forsterkende på hverdagens monotone innhold, fordi få andre mennesker bidro inn i familienes livsverden. Betydningen av manglende nettverk er mangefasettert og veldokumentert hva gjelder psykisk helse, sosial og kulturell kapital (Aanes, Mittelmark & Hetland, 2010; Burrell, Puzo, Mehlum & Qin, 2017; Kogstad, Mönness & Sörensen, 2013), i denne sammenheng er manglende nettverk av vel så mye praktisk, som psykososial betydning. Det krever tid og ressurser å løse alle daglige små og store barrierer på egenhånd, og i noen tilfeller handlet det ikke bare om nok tid og egne ressurser, men om nok overskudd. Funnene indikerte at praktiske gjøremål i det daglige ble ekstra krevende når overskuddet til mødrene var betydelig redusert, og lite nettverk

forsterket de negative konsekvensene av manglende overskudd fordi det da ikke var noen som kunne kompensere for mødrenes manglende overskudd.

Mangel på overskudd, økonomi og nettverk, kan assosieres med at mødrene erfarte lite ressurser igjen for å skape god tid sammen med barna. Den gode tiden med barna oppstod eksempelvis i de glimtvis øyeblikk i hverdagen med nærhet, en god samtale i bilen, fellesskap fremfor tvn eller rundt matbordet. Enkle, gode øyeblikk med mye verdi for mødrene. Imidlertid erfarte mødrene at eksempelvis omsorgsplikter og huslige gjøremål som mat, klær og vasking, gjorde at aktiviteter med barna måtte vike. Den ytre, synlige dimensjonen av foreldreskapet gjorde at mødrene stod i større fare for bli sanksjonert av særlig barnevernet, men også av omgivelsene. Funnene assosieres med den disiplinerende frykt knyttet til normene for det intensive foreldreskap (Aarseth, 2018; Dermott, 2016; Gautier, 2015; Green, 2015; Lareau, 2002).

Lite nettverk og slitne mødre bidro til at avlastning ble benyttet som barnevernstiltak for barnas del, men også for å avlaste mødrene. Imidlertid kan en tilslørt dimensjon av slike avlastningstiltak være at det daglige strev ikke reduseres, fordi avlastning som regel foregår i helgene. Dermed endres ikke behovet til mødrene om å få fri og pusterom fra hverdagens overlaster. Funnene gir således belegg for å utforske hvordan praktisk hjelp og støttende nettverk i det daglige, kan frigjøre tid og skape overskudd for foreldrene til relasjonsbyggende innhold i tiden med barna. Familiestøttende tiltak bør også evalueres med hensyn til hvordan de kan bidra til relasjonsskapende kvalitetstid mellom foreldre og barn i det daglige, fremfor et fokus på at foreldre og barn trenger tid vekk fra hverandre. Familiestøttende intervensjoner bør kunne etterstrebe ja takk til begge deler.

Disiplinens stille bakside til vår tids hardt utsatte familier trenger også fokus. De empiriske funnene fant omgivelsenes disiplinering i hverdagen av stor normativ belastning for mødrene. Disse sosiale prosessene med økende sosial differensiering (Foucault, 1999, s. 165), skapte stigmatiserende skiller, særlig i mindre lokalsamfunn mellom familiene i barnevernet og «de andre». Slike sosiale prosesser medførte eksklusjon, tilbaketrekning, økende isolasjon og manglende sosialt nettverk for mødrene. Det hevdes å være vårt felles etiske samfunnsansvar å bidra til inkluderende miljø med aksept for mangfold. På samme måte som andre stigmatiserende mekanismer

får lov å operere i skyggesidens ekkokammer, må også sosialt disiplinerende mekanismer frem i lyset for å forstås bedre. Sosialt disiplinerende mekanismer kan være underkommunisert som medvirkende faktorer til å begrense foreldre i barnevernets sosiale kapital, og er et område som behøver ytterligere forskningsoppmerksomhet.

10.4 Implikasjoner for praksis og videre forskning

Formålet med avhandlingen har vært å utlede kunnskap om hvordan mødre i barnevernet med kompleks problematikk erfarer sitt hverdagsliv, og videre utforske hvordan mødrenes erfaringer kan forstås i et hverdagslivsperspektiv. Hverdagslivsperspektivet som er anvendt i undersøkelsen har gjennom mødrenes erfaringer åpnet opp for en relasjonell forståelse av familiens kontekst. Perspektivet har ikke bare utledet det sosiale samspill, men også materielle dimensjoner, samvirkende mikro og makroprosesser, og tatt for gitte aspekter i hverdagen er lagt til grunn for fortolkningen av mødrenes erfaringer og livsverden.

Fortolkningene har belyst sosiale fenomen ved hverdagslivet til familiene, som har hatt direkte og indirekte betydning for mødrenes daglige virke, både i relasjon til barna og familiens omgivelser. Disse sosiale fenomen er knyttet til at betydelige økonomiske vansker, logistiske utfordringer og uforutsigbare samarbeidsforhold utløser høyt hverdagsstress hos mødrene. Samvittighetsnag og følt utilstrekkelighet, forventninger til morsrollen og innholdet i tiden med barna utfordrer mødrenes bestrebelser etter å være en god mor. Manglende overskudd begrenset mødrenes aktivitet og deltagelse betydelig, som sammen med aktivt vern om verdighet for barna og dem selv ble avdekket som ikke lenger tatt for gitte dimensjoner i hverdagslivet. Samarbeid på de profesjonelles premisser, subtile normative sanksjoner og manglende sosial tilhørighet bidro til kontekstløs og tilslørt disiplinering av mødrene og barna. Empiriens sosiale fenomen er ikke gjensidig utelukkende, men har samvirkende betydning for hvordan mødrene erfarte sitt hverdagsliv.

Studiens funn viser at mødrenes behov for økt kompensatorisk hjelp i hverdagen ikke dekkes av barnevernets strukturerte tiltak med større fokus på individuelle endringstiltak. De empiriske funnene fra undersøkelsen tyder på at barnevernstjenesten

til en viss grad er velferdsorienterte, men at risikoperspektivet dominerer tilnærmingene og tiltakene til familiens problem. Risikodiskursen i barnevernet antyder at det i større grad ses bort fra kompensatoriske tilnærminger, og dreier mer i retning av individuelle endringstiltak for å bistå familiene til barnets beste. Hverdagslivsperspektivets kontekstualisering av mødrenes belastninger og behov impliserer noe mer enn fokus på risiko. Hverdagslivsperspektivet står slik i kontrast til risikoperspektivet. Dette er to ulike perspektiv som indikerer ulik grunnlagsforståelse, tilnærminger og tiltak. Familiens komplekse problemstillinger kommer til uttrykk i hverdagslivet, og det er også her mange av problemene overskygges av kontekstløse forventninger, tilnærminger og tiltak fra barnevernet og andre instanser som Nav, barnehagen og skolen. For å etterstrebe tilstrekkelige helhetlige perspektiver og tilnærminger til familiens komplekse utfordringer i hverdagslivet, er denne studiens konklusjon at hverdagslivsperspektivet kontekstualiserer familiens reelle hjelpebehov i større grad enn risikoperspektivet gjør.

Den kvalitative forsknings grunnpremiss er å bidra til at forskningsfunnene har betydning utover å fremstå som deskriptive fremstillinger. Denne studiens hermeneutisk fenomenologiske tilnærming, oppmerksomhet på den interaksjonistiske relasjon mellom informanter og forsker, tykke empirinære beskrivelser, samsvar med sammenlignbare forskningsfunn og en transparent forskningsprosess har bidratt til validering av forskningen. Konseptualiseringene som er gjort av funnene, kan bidra til å fremme oppmerksomhet rundt de sosiale fenomen som studien har frembrakt. Disse kan bidra til ytterligere kunnskap om generelle trekk ved hverdagslivet til familier med komplekse problemer i barnevernet. Studien gir grunnlag for ytterligere forskning og utforsking av hverdagslivet som empirisk arena og sensitiverende begrep, for å oppnå utvidet kunnskap og kontekstuell forståelse for barneverns familiers belastninger og behov.

11 Referanser

- Andenæs, A. (2000). *Et barnevern med lydhørhet for barnet: Fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer* (NOVA skriftserie 2000:5). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2009042000076?page=3
- Andenæs, A. (2002). Tidsnød som diagnose og foreldres valgfrihet som medisin: Blir det bedre barndom av slikt? (*Barn i Norge 2002: Årsrapport om barn og unges psykiske helse*), s. 18-29. Oslo: Voksne for barn. Hentet fra https://www.bufdir.no/globalassets/global/Barn_i_Norge_2002.pdf
- Andenæs, A. (2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? En undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk sosialt arbeid*, 24(1), 19-33. Hentet fra https://www.idunn.no/nsa/2004/01/hvorfor_ser_vi_ikke_fattigdommen_fra_en_undersokelse_om_barn_som_bli_plass
- Andenæs, A. (2005). Neutral claims – gendered meanings: Parenthood and developmental psychology in a modern welfare state. *Feminism & Psychology*, 15(2), 209–226. <https://doi.org/10.1177/0959353505051729>
- Andenæs, A. (2012). Hvilket barn? Om barn, barndom og barnehage. *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*, 5(1), 1-14. <https://doi.org/10.7577/nbf.316>
- Andenæs, A. (2013). Hverdagslivets usynlige innsats: Om rutiner, omsorgskjeder, utviklingskrav og omsorgsstandarder. (*Oppvekstrapporten 2013*), s. 220-226. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Oppvekstrapporten_2013.pdf
- Andenæs, A. & Jansen, A. (2019). Innledning. I A. Jansen & A. Andenæs (Red.), *Hverdagsliv, barndom og oppvekst: Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 11-25). Oslo: Universitetsforlaget.
- Andenæs, A. & Sundnes, A. (2019). Døgnet rundt: Utforskning av foreldres omsorg for barn. I A. Jansen & A. Andenæs (Red.), *Hverdagsliv, barndom og oppvekst: Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 226-250). Oslo: Universitetsforlaget.
- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11(1), 11–18. <https://doi.org/10.1093/heapro/11.1.11>
- Anvik, C. & Gjertsen, H. (2015). *Hva betyr det for barn og unge å bo?* (Arbeidsnotat 2015:1015). Bodø: Nordlandsforskning. Hentet fra <https://docplayer.me/13064774-Hva-betyr-det-for-barn-og-unge-a-bo.html>

- Arntzen, C., Gramstad, A. & Kristensen, H. (2017). Aktivitet i et hverdagsperspektiv. I H. Kristensen, A. Schou & J. Mærsk (Red.), *Nordisk Aktivitetsvitenskap* (s. 171- 190). Danmark: Munksgaard.
- Astill, R. G., Van der Heijden, K. B., Van IJzendoorn, M. H. & Van Someren, E. J. W. (2012). Sleep, cognition, and behavioral problems in school-age children: A century of research meta-analyzed. *Psychological Bulletin*, 138(6), 1109-1138. <http://dx.doi.org/10.1037/a0028204>
- Backe-Hansen, E. (2004). *Barns og unges håndtering av vanskelige livsvilkår: Kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom*. (NOVA-Rapport 2004:12). Oslo: OsloMet, NOVA. Hentet fra http://www.reassess.no/asset/472/1/472_1.pdf
- Bakken, A. (2017). Sosiale forskjeller i ungdomsidretten: Fattigdomsproblem eller sosial gradient? (*Oppvekstrapporten 2017: Økte forskjeller- gjør det noe?*), s.148-167. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://www.bufdir.no/contentassets/e9df3a5c5087465eb09083d1be77ba10/oppvekstrapporten_2017.pdf
- Barnelova. (1981). Lov om barn og foreldre (LOV- 1981-04-08-7). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2016). *Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021)*. (Prop. 12 S. (2016-2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/f53d8d6717d84613b9f0fc87deab516f/no/pdfs/prp201620170012000dddpdfs.pdf>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2018). *Trygge foreldre- trygge barn: Regjeringens strategi for foreldrestøtte (2018-2021)*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/23fff4c08d0440ca84543ff74786c6a0/bld_foreldrestotte_strategi_21juni18.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2016). *Kunnskapsgrunnlag barnefattigdom*. Hentet fra https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Kunnskapsgrunnlag_barnefattigdom_Digital_2016.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2021, 28. januar). Barn med hjelpetiltak. Hentet fra https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/barn_med_hjelpetiltak/
- Barstad, A. (2016). *Opphopning av dårlige levekår: En analyse av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2013* (Rapporter 2016:32). Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/285523

- Barstad, A. (2017). *Syk, fattig og ensom? Om opphopning av dårlige levekår*. (Samfunnspeilet 2017:2) Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/syk-fattig-og-ensom>
- Bateson, G. (2000). *Steps to an ecology of mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bech-Jørgensen, B. (1994). *Når hver dag bliver hverdag*. Oslo: Akademisk.
- Becker, S. (2007). Global perspectives on children's unpaid caregiving in the family: Research and policy on 'young carers' in the UK, Australia, the USA and sub-Saharan Africa. *Global Social Policy*, 7(1), 23-50. <https://doi.org/10.1177/1468018107073892>
- Befring, E., Duesund, L. & Popovici, S. (2013). *Familier og barn i krise: Rapport fra forskningsprosjektet: Økningen i tilmeldte til barnevernet - En analyse av utviklingstrekk*. Hentet fra <https://www.uv.uio.no/isp/english/people/aca/livdue/rapport-familier-og-barn-i-krise.pdf>
- Berger, A. A. (1997). *Narratives in popular culture, media and everyday life*. London: Sage.
- Berger, P. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapt virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berger, L. & Font, S. (2015). The role of the family and family-centered programs and policies. *Future of Children*, 25(1), 155-176. Hentet fra <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1062953.pdf>
- Bernheimer, L. & Keogh, B. (1995). Weaving interventions into the fabric of everyday life: An approach to family assessment. *TECSE*, 15(4), 415-433. <https://doi.org/10.1177%2F027112149501500402>
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. & Radley, A. (1988). *Ideological dilemmas: A social psychology of everyday thinking*. London: Sage Publications.
- Bjørkquist, C. & Hansen, G. V. (2017). Samproduksjon med pårørende til personer med ROP-lidelser. *Tidsskrift for Omsorgsforskning*, 3(3), 194-203. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-5984-2017-03-05>
- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Bo, I. (2015). Skam: når personligheten står for skud. I I. Bo & M. Jacobsen (Red.), *Hverdagslivets følelser* (s. 93-110). København: Hans Reitzels.
- Bo, I. & Jacobsen, M. (2015). Hverdagslivets følelser: tilstande, relationer, kulturer. I I. Bo & M. Jacobsen (Red.), *Hverdagslivets følelser* (s. 13-46). København: Hans Reitzels.

- Boltanski, L. (2011). *Pragmatisk sociologi: En tekstsamling*. København: Hans Reitzel.
- Bonoli, G. (2005). The politics of the new social policies: Providing coverage against new social risks in mature welfare states. *Policy and Politics*, 33(3), 431-449. <https://doi.org/10.1332/0305573054325765>
- Boone, K., Roets, G. & Roose, R. (2020.) Enabling the recognition of people in poverty through social work practice: From being on a par to participating on a par. *European Journal of Social Work*, 23(5), 755-766. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1639626>
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1993). *Til kritisk ettertanke: Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget.
- Brinkmann, S. (2013). *Kvalitativ udforskning af hverdagslivet*. København: Hans Reitzels.
- Brinkmann, S. (2015). Skyld: følelsen af moral. I I. Bo & M. Jacobsen (Red.), *Hverdagslivets følelser* (s. 71-88). København: Hans Reitzels.
- Bronfenbrenner, U. (1996). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. & Morris, P. A. (2007). The bioecological model of human development. I Damon, W. & Lerner, R. M. (Red.), *Handbook of child psychology* (6. utg.). West Sussex: Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>
- Bruckman, M. (2018). Experiences of low-income single mothers in selecting early child care. *Journal of Ethnographic & Qualitative Research*, 12(4), 233-243. Hentet fra <https://eric.ed.gov/?q=bruckman&id=EJ1257077>
- Bugge, A. B. (2010). Den sosial appetitten: Mat, klasse og identitet. I Dahlgren, K. & Ljunggren, J. (Red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 129-143). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bugge, A. B. & Døving, R. (2000). *Det norske måltidsmønsteret: Ideal og praksis*. (SIFO-Rapport 2000:2). Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning. <http://hdl.handle.net/20.500.12199/936>
- Burrell, L.V., Puzo, Q., Mehlum, L. & Qin, P. (2017). Betydningen av sosiale forhold for mental helse og selvmordsatferd. *Suicidologi*, 22(3), 4-11. <https://doi.org/10.5617/suicidologi.5876>
- Bø, I. (2011). *Foreldre og fagfolk* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bø, I. (2018). *Barnet og de andre: Nettverk som pedagogisk ressurs* (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

- Cameron, J.I., Chu, L. M., Matte, A., Tomlinson, G., Chan, L., Thomas, C., ... & Herridge, M. S. (2016). One-year outcomes in caregivers of critically ill patients. *The New England Journal of Medicine*, 374(19), 1831 – 1841. <https://www.nejm.org/doi/10.1056/NEJMoa1511160>
- Chaney, D. (2002). *Cultural change and everyday life* (2. utg.). Palgrave Macmillan.
- Chapman, T. & Hockey, J. (Red.). (1999). *Ideal homes? Social change and domestic life*. London: Routledge.
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 89(1-2), 16-31. Hentet fra https://www.idunn.no/tnb/2012/01-02/hvorfor_har_barnevernet_problemer_med_aa_se_og_behandle_barn
- Christiansen, Ø. (2015). *Hjelpetiltak i barnevernet: en kunnskapsstatus*. Bergen: Uni Research Helse; RKBU Vest. Hentet fra https://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2017/11/Kunnskapsstatus_Hjelpetiltak_i_barnevernet.pdf
- Christiansen, Ø. & Anderssen, N. (2010). From concerned to convinced: Reaching decisions about out-of-home care in norwegian child welfare services. *Child & Family Social Work*, 15(1), 31-40. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00635.x>
- Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K., Aarland, K. & Backe- Hansen, E. (2015). *Forsningskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research Helse; RKBU Vest. Hentet fra https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Forsningskunnskap_om_barnevernets_hjelpetiltak_Christiansen_mfl.pdf
- Christiansen, Ø., Havnen, K., Iversen, A., Fylkesnes, M., Lauritzen, C., Nygård, R., Jarlby, F. & Vis, S. (2019). *Barnevernets undersøkelsesarbeid: Når barnevernet undersøker, delrapport 4*. (Barnevernets undersøkelsesarbeid 2019:4). Tromsø: RKBU Nord. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/20017>
- Cilliers, P. (2013). Understanding complex systems. I J. P. Sturmborg & C. M. Martin (Red.), *Handbook of systems and complexity in health* (s. 27- 38). New York: Springer. Hentet fra https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-1-4614-4998-0_3.pdf
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. & Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til dem som trenger det mest: Sluttrapport fra forsknings- og utviklingsprosjektet «Det nye barnevernet»*. (NF-rapport 2015:6). Bodø: Nordlandsforskning. Hentet fra https://www.academia.edu/18905459/Minst_hjelp_til_dem_som_trenger_det_mest_Sluttrapport_fra_forsknings_og_utviklingsprosjektet_Det_nye_barnevernet?auto=download

- Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O. & Simons, R. L. (1994). Economic stress, coercive family process, and developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65(2), 541–561. <https://doi.org/10.2307/1131401>
- Cree, V., Clapton, G. & Smith, M. (2016). Standing up to complexity: Researching moral panics in social work. *European Journal of Social Work*, 19(3-4), 354-367. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1084271>
- Creswell, J. & Poth, C. (2018). *Qualitative inquiry & research design. Choosing among five approaches* (4. utg.). Los Angeles: SAGE.
- Dahl, E., Bergsli, H. & van der Wel, K. A. (2014). *Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus. Hentet fra http://handling.forebygging.no/Global/Sosial%20ulikhet%20i%20helse%20En%20norsk%20kunnskapsoversikt_Hovedrapport.pdf
- Dahlgren, G. & Whitehead, M. (1991). *Policies and strategies to promote social equity in health: Background document to WHO - Strategy paper for Europe*. (Arbetsrapport 2007:14). Stockholm: Institute for future studies. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/5095964_Policies_and_strategies_to_promote_social_equity_in_health_Background_document_to_WHO_-_Strategy_paper_for_Europe
- Daro, D. (2019). A shift in perspective: A universal approach to child protection. *Future of Children*, 29(1), 17-40. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/26639554>
- De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet fra <https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi.pdf>
- Departementene. (2017). *Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017–2021). Sunt kosthold, måltids glede og god helse for alle*. Hentet fra https://omsorgsforskning.brage.unit.no/omsorgsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2491135/handlingsplan_kosthold_2017-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Dermott, E. (2016). Doing good parenthood: Reflexivity, practices, and relationships. I A. Sparman, A. Westerling, J. Lind & K. Dannesboe (Red.), *Doing good parenthood: Ideals and practices of parental involvement* (s. 137- 147). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-46774-0_12

- Devaney, C. & Byrne, P. (2015). The value of family welfare conferencing within the child protection and welfare system. *Child Care in Practice*, 21(4), 340-356. <http://dx.doi.org/10.1080/13575279.2015.1027173>
- Drugli, M. B. & Nordahl, T. (2016). *Samarbeid mellom hjem og skole*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/samarbeid-mellom-hjem-og-skole/samarbeidet-mellom-hjem-og-skole/>
- Dyrhaug, T. (2020). *Færre fekk tiltak frå barnevernet*. (Barnevern 2020). Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/faerre-fekk-tiltak-fra-barnevernet>
- Dyrhaug, T. & Haugen, J. A. (2012). *Barn med hjelpetiltak bur ofte med mor som har dårleg råd. Barnevernsbarn- kjenneteikn på familiar med hjelpetiltak i heimen*. (Samfunnsspeilet, 2012:5). Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/barn-med-hjelpetiltak-bur-ofte-med-mor-som-har-daarleg-raad>
- Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen: Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb*. (Doktoravhandling). København: School of social work.
- Eide, S. (2013). *Etikk: til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ejrnæs, M., Larsen, J. E. & Müller, M. (2013). Fattigdom og overlevelsesstrategier. *Dansk Sociologi*, 24(1), 97-121. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v24i1.4346>
- Ellingsæter, A.L. & Leira, A. (Red.). (2004). *Velferdsstaten og familien: utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Engen, M., Krogh Petersen, S., Sjøberg Bjerre, L. & Appel Nissen, M. (2019). Does social work care? Practicing care in social work with vulnerable children and their families. *European Journal of Social Work*, 24(1), 34-46. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1615869>
- Epland, J. & Normann, T. M. (2020). *Nesten 111 000 barn vokser opp med vedvarende lave husholdningsinntekter*. (Barn i lavinntektsfamilier 2020) Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/nesten-111-000-barn-vokser-opp-med-vedvarende-lave-husholdningsinntekter>
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: Pax.
- Eriksen, T. H. & Sajjad, T. A. (2006). *Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Estefan, L. F., Coulter, M. L., VandeWeerd, C. L., Armstrong, M. & Gorski, P. (2013). Relationships between stressors and parenting attitudes in a child welfare parenting program. *Journal of Child and Family Studies*, 22, 199–208. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9569-1>

- Evertsson, L., Blom, B., Perlinski, M. & Rexvid, D. (2017). Can complexity in welfare professionals' work be handled with standardized professional knowledge? I B. Blom, L. Evertsson & M. Perlinski (Red.), *Social and caring professions in european welfare states: Policies, services and professional practices*. Bristol: Policy Press. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447327196.003.0014>
- Falck-Madsen, J. & Ranum, B. (2018). Søvn og søvnforstyrrelser i Tidlig Trygg i Trondheim. *Søvn*, 2(2), s. 10-15. Bergen: Nasjonal kompetansetjeneste for søvnsykdommer. Hentet fra https://helse-bergen.no/seksjon/sovno/Documents/S%c3%b8vn_Nr.2%20202108.pdf
- Fauske, H., Lichtwarck, W., Marthinsen, E., Willumsen, E., Clifford, G. & Kojan, B. (2009). *Barnevernet på ny kurs? Det Nye barnevernet: Et forsknings- og utviklingsprosjekt i Barnevernet. Sluttrapport fase 1*. (NF-rapport 2009:8). Bodø: Nordlandsforskning. Hentet fra https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Det_nye_barnevernet_Fase_1_nf_rapport8_2009.pdf
- Fauske, H., Lichtwarck, W., Bennin, C. & Buer, B. (2016). Tverrfaglig samarbeid i barnevernets beslutningsprosess. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 178- 194). Oslo: Universitetsforlaget.
- Fauske, H., Kvaran, I. & Lichtwarck, W. (2017). Hjelpetiltak i barnevernet: Komplekse problemer og usikre virkninger. *Fontene Forskning*, 2(10), 45-58. Hentet fra <https://fonteneforskning.no/pdf-15.62549.0.3.5613acfe20>
- Fauske, H., Kojan, B. H. & Storhaug, A. S. (2018). Social class and child welfare: Intertwining issues of redistribution and recognition. *Social Sciences*, 7(9), 143. <https://doi.org/10.3390/socsci7090143>
- Featherstone, B., White, S. & Morris, K. (2014). *Re-imagining child protection. Towards humane social work with families*. Bristol: Policy Press.
- Fellesorganisasjonen. (2017). *Global definisjon av sosialt arbeid* (A. Sjøbu, Overs.). (Opprinnelig utgitt 2014). Hentet fra https://www.fo.no/getfile.php/1315392-1552640737/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Global%20definisjon%20av%20sosialt%20arbeid_NO.pdf
- Finnvold, J., Seland, I., Tveito, S., Schøyen, M. & Aarset, M. (2020). *Familiens betydning: Kunnskapsoversikt om hverdagsliv, omsorg, samlivsbrudd og familiestøttende tiltak*. (NOVA Rapport 2020:1). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet Nova. Hentet fra <https://fagarkivet.oslomet.no/bitstream/handle/20.500.12199/3919/NOVA-Rapport-1-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Fish, S. & Hardy, M. (2015). Complex issues, complex solutions: Applying complexity theory in social work practice. *Nordic Social Work Research*, 5(1), 98-114. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2015.1065902>

- Fløtten, T. (2017). Den norske modellen i et oppvekstperspektiv. (*Oppvekstrapporten 2017. Økte forskjeller- gjør det noe?*), s.110-123. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://www.bufdir.no/contentassets/e9df3a5c5087465eb09083d1be77ba10/oppvekstrapporten_2017.pdf
- Fløtten, T. & Grødem, A. S. (2014). *Helhetlige tiltak mot barnefattigdom. En kunnskapsoppsummering.* (FAFO-Rapport 2014:18). Oslo: FAFO.
- Folkehelseloven. (2012). *Lov om folkehelsearbeid* (LOV- 2011- 06-24-29). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-29>
- Folkman, S. (2012). Stress, health, and coping: Synthesis, commentary, and future directions. I S. Folkman (Red.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping.* New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195375343.013.0022>
- Forsberg, L. (2010). Engagerat föräldraskap som norm och praktik. *Sosiologi i dag*, 40(1-2), 78-98. Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/991/982>
- Foucault, M. (1999). *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie* (D. Østerberg, Overs.). Oslo: Gyldendal.
- France, A., Freiberg, K., & Homel, R. (2010). Beyond risk factors: Towards a holistic prevention paradigm for children and young people. *The British Journal of Social Work*, 40(4), 1192-1210. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq010>
- Frønes, I. (2015). *Økning i antall tilmeldte til barnevernet.* (Rapport 2015). Atferdsenteret. Hentet fra <https://www.nubu.no/getfile.php/1312869-1465910078/Filer/nubu.no/Intranett/Dokumenter/Rapporter/2015%20%C3%98kningen%20i%20antall%20tilmeldte%20til%20barnevernet.pdf>
- Frønes, I. (2017). Barnefattigdom i kompetansesamfunnet. (*Oppvekstrapporten 2017: Økte forskjeller- gjør det noe?*), s. 50-63. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://www.bufdir.no/contentassets/e9df3a5c5087465eb09083d1be77ba10/oppvekstrapporten_2017.pdf
- Gadamer, H.-G. (2010). *Sannhet og metode: Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk* (6. utg., L. Holm- Hansen, Overs.). Oslo: Pax (Opprinnelig utgitt 1960).
- Gauthier, A. H. (2015). Social class and parental investment in children. I R. A. Scott & S. M. Kosslyn (Red.), *Emerging trends in the social and behavioral sciences: An interdisciplinary, searchable, and linkable resource* (s. 1-14). <https://doi.org/10.1002/9781118900772.etrds0306>
- Germov, J. & Williams, L. (Red.). (2017). *A sociology of food & nutrition: The social appetite* (4. utg.). Melbourne: Oxford University Press.

- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Oxford: Polity Press. Hentet fra https://books.google.no/books?id=Jujn_YrD6DsC&printsec=frontcover&hl=no#v=onepage&q=lifestyle&f=false
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gillingham, P. (2006). Risk assessment in child protection: Problem rather than solution? *Australian Social Work*, 59(1), 86-98. <https://doi.org/10.1080/03124070500449804>
- Gomez, R. & Fliss, J. (2019). A community-based prevention approach: Examples from the field. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 36(1), 65-74. <https://doi.org/10.1007/s10560-018-0593-x>
- Green, F. (2015). Re-conceptualising motherhood: Reaching back to move forward. *Journal of family studies*, 21(3), 196–207. <http://dx.doi.org/10.1080/13229400.2015.1086666>
- Gregory, A. M., Eley, T. C., O'Connor, T. G., Rijdsdijk, F. V. & Plomin, R. (2005). Family influences on the association between sleep problems and anxiety in a large sample of pre-school aged twins. *Personality and Individual Differences*, 39(8), 1337-1348. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.06.008>
- Gregory, A. M. & Sadeh, A. (2011). Sleep, emotional and behavioral difficulties in children and adolescents. *Sleep Medicine Reviews*, 16(2), 129-136. <https://doi.org/10.1016/j.smrv.2011.03.007>
- Grue, L. (2016). *Normalitet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Grødem, A. S. (2008a). Enslige forsørgere uten betalt arbeid: Foreldrenes situasjon og barns trivsel. *Barn*, 3, 57-74. Hentet fra <https://docplayer.me/292068-Enslige-forsorgere-uten-betalt-arbeid-foreldrenes-situasjon-og-barns-trivsel.html>
- Grødem, A. S. (2008b). Household poverty and deprivation among children: How strong are the links? *Childhood*, 15(1), 107–125. <https://doi.org/10.1177/0907568207086839>
- Grødem, A. S. (2008c). Familie, yrkestilknytning og inntekter. I: M. Sandbæk (Red.), *Barns levekår: Familiens inntekt og barns levekår over tid* (s. 44–60). (NOVA-Rapport 2008:7). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Hentet fra <https://docplayer.me/1538866-Barns-levekar-familiens-inntekt-og-barns-levekar-over-tid-mona-sandbaek-red.html>
- Grødem, A. S. (2008d). Materielle levekår: Utvikling og fordeling. I: M. Sandbæk (Red.), *Barns levekår: Familiens inntekt og barns levekår over tid* (s. 77-97). (NOVA-Rapport 2008:7). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Hentet fra <https://docplayer.me/1538866-Barns-levekar-familiens-inntekt-og-barns-levekar-over-tid-mona-sandbaek-red.html>

- Grødem, A. S. (2008e). Familieliv og sosiale nettverk. I: M. Sandbæk (Red.), *Barns levekår: Familiens inntekt og barns levekår over tid* (s. 98-115). (NOVA-Rapport 2008:7). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Hentet fra <https://docplayer.me/1538866-Barns-levekar-familiens-inntekt-og-barns-levekar-over-tid-mona-sandbaek-red.html>
- Grødem, A. S. (2016). Fra Castberg til Solberg: Aleneforsørgernes vekst og fall i norsk sosialpolitikk. *Sosiologisk tidsskrift*, 24(4), 303-326. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2928-2016-04-03>
- Grødem, A. S. (2017). Farvel til den barnevennlige velferdsstaten? Om velferdsordningenes rolle i å bekjempe lavinntekt i barnefamilier. (*Oppvekstrapporten 2017: Økte forskjeller- gjør det noe?*), s. 184-201. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://www.bufdir.no/contentassets/e9df3a5c5087465eb09083d1be77ba10/oppvekstrapporten_2017.pdf
- Grønlie, A. A. (2018). Kompetansebehovet i barnevernet: Om endringen av ansvarsfordelingen mellom stat og kommune. *KONTEKSTonline* 1(1). Hentet fra <https://www.nubu.no/utgave-1/kompetansebehovet-i-barnevernet-article3028-2506.html>
- Gubrium, J. F. & Järvinen, M. (2013). Troubles, problems, and clientization. I J. F. Gubrium & M. Järvinen (Red.), *Turning troubles into problems: Clientization in human services* (s. 1-13). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203798010>
- Gubrium, E. F. & Lødemel, I. (2014). «Not good enough»: Social assistance and shaming in Norway. I E. F. Gubrium, S. Pellissery & I. Lødemel (Red.), *The Shame of it: Global perspectives on anti-poverty policies*. Bristol: Policy Press.
- Gulbrandsen, L., Seim, S. & Østensjø, S. (2014). Teoretiske perspektiver og begreper. I Gulbrandsen, L. (Red.), *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis: en utforskende tilnærming* (s. 37-55). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (2000). *Kultur og hverdagsliv* (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor: Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet fra <https://www.nb.no/search=oaiid%3A%22oai%3Anb.bibsys.no%3A998840042104702202%22&mediatype=b%C3%B8ker>
- Haavind, H. (2012). Everyday life in psychology. *Nordic Psychology*, 63(2), 1-3. <https://doi.org/10.1027/1901-2276/a000029>
- Hafstad, A. (2020). Kan vi snakke om livsenergi? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 57(2), 116-119. Hentet fra <https://psykologtidsskriftet.no/fra-praksis/2020/01/kan-vi-snakke-om-livsenergi>

- Hammerlin, Y. (2010). Samfunnets og hverdagslivets lidelsesproduksjon og selvmordsproblematikken: Ansatter til en kritisk refleksjon. *Suicidologi*, 15(2), 30-36. Hentet fra <https://journals.uio.no/suicidologi/article/view/2028/1888>
- Haugen, G., Paulsen, V. & Berg, B. (2012). *Foreldre og barns erfaringer i møte med barneverntjenesten i Trondheim kommune*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning. Hentet fra <https://samforsk.brage.unit.no/samforsk-xmlui/handle/11250/2366015>
- Havnen, K., Christiansen, Ø., Ljones, E., Lauritzen, C., Paulsen, V., Jarlby, F. & Vis, S. (2020). *Barnevernets undersøkelsesarbeid: Å medvirke når barnevernet undersøker: En studie av barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid, delrapport 5*. Tromsø: RKBU Nord. Hentet fra https://bufdir.no/globalassets/global/nbbf/barnevern/a_medvirke_nar_barnevernet_undersoker_en_studie_av_barn_og_foreldres_medvirkning_i_barnevernets_undersokelsesarbeid.pdf
- Heggen, K. & Dahl, S. (2017). Barnevernets kunnskapsgrunnlag. *Fontene Forskning*, 10(1), 70-83. Hentet fra <https://fonteneforskning.no/pdf-15.55950.0.3.e3ff6b7184>
- Heidegger, M. (1929). *Sein und Zeit* (2. utg.). Tübingen: Max Niemeyer.
- Helgeland, I. (2008). Det handler ikke bare om penger: Barnevernsbarn og fattigdom. I I. Harsløf & S. Seim (Red.), *Fattigdommens dynamikk: Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet* (s. 171-183). Oslo: Universitetsforlaget.
- Heller, A. (1984). *Everyday life* (G.L. Campbell, Overs.). London: Routledge & Kegan Paul. (Opprinnelig utgitt 1970).
- Helsedirektoratet. (2011). *Kostråd for å fremme folkehelsen og forebygge kroniske sykdommer: Metodologi og vitenskapelig kunnskapsgrunnlag*. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/kostrad-for-a-fremme-folkehelsen-og-forebygge-kroniske-sykdommer-metodologi-og-vitenskapelig-kunnskapsgrunnlag/>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2019). *Folkehelsemeldinga: Gode liv i eit trygt samfunn*. (Meld.St. 19 (2018 - 2019)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/84138eb559e94660bb84158f2e62a77d/nn-no/pdfs/stm201820190019000dddpdfs.pdf>
- Helsepersonelloven (1999). *Lov om helsepersonell m.v.* (LOV1999-07-02-64). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1999-07-02-64>
- Hennum, N. (2010). Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering. *Sosiologi i dag*, 40(1-2), 57-75. Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/990>
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(2), 125- 138. Hentet fra https://www.idunn.no/tnb/2015/02/makten_i_barnet

- Henriksen, I., Levang, L., Skaar, M. & Tjora, A. (2017). *Vår sosiale virkelighet: En introduksjon til hverdagslivets sosiologi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Herland, M. D. & Helgeland, I. M. (2014). Negotiating motherhood: Women with troubled upbringings and their self-conceptions as mothers. *Child & Family Social Work*, 22(1), 47– 56. <https://doi.org/10.1111/cfs.12193>
- Hestbæk, A- D., Hansen, H., Bossano, A. & Johansen, E. (2020). *Familien i fokus- midtvejsrapport: Evaluering af en frivillig indsats i Røde Kors- regi for børnefamilier med behov for støtte*. København: VIVE. Hentet fra <https://www.vive.dk/da/udgivelser/familien-i-fokus-midtvejsrapport-15067/>
- Hill, D. & Laredo, E. (2020). The personal is political: Reframing individual acts of kindness as social solidarity in social work practice. *European Journal of Social Work*, 23(6), 969- 979. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1805587>
- Hill, K., Hirsch, D. & Davis, A. (2021). The role of social support networks in helping low income families through uncertain times. *Social Policy and Society*, 20(1), 17-32. <https://doi.org/10.1017/S1474746420000184>
- Hjort, P. (1982). Helsebegrepet, helseidealet og helsepolitiske mål. I P. E. Lorentzen, T. Berge & J. Åker (Red.), *Helsepolitikk og helseadministrasjon* (s. 11-31). Oslo: Tanum-Nordli.
- Holland, S. (2000). The assessment relationship: Interactions between social workers and parents in child protection assessments. *The British Journal of Social Work*, 30(2), 149-163. <https://doi.org/10.1093/bjsw/30.2.149>
- Hollekim, R., Anderssen, N. & Daniel, M. (2016). Contemporary discourses on children and parenting in Norway: Norwegian child welfare services meets immigrant families. *Children and Youth Services Review*, 60, 52-60. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.11.004>
- Holzcamp, K. (1998). Daglig livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. *Nordiske Udkast*, 26(2), 89-117. Hentet fra <https://www.gaderummet.dk/a%20a%202009/1998%20Holzkamp,%20K.%20Daglig%20livsfoerelse%20som%20subjektvidenskabeligt%20grundkoncept.pdf>
- Hood, R. (2012). Complexity and integrated working in children's services. *British Journal of Social Work*, 44(1), 27-43. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs091>
- Hughes, K., Bellis, M.A., Hardcastle, K.A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L., Dunne, M.P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health*, 2(8), e356-e366. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30118-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30118-4)
- Hughes, R. & Rycus, J. (2007). Issues in risk assessment in child protective services. *Journal of Public Child Welfare*, 1(1), 85-116. https://doi.org/10.1300/J479v01n01_05

- Husserl, E. (2012). *Ideas: General introduction to pure phenomenology*. London: Routledge Classics. (Opprinnelig utgitt 1931). Hentet fra [https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=3LXz0lZ2fUQC&oi=fnd&pg=P2&dq=Husserl,+E.+\(2004\).+Ideas:+General+introduction+to+pure+phenomenology.&ots=M4NNKIoIc8&sig=XF2fieu8cHis4rs3kPcQYRWtKZ4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=3LXz0lZ2fUQC&oi=fnd&pg=P2&dq=Husserl,+E.+(2004).+Ideas:+General+introduction+to+pure+phenomenology.&ots=M4NNKIoIc8&sig=XF2fieu8cHis4rs3kPcQYRWtKZ4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
- Hyggen, C., Brattbakk, I. & Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: En kunnskapsoppsummering*. (NOVA Rapport 2018:11). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA. Hentet fra <https://kriminalitetsforebygging.no/dokument/muligheter-og-hindringer-for-barn-i-lavinntektsfamilier-en-kunnskapsoppsummering/>
- Hyslop, I. & Keddell, E. (2018). Outing the elephants: Exploring a new paradigm for child protection social work. *Social Sciences*, 7(7), 105. <https://doi.org/10.3390/socsci7070105>
- Håkansson, M., Morville, A-L. & Wagman, P. (2017). Aktivitetsbalance. I H. K. Kristensen, J. L. Mærsk & A. S. B. Schou (Red.), *Nordisk aktivitetsvidenskab* (2. utg., s. 111-126). København: Munksgaard.
- Isdal, P. (2003). Hva er vold? I P. Isdal, S. M. N. Andreassen & R. Thilesen (Red.), *Vold i skolen* (s. 15-34). Otta: Kommuneforlaget.
- Jack, G. & Gill, O. (2013). Developing cultural competence for social work with families living in poverty. *European Journal of Social Work*, 16(2), 220-234. <https://doi.org/10.1080/13691457.2011.649347>
- Jacobsen, M. & Kristiansen, S. (2014). Hverdagslivssociologiens variationer. I M. Jacobsen & S. Kristiansen (2014). *Hverdagslivet- sociologier om det upåagtede* (2. utg., s. 9-41). København: Hans Reitzels.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (Red.). (2003). *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels.
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik- Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter* (s. 27-48). København: Hans Reitzels.
- Jensen, G. (2016). Brukermedvirkning og maktutøvelse: ungdom som medspiller og motspiller i barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 93(3-4), 304-320. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2016-03-04-13>
- Juhl, P. (2009). *Familiearbejde fra et forældreperspektiv: En undersøgelse af muligheder for læring* (Masteroppgave). Roskilde Universitet. Hentet fra https://rucforsk.ruc.dk/ws/files/35938005/Familiearbejde_fra_et_for_ldreperpektiv.pdf

- Juul, R. & Husby, I. D. (2019). Collaboration and conversations with children in child welfare services: Parents' viewpoint. *Child & Family Social Work*, 25(1), 9-17. <https://doi.org/10.1111/cfs.12707>
- Jørgensen, B. & Aamodt, L. G. (2015). Hvor ble det av foreldrearbeidet? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 52(5). Hentet fra <https://psykologtidsskriftet.no/debatt/2015/05/hvor-ble-det-av-foreldrearbeidet>
- Kane, A., Neverdal, S. & Stenberg, O. (2018). Barnets rett til en forsvarlig levestandard: Utøvelse av skjønn i Nav og barneverntjeneste. *Fontene forskning*, 11(1), 17-29. Hentet fra <https://hdl.handle.net/10037/14488>
- Keller, H. (2015). Stress: mellom nedbrud og mestring. I I. Bo & M. Jacobsen (Red.), *Hverdagslivets følelser* (s. 195-216). København: Hans Reitzels.
- Kjær, A.-K. B. (2019). Risikovurderinger i barnevernet: Hva innebærer det og når trengs det? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 17(2), 131-149. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2019-02-03>
- Klett-Davies, M. (2016). *Under Pressure? Single parents in the UK*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. <https://doi.org/10.13140/rg.2.1.3706.0722>
- Kogstad, R., Mönness, E. & Sörensen, T. (2013). Social networks for mental health clients: Resources and solution. *Community Mental Health Journal*, 49(1), 95-100. <https://doi.org/10.1007/s10597-012-9491-4>
- Koht, H. (2007). Nyutdannede sosionomers og barnevernspedagogers holdninger til brukermedvirkning i barnevernet. *Uniped*, 30(1), 24-35. Hentet fra <http://hdl.handle.net/10642/4300>
- Kojan, B. H. (2011). *Klasseblikk på et barnevern i vekst*. (Doktoravhandling). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/267808>
- Kojan, B. H. & Christiansen, Ø. (2016). Å fatte beslutninger i barnevernet. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 19-33). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kojan, B. H. & Fauske, H. (2011). Et klasseperspektiv på barnevernets familier. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 14(2), 95 -109. Hentet fra https://www.academia.edu/4515302/Et_klasseperspektiv_p%C3%A5_barnevernets_familier
- Kousholt, D. (2011). Researching family through the everyday lives of children across home and day care in Denmark. *Ethos*, 39(1), 98-114. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1352.2010.01173.x>
- Kousholt, D. (2012). Family problems: Exploring dilemmas and complexities of organizing everyday family life. I M. Hedegaard, K. Aronsson, C. Højholt & O. S. Ulvik (Red.) (2012), *Children, childhood, and everyday life: Children's perspectives*. (2. utg.) (s.113-128). Charlotte, NC: Information Age Publishing.

- Kristensen, H. (2017). Præsentation af aktivitetsvidenskab i et nordisk perspektiv. I H. Kristensen, A. Schou & J. Mærsk (Red.), *Nordisk aktivitetsvidenskab* (s. 17-26). Danmark: Munksgaard.
- Kristofersen, L. B. (2017). Sosial ulikhet og tilknytning til barnevernet. (*Oppvekstrapporten 2017: Økte forskjeller- gjør det noe?*), s. 90-108. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://www.bufdir.no/contentassets/e9df3a5c5087465eb09083d1be77ba10/oppvekstrapporten_2017.pdf
- Kristofersen, L. B. (2019). *Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier: Begrepsdrøfting og forskningskunnskap*. (NOVA Notat 2019:2). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA. Hentet fra <http://hdl.handle.net/20.500.12199/1304>
- Kristofersen, L. B., Sverdrup, S., Haaland, T. & Wang Andresen, I.-H. (2006). *Hjelpetiltak i barnevernet: virker de?* (NIBR rapport 2006:7). Oslo: NIBR. Hentet fra <https://fagarkivet.oslomet.no/bitstream/handle/20.500.12199/5729/2006-7.pdf?sequence=1>
- Krumer-Nevo, M. (2017.) Poverty and the political: Wresting the political out of and into social work theory, research and practice. *European Journal of Social Work*, 20(6), 811-822. <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1318264>
- Kunnskapsdepartement. (2019). *Tett på: tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*. (Meld. St. 6. (2019-2020)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/3dacd48f7c94401ebefc91549a5d08cd/no/pdfs/stm201920200006000dddpdfs.pdf>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Langeland, S., Furuberg, J. & Lima, I. (2017). *Fattigdom og levekår i Norge: Tilstand og utviklingstrekk - 2017*. (NAV- rapport 2017:4). Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet. Hentet fra <http://www.nav.no/analyser>
- Langsrud, E., Fauske, H. & Lichtwarck, W. (2017). Et maktperspektiv på «gode nok foreldre» i barnevernets kontekst. *Norges barnevern*, 94(2), 126-138. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-02-05>
- Langsrud, E., Fauske, H. & Lichtwarck, W. (2019). Den barnevernskapte virkelighet: Et sosialkonstruktivistisk perspektiv på det faktiske grunnlaget i barnevernets beslutninger. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(1), 74-89. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-01-05>
- Langsrud, E., Lichtwarck, W. & Fauske, H. (2020). Barneverntjenestens problemfragmentering i lys av kompleksitetsteori: En lineær problemløsningsstrategi innenfor et ikke-lineært system? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23(2), 113-125. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-02-03>

- Lareau, A. (2002). Invisible inequality: Social class and childrearing in black families and white families. *American Sociological Review*, 67(5), 747-776.
<https://doi.org/10.2307/3088916>
- Lauritzen, C. & Reedtz, C. (2013). Support for children of mental health service users in Norway. *Mental Health Practice*, 16(10), 12–18.
<http://dx.doi.org/10.7748/mhp2013.07.16.10.12.e875>
- Law, J. (2004). *Aftermethod: Mess in social science research*. London: Routledge.
Hentet fra
http://www.leofoletto.info/wpcontent/uploads/2016/08/john_law_after_method_mess_in_social_science_research_international_library_of_sociology_2004.pdf
- Lian, O. S. (2014). Hva ligger i navnet? Psykiatriske diagnoser og diagnosenes sosiologi. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 51(9), 723-728. Hentet fra
https://www.researchgate.net/publication/269394731_Hva_ligger_i_navnet_Psykiatriske_diagnoser_og_diagnosenes_sosiologi
- Lian, O. S. & Bondevik, H. (2013). Diagnosenes sosiologi: Medisinske forståelser av utmattede kvinner - før og nå. *Sosiologisk tidsskrift*, 21(4), 329–352. Hentet fra
<https://hdl.handle.net/10037/11810>
- Ljones, E., Hollekim, R. & Christiansen, Ø. (2019). Råd og veiledning som tiltak i barneverntjenesten: Utviklingsstøtte for barn eller standardisering av foreldreskap? *Norges Barnevern*, 96(3), 152-170.
<https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-03>
- Lock, A. & Strong, T. (2014). *Sosial konstruksjonisme: Teorier og tradisjoner* (P. Røen, Overs.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Lonne, B., Parton, N., Thomson, J. & Harries, M. (2008). *Reforming child protection*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203894675>
- Lonne, B., Harries, M., Featherstone, B. & Gray, M. (2016). *Working ethically in child protection*. Abingdon: Routledge.
- Lonne, B., Russ, E., Harrison, C., Morley, L., Harries, M., Robertson, S., Pearce, T. & Smith, J. (2021). The “front door” to child protection: Issues and innovations. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 3(2), 351–367. <https://doi.org/10.1007/s42448-020-00051-9>
- Løgstrup, K. E. (1999): *Den etiske fordring* (B. Engen, Overs.). Gjøvik: Cappelens (Opprinnelig utgitt 1956).
- Malterud, K. (2010). Kroniske muskelsmerter kan forklares på mange måter. *Tidsskriftet Den Norske Legeforening*, 23(130), 2356-2359.
<https://doi.org/10.4045/tidsskr.09.0828>

- Marthinsen, E. (2003). *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. (Doktoravhandling). Trondheim: Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge, NTNU Dragvoll. Hentet fra https://www.researchgate.net/profile/Edgar-Marthinsen/publication/338572441_Sosialt_arbeid_og_symbolsk_kapital_i_et_senmoderne_barnevern_E_Marthinsen_2003/links/5e1d999ea6fdcc28e9c4aa1c/Sosialt-arbeid-og-symbolsk-kapital-i-et-senmoderne-barnevern-E-Marthinsen-2003.pdf
- Mathiesen, T. (1978). *Den skjulte disiplinering: Artikler om politisk kontroll*. Oslo: Pax.
- McConnell, D. & Llewellyn, G. (2016). Social inequality, “The deviant parent” and child protection practice. *Australian journal of social issues*, 40(4), 553-566. <https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.2005.tb00987.x>
- McEwen, B. S. (1998). Stress, adaptation, and disease: Allostasis and allostatic load. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 840(1), 33-44. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1998.tb09546.x>
- McEwen, B. S. (2005). Stressed or stressed out: What is the difference? *Journal of psychiatry & neuroscience: JPN*, 30(5), 315–318. Hentet fra <http://jpn.ca/wp-content/uploads/2014/04/30-5-315.pdf>
- McEwen B. S. (2006). Protective and damaging effects of stress mediators: Central role of the brain. *Dialogues in clinical neuroscience*, 8(4), 367–381. <https://doi.org/10.31887/dcns.2006.8.4/bmcewen>
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press
- Meeuwisse, A., Swärd, H., Eliasson- Lappalainen R. & Jacobsson, K. (Red.). (2010). *Forskningsmetodikk for sosialvitere*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Millar, J. & Ridge, T. (2020). No margin for error: Fifteen years in the working lives of lone mothers and their children. *Journal of Social Policy*, 49(1), 1-17. <http://dx.doi.org.mime.uit.no/10.1017/S0047279418000752>.
- Morgan, D. (2011). *Rethinking family practices*. London: Palgrave Macmillan.
- Morley, C. (2003). The dominance of risk assessment in child protection: Is it risky? *Social Work Review*, 15(1&2), 33 -36. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/268218145_The_Dominance_of_Risk_Assessment_in_Child_Protection_is_it_risky
- Morris, D. B. (1998). *Illness and culture in the postmodern age*. Berkeley: University of California Press.

- Moshuus, G., Backe-Hansen, E., Kristiansen, I.-H. & Suseg, H. (2010). *Verdighetsforvaltning i liv på grensen: En kvalitativ studie av barn og foreldre i familier med vedvarende lavinntekt*. (NOVA Rapport 2010:16). Hentet fra <https://evalueringsportalen.no/evaluering/verdighetsforvaltning-i-liv-paa-grensen-en-kvalitativ-studie-av-barn-og-foreldre-i-familier-med-vedvarende-lavinntekt/lav%20inntekt.pdf/@@inline>
- Munro, E. (2011). *The Munro review of child protection: Final report. A child-centred system*. (The Munro Review of Child Protection, 2011:5). London: Department for Education. Hentet fra https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf
- Munro, E. (2019). *Predictive analytics in child protection*. London: The London school of economics and political science. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/332528200_Predictive_analytics_in_child_protection
- Mærsk, J. (2017). Samspillet mellom aktivitet og identitet. I H. Kristensen, A. Schou & J. Mærsk (Red.), *Nordisk aktivitetsvidenskap* (s. 95-109). København: Munksgaard.
- Mørch, W. T. & Raundalen, M. (2013). Generasjonsoverføring av barnevernstjenester. (*Oppvekstrapporten 2013*), s. 154-161. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Oppvekstrapporten_2013.pdf
- Nes, R. B., Hansen, T. & Barstad, A. (2018). *Livskvalitet. Anbefalinger for et bedre målesystem*. (Rapport. IS -2727). Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/livskvalitet-anbefalinger-for-et-bedre-malesystem/>
- Nissen, M. A. (2019). Time matters: Changes in the time horizon in social services for vulnerable children and their families in Denmark in an era of productivity and competition. *European Journal of Social Work*. (E-pub før print) <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1651253>
- O'Donnell, G., Deaton, A., Durand, M., Halpern, D. & Layard, R. (2014). Wellbeing and policy. (Report 2014). London: Legatum Institute. Hentet fra <https://li.com/wp-content/uploads/2019/03/commission-on-wellbeing-and-policy-report-march-2014-pdf.pdf>
- Olsvik, B. & Saus, M. (2019). Skjønn i praktisk barnevernledelse: Kollektiv prosess med organisatoriske begrensninger. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 96(4), 262–281. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-04-05>

- Omholt, E., Sandvik, L. & Støren, K. (2019). Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier. I Omholt, E. (Red.), *Økonomi og levekår for lavinntektsgrupper 2019*. (Rapporter 2019:33, s. 60-178). Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/attachment/401236?ts=16e12ba0ff0>
- Oterholm, I. (2003). Deltakelse og beslutninger i barnevernet. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 23(4), 217-223. Hentet fra https://www.idunn.no/file/ci/3059751/nsa_2003_04_pdf
- Parr, S. (2017). Explaining and understanding state intervention into the lives of 'troubled' families. *Social Policy and Society*, 16(4), 577-592. <https://doi.org/10.1017/S147474641600035X>
- Parton, N. (2014). Social work, child protection and politics: Some critical and constructive reflections. *British Journal of Social Work*, 44(7), 2042–2056. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu091>
- Parton, N. (2020). Addressing the relatively autonomous relationship between child maltreatment and child protection policies and practices. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 3(4), 19-34. <https://doi.org/10.1007/s42448-019-00022-9>
- Persson, G. (2011). Fagområdet logistikk. I G. Persson & H. Virum (Red.), *Logistikk og ledelse av forskyvningskjeder* (s. 14-31). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Petersen, J. (2003). Mening og betydning bag et krydspres af tider? *Klinisk Sygepleje*, 17(2), 5-11. Hentet fra https://www.idunn.no/klinisk_sygepleje/2003/02/mening_og_betydning_bag_et_krydspres_af_tider_ii
- Piaget, J. (1953). *The origin of intelligence in the child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Poppe, C., Tufte, P. & Borgen, S. (2011). Hjelper det å dulte til dem som har snublet? Et adferdsøkonomisk perspektiv på tilgangen av kreditt til utsatte låntagere. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 52(4), 543-557. Hentet fra <https://www.idunn.no/tfs/2011/04/art12>
- Power, S., Muddiman, E., Moles, K. & Taylor, C. (2018). Civil society: Bringing the family back in. *Journal of Civil Society*, 14(3), 193-206. <https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1498170>
- Provencher, A. & Carlton, A. (2018). The poverty experience of lone mothers and their children. *Applied Economics Letters*, 25(6), 401-404. <http://dx.doi.org.mime.uit.no/10.1080/13504851.2017.1327115>
- Raunkiær, M. & Laurén, M. (2006). Brugerindflydelse og brugerinddragelse: Teoretisk distinksjon samt empiriske erfaringer. *Nordisk sosialt arbeid*, 26(2), 143-154. Hentet fra https://www.idunn.no/nsa/2006/02/brugerindflydelse_og_brugerinddragelse_teoretisk_distinktion_samt_empirisk

- Reynolds, A., Weissberg, R. P. & Kasrow, W. J. (1992). Prediction of early social and academic adjustment of children from the inner city. *American Journal of Community Psychology*, 20(5), 599–624. Hentet fra <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF00941774.pdf>
- Rich, A. (1995). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*. New York: W.W Norton & Company.
- Riggs, N. R. & Medina, C. (2005). The "generacion diez" after-school program and Latino parent involvement with schools. *The Journal of Primary Prevention*, 26(6), 471–484. <https://doi.org/10.1007/s10935-005-0009-5>
- Rittel, H. W. J. & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155-169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Rowe, J. (2012). Great expectations: A systematic review of the literature on the role of family carers in severe mental illness, and their relationships and engagement with professionals. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 19(1), 70-82. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2850.2011.01756.x>
- Rugkåsa, M. & Bergheim, B. (2020). Betydningen av barns deltakelse i bekjempelse av fattigdom. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23(3), 157-169. <https://doi.org/mime.uit.no/10.18261/issn.0809-2052-2020-03-01>
- Rørvik, A. (2017). Barn i skyggen av foreldrenes vansker: utfordringer for hjelperne. *Fokus på familien*, 45(3), 186-204. <https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2017-03-03>
- Sagatun, S. (2011). Betydning av kjønn i undersøkelsesprosessen. I K. Kildedal, L. Uggerhøj, S. Nordstoga & S. Sagatun (Red.), *Å bli undersøkt- norske og danske foreldres erfaringer med barnevernsundersøkelsen* (s. 143-157). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandbæk, M. (2010). Barns levekår - konklusjoner. I M. Sandbæk & A. W. Pedersen (Red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009* (10 utg., s. 231-254). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Hentet fra <http://docplayer.me/8028680-Barn-og-unges-levekar-i-lavinntektsfamilier.html>
- Sandstrom, H., Giesen, L. & Chaudry, A. (2012). *How contextual constraints affect low-income working parents` child care choices*. (The Low-Income Working Families project: Brief 2012:22). Washington, DC: Urban Institute. Hentet fra <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/32726/412511-How-Contextual-Constraints-Affect-Low-Income-Working-Parents-Child-Care-Choices.PDF>
- Scherz, C. (2011). Protecting children, preserving Families: Moral conflict and actuarial science in a problem of contemporary governance. *PoLAR: Political and Legal Anthropology Review*, 34(1), 33-50. <https://doi.org/10.1111/j.1555-2934.2011.01137.x>

- Schutz, A. (2005). *Hverdagslivets sosiologi* (2. utg., M. S. Larsen, Overs.). København: Hans Reitzel (Opprinnelig utgitt 1972).
- Schwartz, I. (2013). Familiearbejde i udvikling. *Fokus på Familien*, 41(1), 19-39. Hentet fra https://www.idunn.no/fokus/2013/01/familiearbejde_i_udvikling
- Scott, S. (2009). *Making sense of everyday life*. UK: Polity Press.
- Skau, G. (2003). *Mellom makt og hjelp: Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper* (3. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Slade, M., Pinfold, V., Rapaport, J., Bellringer, S., Banerjee, S., Kuipers, E. & Huxley, P. (2007). Best practice when service users do not consent to sharing information with carers: National multimethod study. *British Journal of Psychiatry*, 190(2), 148-155. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.024935>
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 20(2), 75-85. Hentet fra https://www.researchgate.net/profile/Tor-Slettebo2/publication/272815579_Empowerment_som_tilnaerming_i_sosialt_arbeid/links/54ef3bd70cf25f74d721c7b0/Empowerment-som-tilnaerming-i-sosialt-arbeid.pdf
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet: En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning* (Doktoravhandling). Trondheim: NTNU. Hentet fra https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/267646/124503_FULLTEXT01.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Smith, D. (1987). *The everyday world as problematic: A feminist sociology*. Boston: Northeastern University Press.
- Smith, J. A. & Osborne, M. (2007). Interpretative phenomenological analysis. I J. A. Smith (Red). (2015). *Qualitative psychology: A practical guide to research Methods*. (3. utg.) UK: Birkbeck College. Hentet fra http://med-fom-familymed-research.sites.olt.ubc.ca/files/2012/03/IPA_Smith_Osborne21632.pdf
- Solbakk, J. H. (2015, 28. september): *Vulnerable groups*. Hentet fra <https://www.etikkom.no/en/library/topics/research-on-particular-groups/vulnerable-groups/>
- Solem, M.-B. (2011). *Parenting stress and coping practices: A salutogenic approach*. (Doktorsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Solem, M.-B. (2013). Understanding parenting as situated in the larger sociocultural context in clinical social work. *Child Adolescent Social Work Journal*, 30(1), 61–78. <https://doi.org/10.1007/s10560-012-0278-9>

- Solem, M.-B. (2015). Å ta empirien med et situert blikk- Et hverdagslivsperspektiv i familierapi. *Fokus på familien*, 43(3), 235-257. Hentet fra https://www.idunn.no/fokus/2015/03/aa_ta_empirien_med_et_situert_blikk_-_et_hverdagslivsperspek
- Sommer, D. (2014). *Barndomspsykologi: Små barn i en ny tid* (2. utg). Bergen: Fagbokforlaget.
- Sosial- og helsedirektoratet. (2006). *Sosial ulikhet i helse som tema i helsekonsekvensutredninger. Verktøy og erfaringer i noen europeiske land* (Gule serier 2006:05). Oslo: Sosial- og Helsedirektorat. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/tema/sosial-ulikhet-i-helse/sosial-ulikhet-pavirker-helse-tiltak-og-rad>
- Statens helsetilsyn. (2019). *Det å reise vasker øynene: Gjennomgang av 106 barnevernssaker*. Hentet fra https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/rapporter2019/helsetilsynet_rapport_unummerert_gjennomgang_106_barnevernsaker.pdf
- Statistisk sentralbyrå. (2020, 2. juli). Barnevern. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barnevern>
- Staunæs, D. & Sønnergaard, D. M. (2005). Interview i en tangotid. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv: Interview, observationer og dokumenter* (s. 49-72). København: Hans Reitzels.
- Stefansen, K. & Farstad, G. R. (2008). Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter: Betydningen av klasse. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 49(3), 343-474. Hentet fra http://reassess.no/asset/3464/1/3464_1.pdf
- Steinholt, K. (2015). *Nysgjerrighetens pedagogikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sterling, P. & Eyer, J. (1988). Allostatic: A new paradigm to explain arousal pathology. I S. Fisher & J. Reason (Red.), *Handbook of life stress, cognition and health* (s. 629- 649). John Wiley & Sons. Hentet fra https://www.researchgate.net/profile/Peter_Sterling2/publication/232601628_Allostatic_A_New_Paradigm_to_Explains_Arousal_Pathology/links/540dcf670cf2df04e7567962/Allostatic-A-New-Paradigm-to-Explains-Arousal-Pathology.pdf
- Storhaug, A. S., Kojan, B. H. & Kvaran, I. (2012). Enslige mødre i kontakt med barnevernet. *Fontene forskning: Et tidsskrift fra Fellesorganisasjonen (FO)*, 5(2), 4-17. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/148682>
- Storhaug, A. & Ulfseth, L. (2018). Foreldres forståelse av barnas psykiske problemer. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 21(3), 241-256. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2018-03-04>
- Strandbu, A. & Thørnblad, R. (2010). «Sårbare» barn som deltakere i kvalitativ forskning: Forskningsetikk og etiske forskning. *Barn*, 1, 27-41. Hentet fra <https://docplayer.me/421527-Sarbare-barn-som-deltakere-i-kvalitativ-forskning.html>

- Sundell, K. & Egelund, T. (2000). *Barnavårdsutredningar: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Gothia Centrum för utvärdering av sosialt arbeid (CUS). Hentet fra <https://docplayer.se/4033812-Barnavardsutredningar-en-kunskapsoversikt.html>
- Svalheim, A. K., & Steffenak, A. K. M. (2016). Barneansvarliges rolle, knyttet til barn som er pårørende til foreldre med psykiske lidelser: En fenomenografisk studie. *Nordisk Tidsskrift for Helseforskning*, 12(1), 2-18. <https://doi.org/10.7557/14.3771>
- Søderstrøm, K. (2013). *Minding the baby – minding the parent. A qualitative interviewstudy of the experience of parenthood in the context of substance use disorder*. (Doktoravhandling). Trondheim: NTNU. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15762.66247>
- Tausendfreund, T., Knot-Dickscheit, J., Schulze, G., Knorth, E. & Grietens, H. (2016). Families in multi-problem situations: Backgrounds, characteristics, and care services. *Child & Youth Services*, 37(1), 4-22. <https://doi.org/10.1080/0145935X.2015.1052133>
- Tembo, M. J. & Studsrød, I. (2019). Parents' emotional experiences of their contact with the Child Welfare Services: A synthesis of previous research- a research review. *Nordic Social Work Research*, 9(2), 184-198. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1489885>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Oslo: Fagbokforlaget.
- Thoresen, L., Rugseth, G. & Bondevik, H. (2020). *Fenomenologi i helsefaglig forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thorød, A. B. (2006). *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt* (Rapport 2006:2). Hentet fra <https://hdl.handle.net/20.500.12199/4926>
- Thrana, H. M. & Fauske, H. (2014). The emotional encounter with child welfare services: The importance of incorporating the emotional perspective in parents' encounters with child welfare workers. *European Journal of Social Work*, 17(2), 221-236. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.798628>
- Thrana, H. M. & Kojan, B. (2020). Barn i kontakt med barnevernet: Betydningen av å anerkjenne skolen som en del av barnets omsorgsmiljø. *Barn*, 38(2), 29-42. <https://doi.org/10.5324/barn.v38i2.3704>
- Thoits, P. A. (2010). Stress and health: Major findings and policy implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(S), S41-S53. <https://doi.org/10.1177/0022146510383499>
- Tveråmo, A., Johnsen, I. B. & Meland, E. (2014). En integrert forståelse av subjektive lidelser i klinisk praksis. *Tidsskrift for den Norske Legeforening*, 134(22), 2174-2176. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.13.1696>

- Uggerhøj, L. (2011). Familiernes involvering og deltagelse i undersøgelsesprocessen. I K. Kildedal, L. Uggerhøj, S. Nordstoga & S. Sagatun (Red.), *Å bli undersøkt- norske og danske foreldres erfaringer med barnevernsundersøkelsen* (s. 49-74). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ugreninov, E. (2010). Materiell levestandard. I M. Sandbæk & A. W. Pedersen (Red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009* (10. utg., s. 79-96). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Hentet fra <http://docplayer.me/8028680-Barn-og-unges-levekar-i-lavinntektsfamilier.html>
- Ulvik, O. S. (2009). Barns rett til deltagelse: Teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 46(12), (avsnitt: et sosiokulturelt deltagelsesbegrep). Hentet fra <https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2009/12/barns-rett-til-deltakelse-teoretiske-og-praktiske-utfordringer-i-profesjonelle>
- Ulvik, O. S. (2014). Å utforske barns deltagelse i hverdagslivet: Metodologiske refleksjoner. I Gulbrandsen, L. (Red.), *Barns deltagelse i hverdagsliv og profesjonell praksis- en utforskende tilnærming* (s. 56-74). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ulvik, O. S. (2019). Matpakker og makt: Risikodiskurser i tidlig barndom. I A. Jansen & A. Andenæs (Red.), *Hverdagsliv, barndom og oppvekst. Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 149-164). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ulvik, O. S., Øien, I. & Olsen, B. (2014). Barns hjem som utgangspunkt for deltagelse. I Gulbrandsen, L. (Red.), *Barns deltagelse i hverdagsliv og profesjonell praksis- en utforskende tilnærming* (s. 100-126). Oslo: Universitetsforlaget.
- Underlid, K. (2008). Fattigdommens lukt og smak: Funn frå ein studie om korleis fattigdom vert opplevd. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 5(3), 213-222. Hentet fra https://www.idunn.no/tph/2008/03/fattigdommens_lukt_og_smak_-_funn_fra_ein_studie_om_korleis_fattigdom_vert
- Van Manen, M. (2017). Phenomenology and meaning attribution. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 17(1), 1-12. <https://doi.org/10.1080/20797222.2017.1368253>
- Vindegg, J. (2011). *Å forstå en familie: Fortellinger som kunnskapskilde i sosialarbeideres profesjonelle yrkesutøvelse*. (Doktoravhandling). Oslo: HiO. Hentet fra <https://skriftserien.oslomet.no/index.php/skriftserien/article/view/94/93>
- Vleeshouwers, J., Knardahl, S. & Christensen, J. O. (2016). Effects of psychological and social work factors on self-reported sleep disturbance and difficulties initiating sleep. *Sleep*, 39(4), 833–846. <https://doi.org/10.5665/sleep.5638>
- Vygotsky, L. (1962): *Thought and language*. Cambridge, MA: The MIT Press.

- Wadel, C. & Wadel, C. (2013). *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. Kristiansand: Høgskoleforlaget (Opprinnelig utgitt 1988).
- Walsh, J., White, S., Morris, K. & Doherty, P. (2019). How do you solve a problem like Maria? Family complexity and institutional complications in UK social work. *European Journal of Social Work*, 22(6), 1050-1061. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1461068>
- Wangberg, S. (2016). Elektronisk folkehelse. I B. L. L. Kassah, W.-A. Tingvoll & H. Nordahl- Pedersen (Red.), *Forebyggende helsearbeid* (s. 55-73). Oslo: Gyldendal.
- Whittaker, J. & Maluccio, A. (2002). Rethinking “child placement”: A reflective essay. *Social Service Review*, 76(1), 108-134. <https://doi.org/10.1086/324610>
- Widding, U. (2018). Parental determinism in the Swedish strategy for parenting support. *Social Policy and Society*, 17(3), 481-490. <https://doi.org/10.1017/S1474746417000513>
- Zahavi, D. & Overgaard, S. (2014). Fænomenologisk sociologi: Hverdagslivets subjekt. I M. Jacobsen & S. Kristiansen (Red.), *Hverdagslivet: Sociologier om det upåagtede* (2. utg., s. 169-198). København: Hans Reitzels.
- Zapffe, P. W. (2015). *Om det tragiske*. (Doktoravhandling). Oslo: Pax (Opprinnelig utgitt 1931).
- Aamodt, I., Aamodt, L. & Jørgensen, B. (2002). Enslige mødre i familier med store psykososiale belastninger. *Nordisk sosialt arbeid*, 4, 193-200. Hentet fra [Nr 4-2002.indd](http://nr4-2002.indd) (idunn.no)
- Aamodt, H. (2017). Å beslutte med henblikk på risiko? Når politikken dytter ansvaret over på barnevernets ansatte. *Dansk sosiologi*, 28(3), 61-82. <http://dx.doi.org/10.22439/dansoc.v28i3.5643>
- Aanes, M. M., Mittelmark, M. B. & Hetland, J. (2010). Interpersonal stress and poor health: The mediating role of loneliness. *European Psychologist*, 15(1), 3-11. <https://doi.org/https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000003>
- Aarseth, H. (2018). Familie og intimitet i endring: Sosiologiske perspektiver. *Fokus på familien*. 46(2), 84-102. <https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2018-02-02>
- Åsberg, M., Grape, T., Krakau, I., Nygren, Å., Rodhe, M., Wahlberg, A. & Währborg, P. (2010). Stress som orsak till psykisk ohälsa. *Läkartidningen*, 107(19), 1307-1310. Hentet fra https://lakartidningen.se/wp-content/uploads/OldWebArticlePdf/1/14349/LKT1019s1307_1310.pdf

Appendix

i. Godkjenning NSD

Anne-Berit Lorentsen

9006 TROMSØ

Vår dato: 25.08.2017

Vår ref: 49965 / 3 / ASF

Deres dato:

Deres ref:

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 13.09.2016.

Meldingen gjelder prosjektet:

49965 Barns utviklingsstøtte i ulike familier
Behandlingsansvarlig UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig Anne-Berit Lorentsen

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget [skjema](#). Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en [offentlig database](#).

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2019, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Dersom noe er uklart ta gjerne kontakt over telefon.

Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs romber for elektronisk godkjenning.

ii. Samtykkeskjema

Om studien

Dette er en doktorgradstudie gjennom Universitetet i Tromsø. Du blir tilbudt å være med på studien fordi du mottar tjenester fra barnevernet i din kommune. Barnevernstjenesten i kommunen din har sendt ut denne invitasjon til deg helt anonymt for meg som forsker, og det er helt opp til deg om du vil bli med som deltaker i denne studien. Barnevernstjenesten vil ikke få vite hvem som blir med i studien med mindre du forteller det selv.

Hvem kan bli med?

Jeg trenger å komme i kontakt med norske foreldre som får hjelpetiltak fra barnevernet. Hjelpetiltakene skal ikke gjelde vold og/eller overgrepssproblematikk. Alle som ønsker å bli med må signere et samtykke skjema.

Studiens formål

Hverdagslivet og hvilke faktorer som påvirker oss er viktige betingelser for alle foreldre. Hverdagsbetingelsene til foreldre som mottar hjelp fra barnevernet er imidlertid lite studert. Prosjektet omhandler forskning som skal fremme bedre tjenester fra barnevernet. Dere som foreldre sitter med kunnskap som er viktig for å forbedre tjenestene.

I denne studien ønsker jeg å utvikle økt kunnskap om og på hvilken måte familiens levekår og livssituasjon har betydning for foreldrenes hverdag med barna. Studien vil resultere i en doktorgrad.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Informasjon:

Først ønsker jeg å informere deg om prosjektet via telefon. Jeg ønsker å fortelle deg om hva prosjektet går ut på, og hva jeg trenger din hjelp til, og du får anledning å stille spørsmål. Slik får vi blitt litt kjent, og vi kan bli enige om hvordan samarbeidet vårt videre skal foregå om du ønsker å bli med videre.

Daglige telefonsamtaler:

Deltagelsen i studien innebærer at du og jeg snakker sammen på telefon hver dag i en uke fra tirsdag til fredag, og mandag etter helgen. Altså fem ganger. Vi blir enig om når det passer at jeg ringer. Jeg ønsker at du skal fortelle fritt om alle de ulike hendelsene og situasjonene du opplever i hverdagen, fra du står opp med barna til du går og legger deg. Samtalene våre blir tatt opp og deretter nedskrevet (transkribert).

Intervju:

Etter samtalene våre ønsker jeg å møte deg hvis det er mulig, og snakke med deg med utgangspunkt i det du har fortalt om fra hverdagen din. Vi blir i fellesskap enig om en egnet plass for å snakke sammen. Om vi ikke får til å møtes eller du ikke ønsker å møtes, kan vi også gjøre dette intervjuet på telefon. Jeg er interessert i hvordan du opplever din egen hverdag og vil komme til å spørre deg nærmere om ulike forhold som spiller inn på hvordan hverdagen blir.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Dataene som samles inn registreres som skriftlige og elektroniske notater og lydfiler. Telefonsamtalene og intervjuene vil bli tatt opp på voicerecorder, og transkribert til tekst. Det vil bli benyttet innhyret transkriberer. Kontrakten med transkribereren innbefatter taushetsplikt og sletting av data etter fullført jobb.

Personopplysninger som kommer frem i telefonsamtalene og intervjuene vil etter transkriberingen bli anonymisert. Det er bare jeg som prosjektansvarlig og veilederne til prosjektet som har tilgang til disse opplysningene. Du vil få tilsendt en transkripsjon av intervjuet ditt, med spørsmål om du som deltager ønsker å tilføye informasjon, eller slette informasjon, innen en tidsramme på en uke. Etter tilbakemelding fra deltageren inngår de anonymiserte data i samlet database, og det vil være vanskelig å skille de ulike data fra hverandre. Lydfilene vil bli slettet etter prosjektets slutt. Anonymiserte skriftlige og elektroniske notater vil tas vare på for fremtidig forskningsøyemed, og de vil bli oppbevart i egne filer som bare prosjektansvarlig har tilgang til gjennom passordbeskyttet pc.

I all forskning er forskeren juridisk forpliktet til å melde fra hvis informasjon som tilkommer gjennom undersøkelsen er av en slik art at kritiske eller ulovlige forhold avdekkes.

Frivillig deltakelse

Det er helt frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke deg og ditt samtykke uten å oppgi noen grunn, det vil ikke få noen som helst følger for deg. Jeg ønsker imidlertid å kunne bruke dataene som er innsamlet om deg hvis du synes det er ok. Alle informantene vil være voksne med samtykkekompetanse.

Hvordan bli med?

For å bli med, kan du enten selv ringe meg eller sende meg en sms eller mail om at du ønsker å bli med, så kontakter jeg deg. Eller, du kan be din kontaktperson i barnevernet om å formidle ditt telefonnummer til meg, så ringer jeg deg og informerer deg om studien slik at du kan bestemme deg for om du ønsker å bli med. Telefonsamtalen med meg er **uforpliktende** og er kun ment som informasjon. Du velger helt selv om du vil bli med videre etter denne samtalen.

Dersom du ønsker å delta i studien tar du kontakt med meg Anne-Berit Lorentsen (prosjektleder) på enten mob 48111078, jobb 77058338 eller mail anne-berit.lorentsen@uit.no. Det er også mulig å kontakte prosjektets hoved- og biveileder: Sissel Sollied (sissel.sollied@uit.no) og Willy Lichtwarck willy.lichtwarck@ntnu.no.

Ved å delta i studien mottar du en smarttelefon som takk for innsatsen☺ Når du har deltatt i alle telefonsamtalene og intervjuet studien innebærer vil du motta smarttelefonen.

Studien er meldt og godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS og NESH- Nasjonale forskningsetiske komiteene. Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.12.2019.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt tilstrekkelig informasjon om undersøkelsen «Hverdagslivets betydning i barnevernsfamilier», og ønsker å delta i denne studien.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

iii. Intervjuguide telefonintervju

Intervjuguide daglig telefonintervju

1. Fortell om dagen/helgen din fra du stod opp til du går og legger deg
2. Fortell i mest mulig detalj hvilke hverdagssituasjoner du husker med positive følelser fra dagen
3. Fortell i mest mulig detalj hvilke hverdagssituasjoner du husker med negative følelser fra dagen
4. Hvordan syns du innholdet i tiden med barnet(a) ditt ble i går?
5. Hvilke tanker gjør du deg om dagen/helgen slik den ble?

Dag 4:

6. Kan du si litt mer om ditt overskudd til praktiske gjøremål i og utenfor hjemmet gjennom dagen/helgen? Hva kjenner du overskudd til å gjøre og hva kjenner du ikke overskudd til?

iv. Intervjuguide personlig intervju

Følgende tema søkes utdypet om de ikke har vært berørt i de daglige telefonintervjuene.

- Antall barn i familien
- Foreldrenes sivilstatus (tid etter samlivsbrudd med barnas foreldre)
- Utdanningsnivå
- Yrkesstatus
- Husholdningsinntekt og opplevelse av egen økonomiske situasjon
- Boligforhold (type, eieforhold)
- Nabolag og boligområder
- Barnets helse; psykisk og somatisk
- Foreldrenes psykiske helse og somatiske helse
- Familie/nettverk
- Hvorfor barnevernet gir tjeneste

